

THE
MAGAZINE
OF
THE
SOUTH

L. Gayralkin

Л. Гаўрылкін

**НЕ
МАГУ
БЕЗ
ЦЯБЕ**

Раман

МІНСК «МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА» 1975

На беларусском языке

Леонид Иванович Гаврилкин
НЕ МОГУ БЕЗ ТЕБЯ

Рэдактар М. М. Ваданосаў. Мастак Ю. К. Зайцаў. Мастацкі
рэдактар А. І. Труханова. Тэхнічны рэдактар М. Ц. Папкова.
Карэктар А. Т. Глушчанка.

АТ 04189. Здадзена ў набор 10/VI 1974 г. Падп. да друку
10/XI 1974 г. Тыраж 14 000 экз. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера друк.
№ 3. Ум. друк. арк. 17,64. Ул.-выд. арк. 19,37. Зак. 1335.
Цана 78 кап.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта Са-
вета Міністраў БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніж-
нага гандлю. Мінск, Савецкая, 19.

Паліграфічны камбінат імя Я. Коласа Дзяржаўнага камітэта Са-
вета Міністраў БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніж-
нага гандлю. Мінск, Чырвоная, 23.

Гаўрылкін Л.

Г 12 Не магу без цябе. Раман. Мн., «Маст. літ.», 1975.
336 с. з іл.

Гэта раман пра беларускіх нафтавікоў. Адно шукаюць наф-
ту, другія толькі дбаюць аб славе першаадкрывальнікаў. Ёсць
і скептыкі, якія спрабуюць «даказаць навукова», што беларус-
кая зямля «нафтай і не пахне». Гэта людзі так званай «чыстай
навукі», прыстасаванцы.

Аўтар здолеў стварыць цікавы твор, у якім сутыкненне роз-
ных характараў, светапоглядаў імкліва рухае сюжэт, інтрыгуе
чытача. Станоўчае, сапраўднае — перамагае.

Г 70303-198 6-75
М 302(05)-75

Бел 2

© Выдавецтва «Мастацкая літаратура», 1975 г.

Ча́стка пе́ршая

Лузько здавалася, што на буравой хвалюецца толькі ён.

Бурыльшчык, яго памочнікі працавалі, як і заўсёды, без той таропкай і крыху бязладнай мітусні, якая звычайна і выдае хваляванне. Ды што яны! Сам майстар Шкварнік зусім адышоўся і сядзеў на лавачцы ля жалезнай бочкі з сухім пяском, укопанай у мяккую тарфяністую зямлю, і ў нейкім супакоена-паглыбленым задумепці пацягваў цыгарэтку, пацягваў рэдка, нават неяк далікатна, каб тая толькі не патухла зусім. Праўда, ён зрэдку паглядваў на гадзіннік, кожны раз падносячы блізка да вачэй руку і падоўгу ўглядаючыся ў цыферблат, нібы сумняваўся, ці рухаюцца стрэлкі. Відаць, марыў, каб хутчэй скончылася гэтае выпрабаванне, каб потым пайсці і адаспацца. Вядома, майстар мог пайсці паспаць і цяпер, але як ты пойдзеш, калі сам старшы геалаг участка тут, бегае вакол буравой, ніяк не дачакаецца, пакуль хлыне тая нафта.

Сярод нямногіх геологаў, што амаль фанатычна верылі ў беларускую нафту, быў і Лузько. Пасля заканчэння універсітэта яму прапавалі паступаць у аспірантуру, але ён напасіўся на Палессе, дзе толькі пачыналася разведка на нафту. Яму хацелася быць сярод першаадкрывальнікаў... Але ў жыцці складвалася ўсё зусім не так, як марылася. Як прыехаў сюды геалагам участка, дык вось ужо дзесяты год ім і працуе. Не вырас болей. Толькі на галаве пачалі пракідвацца сівыя валасы, ды і ўвесь ён прыкметна пасталеў, паліўся, пакруглеў і таму выдаваў яшчэ болей маларослым. І крыўдна часам было чуць, як склаўся лёс яго аднакурснікаў, якія цяпер загадвалі кафедрамі, сядзелі ў трэстах, глаўках... А ён,

Лузько, самы, можа, здольны студэнт з усяго курса, кім быў, тым і застаўся.

Лузько падышоў да Шкварніка, моўчкі спыніўся. Шкварнік дакурыў цыгарэтку, кінуў недакурак у пясок і затаптаў яго нагой, глянуў на геолога з-пад пасунутай па самы лоб каскі, спытаў:

— Можа, хопіць чакаць, Адамавіч?

«І гэтаму не церпіцца, — уздыхнуў Лузько. — Капешне, навошта яму гэтая пафта? Ён, як і многія, дзеля доўгага рубля сюды прыйшоў. Праўда, бурыць ён можа, яго нават партрэт вісіць на Дошцы гонару ля канторы ў Прыпяцку. Ён і на тым партрэце ўмудрыўся так паламаць свае тоўстыя губы, што праходзіш міма, дык і здаецца, што пасміхаецца з цябе. Ды і цяпер паглядзець на яго, дык не майстар, а які гуляка, пакурвае цыгарэтку, пібы ў сваёй вёсцы выйшаў пасядзець на прызбе перад сном, і цяма яму ніякай справы да таго, што, можа, зараз вырашаецца лёс пафтаразведкі па Палессі...»

— Дык, можа, не будзем болей чакаць, Адамавіч? — паўтарыў сваё пытанне Шкварнік.

— А можа, пачакаем? — засумняваўся Лузько.

— Ды што чакаць? Калі цяма, дык і не будзе...

— А можа, яна вось-вось хлыне?..

— Пачакаем... — Майстар дастаў цыгарэту, пакруціў яе ў заскарузлых пальцах, зноў сеў на лавачку ля бочкі.

А Лузько не сядзелася. Ён абышоў буравую, прыглядваючыся да кожнага. Ні на адным твары не заўважыў трывожнага чакання. Некалькі рабочых сабраліся на падмостках, на сонейку, і нечаму весела смяліся, ці не новаму якому анекдоту. Бурыльшчык жа сядзеў крыху асобна, абшчарэпіўшы калені рукамі, адваліўшыся спіной да сцяны. Здавалася, сон змарыў чалавека. Лузько спусціўся ўніз, дзе былі жалабы. Па іх павінна спачатку пабегчы вада, калі там, недзе ў глыбінях, працянецца пафта. Але жалабы былі парожнія, па іх краях паспела пазасыхаць, аж патрэскалася, гліна.

Ён зноў вярнуўся да Шкварніка.

— Неверагодна, — пібы падумаў услых Лузько. — Глядзіш па людзей, і ўсе такія... Не, з такімі пафту не адкрыеш.

— А ведаецце, Адамавіч, ім проста ўсё гэта абрыдла. Ніхто з іх ужо не верыць у пафту.

— Чаго ж яны тут сядзяць?

— Заробак жа пядрэшны, Адамавіч.

— Прабачце, Ігнатавіч, і вы?

— І ў мяне сям'я, — адказаў Шкварнік і глыбока зацягнуўся. Дым не выпускаў доўга, як праглынуў яго, а потым шумна выдыхнуў праз нос.

— Дык, выходзіць, атрымаў свае рублі, і ўсё?

— Мы сваё зрабілі, Адамавіч, — адказаў цвёрда майстар.

— Загналі ў зямлю мільёп... Ды за такія грошы можна ў той вёсцы, — ён кіўнуў на хаткі, што віднеліся ўдалечыні, за Прыпяццю, — кожнаму двухпавярховы асабняк паставіць.

— Не мы выбіралі месца для буравой, — сказаў печакана лагодна Шкварнік: яму не хацелася крыўдзіць геолога, ён нават шкадаваў яго ў гэтую хвіліну. — Наша справа вядомая... Што залежыць ад нас, дык мы заўсёды, але... Вось я быў на стажыроўцы ў Татарыі. Дык бачыў, як яно, калі ёсць нафта. А тут дзесяць год свердзім зямлю, свердзім, і ... У мяне часам такое ўражанне, што мы шукаем дзе папала.

— Ну, ты кінь, Ігнатавіч, — запырчыў Лузько. — Тут усё па павуцы. Вы нават не ўяўляеце... Але з такім настроем, як у вас, дык яно, капешне...

У гэты час на падмошці выскачыў памбур Кіга, высокі, худы, у гумавых ботах, з закасанымі халявамі ледзь не да самай падэшвы, з растрапанай, даўно не стрыжанай чупрынай, размахваючы каскай, закрычаў:

— Нафта! Нафта!

Лузько спачатку не паверыў сваім вушам, сказаў майстру, ці не ашалеў гэты Кіга, што так крычыць, але Шкварнік хутка падхапіўся, штурхнуў глыбей у пясок свой недакурак і пабег на буравую, на хаду засоўваючы рукі ў рукавы брэзентавага плашча. За ім кінуўся і Лузько. Усе сабраліся ля жалабоў, па якіх тонкім струменьчыкам кацілася вада. Струменьчык яшчэ быў слабы, і ўсю ваду ўсмактвала высахлая гліна. Але вось вада пайшла больш папорыста, папаўняючы жалабы да краёў.

Усе рабочыя, як на якое цуда, глядзелі на гэтую ваду, перакідваліся вясёлымі жартамі, радасна і гучна смяліся. Нават Шкварнік не хаваў свае радасці і толькі здзіўлена паглядзеў на Лузько, які стаяў сумны і спяхмурнелы: ён адзін з усіх прысутных ведаў, што калі

вада так імкліва вырываецца на паверхню, дык гэта зусім не азначае, што яе адтуль гоніць нафта. Калі б там была нафта, то вада паводзіла б сябе зусім інакш, пачала б выцякаць штуршкамі, пухірыцца. Ён не ведаў, колькі часу прайшло, стаяў і чакаў, усё спадзяваўся, хаця нечага было спадзявацца: тая вада, што была ў выпрабавальных трубах, даўно выцекла, а па жалабах усё струменіла і струменіла вада.

Шкварнік зачэрпнуў яе далонню, паспрабаваў на смак.

— Вада, Адамавіч. Салёная і пахне серай... Як у якой аптэцы.

Лузько нічога не сказаў, пайшоў у вагончык. Ён толькі цяпер адчуў, як стаміўся за апошнія суткі. Аблакаціўшыся на рацыю і палажыўшы галаву на рукі, ён пайкі час сядзеў у бяздумнай дрымоце. А потым уключыў рацыю, выклікаў Прыпяцк... Зайшоў Шкварнік. Ён моўчкі прысеў ля століка, вырваў з вахцённага журпала, які ўжо адслужыў сваё на гэтай буравой, чысты аркуш паперы, пешта доўга пісаў, старанна выводзячы кожную літару, каб лёгка было чытаць напісанае, а потым распісаўся, паставіў чысло.

— Адамавіч, калі едзеш у кантору? — спытаў у Лузько.

— Можна, заўтра з рапіцы.

— Аддасі вось там. Заяву.

— Якую заяву?

— Абрыдла, Адамавіч, гэтая самадзейнасць. Як кажаш, толькі грошы ў зямлю заганяем... Я рапей яшчэ задумаў, калі тут пафты не будзе, то ўсё... Зпадасла, Адамавіч.

— Дзівак, — сказаў Лузько, якому ў сутнасці было ўсё роўна, што задумаў Шкварнік. — Ты ж не абы-хто, ты спецыяліст. Не проста майстар, а майстар-выпрабавальнік. Ты ж у нас адзіп такі. Твой партрэт на Дошцы гопару. Колькі цябе разоў на ўсялякія курсы пасылалі, вучылі?..

— Вось таму і сорамна везці заяву ў кантору самому... Дык ты, Адамавіч, аддай там. А тут я ўсё перадам намесніку ды і паеду дамоў...

— Дзівак, — нібы толькі цяпер зразумеў яго Лузько. — Дзівак... Гм...

— Я, Адамавіч, пярэньным кавалём некалі быў у калгасе... А потым... Ведася, абрыдла без сям'і жыць. Не

бачыў, як і дзеці параслі, — уздыхнуў Шкварпik. — Дык каб было яшчэ для чаго, а то ж... Сам ведаеш. А так прыеду, дык хоць старую абраду. Цяпер якраз і ў калгасе пядрэпна... Дык ты не забудзь аддаць заяву.

На самым краю вёскі Бабры, што шпурочкам расцягнулася на беразе ціхай і парослай сiтпягамі затокі, якая прыстані злучалася з Прыпяццю, стаяла старэпьякая, пабудаваная адразу ж пасля вайны хатка. Гаспадары гэтай хаткі з'ехалі даўно, хатку ж ніхто не захацеў купіць, і яна доўга стаяла з забітымі вокнамі, пакуль не з'явіліся ў вёсцы пафтаразведчыкі. Яны зашклілі яе, падлаталі шыферам дах, а на дубовае, збоку абгарэлае, яшчэ даваеннае шула, на якім некалі віселі шырокія вароты, прымацавалі бляшаную шыльд, якая анавясчала, што ў хатцы размясціўся Баброўскі ўчастак Прыпяцкай канторы глыбокага разведачнага бурэння. Геалагі і рабочыя ўчастка ў большасці сваёй размясціліся на кватэрах у Бабрах. Лузько таксама здымаў пакойчык у мясцовага ветэрынара Пятра Іванавіча Дымка.

...Лузько заглянуў на ўчастак, але там, акрамя дзяжурнага радыста, нікога не было, і ён пайшоў на кватэру.

У двары ветэрынара стаяў конь, запрэжаны ў лёгкі вазок, на якім звычайна раз'язджаў Дымок. На вазку ляжала свежае сеча, заслапае даматканай посцілкай у чырвоную палоску. А на посцілцы, напалавіну асеўшы, чарнеў вялікі скураны чамадан, перавязаны белым кабелюм, каб не расчыніўся дзе ў дарозе. Яшчэ ў сэнцах, пачуўшы людскую гаману ў хаце, Лузько зразумеў, што там якраз кіпіць шматлюднае застолле. Ён не абрадаваўся гэтаму, бо марыў толькі пра тое, каб напіцца сыраквашы, якая заўсёды чакала яго ў высокім гладышу на кухонным століку, і адразу ж заваліцца спаць. Цяпер ён не думаў пра сыраквашу, абы толькі як праскочыць пезаўважаным у свой пакойчык. Ён прыслухаўся, ці не тупае хто тут, на кухні, і, не пачуўшы нічога падазронага, асцярожна, каб не рыпнулі, адчыпіў дзверы. І ў гэты момант якраз печога выйшаў з залы гаспадар Дымок, крыху пакульгваючы на адну пагу, — ён заўсёды так хадзіў, пасля таго як перакуліўся на матацыкле і пашкодзіў сабе спіну.

— Пайшли, Адамавіч, пайшли, — дыхаючы ў твар цыбуляй, запрашаў у залу. — У мяне ж радасць, Адамавіч. Вялікі дзень у мяне, Адамавіч. Сын едзе паступаць вучыцца на ветэрынара. Я так марыў пра гэта, Адамавіч, так марыў... Ты толькі не крыўдуй, Адамавіч, але скажу шчыра — лепшай спецыяльнасці, чым мая, проста няма. І ўсё. Вось я колькі пражыў, п'ю кожны дзень, а здароўе — сам бачыш. А чаму, скажы? Ды таму, што я ветэрынар. Ну пойдзем, пойдзем...

— Ды я стаміўся, Пётр Іванавіч, — аднекваўся Лузько.

— Тым болей, тым болей, — не адступаў гаспадар.

Лузько адразу ж знайшлі месца, паставілі перад ім чыстую талерку і тут жа завалілі яе кавалкамі ружовага мяса, рыбай, зялёнай цыбуляй са смятанай.

— Штрафную, Адамавіч, — падаў Дымок яму поўную шклянку гарэлкі. — Не, не, Адамавіч, адмаўляцца пават і не раю, паложана.

— Адступаць некуды... — Лузько выпіў гарэлку і не адчуў яе, як ваду. Але хутка ў жываце зацякло, і ён, каб патушыць гэты пякучы агонь, таропка кідаў у рот то мяса, то цыбулю. Галасы людзей даляталі да яго ўсё цішэй і цішэй.

— За ветэрынара яшчэ, Адамавіч, — цягнуўся да яго праз стол сам будучы ветэрынар Іван. У яго быў бледны твар, а вушы гарэлі, як нацёртыя снегам: відаць, хлопец хапіў лішняга. — Адамавіч! Адамавіч, ды вы ж ніколі ў жыцці не пілі за ветэрынараў. Мой бохан гаворыць, што ўвесь свет трымаецца на ветэрынарах. Адамавіч!

— Хопіць, Іван, — закруціў галавой Лузько. — Піць хопіць. А пра ветэрынараў твой бацька праўду кажа. Лепей быць ветэрынарам чым геалагам.

— Смяешся? — раптам уставіўся на яго пустымі, пабляклымі, як шклянцымі, вачыма Іван.

— Чэсна кажу, Іван, — гаварыў Лузько і верыў у гэтую мінуту ў тое, што гаварыў. — Каб можна было памянцца прафесіямі, дык хоць зараз.

— Мама! — шукаў вачыма Іван сваю маці. — Мама, чуеш? Адамавіч таксама хоча быць ветэрынарам. Ён мне пават зайздросціць, — засмяўся Іван. — Слухай, Адамавіч, пасхалі са мной разам. А што? Сям'і ў цябе няма, які яшчэ студэнт будзе! Экзамены хай не лякаюць... Мой бацька ўсіх вучоных ветэрынараў ведае. Удвух будзе ве-

сялей. Пяць год — і ты ветэрынар... Паехалі? Маці нам будзе каўбасы прысылаць. Паехалі, Адамавіч.

— Вань, Ваць, пасёрбай кісленькага, — падавала яго маці Ірына Савельеўна праз стол місу з сыраквашай.

Іван узяў місу і перадаў яе Лузько.

— Сёрбай, Адамавіч, сёрбай. Калі стану ветэрынарам, дык у мяне гэтага добра будучь цэлыя бочкі. Ты яшчэ не ведаеш, як жывуць ветэрынары.

Дымок, хаця сам быў пад мухай, адчуў, што сын пачынае загаварвацца, і, нягледзячы на тое, што да адыходу цеплахода было нямала часу, сказаў, што трэба ехаць.

Калі ўсе выйшлі ў двор, Іван ужо сядзеў на вазку на чамадане. Лузько спыніўся на ганку і стараўся часцей і глыбей дыхаць, хапаў паветра — адчуваў, што вось-вось стане блага.

— Адамавіч, ідзі садзіся! Нас бохап з вецярком прамачыць на сваім рыжым скакуне, — крычаў яму Іван, размахваючы рукамі.

Дымок, расчыніўшы вароты, узлез на вазок, тузануў за лейцы, конь махнуў галавой, як ад мух. Дымок сцебануў яго пугай.

Лузько насцеж адчыніў акно ў сваім пакойчыку, — у якім акрамя ложка з мяккім матрацам стаяў яшчэ шырокі стол і шафа з лекамі, — з агарода пацягнула сырм зялёным бульбоўнікам і ледзь улоўным мядовым водарам кветак гарбузніка. Санліва абзываліся куры, што купаліся ў пяску ля плота пад засенню шыракалістага дзядоўніка. Лузько адчуваў, што яму вельмі моцна хочацца спаць, але, як і заўсёды вышліўшы, ён ніяк не мог заснуць. А можа, гарэлка была і ні пры чым, можа, яму перашкаджала гаспадыня, якая пасіла з залы посуд, грукала талеркамі, гучна шоргала нагамі па падлозе. «Ногі ўжо лянуецца падымаць», — перпрыязна падумаў пра яе Лузько. Але вось у хаце стала зусім ціха, і ён непрыкметна заснуў. Але паспаць не давялося. Дымок, які, пасадзіўшы сына на цеплаход, вярнуўся дамоў і першым чынам пастукаў у дзверы да яго ў пакой, і, як заўсёды, не дачакаўшыся дазволу, — ён жа ў сваёй хаце! — зайшоў у пакойчык і плюхнуўся на крэсла, што стаяла блізка ля дзвярэй. Спачатку ён моўчкі сядзеў і паглядваў з-пад ацяжэлых і крыху апушчаных павекаў на кватаранта. Лузько прывык да такіх печаканых візітаў і амаль па

памяць ведаў, пра што будзе гаварыць Дымок, бо ён кожпы раз гаварыў пра адно і тое ж. Лузько яшчэ заўважыў, што Дымок піколі не клапаціўся, слухаюць яго ці не, абы не перашкаджалі, і таму цяпер, глянуўшы на гаспадара, зноў заплюшчыў вочы.

— Паехаў... — цяжка ўздыхнуў Дымок. — Канешне, я не гаварыў яму пра спецыялізацыю, пазней скажу. Хай курс бярэ на буйнарагатую жывёлу. Тут, я скажу табе, Адамавіч, перспектыва. Каровы будуць заўсёды. Я вось некалі не ўлічыў перспектыву.

І далей Дымок доўга і нудна расказваў, які ён вялікі спецыяліст па службовых сабаках, што ён дваццаць год свайго жыцця аддаў ім, калі служыў у пагранічных войсках, скардзіўся на свой лёс, які наканавы яму вазіцца са свіннямі, авечкамі, шкадаваў, што па вёсцы зусім мала сабак, ды і тых ніхто не лечыць.

— Але пічога. Я потым сыну скажу, каб ён спецыялізаваўся адразу... — але Дымку перашкодзіла яго жонка.

— Чаго ты лезеш сюды? — за руку пацягнула яго Ірына Савельеўна з пакойчыка. — Чалавеку спаць не даеш.

— Ну чаго ты? — абараняўся Дымок. — Нельга ўжо і душу...

— Я табе як адвяду душу, дык забудзеш, як яна і называецца.

— Не, ты маю душу не чапай, чуеш? — даносіўся голас Дымка з залы.

Заскрыпелі пружыны старой капапы, яшчэ печага доўга тупала на хаце Ірына Савельеўна, а потым зноў стала ціха.

Нехта на вуліцы, якраз насупраць хаты, уключыў па ўсю моц трапзістар, і печакапая сярод гэтай цішы і спакою незнаёмая чужая музыка напаўпяла наваколле. Вось яна пачала аддаляцца. Недзе заспявалі дзяўчаты. Праз акно ў пакой прабівалася дрыготкае месячнае святло, падала на падлогу і на стол бледнымі таямнічымі плямамі. Сон пачаў ахутваць Лузько, але вось зноў пачуўся глухаваты, працяглы голас гаспадара.

— І-і-р-а-а! І-і-р-а-а!

— Ды што? — злавалася Ірына Савельеўна.

— Іры-на-а!

— Ну што? Заірыніў...

— Недзе муха лётае.

— Якая яшчэ там муха?

— Муха.

Чулася, як пстрыкнуў выключальнік, як затупала па хаце гаспадыня, хлопаючы па сцяпе самаробнай мухабойкай — падэшвай старога галёша, прыбітай да доўгай палкі.

— Ну, забіла? — перваваўся Дымок.

— Ды прыкопчыла.

— Мне холадна, Ірыпа.

— Ты п'яны ці цвярозы? — хмыкнула Ірына Савельеўна.

— Цвярозы.

— Ну дык спі, а то... — зноў пстрыкнуў выключальнік.

— Іры-па-а!

— Спі, а то, як тую муху...

Лузько яшчэ доўга не мог заснуць. Чуў, як праспявалі першыя, а можа, і другія пеўні, як на рэчцы доўга і пудна гудзеў буксір — недзе ішоў супраць цячэння.

Думаў пра Ліду.

Ён пазнаёміўся з ёй яшчэ вясной у Прыпяцку. У чаканні цеплахода на Бабры Лузько хадзіў па беразе ракі. Ubачыўшы на лаўцы дзяўчыцу, падсеў да яе. У яе на каленях ляжала раскрытая кніга, а яна глядзела на раку, якая гоўдала на сваіх шэрых хвалях верхавіны зарэчных вербаў. Ён і не думаў знаёміцца з дзяўчынай, такой яшчэ маладзенькай супраць яго, трыццацігадовага дзецюка, тым болей што яна сваёй знешнасцю не кінула яму ў вочы — з кірпатым маленькім носікам, беленькая, кудлаценькая. Твар кругленькі, з выпуклымі, як у дзіцяці, шчочкамі. Ён тады яшчэ падумаў: калі яна ўсміхнецца, то па іх абавязкова з'явіцца ямачкі.

— Вы не ведаеце, чаму рака, калі выходзіць з берагоў, такая прыгожая? — не столькі спытала ў яго, колькі проста падумала ўслых.

А ён, сустрэўшы позірк яе чыстых сініх вачэй, печакана разгубіўся.

— Не сказаў бы.

— А хіба не так?

— Вада каламутная.

— Пад старасць усе людзі такія прыземленыя? — спытала яна, не зводзячы з яго вачэй.

— Гэта пра мяне? — рассмяяўся Лузько.

— Не, не пра вас. Вы яшчэ смеяцеся, як юнак.

Разгаварыліся. На развітанне ён сказаў, што будзе чакаць яе ў суботу на гэтай жа лаўцы, пад вечар. Не верыў, што прыйдзе, а яна прыйшла. А потым кожны раз, калі яму даводзілася бываць у Прыпяцку, стараўся сустрэцца з ёй. Ліда не тое што была паўна дзяўчынай, але ж занадта верыла ў прыгажосць, захаплялася паэзіяй так, як ён ніколі ёй не захапляўся. У параўнанні з тымі жапчынамі, з якімі ў яго пямала было выпадковых і непрацяглых знаёмстваў, яна была як той першы веснавы падснежнік сярод мінулагаднёй завялай травы... І, дзіўная рэч, у апошні час, асабліва калі яму не спалася, вось як цяпер, ён ні пра каго нават і не ўспамінаў, а думаў толькі пра Ліду.

Няўжо закахаўся? Дык у каханне ён даўно не верыў. Не, ён думае пра яе так часта таму, што ў яго з ёй нічога не было: ён усё шкадаваў дзяўчыну, такую шчырую, такую даверлівую. А відаць, дарэмна шкадуе яе — не ён, дык хто іншы... А можа, яна яго і чакае. А ён ля яе і сапраўды, як той школьнік...

Калі прагнуўся раніцай, гаспадароў ужо дома не было. На сталае яго чакалі астылая яечня, аладкі пад ручніком, міса са смятанай і ў спацелым гладышы малако, відаць, прынесенае з пограба. Лузько снедаў без асаблівай ахвоты, думаў пра сваю работу, пра пафту, якой няма і, відаць, ніколі не будзе. Таму нечага тут дарэмна сядзець, трэба прасіцца куды на Поўнач ці нават на Сахалін. Яго, геолога з такой вялікай практыкай, усюды возьмуць.

Лузько яшчэ снедаў, калі прыбег пасыльны з участка і сказаў, што яго тэрміцова выклікае ў Прыпяцк сам Ступіч — галоўны геолог канторы.

Ступіч сядзеў за сталом у сваім невялічкім кабінцеце з адным акном. Акіно выходзіла ў двор, які быў некалі завалены будаўнічым смеццем. Смецце паспела парасці палыном і дзядоўнікам, і толькі дзе-нідзе выглядваў кавалак счарнелай ад дажджоў дошкі ці абломак бетоннай пліты. Дзядоўнік сама цвіў. Фіялетавыя касматыя кветкі трывала сядзелі на дзібёлых сцяблішках. Ступіч павысоўваў шуфляды і пераглядаў паперы, якія накапіліся там за гады работы. Патрэбныя складваў стосікам перад сабой, а астатнія камечыў і кідаў у куток, дзе стаяў плецены з дроту кошык.

Лузько зайшоў без стуку, — калі так тэрмінова выклікаў, дык павінец чакаць, — навітаўся, сеў насупраць.

— Сандзень? — пацікавіўся.

— Ды нібы, — буркнуў Ступіч, не перастаючы перабіраць паперы. — Значыць, свідравіна сухая?

— Якраз мокрая, Ігар Трафімавіч, — засмяўся Лузько. — Ударыў фантан мінералізаванай вады.

— Ведаю, ведаю, — зусім абыякава гаварыў галоўны геалаг. — А наш дырэктар учора разы два забягаў да мяне, перваваўся. Шкадаваў, што ніхто з нас не паехаў на выпрабаванне. Сам ірваўся, ды я адгаварыў. Маўляў, печага хвалявацца, нафты не было і не будзе. Нельга атрымаць нафту там, дзе яе няма.

— А керн? — Лузько бянтэжылі такія катэгарычныя сцвярджэнні Ступіча. — Керн, Ігар Трафімавіч, быў зусім пэлагі. Відавочныя сляды нафты.

— Слядоў не адмаўляю. Могуць быць. Але сляды яшчэ не нафта. Маю на ўвазе прамысловую нафту. Вось толькі не высветлена, ці былі тут рапэй запасы нафты ды разбурыліся ў сувязі з рознымі геалагічнымі катаклізмамі, сляды якіх, між іншым, на кожным кроку; ці, можа, у нетрах яшчэ ідзе працэс накаплення нафты...

— Дык навошта ж мы шукаем тады, калі яе няма? — Лузько ўпершыню чуў такія печаканыя прызнанні галоўнага геолога.

— Па-першае, не ўсе так лічаць, як я, а па-другое, не ўсе ведаюць пра мае вывады. Вось калі даведаюцца, то тады... Тады паглядзім, як яно будзе.

— Значыць, пошукі нафты на Палессі не маюць ніякай перспектывы?

— Ніякай.

— Цікава, цікава.

— Што цікава? — упершыню з таго моманту, як Лузько зайшоў у кабінет, Ступіч пільна паглядзеў на яго.

— Я сёння раніцай якраз думаў пра гэта. Адчуваў, так сказаць, Ігар Трафімавіч. Думаю, печага тут сядзець, нічога не выседзіш. Праўда, пра вашы меркаванні нічога не ведаў. Гэта ўсё ад учарашняга няўдалага выпрабавання, ды яшчэ майстар Шкварнік...

— А што Шкварнік? — Ступіч зноў пачаў корпацца ў шуфлядках.

— Падаў заяву аб звальненні: кажа, абрыдла яму такая самадзейнасць.

— А гэта ён дарэмна, — Ступіч разарваў пейкія паперкі на пекалькі кавалкаў, пакамечыў іх і кінуў у куток. — Магчыма, пошукі нафты, можа, і спыняць. Але разведачнага бурэння пагогул не спыняць. Прыпяцкая ўпадзіна вельмі дрэнна даследавана, і вучоныя ад яе не адступяцца. Тым больш што тут ёсць сляды іншых карысных выкапняў, так што Шкварніку хоціць работы на ўсё жыццё. Няхай я, дык у мяне зусім іншая справа.

— Вы таксама? — аж падняўся Лузько і пратунаў на сваіх кароценькіх пожках да акна, прыхінуўся там спіной да невысокага падаконніка. — Вы, Ігар Трафімавіч, паклікалі мяне сюды, каб толькі тое і рабіць, што здзіўляць.

— Ты адгадаў, — зачыніў ён апошняю анарожнеую шуфляду, а паперкі, што ляжалі перад ім на сталі, схаваў у скураную папку, відаць, спецыяльна для гэтага прынесёную. — Я цябе паклікаў, каб паведаміць, што звальняюся, — ён раптам засмяўся. — Мяне не звальняюць, улічы, а я сам. Бо я не маю больш маральнага права ўзначальваць разведку. Я напісаў кандыдацкую дысертацыю...

— Дысертацыю? — гэтая павіна была самай нечаканай для Лузько.

— Іменна, дысертацыю. Хутка абарона.

— Калі ж вы паспелі?

— Паспеў, — задаволена сказаў Ступіч. — Хто захапляўся жанчынамі, а хто займаўся павукай. Дык вось, у сваёй дысертацыі я даказваю, што нафты ў нас няма. Праўда, я не адразу прыйшоў да такіх вывадаў. Я нават спачатку і не падазраваў, што так атрымаецца. Але ёсць аб'ектыўныя факты, аб'ектыўныя заканамернасці, і з імі нічога не паробіш. Адным словам, навука. У інстытуце геалогіі згодны з маімі вывадамі. Так што ты павінен разумець, не можа ўзначальваць разведку чалавек, які не верыць у нафту. Не лагічна, так сказаць. А потым яшчэ ёсць тут і такая далікатная рэч, — як абаранюся, дык знойдуцца... пачнуць гаварыць, што я ў Прыпяцку не нафту шукаў, а пісаў дысертацыю, маўляў, выкарыстоўваў службовае стаповішча. Знойдуцца асобныя таварышы. Абавязкова знойдуцца. А я не хачу гэтага. Бо я якраз і не выкарыстоўваў сваю ўладу. Мне тут для дысертацыі спецыяльна нічога не рабілася. Карыстаўся фактамі з нашых справаздач. Толькі ты — вы-

ключэнне. Ты, можа, заўважыў, што іншы раз я ад цябе патрабаваў больш падрабязныя справаздачы, чым трэба было. Прызнаюся, ты мне цямапа памог у рабоце. Так што і ты не стаяў убаку, а пытаешся, калі я паспеў.

— Раз начальству трэба, то я, калі ласка... — неяк расчаравана сказаў Лузько.

— Ты не вельмі вешай нос, — ён гаварыў далей так, што ясна было, іменна дзеля гэтай размовы ён яго і выклікаў. — Я чытаў твае даведкі і ўвесь час думаў пра цябе... Думаў... І цяпер думаю. З удзячнасцю! І мне хацелася для цябе пешта зрабіць, зрабіць прыемнае. Тут я прапаноўваў цябе на сваё месца. Дырэктар пагадзіўся. У гаркоме пагадзіліся. А ў Мінску не. Хочуць запрасіць сюды больш вопытнага нафтавіка, такога, які не раз знаходзіў нафту. Вось так. Значыць, там не думаюць спыняць пошукі, а наадварот — падняць на больш, так сказаць, высокі ўзровень. Хаця я перакананы, што з гэтага нічога не выйдзе. Але хай шукаюць, хай шукаюць.

— Відаць, трэба і мне падымаць якар, — сказаў Лузько. — Нічога тут не выседзіш.

На яго рэпліку Ступіч не звярнуў увагі.

— Я дапамагчы табе нічым пакуль што не магу... — Памаўчаўшы, ён паўтарыў яшчэ гэтае «пакуль што». — Але параіць, калі ласка, з радасцю... Калі чытаў твае даведкі, то гэтая думка прыходзіла мне не раз. Але тады я маўчаў. Цяпер скажу. У цябе, дарагі мой, відавочныя здольнасці да павуковага мыслення. Твае справаздачы заўсёды былі такія, што хоць адразу перапісвай у дысертацыю. Між іншым, некалькі разоў я так і зрабіў...

— Геолаг павінен рабіць адкрыцці, — нібы засаромеўся Лузько.

— Вось іменна, — падняўся з-за стала Ступіч, тапклявы, як спартсмен, высокі, упэўнены ў сваіх рухах.

Лузько заўсёды зайздросціў Ступічу, яго пасадзе, яго росту, яго паставе, нават інтанацыі яго голасу і часта падражаў ёй у гаворцы са сваімі падначаленымі, зайздросціў, што ён пасіў касцюмы чацвёртага росту, якіх вялікі выбар заўсёды быў у продажы, а цяпер зайздросціў, што ён вольна напісаў дысертацыю і хутка будзе кандыдатам павук. І ў той жа час перавідзеў сябе, перавідзеў, што, як які хлапчук, колькі год добрасумленна гапяўся за нафтай, стараўся пісаць даведкі, думаў, ад іх карысць для разведкі будзе, а аказваецца...

— Я шчыра табе скажу, Адамавіч, што ты прыроджаны даследчык... Так што трэба падумаць над сваім лёсам. Ты можаш стаць пярэпным вучоным. Шчыра кажу... Мне нават хочацца дапамагчы табе. Пакуль добрай парадай, а можа, потым і як-небудзь лепей... Ты мне заўсёды надабаўся. Я часта думаў пра цябе. Вось жа здольны чалавек, а колькі год робіць геалагам участка... Другі на тваім месцы, і ўявіць цяжка, дзе б ужо быў... А ты...

— Заўсёды ж думаеш: ну, з гэтай свідравіны нарэшце будзе нафта... І так кожны раз, а час, аказваецца, ляціць, — пашкадаваў Лузько.

— Ды ляціць жа... Дык я табе і кажу, што яшчэ не позна. А то прасядзіш тут усё жыццё, ніхто і дзякуй не скажа. Другому б я такое ніколі не гаварыў, толькі табе. Ды калі б яшчэ нафта тая была. А то ж... Няма яе тут. Вось так... Так што бяры кірунак на навуку. Пішы дысертацыю. І не заўважыш, як папішаш. Каму ж тады, як не такім, і ісці ў навуку? Твая практыка ды твае здольнасці... Вось так. Раю табе перайсці ў тэматычную партыю, там хаця заробак і меншы, але ж у цябе час будзе, і ў тваіх руках уся інфармацыя. Год-другі — і ў цябе дысертацыя. Я буду працаваць у інстытуце геалогіі, так што памагу табе яшчэ і не раз... Дарэчы, ты ўсё халасцяк? — раптам перамяніў гаворку галоўны геалаг.

— Халасцяк, вядома.

— Ёсць хто на прыкмеце?

— Ды як сказаць, — завагаўся Лузько.

— Хто яна?

— Медсястра.

— Мясцовая?

— Працуе ў Прыпяцку. Сама з вёскі. З суседняга раёна.

— Жаніцца не збіраешся?

— Не думаў.

— Не вельмі падабаецца?

— Маладая. І дваццаці ж яшчэ няма. Наіўная...

— А ты хочаш вопытную?

— Вопытную не вопытную, але ж... Рэальна павінна глядзець на жыццё, а не па-кніжпаму... Мне трэба добрая гаспадыня.

— Хе!.. А ведаеш, дарагі мой, — павучальна сказаў Ступіч, — гэта ж якраз і добра, што яна такая. Ты павучыш яе ўсяму, чаму захочаш. А то пападзецца якая прай-

дзісветка і будзе з цябе віць вяроўкі. Так што, дарагі мой, глядзі...

— Прызнацца, я і не думаў сур'эзна, ну, каб жапіцца...

— Раю падумаць. Сур'эзна... Справа ў тым, калі ты будзеш жанаты чалавек, дык я змагу перадаць табе сваю кватэру. Хіба табе яшчэ не абрыдла бадзяцца на прыватных кватэрах? Колькі ты так жывеш, больш дзесяці год? Нямала, нямала... Мне здаецца, ніхто супраць не будзе, заслужыў. Так што сапраўды падумай... Без кватэры нялёгка будзе пісаць і дысертацыю. Грэба ўмовы...

Лузько падабалася тая перспектыва, якую маляваў яму Ступіч. Але яму не верылася, што той шчыра зацікаўлен яго будучым лёсам. Відаць, нешта хавае, не дагаворвае.

— А ведаеш, чаму я раптам з такімі прапановамі да цябе? — як адчуў яго сумненні Ступіч. — Справа ў тым, што Прыпяцкая ўпадзіна яшчэ дрэнна асвоена навукай. Мы, практыкі, ведаем яе, можа, лепей вучоных. І сваё слова ў павуцы мы павінны сказаць. Мой павуковы кіраўнік Сіл Сільч, хаця сам і чысты тэарэтык, але ў свой інстытут стараецца набіраць практыкаў... Вось так. Спадзяюся, ты мяне зразумеў.

Круглоў не спадзяваўся, што яго хто-небудзь сустрэе, і таму, сышоўшы з самалёта, скіраваў да пасажыраў, што збіраліся вакол жанчыны з чырвовай павязкай на рукаве. Ён выдзяляўся з усіх высокай і размажнелай постацю. Пінжак, зашпілены толькі на адзін гузік на пукатым жываце, і штаны з прыкметнымі чашачкамі на каленях здаваліся яму цеспаватымі.

— Ты ці не ты? — падышоў да яго невысокі чалавек у чорным, добра адпрасаваным касцюме. Ён хлопнуў па плячы Круглова, паўтарыў: — Ты ці не ты?

— Дзімка? Бурдзіч? Чэсна, адразу і не пазнаў, нават і не падумаў... — Абляў Бурдзіча за шырокія плечы. — У шыр расцём, у шыр...

— Не адстаём ад цябе, Мікола, не адстаём, — і Бурдзіч, адступіўшы крок, яшчэ раз акінуў позіркам Круглова, нібы сумняваўся, ці той самы гэты Круглоў, якога ён чакаў. — Ну як пералёт? — пытаўся, калі яны ішлі ўжо да выхада.

— Даўно прывык, — адказаў Круглоў, не азіраючыся. Ён ішоў першым, перавальваючыся з пагі на пагу.

— А што ў цябе з пагамі?

— Старэе арганізм, — відаць, не вельмі хацелася яму расказаць пра свае хваробы. — Трэба збіраць даведкі па пенсію.

— Слухай, няўжо гэта мы з табой такія старыя? — смяўся Бурдзіч. — Не, дарагі мой, ты не паганяй жаху тут. Рапа пра пенсію, рана... Я цябе на пенсію не пушчу...

Як толькі яны спусціліся са ступенек аэравакзала, да іх бясшумна падкаціла чорная «Волга». Бурдзіч адчыніў Круглову дзверцы, пачакаў, покуль той усядзецца, абышоў машыну і сам сеў побач з другога боку.

Машына спынілася ля высокіх дзвярэй з цяжкімі металічнымі ручкамі, выслізганымі пасярэдзіне да жоўтага бляску. Бурдзіч першым выйшаў з машыны, адчыніў дзверцы Круглову.

— Калі ласка, Мікалай Міхайлавіч, прашу, — неяк жартліва расклапаўся Бурдзіч. — Падымемся да мяце, у нас яшчэ ёсць час пагаварыць.

У вялікім пакоі з высокімі вокнамі, захіленымі цяжкімі шторамаі, так што сюды не даходзіў шум з вуліцы, сядзела некалькі чалавек у глыбокіх крэслах. Хто драмаў, хто чытаў газету. Яны заварушыліся, калі зайшоў Бурдзіч, але Бурдзіч, павітаўшыся скупым кіўком галавы адразу з усімі і не спыняючы свае ўвагі ні на кім асобна, па хаду сказаў сакратарцы бялявай бландзіпцы, што сёння прымаць нікога не будзе, а калі ў каго што вельмі шльпае, то няхай ідуць да памесніка, і, адчыніўшы дзверы ў свой кабінет, прапусціў Круглова.

— Вось тут я і працую, — развёў ён рукамі, стоячы ў парозе вялізнага кабінета. Потым прайшоў па тоўстаму мяккаму дывану, спыніўся ля стала, на які момант завагаўся, ці пагаварыць з Кругловым за зграбным столікам у кутку кабінета (седзячы ў глыбокіх нізкіх крэслах, зручна выцягнуўшы ногі, дзе ён звычайна і гутарыў з найбольш блізкімі людзьмі і часцей не на афіцыйныя тэмы, і дзе было б вельмі натуральна пасядзець са сваім былым інстытуцкім сябрам), ці сесці за свой шырокі стол, за якім, між іншым, ён выглядаў больш афіцыйна, што цяпер, можа, і не будзе лішнім. А потым, акрамя ўсяго, яму хацелася і пакасавацца перад Кругловым. Маўляў, пяхай яго, Бурдзіча, як геолога ніхто і не ве-

дае, але ў жыцці ён дамогся большага, чым славу ты Круглоў.

А Круглоў не звяртаў увагі на гаспадара шыкоўнага кабінета, а, навесіўшы на нос акуляры ў просцешкай пластмасавай аправе, разглядаў прабіркі, колбачкі, рознакаляровыя мінералы, якіх багата было на доўгіх паліраваных паліцах паўз глухую сцяпу.

— А ў цябе пядрэнная калекцыя, — сказаў Круглоў. — Толькі чаму гэты мінералы неяк непатуральна блішчаць?...

— Вось што значыць вока геолога, — засмяўся Бурдзіч. — Гэта ж мой памочнік узяў ды пакрыў іх лакам, каб, значыцца, прыгажэй глядзелася. Але не кожны гэты заўважае.

Круглоў, нібы забыўшыся, што з ім павінны гаварыць, не адыходзіў ад паліц, уважліва вывучаў калекцыю. Бурдзіч жа нецярыліва коўзаўся ў крэсле, не ведаючы, як распачаць гаворку з геологам. Запрасіць прысесці? Западта афіцыйна. Выходзіць з-за свайго стала, а потым зноў садзіцца, таксама не вельмі хацелася. Бурдзіч панавалі Круглову закурыць.

— Не навучыўся курыць, — адказаў той, падышоў да стала, сеў, яшчэ раз аглядзеў кабінет, шырокі стол, прылады на сталі, тэлефоны на асобным століку. — А ты нішто сабе ўладкаваўся. Пакуль мы бурнылі петры, вы тут пядрэнна папрацавалі над асваеннем кабінетаў, — неяк стомлена гаварыў Круглоў і раптам зусім печакана нават для самога сябе апетытна пазяхнуў і крыху пачырванеў.

«Які ён усё ж цяльпук», — падумаў Бурдзіч і сказаў з хітраватай, але задаволенай усмешкай:

— Каму адкрыцці і слава, а каму міністэрскія, між іншым, даволі нялёгка партфелі... — памаўчаў і далей печакана адкрыта і шчыра прызнаўся: — І ведаеш, дарагі мой Мікола, каб мне гэты партфель утрымаць у руках, трэба абавязкова знайсці пафту на Палессі.

— Што ж, прыйдзецца выручаць, — сказаў Круглоў. — Тым больш што вы тут дакладна ведаеце адрас пафты.

— Жарты жартамі, а па справе... — Бурдзіч раптам замаўчаў, аблізаў мяккія губы і далей загаварыў нізкім, густым баском, падкрэсліваючы манатоннай інтанацыяй голасу і строгім выразам твару, што пачалася іменна тая

гаворка, дзеля якой яны і зайшлі ў гэты кабінет: — Ты ведаеш, што мы ўжо год дзесяць шукаем нафту. Што яна ёсць, падстаў колькі хочаш. З адной свідравіны, праўда, гэта было некалькі год назад, нават нацадзілі некалькі літраў. Сляды нафты ледзь не ў кожнай свідравіне. А пачнуць выпрабоўваць — сухая, або толькі якая вада. Колькі часу нашы геалагі ламаюць голаву над гэтым — і ніякай яснасці. Факт застаецца фактам, што прамысловай нафты няма. Да нас ледзь не кожны год прыязджаюць самыя аўтарытэтныя камісіі. Эканамісты далі заключэнне, што ў нас няма сэнсу працягваць разведку. Маўляў, калі нафта і ёсць на Палессі, дык на вялікай глыбіні, і нават калі яе знойдуць, то цяжка і сказаць, калі акупяцца затраты на яе пошукі. А прыедуць вучоныя, паглядзяць, і ці ў аднаго з іх рука не падымаецца падпісаць смяротны прыгавор разведцы... Вось так. Час ідзе, сродкі трацім, а вынікаў ніякіх. Гэта не вельмі прыемна, ды за гэта, урэшце, прыйдзецца адказваць, і ў першую чаргу мне. У нашым упраўленні ды і ў інстытуце геалогіі няма людзей, што выступаюць супраць пошукаў. З імі-нялёгка ваяваць, яны змагаюцца пад сцягам беражлівасці народных сродкаў. Разумееш, на Украіне амаль у такіх жа ўмовах маюць нафту, а мы не. Неверагодна? Неверагодна. Мне німала давялося пазмагацца, каб даказаць адказным таварышам, што ёсць сэнс працягваць разведку. Я папрасіў у Маскве, каб мне далі вопытнага нафтавіка... Мне сказалі, што прышлюць такога, які або знойдзе нафту, або пазаўсёды зачыне яе.

— Вось іменна, — усміхнуўся Круглоў. — Мне так і сказалі ў міністэрстве.

— Мы хочам, Мікола, каб ты знайшоў нафту. Спыніць разведку мы зможам і без твае дапамогі. Створым табе ўсе ўмовы. Будзе падтрымка ва ўсім. Я німала чытаў пра цябе, я табе не тое што давяраю, я ў твае рукі аддаю лёс нашай беларускай нафты. Так што... Жыць у Прыпяцку будзе нядрэнна. Гарадок спакойны, утульны, зялёны. Наконт хаты ёсць дамоўленасць. Дадуць табе кватэру ў новым доме на самым беразе ракі, так што з балкона можна рыбку вудзіць. А потым... А раптам іменна табе выпадзе сказаць новае слова ў разведцы?

Круглову не раз даручалі весці разведку ў самых складаных геалагічных умовах, і ён браўся і, як правіла, знаходзіў нафту. А калі не знаходзіў, то там яе ўжо ніхто

не змог знайсці. За ім замацавалася слава шчаслівага адкрывальніка. Адзін толькі Круглоў не верыў у сваю славу, бо не бачыў асаблівых заслуг за сабой. Ён верыў толькі ў навуковыя факты, ну, можа, яшчэ быў болей, чым ішшыя, карпатлівы, болей упарты. Адным словам, ён ніколі не быў легкадумным чалавекам. З таго, што і ў Маскве не маглі нічога канкрэтнага сказаць пра спецыфіку разведкі на Палессі, і тут, у Мінску, Бурдзіч таксама гаварыў наогул, ён зразумеў, што, відаць, нафту на Палессі шукалі не толькі не вопытныя геалагі, а можа, нават і не зусім сур'ёзныя людзі. Бач, галоўны геалаг сядзеў і пісаў дысертацыю. Пра якія сур'ёзныя пошукі можна тут гаварыць?

— Ну дык як, Мікола? — чакаў Бурдзіч. — Я лічу, што калі ты прыехаў, значыцца, прыехаў працаваць.

— Я сказаў у Маскве, што паеду, пагляджу...

— Ды кінь ты, Мікола. Што там глядзець? Усё ясна... Каб разабрацца, што там да чаго, некалькі месяцаў трэба. А што — не так?

— Ды магчыма...

— Ну вось... Дык, можа, папішам загад? А, Мікола?

— Ведаеш, Дзіма, гэта ўжо спецыфічна рабочае пытанне, — паглядзеў на гадзіннік Круглоў. — А ўжо даўно пачаўся абед.

— Што ж, тады зробім перапынак і мы, — пагадзіўся Бурдзіч.

— Не разумею, — развёў рукамі Чокап. — Няўжо табе, геалагу-практыку, хочацца сядзець у гэтай тэматычнай партыі і капацца ў паперках? Не разумею. — Чокап падняўся з крэсла, сабраў паперы, раскіданыя на стале, прыціснуў іх цяжкім, з шэрага граніту, прэспап'е. — Тым больш што ты патрэбен на ўчастку. Ну сам памяркуй, каго я пашлю замест цябе?

— Я згодзен, Павел Фёдаравіч. — Лузько стаяў перад сталом, сціпла, як які школьнік, апусціўшы галаву, і спадылба паглядваў вострымі вочкамі на дырэктара канторы. — Іменна каб цяпер, я не настойваю. Я, Павел Фёдаравіч, наогул... Канешне, на ўчастку яно і цікавей, і зарплата там... Але хочацца хоць трохі пасядзець на месцы. Хачу, Павел Фёдаравіч, ачалавечыцца, дык, ведаеце... Жонка ж уцячэ, калі дома пачаваць не буду.

— Дык віпшую, дарагі, віпшую, з гэтага б і пачынаў... Даўно, брат, пара, даўно...

— Дык, можа, заяву падаць? Павел Фёдаравіч?

— Ды кінь ты... Мы ж свае людзі, заяву... — Чокан праверыў, ці замкнуты яго сейф і, прапускаючы перад сабой Лузько, скіраваў да дзвярэй. Але ў гэты час зазваніў тэлефон. Званілі з Мінска. З прыёмнай Бурдзіча паведамілі, што да іх выехаў новы галоўны геалаг таварыш Круглоў і што Дзмітрый Зосімавіч прасіў яго сустрэць так, каб у чалавека засталася самае найлепшае ўражанне. Для Чокана гэта навіна была печаканая. Чаму ён, дырэктар, павінен сустракаць галоўнага геолога? І наогул, прызначылі чалавека, а яму, кіраўніку, нічога не казалі... Гэта вельмі крапула самалюбства Чокана, і спачатку ён адказаў, што аркестра ў яго няма. «Ну як хочаце, але прасіў Дзмітрый Зосімавіч», — сказала жанчына і палажыла трубку. Капешне, калі прасіў сам Бурдзіч, дык сустрэць трэба. Але ж зусім неабавязкова гэта рабіць яму, Чокану, можна каму і даручыць ад імя, так сказаць, калектыву і прафсаюзнай арганізацыі.

— Слухай, Баціслаў, што ты сёння ўвечары робіш? — спытаў у Лузько. — Свабодны?

— Здаецца, — з гатоўнасцю адказаў той.

— Едзе да нас новы галоўны геалаг... Дык вось, можа, сустрэнеш?

— Пра што гаворка, — з радасцю пагадзіўся Лузько.

А праз які час у Прыпяцкую гасцініцу зайшоў Лузько ў светлым касцюме і ад таго яшчэ круглейшы, з акуратна прычасанымі валасамі. Ён даведаўся ў адміністратара, што Круглоў пасяліўся ў іх гасцініцы яшчэ ў абедзенны перапынак, увесь час быў у сваім нумары, а не так даўно пайшоў некуды, ключы не здаваў, так што павінен хутка вярнуцца. І цяпер Лузько (хаця яму можна было спакойна ісці дамоў, бо відавочна, што ніякая сустрэча Круглову непатрэбна) круціўся ля дзвярэй нумара.

Вось у калідоры паказаўся высокі ў расхрыстаным піжаку і ў пакамечаных штанах чалавек, ішоў пета-ропка, стомлепа. «Не, гэты стары, — падумаў Лузько, — не можа быць Кругловым». Але калі пазнаёмы пачаў адчыняць дзверы, за якімі назіраў Лузько, ён тады ледзь не падбег да яго і на сваёй звычцы, крыху схіліўшы галаву набок і падняўшы быстрыя вочкі ўверх на ўдвая

вышэйшага за яго чалавека, чырвансеючы, пясмела і неяк няўпэўнена спытаў:

— Вы Круглоў?

— Пяцьдзесят пяць гадоў Круглоў, — відаць, чалавек быў у гуморы.

— Вельмі прыёмна, вельмі прыемна... А маё прозвішча Лузько... Баціслаў Адамавіч. Геолаг участка. Даручана вас сустрэць, але, бачу, спазніўся... Дык... — ён не ведаў, што яшчэ сказаць.

— Ну сустракайце, сустракайце, — усміхнуўся Круглоў. Нешта адразу не спадабалася яму ў гэтым маладым і не ў час распаўнелым чалавеку, але ён пастараўся адгпаць ад сябе гэтае пачуццё і даволі ветліва сказаў: — Заходзьце, заходзьце, малады чалавек...

Лузько падумаў, што Круглоў ці вельмі строгі чалавек пагоул, ці, можа, не любіць, каб запаблягалі яго, і цяпер не ведаў, пра што загаварыць, і, каб зусім не маўчаць, спытаў, ці падабаецца пумар.

— Здаецца, пішто сабе.

— Ну і цудоўна, і цудоўна. Мне якраз і было даручана пацікавіцца, ці падабаецца вам пумар. — Ён хуткім позіркам акінуў невялікі пакойчык, драўляны ложкак ля адной сцяны з прыплясканай падушкай на ім і ля другой — старую канапу, на якой гарбаціліся пружыны, вузкае і высокае акно, за якім уверх крута падымалася сцяна зялёнага мурагу, — гасцініца стаяла якраз пад абрывам, — і спытаў, ці не папрасіць для яго пумар больш святлейшы, з акном на гарадскую плошчу.

— Не, дзякую... Мне якраз тут падабаецца, ціха, — адчыніў Круглоў фортку, потым скіпуў пінжак, павесіў яго на спінку крэсла, сеў на канапу. Лузько стаяў, не ведаючы, што рабіць. Сесці на крэсла, на якім вісеў пінжак, не асмельваўся, а каб сесці на канапу, трэба было праціць старога крыху пасупуцца.

— А я паспеў пазнаёміцца з вашым горадам, — не заўважыў Круглоў яго пяёмкасці. — Прыемны гарадок. Сама лета, а піва колькі хочаш. Ды якое піва! І чаргі няма. На плошчы ля бочкі... Т-а-ак... А ваша прозвішча, зпачыцца, Лузько? Та-а-к...

Лузько адчуў, што Круглоў якраз з тых людзей, што не любяць, каб ім навязваліся, і таму вырашыў зараз жа развітацца.

— Ну, адпачывайце тут, — узяўся ён за ручку ў дзвярах. — Перашкаджаць не буду.

— Дык куды ж вы? Пасядзіце. — Круглову спадабалася сціпласць Лузько. — Адпачываць мы яшчэ не збіраемся, мы яшчэ павішны схадзіць павячэраць. Вы не скажаце, дзе гэта можна зрабіць?

— Тут педалёка рэстаран «Палессе», нічога сабе, скажу вам. Калі вы зараз ідзеце, дык я якраз і давяду да рэстарана, мне ў той бок...

— Ды, можа, сходзіце са мной? — прапанаваў стары.

Лузько меў на ўвазе, яшчэ калі ішоў у гасцініцу, запрасіць Круглова ў рэстаран, але пры сустрэчы з ім зразумеў, што такое запрашэнне будзе занадта смелым, і цяпер ад нечаканасці аж крыху разгубіўся: нібы той прачытаў яго жадаанне, і пачаў рашуча адмаўляцца, хаця праводзіць да рэстарана і не быў супраць. Ля рэстарана Лузько пачаў развітвацца.

— Не, не, дарагі мой, я пізашто вас не адпушчу, — узяў яго Круглоў за локаць. — Вы пойдзеце са мной. Раз вам грамадскасць даручыла сустрэць мяне, дык вы проста не маеце права пакінуць мяне. Ці, можа, у вас вельмі строгая жонка?

— Я халасцяк.

— А тады, мой дарагі, і думаць печага.

— Ды няёмка...

— Глупства. Гэта мне пяёмка ісці аднаму. З вашага боку будзе проста няветліва пакінуць мяне.

— Пад такім націскам устаяць не магу, — згадзіўся Лузько і, забягаючы наперад, адчыніў перад Кругловым дзверы.

У зале было людна і горача. Папяросны дым і пара з кухні цяжкім полагам віселі пад столлю, люстры блекла гарэлі, як у тумане. Грымела радыёла, заглушаючы бязладную людскую гаману. Некалькі пар тапцавалі. Лузько папрасіў Круглова крыху пачакаць, а сам знік за шырмай і хутка выйшаў адтуль з мажнай жапчынай. Яна зацікаўлена змерала позіркам Круглова і папрасіла іх з Лузько прайсці на веранду. На верандзе сказала пешта двум хлопцам, што займалі столік у самым кутку, і тыя адразу аслабанілі месцы. Тут жа стол быў заслапны свежым абрусам, на ім з'явілася ваза з кветкамі.

— Сярод людзей сваіх, — быў задаволены Лузько тым,

што яму ўдалося прадэманстраваць перад Кругловым свае адміністрацыйскія здольнасці.

— А дзе ж меню? — пацікавіўся Круглоў.

— Прабачце, Мікалай Міхайлавіч, вы наш госць, так што і не турбуйцеся, калі ласка, пра меню. Дазвольце нам аставацца тут гаспадарамі. Як паконт мяснога, Мікалай Міхайлавіч?

— Ды пакуль, здаецца, не забарапялі, — сказаў Круглоў. — Але навошта мяса на поч?

— А мы з вамі будзем вячэраць згодна апошніх медыцынскіх адкрыццяў, — смяяўся Лузько. — Згодна гэтых самых адкрыццяў, цяпер можна есці ўсё, чым толькі гандлююць у магазінах, — і ўжо да афіцыянткі: — Вось што, Дорачка, памідорчыкі, асятрышку заліўную, адбіўную з костачкай, бутэлечку шампанскага для лепшай работы страўніка, а для апетыту каньячку армянскага. Раісе Апісімаўне скажаш, што для мяне. У яе ёсць, ведаю.

— Навошта ўсё гэта? — запратэставаў Круглоў, калі адышла афіцыянтка.

— Вы ж павінны разумець, Мікалай Міхайлавіч, што мне хочацца спадабацца начальству. Можа, начальства калі які грэх і даруе.

«Ці нахабнік, ці проста адкрыты хлопец», — падумаў Круглоў і больш пільна паглядзеў на Лузько, той не апусціў перад ім вачэй.

— Я, між іншым, не люблю падхалімаў.

— А я — не я, прашу гэта ўлічыць, Мікалай Міхайлавіч, а толькі прадстаўнік мясцовай геалагічнай грамадскасці. І вось ад яе імя і дазвольце вас вітаць на беларускай зямлі, — і ён папоўніў чаркі каньяком.

Гаворкі шчырай у іх не атрымалася. Лузько асцярожнічаў, баяўся сказаць абы-што, а таму і не мог нічога сказаць цікавага для Круглова. А Круглоў таксама не вельмі шчыраваў, бо не меў ніякага ўяўлення, што за чалавек гэты Лузько, якое месца ён займае ў калектыве канторы, не як спецыяліст, вядома, хаця і гэта цікава б ведаць, а як чалавек. І таму гаворка паміж імі была такая, як і бывае паміж людзьмі, што выпадкова сустрэліся.

— Вы пазпаёміліся з Мікалаем Міхайлавічам? — цікавіўся Бурдзіч.

— Вядома, Дзмітрый Зосімавіч, — рапартаваў на тэ-

лефоне Чокап. — Я па дзесяць збіраю ўсіх супрацоўнікаў, прадстаўлю, так сказаць, калектыву, — па хаду прыдумваў дырэктар.

— Я вас папрашу, Павел Фёдаравіч, уважліва паставіцца да таварыша Круглова. Гэта вельмі добры спецыяліст. Прасачыце, калі ласка, каб там не марудзілі з кватэрай, а то ў нас іншы раз гэта могуць. І наогул — аказваць усякую падтрымку. Калі ён не прыжывецца там у вас, будзеце адказваць персанальпа.

— Зразумеў, Дзмітрый Зосімавіч.

— ...І таму яшчэ раз прашу: максімум увагі. Калі ён не дапаможа нам выйсці з тупіка, тады... Вы самі разумеце, што тады.

— Разумею, Дзмітрый Зосімавіч, разумею...

— Жадаю поспехаў! — развітаўся Бурдзіч.

Першай думкай Чокапа было паслаць зараз жа машыну да гасцініцы. Ды што паслаць! Трэба самому паехаць, іменна самому, вось толькі пазваніць у гасцініцу і даведацца, ці там яшчэ Круглоў. Калі там, дык напрасіць, каб перадалі — няхай пачакае. Але дзяжурная гасцініцы сказала, што Круглоў ужо даўно некуды пайшоў. Эх, каб ведаў Чокап, які з сябе гэты Круглоў! А можа, дзе тут Лузько? Але Лузько яшчэ на работу не прыйшоў. Трэба было самому ўчора сустракаць галоўнага геолога. Паслаць к д'яблу свой дырэктарскі гонар ды і ехаць. Можна было здагадацца і па ўчарашнім званку з Мінска, што Круглоў не абы-хто, а вядомы спецыяліст. І пакуль узрушаны Чокап стаяў у распачы, барабанячы па сталю пальцамі з кароткімі пазногцямі, у кабінет зайшоў высокі, пенаваротлівы, у простаі у клетачку сарочцы мужчына, — шінжак вісеў на руцэ, як звычайна носіць плашчы.

— Я Круглоў, — сказаў ён.

— Я адразу здагадаўся, адразу здагадаўся, — дырэктар скасавурыўся на паперку па сталю, прачытаў там імя і імя па бацьку галоўнага геолога, — як толькі вы зайшлі, Мікалай Міхайлавіч. Я хацеў пад'ехаць да вас у гасцініцу, а мне сказалі, што вы яшчэ спіце, ну, думаю, хай чалавек паспіць. З дарогі яно і паспаць хочацца. Я, звычайна, у камандзіроўку калі езджу, дык толькі ў гасцініцы і адсыпаюся, а дома то дзеці ў школу збіраюцца, то жонка на кухні патэльняй грыміць... Ну сядайце, Мі-

калай Міхайлавіч. Як даехалі? Як уладкаваліся? — Чокан счакаў, пакуль сядзе Круглоў, а потым сеў і сам.

— Дзякую за клопаты, за гасціннасць, — сказаў Круглоў. — Мы нядрэнна правялі вечар з вашым таварышам.

— Я сам хацеў вельмі быць, ды затрымалі ў райвыканкоме, — усміхаўся ветліва Чокан, і яго без таго круглы твар яшчэ болей круглеў. — Ды сказаў тут нашаму геотвагу. Між іншым, ён самы старэйшы сярод нас, хачу сказаць, ён працуе ў нашай канторы даўно. Я тут больш пяці год, а ён і да мяне быў.

— Адчуваецца, вопытны малады чалавек, вопытны, — усміхнуўся Круглоў.

— У нас нядрэнны калектыў, Мікалай Міхайлавіч, — Чокан падняўся. — Можна, Мікалай Міхайлавіч, я вам пакажу ваш рабочы кабінет? Не спадабаецца, дык тады што-небудзь прыдумаем... Ну, а потым прадстаўлю вас калектыву...

Калі яны выходзілі з кабінета, то Чокан па хаду загадаў сакратарцы тэрмінова сабраць усіх, а потым павёў Круглова праз увесь калідор, дзе ў самым канцы быў кабінет галоўнага геолога. Гэты кабінет быў невялічкі, з акном у двор, дзе высока ўзняліся шызы палыні і дзядоўнік. У кабінете быў беспарадак. Стол стаяў з высунутымі шуфлядамі. На сталі была высахлая чарпілка. На акно стаяў графік без вады, з рудымі падцёкамі, і побач шклянка, поўная пакамечанай паперы. Падлога была заслана такой вытапанай дарожкай, што віднеліся белыя ніткі, не дарожка — а нейкая мешкавіна.

— Я нічога тут не чапаў, Мікалай Міхайлавіч, — апраўдваўся Чокан. — Думаю, бывае яшчэ не патраплю густу, так сказаць... Мы тут зробім усё так, як вы скажаце, а можна, знайсці які больш прасторны пакойчык?

— Не, мне падабаецца гэты, — за сваё вандроўнае жыццё Круглоў якраз прывык да такіх вась закуткаў, у якіх яму яшчэ болей засяроджана думалася.

— Тут дык тут, — не прычыў і Чокан. — Але мэблю, Мікалай Міхайлавіч, заменім, абавязкова заменім. Я прышлю да вас нашага загадчыка гаспадарчай часткі, і вы яму скажаце, што трэба.

— Дзякую, дзякую, мяне задавальняе ўсё гэта.

У кабінете дырэктара сабраліся ўсе супрацоўнікі канторы. Яны сядзелі паўз сцены, а хто прама пасярод кабінета, прыхапіўшы крэсла з сабой.

— Вось што, дарагія сябры, — дырэктар, як ніколі, быў вельмі ветлівы. — Да нас пакіравалі працаваць геалагічным геалагам капторы Мікалая Міхайлавіча Круглова. Мікалай Міхайлавіч — вопытны геалаг, і ён пам дапамога знайсці парэшце нафту, якую мы з вамі шукаем каля дзесяці год... Так што, сябры мае, па ўсіх пытаннях геалогіі прашу звяртацца да Мікалая Міхайлавіча... Вось так. У каго якія пытанні, хто хоча што сказаць, калі ласка.

— Дазвольце мне, — падняўся Круглоў. — Няхай людзі не толькі набачаць мяне, але і пачуюць. Я вось што хачу сказаць... Па-першае, дзякую ўсім за ўвагу, дзякую і вам, Павел Фёдаравіч, што мяне прадставілі калектыву. Думаю, што пастараюся апраўдаць ваш давер. Але, вядома, не так хутка, як, можа, вам хочацца. Я не чараўнік які, а звычайны геалаг, як і ўсе геалагі, — ён пільна агледзеў усіх і працягваў далей: — Я заўсёды лічыў і лічу разведку вельмі цяжкай, вельмі цяжкай і вельмі складанай справай, якая патрабуе ад нас напружанай, павуковай, падкрэсліваю — павуковай працы. Без дакладнага ўяўлення пра геалагічныя ўмовы, пра геалагічнае асяроддзе мы нічога не знойдзем. І ў сувязі з гэтым, і ў сувязі з тым, што сказаў ваш дырэктар, я хачу сказаць, што працуйце, як працавалі. Забудзьце, што я да вас прыехаў, і не ўспамінайце да таго часу, пакуль сам не абзавуся, пакуль сам каго не паклічу. Я ў асноўным звяртаюся да геалагаў і не буду прымаць ніякіх рашэнняў, пакуль падрабязна не пазнаёмлюся з тымі матэрыяламі разведкі, якія вы тут паспелі накапіць.

— А вы гэта правільна, вельмі правільна паконт азнаямлення, — гаварыў Чокан Круглову, калі яны асталіся ў кабінете адны. — Калі ласка, знаёмцеся, вывучайце, я ў сваю чаргу дам адпаведныя распараджэнні, і вам ніхто не будзе перашкаджаць.

Быў ціхі ў пачатку жніўня дзень. Нодзе ў вышыні за густым яблышчым голлем у бяздонным сінім небе смаліла сонца. А тут, у садзе, быў цянек, і толькі рэдкія жоўтыя зайчыкі падалі на траву праз густое лісце дрэў. Зрэдку з белага паліва зрываўся разамлелы яблык і мякка чмякаўся ў траву.

Віктар ляжаў пад яблыняй на саматканай пасцілцы. Гэтую пасцілку ў зялёную і жоўтую клетку памятаў з

самага далёкага дзяцінства, калі яны, малыя, з сястрой Лідай днямі гулялі на ёй, разасланай на падлозе. Цяпер гэтая пасцілка, па-ранейшаму зырка стракатая, як новая, здавалася вельмі ўжо малой, так што Віктар, выцягнуўшыся, не месціўся на ёй. Ён ляжаў і нават фізічна адчуваў, як гэтая цёплая жывеньская цішыня напаўняе яго спакоем, незвычайнай радаснай сцішапасцю. І здавалася, што не было службы ў арміі, працы ў геалагічнай экспедыцыі на Алтаі, не было вучобы ў інстытуце.

Недалёка ад Віктара на смалістым і сукаватым паленцы, на якім, як і помніць ён, усё секлі дровы, сядзела яго маці Кацярына Васільеўна і, трымаючы рэшата на прыполе, лущыла ў ім яшчэ зеленаватыя стручкі фасолі. Віктар заўсёды любіў фасолевы суп, і цяпер, яна думала, гэты суп будзе для яго самым жаданым і смачным пачастункам.

Кацярына Васільеўна, часта паглядваючы на сына, распытвала пра ўпучку, як яна там вырасла, ці ўспамінае сваю бабу... Віктар адказваў не вельмі падрабязна, неяк нават абьякава і без ахвоты. Маці не столькі трывожылі сынавы кароткія адказы, колькі тое, як ён адказваў. Яна не ведала, што Віктар цяпер проста не ўспамінае пра сваю сям'ю. А Кацярыне Васільеўне думалася, што, можа, у яго там якія нелады, і яшчэ з большай упартасцю пра ўсё распытвала, жадаючы даведацца больш нават пра падрабязнасці, і толькі яшчэ болей пераконвалася, што сын сапраўды нібы хавае ад яе пэшта, не прызнаецца.

— А можа, не мірыцеся там са сваёй Тамарай?

— Увесь час жылі мірна, — яму пачыпаў надакучваць гэты допыт.

— А ты, сын, калі што, дык лепей памаўчы, — па-свойму разумела настрой старая. — Яна ж у цябе маладзічка і нядрэнная... Што ж зробіш, калі расла адна ў бацькоў, заўсёды і дагледжапаная, і накормленая, а цяпер жа і самой пэшта трэба рабіць.

— Нарабіла, — буркнуў Віктар.

— А я табе, сын, скажу, што без прывычкі дык яно і нялёгка. Не вельмі ганарыся, што мужчына, ды і памжы калі. Твой бацька мне заўсёды памагаў і памагае цяпер. Калі возьме ды і карову падоіць. У мяне іншы раз рукі баляць.

Віктар уявіў, як яго Тамара доіць карову, і міжвольна ўсміхнуўся. Кацярына Васільеўна падумала, што гэта ён

так рэагуе на яе словы, і гаварыла далей яшчэ з большай сур'ёзнасцю.

— Твой бацька ўсё хатняе ўмсе... І дроў напасіць, і па ваду сходзіць. Асабліва цяпер. Баіцца, каб раней яго не памерла, — яна памаўчала, зграбла шалупіне, высыпала яго пад вароты, дзе стаяла вада, пераграбла фасолію ў рэшаце, ці не застаўся дзе стручок які. — Вось і суп фасолевы будзе... А ў вас там расце фасоля? А то будзеш ехаць, дык пасыплю рукаў, — старая паднялася, схапілася за сярэдзіну. — Гэта ж як пераседзіш, дык не разатнуцца. У храстках нешта разбаліцца, аж у галаве аддае... Ты, сын, таксама не ляжы доўга, а то зямля дарма што цёплая, а сырасць трымае. Не дай бог, якая пемач прычэпіцца.

— А калі ж у Ліды вяселле? — спытаў Віктар, абы перамяпіць гаворку.

— А маўчы, сын, — зноў села на паленца Кацярына Васільеўна. — Гора адно з гэтай Лідай. Гэта ж табе бацька не хацеў гаварыць. Яна ж маўчыць, нічога не гаворыць. І не ведалі б... А то павёз стары ёй там сыру, глыжку масла, — гэтага ж усяго хапае, дзяваць пяма куды, жыве ж яна там, як якая студэнтка, колькі таго заробку, дык і адзецца ж трэба, — і даведаўся... Гаспадыня яе распавядала. Ходзіць, значыцца, да яе нейкі там геалаг... Нібы замуж будзе выходзіць за яго... Вось так і даведаліся. А то замуж выйшла б і не ведалі... — У голасе маці прагучаў дакор, але яна ўспомніла, што якраз так некалі ажаніўся яе сын Віктар, і загаварыла крыху інакш: — Што ж зробіш, калі цяпер такі час, калі ўсе маладыя так робяць. А я табе, сын, скажу, што яна дарэмна не паехала працаваць у вёску. У нас жа і больніца неблагая... Пагляджу, дык і пядрэппа тут жывуць урачы, многія і гаспадаркай абзавяліся. Фельчар пядаўна карову купіў. І малады зусім, а такі гаспадарлівы. А то што ў тым горадзе? Нагаравалася б, каб не вазілі ёй, не дапамагалі... Але мы не вечныя. А тут працавала б, дык жыла б дома, па ўсім гатовым... А то каму ж астанецца і хата, і садок?

— Нічога, мама, з Прыпяцка можна і дамоў прыехаць калі, не вельмі далёка.

— Ды яно так, — пагаджалася старая. — Ды каб жа яна ўвесь час у тым Прыпяцку рабіла. А то ж ён — геалаг. Як і ты. Вам жа ўсё на месцы не сядзіцца.

— Чаму? Я пасля інстытута вось другі год на месцы. І можна ўсё жыццё на месцы прасядзець. Думаеш, як геалаг, дык абавязкова бадзяцца? Будуць у Прыпяцку жыць, атрымаюць кватэру... Ну ён будзе, вядома, у раз'ездах, дык не без таго...

— Каб жа яно так, а то, кажучь, геалагі не будуць болей тут жыць.

— Як не будуць?

— Не будуць, і ўсё. Нібы ўказанне ёсць, каб нафту болей не шукаць.

— Такого ўказання не можа быць, мама.

— Можна, не было, хто ведае. Але чаму ж тады Атрох Шкварнік сядзіць дома? Кажучь, што прыехаў насаўсім...

— Можна, у адпачынак?

— Ды не. Яго маладзіца бабам хвалілася, што нібы насаўсім... Казалі, што ў старшыні рабству прасіў. Ведаеш, цяпер як хто ў калгасе на пастаяннай рабоце, дык і зарабляе добра.

— Не можа быць, каб Шкварнік... — не верыў Віктар. Калі ён вучыўся ў школе, Шкварніка запрашалі выступіць у іх класе.

— Хто ж яго ведае. Хто кажа, што прыехаў толькі на сенакос... Дык сенакос адышоў.

— А цяпер дзе ён?

— Можна, і дома. Схадзіць хочаш? — спытала Кацярына Васільсёна. — Схадзі. Адведай... Толькі доўга не будзь.

Шкварнік якраз быў дома. Даўно не голены, — сівае і рыжае шчаццё пакрывала яго твар, у майцы і саламяным капелюшы, босы, у падкасаных штанах, — ён сядзеў на ганку і з дубовых палачак выстругваў зубы ў граблі.

— А-а, Аляксандраў сын, — падняўся насустрач Віктару, абцярушваючы з прыполу стружкі і пацяруху, падаў сухую шурпату руку. — У госці, ці як?

— Ды печага выклікалі ў Маскву, у міністэрства. Дык заехаў дамоў на дзень-другі, так сказаць, крыху адхіліўся ад маршруту.

— Правільна зрабіў, старым хаця радасць, — ён зпоўсеў на ганак. — А я вось граблі рамантую. Пакуль бадзяўся на свеце, дык жонка ўсе граблі паламала. Ну як ты там? Я ж чуў, ты геалаг? Нафту шукаеш, ці, можа, вугаль які?

— Як сказаць... На новых плошчах свідравіны робім.

Але нафта там усюды, так што і разведкай нашу работу не вельмі правільна будзе пазваць.

— Ну гэта, відаць, ленеі, чым шукаць і не ведаць, знойдзеш там што ці не...

— Якраз і не вельмі. Зусім нецікава. Усё ясна загадзя, піякіх непаразуменняў. А як у вас тут?

— Ты ж бачыш, — засмяўся Шкварнік. — Вось зубы ў граблі раблю... А што да нафты, дык яе проста пяма ў пас. Была б, дык ужо патрапілі б. Цеперсь шукаем. Няма! У нас у капторы ўсе разбягаюцца. Чуў, што нават ваш галоўны звольніўся. Вось так. Я некалі быў нядрэнны каваль. А тут, аказваецца кавалі не трэба, токара давай, фрэзероўшчыка... Дык вось і хаджу ў поле з граблямі, разам з бабамі...

— І не цягне на буравую?

— Ды як сказаць... Абрыдла мне там. Словам, зразумеў, што не сур'ёзна ўсё гэта. Прышоў дамоў, дык мая маладзіца аж тапцуе ад радасці. Ведаеш, ёй таксама падакучыла самой гаспадарыць. З тыдзень пажыў спакойна, а потым... Прывычка. Хацеў ужо ехаць ды забраць пазад заяву. А тут паштальён прыпосіць пакет, пячатка сургучная. Працоўную кніжку прыслалі. І грошы. Поўны разлік. Ясна, што я ім болей не трэба. Вось так.

— Гэта для мяне навіна, — прызнаўся Віктар. — Калі мне маці сказала пра гэта, дык і не паверыў... Пасля інстытута на Палессе прасіўся, нават заяву пісаў у міністэрства. Сказалі, што з Беларусі няма заявак на спецыялістаў. Можна, і добра, што не паехаў сюды.

— Канешне, добра. У нас каля дзесяці год прарабіў геалагам гэты самы Лузько, што нібы сватаецца да вашай сястры, дык ён так і на вочы не пабачыў той нафты... — пачуўшы, як грукнула фортка, падняўся, пайшоў адчыніць. Увайшла карова, чапляючы капытамі аб перакладзіну. Кінулася да бочкі, што стаяла ў самым кутку двара пад таўклявай бярэзіпай, уткнула пысу ў бочку і доўга так стаяла, а потым, напіўшыся, падняла галаву. З губ топкай ніткай збягала вада. Гледзячы на вокны хаты, ціха і коратка мыкнула.

— Ды чую, чую, — выйшла на ганак Акуліпа, жопка Шкварніка, з даёнкай у руках. — Чую, чую... — і загадала мужчынам: — А вы тут не сядзіце. Атрох, вядзі чалавека ў хату... Здароў, Віктар. Я адразу дык цябе і не пазнала. Ідзіце, я хутка.

— Ды дзякую, цётка Акуліна... Мы тут пагаворым, ды... — аднекваўся Віктар. — М'яне ж і дома недзе чакаюць.

— Ідзіце, ідзіце, — не слухала гаспадыня Віктара. — Падаю карову, дык павячэраем... Ідзіце, а то мая карова не любіць, калі ў двары чужыя. Яшчэ ніяк не прывыкла да Атроха, думае, што таксама чужы, — засмяялася.

— Проста скаціна ў цябе первовая, — сказаў Шкварнік. — Пойдзем, Аляксандравіч, у хату...

У аддзеле кадраў Віктар паказаў свой выклік сівой жанчыне з жоўтымі вачыма і бледным хваравітым тварам. Паглядзеўшы яго, тая сказала, што Віктара хацеў бачыць сам Алег Сямёнавіч.

— А навошта, не ведаеце?

— Вы ж некуды там прасіліся, — яна пакапалася ў паперах, што ляжалі на сталі ў асобнай папцы. — Вось ваша заява... Ваша? Вы хацелі ехаць у Беларусь.

— Было некалі... Дык, можа, з-за гэтага?

— Вядома.

— Каб ведаў, не паехаў бы.

— Перадумалі?

— Даўно.

— Калі рашуча перадумалі, то я скажу Алегу Сямёнавічу... Але, малады чалавек, — яна дастала пачак цыгарэт, прыкурыла, шчоўкнуўшы запальніцай-пістале-там, — калі вы прыехалі, дык зайдзіце ўсё ж да Алега Сямёнавіча, пагаварыце. Можа, яшчэ для чаго іншага хацеў бачыць вас Алег Сямёнавіч, не ведаю. Толькі, малады чалавек, не марудзьце, бо сёння фўтбол, гуляе любімая каманда Алега Сямёнавіча, так што... — і жанчына па-змоўніцку дужалюбна падміргнула Віктару жоўтым вокам.

Алега Сямёнавіча Віктар ужо не застаў. Сакратарка сказала, што яго тэрмінова выклікалі. Куды выклікалі, яна, вядома, не ведала.

Аставацца начаваць у Маскве, шукаць месца ў гасцініцы, яму, стомленаму дарогай — ледзь не суткі давялося ехаць у агульным вагоне, — зусім не хацелася. Лепей за ўсё было б пайсці на вакзал, сесці ў вагон і пасхаць дамоў, тым болей што зусім неабавязкова сустракацца з гэтым аматарам фўтбольных баталій; ён, Віктар, не

збіраецца нікуды пераязджаць, а без яго згоды ніхто нікуды яго не пашле. Але ў той жа час Віктару цікава было і сустрэцца з Алегам Сямёнавічам: калі яго хочуць накіраваць у Беларусь, дык, значыцца, там і не збіраюцца спыняць разведку. Даведацца падрабязна пра гэта хаця б для таго, каб потым напісаць пісьмо таму ж Атроху Шкварніку, якому гэтая навіна будзе немалелькай радасцю. І, перакапаўшы сябе ў тым, што яму сапраўды варта застацца, ён паехаў у бліжэйшую гасцініцу, дзе якраз знайшлося месца на раскладушцы ў калідоры. Жыхары гасцініцы доўга не далі спаць рапіцай, і ён ледзь не першым тралейбусам паехаў у міністэрства. Там нікога яшчэ, вядома, не было, і толькі прыбіральшчыцы цягалі шумныя пыласосы па дывановых дарожках у калідорах. Прыхіпуўшыся да падаконніка пасупраць дзвярэй у прыёмную Алега Сямёнавіча, стаў чакаць. Алег Сямёнавіч прыйшоў на работу значна раней свае сакратаркі. Высокі, танклявы ў таліі, у нейкім кароценькім і нібы вузкаватым пінжаку, нягледзячы на сівую галаву, Алег Сямёнавіч вельмі нагадваў цыбатага хлапчука, асабліва здалёк. Відаць, учора яго любімая каманда выйграла, і ён спытаў вясёлым голасам:

— Вы да мяне, таварыш?

— Да вас, — і Віктар пайшоў услед.

— Што за глуцтва? — цялёпнуў вузкімі плячыма Алег Сямёнавіч, выслухаўшы Віктара, — хто вам такога пагаварыў? Канешне, ёсць таварышы, якія лічаць, што пошукі нафты ў Беларусі бесперспектыўныя. Але аб тым, каб сапраўды замарозіць разведку, не было і гаворкі. Наадварот, мне здаецца, што ў Беларусі толькі пачынаюць па-сапраўднаму разведку. Беларусы запрасілі да сябе Круглова. Чулі пра такога?

— Нібы чуў, — не мог прыпомніць такога прозвішча Віктар.

— Пра яго жартуюць, што ён ніколі не едзе туды, дзе няма нафты. І ўяўляеце, ён заўсёды апраўдвае гэты жарт. Калі нафта ёсць у Беларусі, дык ён яе зпойдзе, а калі няма, дык няма... З Мінска прасілі накіраваць ім яшчэ каго з вопытных і таленавітых геологаў. Вы самі з Беларусі?

— З Палесся. Але не вопытны і не таленавіты.

— Сціпласць, вядома, упрыгожвае чалавека, — усміхнуўся Алег Сямёнавіч. — У інстытуце вас памятаюць як

здольнага студэнта, на рабоце пра вас таксама пэблагой думкі... А што п'яма вопыту, дык у разведцы гэта не заўсёды дрэнна. Больш творча будзеце падыходзіць да справы... А потым... Ведаеце, папрацаваць пад кіраўніцтвам такога вопытнага геолога, як Круглоў — гэта, лічыце, вам пашанцавала. Каб я быў вашых гадоў, і хвіліны не вапашанцавала. Каб я быў вашых гадоў, і хвіліны не вагаўся б, не пускалі, а я паехаў бы... Хаця навошта мне вас упрошваць? Вы ж самі прасіліся.

— А Круглоў паехаў?

— Загад аб яго пераводзе быў падпісан тыдні два таму... Ну, калі ў вас, таварыш Буткевіч, болей да мяне п'якіх пытанняў няма, то жадаю поспехаў.

— Дзякую.

І ў кабінце Алега Сямёнавіча, і потым, калі Віктар насіўся па Маскве ў пошуках якіх падарункаў жонцы і дачцэ, ён ніколі не сумняваўся ў правільнасці прынятага рашэння. Ваганні прыйшлі пазней, калі ён ужо ляжаў на верхняй лаўцы купэ і ўявіў, як успрыме гэтую павіпу жонка, Тамара. Яна не абрадуецца. Праўда, Тамара ведала, што ён адразу пасля інстытута прасіўся ў Беларусь. Тады яна не пярэчыла. Жылі ў чужым горадзе, па прыватнай кватэры. Было ўсё роўна куды ехаць. А цяпер, калі яны жылі ў яе бацькоў, калі ў яе і ў яго была нядрэтная работа, калі яе старыя гадавалі іх дачку і больш за ўсё баяліся, каб яны не надумаліся толькі куды пераязджаць, калі Тамара была вызвалена ад усялякай работы дома і яны ўвесь вольны час маглі прысвяціць сваім забавам, адпачынку, для якога багата было магчымасцей у абжытым прыморскім гарадку, ён ведаў, што Тамара будзе супраць усялякага пераезду, асабліва ў Беларусь, ведаў, што німагла будзе кніпаў ад жонкі і з-за таго, што паехаў у Маскву, не сказаўшы ёй — чаго. Але паспрабуй цяпер дакажы, што і сам не ведаў. Ніза што не паверыць. «Спецыяльна не прызнаўся. Баяўся, што адгавару, запырэчу», — ён нават уяўляў, як яна скажа. І гэта будзе для яе адной з прычын не пагаджацца на пераезд. А калі гаварыць праўду, дык і ў яго самога не было такога жадання ехаць па Палессе, як адразу пасля інстытута. І ад адчування неміпучага расстання з усім, што даволі моцна ўвайшло ў жыццё за два гады, яму было на-сапраўднаму сумна. І адчуваючы гэты сум, ён у той жа час усведамляў, як можа моцна прыкіпець чалавек да аднаго месца, разумеў, што калі пераязджаць,

дык лепей перасхаць іменна цяпер, а не пазней, калі зусім ужывешся ў асяроддзе і іншага не захочаш ці проста не здолееш памяняць.

Віктар толькі адчыніў нізкія, з тонкіх пафарбаваных дошак, веснічкі, як па сцежцы паміж высокіх густых кустоў руж, якія якраз цвілі, бегла яму пасустрэч пяцігадовая Раечка. Падскочыла і павісла ў яго па шыі, абхапіўшы бацьку рукамі і пагамі, адразу ж стала распытваць, што ж ён прывёз з Масквы. Выйшла і Тамара. Галава яе была абвешана буйнымі алюмініевымі бігудзі, у кароценькім халаціку, з загарэлымі роўнымі пагамі.

— І чаго так доўга сядзеў у Маскве? — адразу ж спытала яна.

— У Маскве быў якраз нядоўга. Заязджаў да сваіх.

— Малелькі, не можаш пражыць, каб не пабачыць сваю мамачку, — яна агледзела цацкі, якія ён прывёз дачцэ, пакруціла ў руках падарунак — флакон духоў. — Здзівіў. Такого добра і ў нашым горадзе колькі хочаш.

Віктар пакрыўдзіўся, сеў на лаўку і з зацікаўленасцю глядзеў, як Раечка расплётала ў лялькі косы.

— Ну, што сядзіш? — цяпер ужо абьякава сказала Тамара. — Ідзі мый рукі, ды будзем абедаць, — і крыкнула сваёй маці некуды ў сад: — Мама, ідзі, Віктар прыехаў!

Калі Віктар абдаўся цеплаватай вадой пад душам, — вада цякла з металічнай бочкі, што на высокай падстаўцы стаяла на сонцы за сенцамі, — то адчуў, што ані не пасвяжэў, а яшчэ болей разамлеў. Захацелася спаць. Але ён мусіў пайсці ў сталовую. Там Раечка ела манную кашу, размазваючы яе па талерцы, — не вельмі хацела. А Тамара ў квяцістай сукенцы раскладвала лыжкі і відэльцы. Віктар цяпер больш пільна, чым пры першай сустрэчы, акінуў позіркамі яе постаць, яе зграбныя рукі і адчуў, што ў яго няма ніякай крыўды на жонку. А яна запусціла руку ў яго мокрую чупрыну, ласкава сказала:

— Паабедай, адаспіся, а то толькі вочы ад цябе і асталіся.

— Мама, а купацца? — заенчыла Раечка. — Ты ж казалася.

— З'ясі ўсю кашу, паедзем, — паабяцала Тамара. — Тата толькі крыху адначне...

— Я ў вагоне спаў, так што можна адразу і схаць, — сказаў Віктар.

— Не, ты адпачнеш, — і звярнулася да дачкі: — Ты ж ведаеш, Раечка, што табе па вялікім сонцы нельга. Тата паспіць, а там і гарачыня спадзе.

Віктар бачыў, што цяпер, за абедам, ніяк нельга сказаць, чаго яго выклікалі ў Маскву. Не адважыўся ён прызнацца і тады, калі адпачываў у садзе, у альтанцы, густа аплеценай вінаградом, і да яго прыйшла Тамара, і была яна такая ласкавая, як і заўсёды пасля расстання; не сказаў і тады, калі, прачнуўшыся, яны, разамлелыя, ляжалі і гаварылі пра ўсялякую драбязу; не сказаў і калі яны ехалі тралейбусам на мора і купаліся там, пакуль сонца, разагрэтае за дзень да густой чырвані, не згасла ў сіняй вадзе далёка на гарызонце; не сказаў і тады, калі вярталіся назад прыціхлыя, а Раечка спала, седзячы ў яго на калене і паклаўшы чарнявую галоўку яму на плячо.

А калі настаў вечар, яны ўсёй сям'ёй сабраліся веча-раць у садзе пад старой чарэшняй, на суку якой вісела электралямпачка, пад старым, з настольнай лямпы, абажурам.

— Віктар, слухай, — звярнуўся да яго цесць Даніла Феафілавіч, калі Аксана Андрэеўна, цешча, пайшла па чайнік. — Бачыш сам, які вінаград выпявае. Прападзе, калі не падумаць што і як. А на Поўначы ды і ў той жа вашай Беларусі яго толькі дай. Ты, Віктар, пагавары са сваім начальствам... Каб які грузавік дзён на тры... Усё па закону разлічымся. А то цяпер гэтых машын нідзе... Ураджай ва ўсіх. Дык як, Віктар? Я табе скажу, нядрэнна можна зарабіць. Свайго па машыну не хоціць, прыкупім. Толькі каб хутчэй: Пакуль яшчэ не навезлі туды... Дык пагаворыш, Віктар?

Гэта было ўжо залішне... «Не, паважацы Даніла Феафілавіч, прыйдзеца вазіць табе свой вінаград на тачцы на мясцовы вінаград ці ў кааперацыю...» Але Віктар ведаў, што калі адразу адмовіцца, дык пакрыўдзіцца стары.

— З радасцю я памог бы вам, Даніла Феафілавіч, — ён усё яшчэ не мог прымусіць сябе называць цесця бацькам. — Але, здаецца, нічога не выйдзе...

— У вас жа там машын процьма... Няўжо не могуць даць табе адну машыну? — Даніла Феафілавіч глядзеў на зяця чорнымі вачыма з-пад павіслых броваў.

— Можна б, і далі, — чырванеў Віктар, як вінаваты, — але мяне пераводзяць у другое месца. Дарэчы, з-за гэтага мяне і выклікалі ў Маскву, — сказаў ён жонцы, якая,

здавалася, і не слухала іхнюю гаворку, а карміла ўжо смятанай дачку.

— А куды гэта нашага тату пераводзяць? — спытала Тамара.

— Мне ў Маскве ўручылі загад аб пераводзе ў Беларусь, — усміхнуўся. — Там, аказваецца, без мяне не могуць знайсці паўту.

— Адмовіўся? — Тамара адпусціла Раечку.

— Спрабаваў, але не ўдалося.

— Не ўдалося?.. Гавары... Ты ведаў, ведаў, і не адмаўляйся, што не ведаў, чаго цябе выклікалі ў Маскву, і не сказаў. Я для цябе піхто... Пра Раечку не падумаў. Ты... ты, — яна яшчэ пешта хацела сказаць, ды расплакалася.

— Тома, Тома! — прасіў супакоіцца яе Віктар. — Ты ж паслухай, як усё было.

— Што Тома? Ніколі не было ў цябе павагі да Тома! Ніколі! — закрычала яна. — Ты заўсёды жыў толькі для сябе і... — яна, закрыўшы твар рукамі, выбегла з-за стала.

— Ідзі супакой яе, Віктар, — папрасіла Аксана Андрэўна, якая прыйшла з чайнікам і з талеркай варэннікаў. — У яе пешта з первамі ў апошні час.

Віктар знайшоў Тамару на верандзе, дзе яна, улажыўшы спаць Раечку, сядзела перад люстэркам. Віктар узяў яе за плечы, і яна не адштурхнула яго.

— Ты паслухай мяне... Я, калі ехаў, пічога не ведаў. Каб ведаў, абавязкова ўсё сказаў бы табе. Чэспа. А там адразу павіпсн быў даць адказ... не тое што вельмі хачу ехаць, але ж яшчэ рапэй падаваў заяву, прасіўся, ты ж ведасш. І цяпер я не сумеў адмовіцца.

— Ты толькі думасш пра сябе! — Яна скінула яго рукі з плеч. — А пра мяне? Пра Раечку? Пра нашу сям'ю. Ды што пра нас... Ты нават не хочаш падумаць пра сваю будучыню. У цябе ж тут такая работа, такая перспектыва, цябе тут ведаюць, цэняць. А ты ад усяго адмаўляешся, адмаўляешся ад кар'еры...

— Ад якой кар'еры? Што за глупства?

— Твая жопка заўсёды гаворыць толькі глупства, адзіп ты ў нас разумпепькі, — цяпер яна гаварыла хоць і раздражнёна, але болей стрымана. — А пра тое, што рабіць мне ў тваёй Беларусі, ты не падумаў? А хто там тваю дачку глядзець будзе, таксама не падумаў? А дзе жыць там будзем, таксама не ведасш? Я тут старалася;

бегала па магазінах, каб усё было, як у людзей. А яму, аказваецца, нічога не трэба, яму...

— Тома, ты не тое гаворыш.

— Адзін ты толькі тое гаворыш, — яна сказала гэта раптам зусім спакойна. — Колькі жыву з табой і ўсё здзіўляюся — піякай сур'ёзнасці. Каб хоць раз што зрабіў для сям'і, дык не... Што ты за чалавек, не разумею.

— Павер мне, Томачка, — хацеў быць ласкавым Віктар. — Я заўсёды стараўся рабіць так, каб лепей было і табе і нашай Раечцы. Ты разумная ў мяне і павінна ведаць, што не ўсё ж і ад мяне залежыць. Я не думаю, што нам будзе горш, калі пераедзем у Беларусь. Павер мне, я ўсё зраблю, каб не было горш. І кватэра ў нас будзе там, і работа не горшая, чым тут, усё будзе, капешне, можа, толькі не адразу... Адным словам, мы, Тамара, яшчэ пагаворым пра гэта болей падрабязна... Потым. А цяпер пойдзем чай піць, а то пакінулі бацькоў...

— Ты заўсёды так. Спачатку да слёз давядзеш, а потым... Ну і характар, — яна выцерла вочы.

Даніла Феафілавіч і Аксана Андрэеўна сядзелі за сталом і, відаць, чакалі іх: разліты ў шклянкі чай стаяў не крапаты.

— А можна яшчэ ўсё адмяніць? — спытала Аксана Андрэеўна.

— Загад падпісан, — дзынкаў лыжачкай у шклянцы Віктар, хаця цукар даўно растварыўся.

— Ён, вядома, тут ні пры чым, — сказаў аўтарытэтна Даніла Феафілавіч. — Ёсць улада, і яна думае, каб было як лепш для дзела... Вось што, Віктар. Вядома, загад трэба выконваць. Што ж будзе, калі мы перастанем выконваць загады?.. Вось што мы надумалі з Андрэеўнай. Вы, Віктар і Тамара, можаце ехаць, але ўнучку мы не аддадзім. Тут такі дом, такі сад, пад бокам мора — дзе можна знайсці што лепшае для дзіцяці? — стары разлічваў па тое, што Тамара без дачкі, без свае любімае Раечкі, таксама нікуды не паедзе, а Віктар доўга не насдзіць адзін, сярод чужых, без догляду. На крылах прыляціць.

— Каб я паехала без Раечкі? — абурылася Тамара. — Нізашто.

— Ты, Тамара, павінна ехаць з мужам, — стары быў задаволены. — Калі вы ўжо муж і жонка, дык трэба быць разам.

— Не, не, і не гаварыце... — не згаджалася Тамара. —

Ды я без яе і дня не пражыву. Хай едзе куды хоча, а я без Раечкі пікуды.

— Паеду адзіц, — пагадзіўся Віктар. — Пагляджу, як і што, а там будзе відаць.

— Правільна, — адобрыў Даніла Феафілавіч. — А калі што не так, дык мы, як кажуць, заўсёды рады. Для каго ж мы ўсё гэта расцілі ды будавалі? Для вас...

Цягнік ішоў доўга і марудна...

Здавалася, бясконца будуць знікаць густыя цяністыя дубровы, па балацянках — ядавіта-зялёны алешнік з чэзлымі бярозкамі ўперамешку. А то раптам раскінецца перад вачыма роўнае і шырокае поле, перарэзанае глыбокай канавай, утыканае кучкамі саломы — нядаўна камбайны скасілі збажышу...

На вакзале Віктар схапіў таксі і хутчэй паехаў у кантору: была субота, і супрацоўнікі маглі разысціся рапей, чым звычайна. Для канторы і ў калідорах нікога не сустраў. Былі замкнёны ўсе кабінеты. Нават бухгалтэрыя. Выйшаў на ганак, агледзеўся, вырашыў крыху пачакаць.

Раптам з вуліцы прама ў канторку збочыла жанчына з папяровымі скруткамі ў руках.

— Вы да каго? — спынілася ля Віктара.

— У кантору.

— Да каго?

— Да якога-небудзь кіраўніка.

— Сёння нікога не будзе. Спазніліся.

— Як гэта? — ён зірнуў на свой гадзіннік.

— А хто вам з начальства трэба?

— Ды мне ўсё роўна.

— Сёння нікога не будзе. А вы хто самі? — насцярожылася раптам жанчына.

— Геолаг. Накіравалі да вас працаваць.

— Адразу і гаварылі б, — ажывілася незнаёмая. — А то думаю, можа, хто не свой... Нашы ўсе ў рэстаране «Палессе». Жэняць там аднаго.

— Павесілі б на дзвярах шылду, што ўсе пайшлі на вяселле, — незадаволена сказаў Віктар.

— А мы так і зробім... Мяне таксама запрашалі, вось толькі прыму зводкі, — і яна, параіўшы Віктару прыходзіць у панядзелак, развіталася.

Віктар вырашыў зайсці да сястры, можа, яна не па-

схала па выхадны дамоў у вёску, дык каб пасхаць разам. Але веспічкі ў двор былі зачынены, і, як ён ні грузаў, яму ніхто не адчыніў. Віктар сеў па лавачку, стаў чакаць. З суседняга дома выйшла маладая жанчына, Віктар і пацікавіўся ў яе, дзе ўсе падзеліся з хаты.

— Вы нікога сёння не дачакаецеся, іх кватарантка замуж выходзіць. Дык усе па вяселлі, — адказала тая.

Дзверы ў рэстаране, аднапавярховай цаглянай будыніне з драўлянай прыбудовай, былі зачынены з сярэдзіны. Спачатку стуку ў дзверы ніхто не пачуў. Тады Віктар загрузаў мацней. Дзверы прыадчыніліся, паказаўся дзявочы тварык. Дзяўчына сказала, што рэстаран зачынен, і знікла, Віктар зноў загрузаў. На гэты раз выйшаў шыракаплечы дзяцюк у белай расхрыстанай на грудзях сарочцы, з расчырванелым, як з лазні, тварам.

— Грамадзянін, вам жа казалі, што рэстаран зачынен.

— Мне ваш рэстаран не трэба...

— А што вам трэба?

— Ваша нявеста трэба.

— Што-о?

— Што чуеце.

— А болей ты нічога не хочаш?

— Паклічце тэрмінова, калі не хочаце, каб з міліцыяй прыйшоў!

Дзяцюк, відаць, ад здзіўлення ікнуў і хуценька зачыніў дзверы.

«Цікава, хто яшчэ выйдзе на перагаворы?» — весяліўся Віктар.

На гэты раз выйшаў невысокі, кругленькі, у чорным гарнітуры і белай кашулі пад зыркiм гальштукам, чалавечак. Але, нягледзячы на свой невысокі рост, ён трымаў сябе да смешнага важнецкі і ганарліва. За ім ішло некалькі высокіх і даволі рашучых мужчын.

— Што вам трэба, грамадзянін? — спытаў таўсцячок нізкім баском.

— Нявесту!

— Як нявесту? — нягледзячы на вялікую самаўпэўненасць, на твары яго адбілася ўстрывожанасць. І па гэтай устрывожанасці Віктар здагадаўся, што перад ім сам жапіх яго сястры. Яму захацелася яшчэ болей разыграць гэтага «парсючка», як ён ахрысціў яго ў думках.

— Лідзію Буткевіч. Спадзяюся, яна і ёсць тут ня-

веста, — і Віктар рашуча і нават злосна сказаў далей: — Яна мне трэба тэрмінова, пакуль вы яшчэ не пракрычалі там сваё дурацкае «горка». У мяне да нявесты сур'ёзныя прэтэнзіі. Яна абяцала, што без майго ведама, больш таго, без майго дазволу, не стане выходзіць замуж.

Віктар з задавальненнем заўважыў, як таўсцячок разгублена пачаў азірацца, але, убачыўшы за сваёй спіной даволі моцную падтрымку, ваяўніча выставіў плячо наперад і працадзіў:

— Мал-л-ла-ды ча-ла-век! Я п-а-пра-шу...

— Па-п-п-прашу, па-п-п-прашу! — перакрыўляў яго Віктар. — Што вы мяне просіце? Якое маеце права? Я хачу бачыць нявесту і патрабую, каб яе паклікалі зараз жа. Вы яшчэ ўбачыце, як яна мне абрадуецца... — Віктар адчуваў, што яўна перагібае, але ўжо не мог спыніцца.

— Мы яму зараз... — падаўся наперад той самы дзяцюк, што выгледваў перад гэтым.

І невядома, чым бы скончылася гэтая недарэчная сцена, ды выскачыла сама Ліда ў белым плаці з белай фатою на галаве і ўзрадавана закрывчала:

— Віцечка! Які ты малайчына! — яна кінулася яму на шыю, а потым з радасцю сказала аслупнянеламу жаніху: — Ды гэта ж мой брат Віктар. Баціслаў, знаёмся!

Дзяцюк, што пагражаў Віктару сваімі магутнымі кулакамі, першым кінуўся ў залу.

— Таварышы! — закрывчаў ён. — На вяселле прыбыў родны брат пашай маладой. Аркестр, стрэчны марш!

Віктар, Ліда, Лузько зайшлі ў дымны ад цыгарэт і тлумны зал пад гукі марша і бязладныя ўсплёскі ўсіх гасцей, якія паспелі асушыць не на аднаму келіху. Віктара пасадзілі побач з сястрой, налілі яму поўную гранёную шклянку.

— Сябры, ды я ж тут выпадкова, я ж не спазніўся, дык завошта? — абарапяўся Віктар.

— Хіба ты не атрымаў мае тэлеграмы? — спытала Ліда.

— Не. Я прыехаў у Прыпяцк. Працаваць пакіравалі... Пайшоў у кантору, а там — нікога.

— Таварышы! — падхапіўся Лузько. — Хаця, можа, жаніхам і не паложана гаварыць тосты на сваім вяселлі, але я зараз выступаю не ў якасці жаніха, а ў якасці геолага Прыпяцкай канторы глыбокага бурэння. І тост у мяне будзе зусім рабочы, так сказаць, вытворчы. Да нас

прыехаў не проста брат маёй жопкі, а геалаг Віктар Буткевіч. Яго накіравалі да нас. Дык павітаем жа, таварышы, нашага калегу, які сёння ўліваецца ў нашу дружную сям'ю. Ура!

Усе дружна закрычалі «ўра!». Пачуўся прарэзлівы жаночы голас.

— Не разгледзелі, хай пакажацца!

Віктар падняўся. Ён быў высокі, хударлявы, загарэлы. Валасы і бровы бялыя, выгаралі на сонцы.

— Нічога сабе!

— Халасцяк? — спытаў пехта.

— Камандзіраваны, — адказаў Віктар.

— Падыходзіць!..

І зноў пацякло вяселле па свайму рэчышчу. Усе неяк адразу забыліся пра нечаканага госця, і на яго болей ніхто не звяртаў увагі. Часта гаварылі сур'ёзныя і жартаўлівыя тосты, а найчасцей крычалі «горка». Лузько з Лідай ахвотна цалаваліся. А потым усё ж жаніх не вытрымаў, падхапіўшыся, пісклявым голасам ад натугі напросіў, каб болей не крычалі «горка», а то яшчэ на вяселлі разлюбіць сваю жонку. На гэтую просьбу ўсе дружна зноў закрычалі «горка». Лузько падаў знак аркестрантам, і тыя, часта збіваючыся з рытму, зайгралі польку. Загрукалі крэслы, задзынкаў посуд на сталах — усе падхапіліся танцаваць.

Пасля доўгай бяссоннай начы ў перапоўненым курортнікамі вагоне, пасля выпітай гарэлкі, Віктару стала кепска, і ён выйшаў на веранду, на свежае паветра. Тут на сталах у бочачках з ільдом стаялі бутэлькі піва і розных напіткаў. Віктар залпам асушыў шклянку халоднага, як крынічная вада, хлебнага квасу, а потым, аблакаціўшыся на парэнчы, глядзеў туды, дзе праз хмызнякі блішчала спакойная роўнядзь Прыпяці. Да Віктара, неяк смешна валюхаючыся з нагі на нагу, падышоў высокі мужчына ў карычневым старамодным гарнітуры, — доўгія, як вушы ў зайца, лацканы піжака, шырокія калашыны ў штанах, — назваўся Кругловым.

— А я чуў пра вас... У Маскве гаварыў Алег Сямёнавіч...

— Ведаю, ведаю, — нечаму ўсміхнуўся Круглоў. — Гэта ён мяне сасватаў у Беларусь.

— Мяне таксама, — прызнаўся Віктар. — Праўда, я падаваў заяву пасля інстытута, каб мяне, значыцца, пакі-

равалі на Палессе, але тады не паслалі. І я працаваў па Поўдні, і мне там падабалася, ды і прывыкнуць паспеў. Прызнацца, дык цяпер і без асаблівай ахвоты паехаў. Ды і жонка... Ну, а як тут, Мікалай Міхайлавіч?

— Вы пра што? — не зразумеў Круглоў.

— Пра нафту.

— А-а... Вывучаю дакументы пакуль што... Насвердзілі тут многа... Ну, а чаго вы не танцуеце? — яму, відаць, хацелася перамяніць гаворку.

— Не хочацца. Я ж адразу з дарогі і сюды...

— А я любіў танцаваць, ды і цяпер не супраць, толькі што-небудзь такое ціхае, спакойнае: сэрца не тое... Так сказаць, адтанцаваў сваё.

— Прабачце, прабачце, — падкаціўся да іх Лузько. — Але на сваім вяселлі я нікому не дазволю гаварыць пра справы. Мікалай Міхайлавіч, вы мне прабачце, але вяселле таму і вяселле, каб усім весяліцца. Будзем спяваць і танцаваць.— І ён, схапіўшы нейкіх дзвюх кабет і ўручыўшы Круглову і Віктару па партнёршы, ледзь не сілком выштурхнуў іх у круг.

Ці сапраўды ад стомленасці, ці ад таго, што тут не было нікога з сяброў, не было з ім яго Тамары, Віктар не адчуваў унутранай раскаванасці, без чаго ніяк не мог аддацца бяздумнай весялосці, не мог танцаваць лёгка і імкліва, як заўсёды, а ледзь не вісеў, цяжкі і няўклюдны, на руках у партнёршы. Наступіўшы некалькі разоў ёй на ногі, папрасіў прабачэння, пайшоў шукаць сваіх бацькоў, з якімі так і не паспеў яшчэ пагаварыць. Але яго перахапіў ударлявы чалавек з нейкім маленькім тварам, глыбокімі вочкамі і з высокімі залысінамі над вострым ілбом.

— Прабачце, што затрымаў вас, — схапіў ён яго за руку. — Вы мяне, канешне, не ведаеце. Я Дзятлаў. Пётр Аляксеевіч Дзятлаў.

— Мне ваша прозвішча 'сапраўды нічога не гаворыць, — сказаў Віктар.

— І так усе, — пакрыўдзіўся Дзятлаў. — І не толькі сёння, на гэтым вяселлі. А і наогул. Многія з тых, каму маё прозвішча нешта гаворыць, робяць выгляд, што зусім не ведаюць мяне. Ды што мы тут стаім, дарагі таварыш. Прабачце, не запомніў ваша прозвішча, хаця і чуў, як аб'яўлялі. Віктар Аляксандравіч... Дык адыдзем убок, Віктар. Вы не пакрыўдзіцеся, думаю, на мяне, што я вас не па бацьку. Я так і ведаў. Вы разумны чалавек. Я ад-

разу ўбачыў, што вы разумны чалавек. Але, прабачце, я вас вельмі не затрымаю, я вам толькі скажу... Дык правільна робяць, што мяне не заўважаюць. А за што? Што я зрабіў для разведкі з усім сваім газавым каратажам? Нічога. Прабачце, я не сказаў... Я тут узначальваю газавы каратаж, так сказаць, тэхнічны кіраўнік. У мяне людзей многа. А тэхніка якая! Вы і ўявіць не можаце, колькі ў нас той тэхнікі. Ну і што? Анічога. Пустое месца ўвесь наш газавы каратаж. Карысці ніякай. А чаму? Вы ведаеце, Віктар, чаму? З зямлі не выдзяляецца газ. Скажыце, што нам аналізаваць? Нечога. А дзяжурым, на кожнай буравой дзяжурым. Так сказаць, на вахце. Паложана. Дзяржаўныя грошы на вецер. Душа баліць. І як баліць! Уй! А што я магу зрабіць? Усюды, нават тут, вось у гэтай зале, усе глядзяць на мяне і думаюць — вунь дармаед. І правільна думаюць. Карысці ніякай. Душа баліць ад усяго гэтага. Я ж магу нешта рабіць карыснае. Магу! А не атрымліваецца. Дык хіба я вінаваты ў гэтым? Прычым тут я? А, Віктар? Прабачце, Віктар Аляксандравіч. Ну што вы мне на гэта скажаце?

— Прабачце, таварыш...

— Дзятлаў. Пётр Аляксеевіч.

— Прабачце, Пётр Аляксеевіч Дзятлаў, — хацеў як-небудзь пазбавіцца яго Віктар. — Я тут новы чалавек, так што, Пётр Аляксеевіч...

— Дык я ж вам раскажваю... Я прашу мяне паслухаць. Я маю права выказацца ці не? Я і гавару, што сэрца на кавалкі разрываецца. Для чаго я жыву тут, для чаго? Уяўляеце?.. Дык вось было, ну, перабраў. Яно заўсёды так, калі паставіш перад сабой такое пытанне, што і адказаць ніяк нельга, дык тады і перабярэш. Ну і трапіў тады ў выцвярэзнік. Дык гэты падлюга дырэктар наш Чокап, — яго сапраўды нехта чокнуў, — хацеў мяне прагнаць з работы. Але яму не далі, калектыў не даў. Калектыў разумее, што ў чалавека бяда. Я маральна не маю права існаваць, бо ніякай карысці ад майго існавання. Дык гэта ж трэба разумець! Дык чаму з чалавекам такое, пытаюся я. Чаму?

— Баюся, што вам не дапамагу, — не ведаў Віктар, як і адвязацца ад яго. — Звярніцеся да Круглова, ён болей пажыў на свеце.

— Да галоўнага геолога я звярнуся і яшчэ не раз звярнуся. Але — на рабоце. А вы мне адкажыце на маё

пытанне, — ён паварушыў губамі, як гэта часта робяць людзі ў роспачнай крыўдзе. — Да галоўнага... А ведаеце, што наш галоўны зашыўся ў свой кабінет і сядзіць. Думае. Вывучае. А вы ведаеце, што ён там вывучае? Нашы дурацкія справаздачи. Уяўляеце? А нафту не ў кабінете шукаюць, не ў кабінете. Я ад цябе адступлюся, Віктар, адразу, толькі адкажы на маё пытанне. Ты паважаш газавы каратаж?

— Паважаю, паважаю. — адказаў Віктар.

— Вось табе, пяць, — ён працягнуў яму растапыраную далоню. — Вось пяхай у мяне крыху пасвяжэе галава, я знайду цябе, тады пагаворым. А цяпер я пайду шукаць сваю Кацюшу... Ведаеш, якая ў мяне Кацюша? Я пайду знайду Кацюшу і папывём дамоў, мне нечага тут рабіць з п'янымі, — і ён, крыху хістаючыся, балансуючы паміж танцучымі парамі, скіраваў да выхада.

Недзе апоўначы, калі горад спаў, вяселле нарэшце ўгаманілася. Гасцей паменела. Прынеслі тарты і кампоты. Аркестр стомлена і вяла сыграў развітальны марш. Госці купкамі, папаўняючы цёмныя пустышныя вуліцы вясёлай гаманой, разыходзіліся. Да рэстарана пад'ехалі дзве «Волгі». У адну машыну селі Лузько з маладой, у другую — Віктар з бацькамі. Неўзабаве спыніліся ля шматпавярховага дома. Падняліся на трэці паверх. Лузько адчыніў дзверы і чакаў, пакуль усе зойдуць у кватэру. У зале на ўсю падлогу ляжаў дыван. Пасярод залы стаяў стол, а на ім — бутэлькі шампанскага, цукеркі і торт.

— Вось тут і пасядзім, так сказаць, без чужых, усе свае, — шырокім жэстам запрашаў Лузько за стол родзічаў.

Хаця Лузько мог бы і не ісці на работу колькі дзён пасля вяселля, усё ж у папядзёлак рапідай пайшоў у каптору разам з Віктарам. Ён мала верыў у тое, што Віктара могуць прызначыць у тэматычную партыю, бо сам жа Чокап паабяцаў перавесці туды яго, Лузько. Але дапускаў, што мог паблытаць новы галоўны геалаг, — хто ведае, якія плапы ён выпопвае. Ды не толькі каб папомпіць Чокапу пра яго абяцанне, пайшоў Лузько ў каптору, а каб як паўплываць, калі толькі з'явіцца хаця самая пазначная магчымасць, на прызначэнне Віктара пагоўл. Ён вельмі не хацеў, каб яго пакінулі ў капторы. Бо тады

прыйдзеца Віктару жыць у Прыпяцку, а ў Прыпяцку яму жыць можна толькі ў яго, Лузько, больш няма дзе: сёння раніцай Ліда так і сказала брату, каб прыходзіў да іх, не саромеўся. І нічога не зробіш: не сварыцца ж з жонкай адразу пасля вяселля.

— Прывёў новую кадру, Павел Фёдаравіч, — сказаў Лузько, паціскаючы руку дырэктару. У іх адносінах адчувалася нешта панібрацкае.

— Нечага табе рабіць, бачу, — засмяўся Чокан. — Лепей бы з гэтай новай кадрай паехаў на рыбалку, маладая жонка наварыла б юшкі; дык, можа, і я заглянуў бы на агеньчык. А то ў гэтым годзе так і не каштаваў сапраўднай юшкі. Смешна сказаць, жывеш на такой рацэ, а рыбы не бачыш...

— Дрэжны вы рыбак, Павел Фёдаравіч...

— Ды гэта праўда. Я лаўлю рыбу толькі тады, калі няма грыбоў. Грыбы, грыбы — што можа быць лепей! — аж пацёр ад асалоды рукі дырэктар. — У гэтым годзе зусім нядрэнныя каласавічкі былі, зусім нядрэнныя. І хутка зноў павінны быць...

— Павел Фёдаравіч, на маім жа вяселлі была юшка і, здаецца, нядрэнная. Вось скажы, Віктар, хіба дрэнная была юшка?

— Юшка была добрая, — пагадзіўся Чокан. — Але адкуль у маю талерку трапіла галава звычайнага хека? З якога часу ў Прыпяці стаў вадзіцца хек? — і разрагатаўся задаволены.

— Спецыяльна вырастцілі для майго вяселля, — залажыўшы за спіну рукі і задраўшы вышэй галаву, хадзіў па кабінеце Лузько, а потым, спыніўшыся перад сталом дырэктара, нібы між іншым спытаў: — Павел Фёдаравіч, а як накошт майго пераводу ў тэматычную партыю? Ці, можа, забыліся па... — ён хацеў сказаць «па ваша абяцанне», але падумаў, што гэта будзе занадта смела, — па нашу гаворку?

— Не, не, што ты, — сказаў Чокан. — Але... Гэта неабходна ўзгадніць з галоўным геалагам, а ён, сам ведаеш...

— А я думаў, што...

— Ды не, — разводзіў рукамі дырэктар. — Шчыра табе гаварыў і гавару: я — за. Нічога не маю супраць вашага законнага жадання. Я вас вельмі разумею, — і ён цяпер гаварыў больш Віктару: — Чалавек каля дзесяці

год бадзяўся чорт ведае дзе, цяпер хоча пажыць на месцы, тым больш — жонка маладая.

— Вось іменна, — падхапіў Лузько. — Ды не будзем пра мяне, тым больш што зусім не па гэта прыйшлі. Вось Віктар Буткевіч павінен недзе працаваць, дык не сядзець жа яму з вудай на Прыпяці, пакуль у Круглова дойдзе чарга да кадраў.

— Вядома, вядома, — стаў разглядаць Чокан Віктарава накіраванне. — Я ўжо гаварыў, што Мікалай Міхайлавіч пакуль кадрамі геалагаў не займаўся. Ён сказаў, што пасля зоймецца гэтым пытаннем, калі, канешне, узнікне неабходнасць. Можа, спатрэбіцца наогул як-небудзь інакш арганізаваць разведку. Так што, дарагі Віктар Аляксандравіч, гаворка можа ісці толькі пра часовае прызначэнне... Я так думаю, можа, пакуль пабудзеце вось разам з Баціславам Лузько на Быкаўскім участку? На пасадзе, вядома, геолога ўчастка. Я кажу, што пакуль, а там будзе відаць. Можа, і спадабаецца. Згода?.. А там Мікалай Міхайлавіч вызваліцца, і мы яшчэ пагаворым. Вы павінны, хлопцы, разумець, хаця я і дырэктар, але займацца кадрамі геалагаў без ведама Круглова не магу...

— Добры ў вас дырэктар, — сказаў Віктар, калі яны з Лузько выйшлі з кабінета.

— Свой хлопец, — даверліва прызнаўся Лузько і паглядзеў на гадзіннік. — Слухай, Віктар, мы яшчэ з табой паспеем на цеплаход. Праз гадзіну — і ў Бабрах. Спадзяюся, табе цікава будзе пабыць на ўчастку, пазнаёміцца з людзьмі.

Яны ўзялі білеты ў касе рачнога вакзала, сышлі з берага па хісткаму драўлянаму трапу на дэбаркадэр, ля якога ўжо стаяў цеплаход.

На верхняй палубе ля самага поса цеплахода, аблакаціўшыся на чамадан і ўглядаючыся некуды праз раку, сядзеў Іван Дымок.

— Каго бачу! — яшчэ здалёк закрычаў Лузько, а падышоўшы, паціснуў хлопцу руку. — Ну дык што, можа, павіншаваць? — і Віктару сказаў: — Гэта ж сын маіх гаспадароў, у якіх я жыў на кватэры ў Бабрах. Ну дык як, Іван? Што маўчыш? Віншаваць ці не?

— Можна. З вяртаннем дамоў.

— Паступіў?

— Не.

— І ты нібы рад? — здзівіўся Лузько.

— Канешне. Адпачну з годзік, — усміхнуўся Іван. — А ў вас што новага?

— Нічога асаблівага, — сказаў Лузько. — Вось вязу новага геолога. Знаёмся. Віктар Буткевіч. Дарэчы, я акаціўся, Іван. Ачалавечыўся, так сказаць... Мне тры дні далі законных. Я не на работу, а вось з ім, пакажу толькі... Чалавек новы...

— Я магу і сам, — перапыніў яго Віктар. — Тым больш — спадарожнік адтуль...

— А гэта ідэя, — абрадаваўся Лузько. — Сапраўды, Іван пакажа ўчастак. Пакуль ты пазнаёмішся там, дык і я адгуляю свае законныя і прыеду. Дарэчы, Віктар, калі паспееш, то прыезджай да нас, а калі не, то ідзі і займай мой пакойчык. Я думаю, там не будуць супраць, як, Іван? Ну вось, бачыш, Іван не супраць.

— Канешне, табе нечага ехаць. Самі разбяромся, — і Віктар падаў яму руку на развітанне. — Ідзі, а то зараз паплывём.

— Ну, тады бывайце, — і ён паспяшыў з цеплахода на дэбаркадэр.

Цеплаход адплыў ад дэбаркадэра, на якім яшчэ доўга стаяў Лузько і махаў ім рукой.

— Цяжкія былі экзамены? — спытаў Віктар у Івана, каб як завязаць гаворку.

— Наадварот.

— Лёгка?

— Лёгка...

— Дык што здарылася?

— Не ўяўляю, што са мной зробіць бохан, калі даведаецца, — сказаў Іван пасля некаторага маўчання. — Ведаеце, Віктар Аляксандравіч, убіў ён сабе ў галаву, што лепшай прафесіі за ветэрынара няма на свеце. Ну і мяне хацеў ветэрынарам зрабіць. А я не паступіў. Хаця гэта не так і проста было.

— Не паступіць? — не зразумеў Віктар.

— Канешне... Ведаеце, Віктар Аляксандравіч, я і схаў без ахвоты. Ну, стары хоча, думаю, паеду, каб не крыўдаваў ён, значыцца, на мяне. Мне ўсё роўна, куды было ехаць. Прыехаў я ў гэты самы інстытут, паходзіў, паглядзеў, і мне так сумна стала ад думкі, што буду ўсё жыццё ветэрынарам. Хацеў забраць дакументы. Ды думаю: не, тады такая грызня пачнецца, што хоць з хаты ўцякай. Лепей будзе, калі ўзяць ды які экзамен заваліць. Пісалі

спачатку сачыненне па рускай мове. Пісаў абы-як, пават не праверыў як след. Ну, думаю, пара забяспечана. І рэчы сабраў, каб, значыцца, дамоў ехаць. Схадзіў на вакзал, даведаўся, калі ідзе поезд на Прыпяцк. Прыносяць экзаменацыйны ліст, гляджу і вачам не веру. Чацвёрка! Нічога не зробіш, трэба здаваць наступны прадмет. Наступны — хімія. Канешне, не рыхтаваўся, пават кнігу з чамадана не даставаў. Як назло, папаўся зусім лёгкі білет. Адказваў так, што і сам сабе не верыў. «У вас усё?» — пытаецца выкладчык. «Усё», — адказваю. «Калі ласка, ідзіце», — і аддае мне лісток. Гляджу — пяцёрка. Ну, думаю, калі так пойдзе і далей, то прапаў, быць мне ветэрынарам. На трэці экзамен узяў і не пайшоў... Вось і ўся гісторыя. Віктар Аляксандравіч, пойдзеце адразу да нас? Я вам скажу — не тое што баюся, а проста стары пры вас не так злавацца будзе. Не люблю, калі злуецца. Добра, Віктар Аляксандравіч? А потым яму можна што-небудзь і сказаць такое, каб супакоіць. Мяне ён і слухаць не стане, а вас...

Цеплаход пагойдвала на хвалях пры сустрэчы з буксірамі.

Услед цягнуўся вузкі і доўгі пепісты хвост...

Ступіч праз сон пачуў тэлефонны званок. Ён не стаў падымацца: сама хацелася спаць. Учора вельмі позна зацягнуўся бакет, ледзь не да поўначы. Ступіч не думаў папівацца, ён і ні разу не выпіў поўнай чаркі, ён толькі браў па якому глытку кожны раз пасля якога тоста ці калі хто падыходзіў да яго і хацеў асабіста павіншаваць з поспехам... Па глытку, па глытку, а пакуль ісці дамоў, дык і добра набраўся. Доўга не мог заснуць, мучыла смага. Разоў колькі падымаўся, даставаў з халадзільніка бутэльку кефіра, піў халодны, аж стыла глотка, напітак. І толькі недзе пад самую раніцу моцна заснуў, як гэты педарэчны тэлефонны званок. Праз некалькі мінут ён паўтарыўся. Ступіч мусіў падняцца. Званілі з прыёмнай Бурдзіча. Бурдзіч хацеў бачыць яго, Ступіча, у дзесяць гадзін, не пазней і не раней. Ступіч ціха пахадзіў па пакой, пагаліўся, памыўся пад халодным струменем вады, выпіў кубак моцнай кавы. Адчуў сябе лепш. Спачатку ён ішоў пешшу і, калі засталася мала часу, сеў у тралейбус і пад'ехаў некалькі прыпынкаў. Ступіч не ведаў, чаго яго

выклікаюць, ды яго гэта асабліва і не хвалявала: пасля ўчарашняй бліскучай абароны дысертацыі ён зрабіўся цяпер практычна недасягальным нават для таго ж Бурдзіча... Пры абмеркаванні дысертацыі ўсе раскалоліся на два супрацьлеглыя лагеры. Выступалі не толькі афіцыйныя апаненты. Былі і такія, што выходзілі за трыбуну, каб толькі развесці рукамі, маўляў, калі так, дык незразумела, чаму да гэтага часу гробяць такія дзяржаўныя сродкі на пошукі нафты. Некаторыя не згаджаліся з яго доказамі, але абвергнуць іх нічым не маглі. Усе адзначалі вывады дысертацыі вельмі доказнымі, абгрунтаванымі. Навуковы кіраўнік дык той прама заявіў, што калі сабраць звесткі аб неразведаных структурах, якія магчыма яшчэ хаваюць вельмі нечаканыя для ўсіх сюрпрызы, то можа атрымацца даволі трунтоўная мапаграфія пра некаторыя аспекты геалогіі Прыпяцкай упадзіны...

Ступіч, не забываючы на неабходную ў такіх сітуацыях сціпласць, але з адзнакамі незалежнасці і самастойнасці ва ўсёй сваёй паставе зайшоў у кабінет Бурдзіча, да якога яшчэ не вельмі даўно заходзіў заўсёды з нейкім здрадніцкім трымценнем у каленях.

— Заходзь, заходзь, — выйшаў яму насустрач Бурдзіч, павіншаваў з абаронай дысертацыі, запрасіў сесці ў глыбокае мяккае крэсла за невялікім столікам у кутку кабінета. Сам сеў насупраць, пільна і нібы іранічна агледзеў Ступіча, што таму аж няёмка стала, і са шчырым шкадаваннем ушкнў: — Дарагі мой Ігар Трафімавіч, ты і не ўяўляеш, якую свінню падлажыў нашай нафтаразведцы.

— Якую мог, Дзмітрый Зосімавіч.

— Мне ўжо звапілі. Там ведаюць пра твае адкрыцці. Запрашаюць мяне. Як загадаеш растлумачыць там твае адкрыцці? Што я скажу?.. Што веру ў беларускую нафту? А чым я дакажу гэту сваю веру? Не ведаеш? Вось у чым цяжкасць, Ігар Трафімавіч. Адчуваю, які рэзананс будзе мець твая дысертацыя ў цяперашніх умовах. І не чыянебудзь дысертацыю, а былога галоўнага геолога канторы. За яе схопяцца многія. І ў нас і вышэй. Там ёсць таварышы, якія скептычна глядзяць на нашу разведку. І не дзіўна. Столькі гадоў шукаем, а пахваліцца нечым. Мне ледзь удалося даказаць Дзяржплану, што ёсць сэнс шукаць нафту. Запрасілі некалькі вопытных геологаў... Не мог ты пачакаць які год-другі са сваёй дысертацыяй, — Бурдзіч падняўся, узяў у сябе на сталае цыгарэту, заку-

рыў, вярнуўся, зпоў сеў у крэсла, зацягваўся і моўчкі паглядаў на Ступіча, нібы чаго чакаў ад яго, а Ступіч не ведаў, што і сказаць, глядзеў, як у паліраваным століку адбіваецца бледнай плямай твар Бурдзіча, як адбіваецца там агеньчык цыгарэты, калі той зацягваўся. І яшчэ ён адчуваў, якая цяжкая ў яго галава і як яму раптам — ці не ад глыбокай цішыні кабінета — захацелася спаць.

— Адным словам, Ігар Трафімавіч, калі заўтра сур'ёзна падыдуць да вашых вывадаў, то на разведку нам не дадуць болей ні рубля. Вось так, — нібы паскардзіўся Бурдзіч. Ступіч яшчэ ніколі не бачыў яго такім бездапаможным, разгубленым.

— Гэта будзе абсалютна няправільна, — Ступічу хацелася не столькі давесці пра свой пункт гледжання на вывучэнне геалогіі Прыпяцкай упадзіны, колькі падтрымаць настрой Бурдзіча. — Абсалютна няправільна! Ну няхай я сапраўды даказваю, што нафты няма. Дык не паогул жа няма. Я гавару толькі пра разведаныя структуры. Яе сапраўды там няма. Ды хіба справа ў нафце? Шукаючы нафту, мы знайшлі дзесяткі карысных выкапняў. Больш таго, уся Прыпяцкая ўпадзіна — гэта такая кладоўка, пра якую мы маем яшчэ вельмі прыблізныя, вельмі педакладныя ўяўленні. Цяжка нават і сказаць, якія сюрпрызы нас там чакаюць. І гаворачы ў сваёй дысертацыі, што нафты на Палессі няма, адначасова я выступаю за далейшую разведку Палесся, але не за такую, якая вялася да гэтага часу, а больш шырокую, больш глыбокую, на якасна новым тэхнічным узбраенні. Шматлікія карысныя выкапні Прыпяцкай упадзіны павінны служыць чалавеку, служыць народнай гаспадарцы. Акрамя ўсяго, гэта неабходна геалагічнай навуцы. Я як вучоны... — гэта неяк міжвольна вырвалася ў Ступіча, і ён пачырванеў, але папраўляцца не стаў, а больш таго, паўтарыў, каб паказаць, што пачырванеў зусім не з-за гэтага. — Я як вучоны аналізую аб'ектыўныя факты і раблю тыя вывады, тыя прапановы, якія аб'ектыўна, падкрэсліваю, аб'ектыўна, папрошваюцца, а не тыя, якія мне хацелася б.

— Дарагі мой вучоны, — хаваючы іранічную ўсмішку, сказаў Бурдзіч, — я абсалютна не сумняваюся ў тваёй навуковай чэснасці. Але сёння ідзе гаворка не пра навуковыя адкрыцці, не пра якія іншыя карысныя выкапні, а пра адну толькі ўсё тую ж грэшную нафту. І нас, практыкаў, цікавіць — ёсць яна там ці не? Іменна для раз-

ведкі прамысловых запасаў нафты пам і адпускаюцца сродкі. І з кожным годам гэтыя сродкі адпускаюць усё з большым і большым скрыпам. Усё часцей нам задаюць пытанне: а дзе ж яна, ваша нафта? Скептыкаў няма і ў нас, між іншым, і ў другіх арганізацыях. І раптам у такой складанай сітуацыі з'яўляецца не проста чарговы артыкул, якіх было няма ўжо; у якім ставіцца пад сумненне разведка на нафту ў Беларусі, а навуковая праца, у якой усё даказваецца, і даказваецца так, што супраць такуль што і сказаць нечага. Цяпер мае працаўнікі і скажуць мне, што навошта ж шукаць тое, чаго заведана няма. Разумна? Разумна. Але толькі ў тым выпадку, калі яе няма тут. А раптам яна ёсць? І дзе? Там, дзе цудоўныя дарогі, дзе вялікая прамысловасць. Ды гэта ж нафта, якой тапы няма. Вы гэта зможаце зразумець? — ад усхваляванасці Бурдзіч прыпадняўся, а потым сеў і неяк стомлена і нібы безданаможна паглядзеў на Ступіча.

— Я дзесяць год аддаў пошукам яе, — нібы апраўдваўся Ступіч.

— Ведаю, ведаю... — на пэйкі час Бурдзіч задумаўся, а потым загаварыў ціха, нібы і не са Ступічам, а сам з сабой: — І ўсё ж я не магу дапусціць, што яе ў нас няма. Бяздоказна? Бяздоказна. Можа, і смешна, асабліва вучоным, якія трымаюцца строгіх фактаў, толькі правераючых вывадаў. А я... Чаму так? Можа, таму, што аднойчы паверыў у гэта і не магу адмовіцца? Не ведаю... — ён падняў вочы на Ступіча. — І ўсё ж, што б мне ні гаварылі, што ні даказвалі, я буду да канца стаяць на сваім... І мне падабаецца, Ігар Трафімавіч, што вы за працяг разведкі. І ведаеце чаму? Справа ў тым, што, калі сітуацыя ўскладніцца, я буду пастойваць на стварэнні аўтарытэтнай камісіі. Хай яна вырашае лёс нашай нафтаразведкі. Калі камісія такая будзе створана, я хацеў бы, каб і вы былі яе членам. Вы не супраць?

— Вядома, не, Дзмітрый Зосімавіч.

— Добра, — ён кінуў на развітанне, і калі Ступіч у дзвярах азірнуўся, то Бурдзіч усё яшчэ сядзеў у крэсле стомлены і нібы разгублены... Ці так толькі падалося Ступічу?

Круглова ўсё часцей і часцей ахопліваў страх з-за сваё безданаможнасці. Чым больш ён вывучаў матэрыялы

папярэдняй разведкі, з якіх было відаць, што разведка вялася без усялякіх парушэнняў тых норм, якія былі вырацаваны навукай і практыкай за апошнія гады і якімі карыстаўся ён, Круглоў, тым меней і меней аставалася ў яго веры ў сябе. Паступова Круглоў пачынаў разумець — ён пакуль што не можа і наогул не здольны даць беларускай нафтаразведцы якую-небудзь новую жыва-творную ідэю.

Адзінае, што кінулася ў вочы Круглову, гэта залішне вялікая канцэнтрацыя разведачных свідравін на асобных структурах, у прыватнасці, на Быкаўскай, праўда, самай вялікай структуры ў параўнанні з іншымі, у той час, як дзесяткі структур зусім абызены ўвагай разведчыкаў. Прапапаваць для разведкі новыя структуры? А каб прапапаваць новыя структуры, трэба даказаць, пераканаць усіх, што яны самыя перспектыўныя, на нафту і газ. Капешне, яго рашэнне падтрымае Бурдзіч. Але Круглоў сам добра разумеў, што разведка новых структур — гэта не вырашэнне праблемы, а толькі часовы выхад з тупіка. І, канешне, хто-хто, а геалагі гэта зразумеюць. Калі ён чытаў шматлікія акты, пратаколы, справаздачы, у яго яшчэ жыла кволая надзея, што раптам, менавіта ў апошняй запыленай папцы, ён знойдзе тое, што так хоча знайсці, што так трэба яму: тыя пралікі, якія дапускаліся папярэднікамі.

І вось прагледжана апошняя папка, прагледжаны ўсе выпіскі, якія ён так старанна рабіў у тоўстым агульным сшытку. Болей яму ніяк пельга сядзець за зачыненымі дзвярыма, трэба браць разведку ў свае рукі, а яму печага сказаць людзям. Аставалася адно — пабрацца мужнасці і прызнацца ўсім тут, і ў Мінску, што разведка, нягледзячы на тое, што яе некалі распачыналі ў большасці сваёй маладыя і не вельмі вопытныя геалагі, вялася правільна.

Але ж яго, Круглова, праслаўленага Круглова, зусім не для гэтага запрасілі ў Беларусь...

Цяпер у кабінце, у якім ён чэсна адседкваў свае рабочыя дні з кароткімі перапынкамі на абед заўсёды ў адзін і той жа час, рабіць не было чаго. А сядзець без справы Круглоў не любіў ды і не навучыўся.

Ён схаваў свае нікому не патрэбныя запіскі ў сталё, падняўся, пастаяў, нібы ў нерашучасці, а потым замкнуў дзверы і выйшаў на вуліцу. На вуліцы не пайшоў, бо тады б апынуўся дома рапцей часу, і яго жонка, Варвара Сі-

манаўна, якая прывыкла да яго строгага распарадку дня, устрывожылася б, а ён не хацеў трывожыць яе раней часу, пакуль сам не прыняў пэўнага рашэння.

Па завулку, часта перакапанаму капавамі, свежымі і даўнімі, што паспелі пазарастаць лебядой, паміж нейкіх новых фарбаваных і старых пахілых платоў, ён спусціўся да берага Прыпяці. Горад педзе быў уверсе, за домікамі, што шнурочкам ляпіліся над самым высокім абрывістым берагам, а тут было ціха, і толькі педзе далёка, за паваротам, чулася, як па мосце татахкаў цягнік. Круглоў ішоў па вільготным пругкім пяску, прамытым і прапаласканным хвалямі, паўз самую ваду, глядзеў, як гойдаюцца на вадзе вузкія лодачкі рыбакоў-гарошачнікаў. Саламяны капялюш нёс у руцэ, крыху размахваючы ім. Навокал было так ясна і светла ад вады, ад глыбокага неба пад ёй, што і Круглоў прыкметна паспакайнеў, думаў пра сваё становішча з нечаканай яснасцю... Ён прабыў у Прыпяцку які месяц, яшчэ не позна і адмовіцца ад пасады і паехаць адсюль, нічога нікому не тлумачачы. Сказаць, што не спадабалася, і ўсё... А потым — ён не абавязан выварачваць нутро перад кожным. І ўрэшце, нічога страшнага, калі сказаць і праўду. Калі за такі час не знайшлі нафту, дык, відаць, яе і няма, і нечага яму, Круглову, толькі час марнаваць. І ўсё. Але тут жа падумаў пра сваю Варвару Сіманаўну, якая ўсё жыццё правандравала з ім, пераязджаючы з месца на месца, і ніколі не паскардзілася на сваё жыццё. І раптам тут, у Прыпяцку, калі ён прывёз яе ў новую кватэру — ордэр на яе ўручылі Круглову на другі ж дзень прыезду, — агледзеўшы тры пакоі, палюбаваўшыся з балкона неабсяжным размахам Прыпяці, з нечаканай рашучасцю заявіла, што цяпер адсюль нікуды не паедзе, а напіша дзецям, каб не пераводзілі дарэмна грошай на паездкі да мора, а прыязджалі сюды, дзе можна адначыць лепей, чым дзе. Пра такое, каб пляж быў пад самым балконам, яна і не марыла ніколі...

Круглоў дайшоў да маста праз раку, ад якога адразу ж пачыналася галоўная вуліца горада. Спачатку яна, шырокая, цягнулася паўз самы бераг, а потым ля рачнога вакзала паварачвала, уступаючы месца гарадскому парку, што вузкай палоскай выцягнуўся, можа, болей чым на кіламетр. У газетным кіёску Круглоў купіў пачак газет, угледзеў на самым беразе лаўку, што тулілася пад прысадзістай вярбой, сеў. Спачатку сядзеў і неяк бяздумна

глядзеў, як далёка, ледзь не ля таго берага, застылі ў нерухомасці яхты.

Потым, нібы раптам успомніўшы пра свае газеты, пачаў іх праглядаць. Зусім нечакана патрапіў на кароценькую інфармацыю пра абарону кандыдацкай дысертацыі маладым вучоным Ступічам. Аўтар заметкі, невядомая Ступічу кандыдат геалагічных навук Л. Гусева, пісала, што Ступіч, які прыйшоў у навуку ад практыкі, — доўгі час узначальваў пошукі нафты на Палессі, — аналізуючы ў сваёй дысертацыі шматлікія матэрыялы, прыходзіў да вельмі пераканальнага вываду, што нафты ў нетрах Прыпяцкай упадзіны няма. Гэта даказана і практыкай, і навукай. І здзіўляе той факт, што, нягледзячы на відавочную бесперспектыўнасць разведкі на нафту і газ, знаходзяцца кіраўнікі, якія, сыходзячы з вузкіх інтарэсаў мясцовага патрыятызму, упарта працягваюць пошукі, не задумваючыся над тым, у якую капейку абыходзіцца дзяржаве іх неразумная ўпартасць.

Круглоў, прачытаўшы заметку, аж абрадаваўся: аказваецца, справа зусім не ў яго бездапаможнасці, а ўвесь сакрэт у тым, што тут проста няма нафты. І нечага тады дарэмна ламаць галаву. Усё ясна. Цяпер Круглоў ведаў, што сказаць сваёй Варвары Сіманаўне...

Дома на ўсю кватэру пахла малінавым варэннем.

— Ой, ты ўжо на абед, — сустрэла яго Варвара Сіманаўна, босая, у сінім выцвілым халаце, расчырванелая ад гарачай кухні. — А я ж яшчэ не паварыла, як жа гэта я? — мітусілася яна. — Ці гадзіннік падвёў, ці што? — патупала хутка і цяжка ў залу, там паглядзела на гадзіннік, вярнулася. — Коля, можа, што здарылася на рабоце? Якая непрыемнасць?

— Нічога не здарылася, нічога не здарылася, Варвара Сіманаўна, — ён павесіў кацялюш на вешалку ў калідоры, сеў у зале на канапу, глянуў на жонку, якая ішла за ім услед, не адступала. — Проста мне нечага было рабіць у канторы, я сабраўся і — дамоў.

— Так я табе і паварыла, — сказала Варвара Сіманаўна.

— Прачытай, — падаў ён ёй газету.

— Ой, маё варэнне педзе прыгарыць, — яна схачіла газету і пабегла на кухню. Праз які час вярнулася, прысела да мужа на канапу.

— Можа, гэта яшчэ, Коля, усё і не так?

— Што не так? — спачатку не зразумеў Круглоў.

— Ну ў газеце. Ведасш, як яно іншы раз бывае?

— Тут памылкі няма, тым болей... — ён не даказаў свае думкі. Яго перабіла Варвара Сіманаўна, якая пакорліва спытала:

— Дык калі паедзем, Коля? Можна, збірацца? — уздынула, паправіла на галаве сівелыя валасы, завязаныя ў топсенькі, як у школьніцы, хвосцік.

Яму пачакана стала шкада яе: праездзіла за ім увесь час і не зведала ўладкаванага жыцця. І цяпер, калі яна, здавалася, знайшла такі прытулак, пра які можна было толькі марыць, нягледзячы на свой узрост, гатова, як і ў далёкія маладыя гады, ехаць з ім зноў туды, куды едзе ён, нават не распытваючы куды.

— Даруй мне, — узяў ён яе за шурпатую руку. — Даруй... Пакуль я яшчэ пэўна нічога не ведаю, пакуль яшчэ нічога не ясна. Пачакаем. Можна, яшчэ і астанемся тут, — гаварыў ён, хаця ведаў, што пачага чакаць.

Як і заўсёды, у дзве гадзіны Круглоў зайшоў у свой кабінет. Папрасіў карты геафізічнай разведкі структур Прыпяцкай упадзіны, дастаў тоўсты сшытак са сваімі запісамі і пачаў звяраць дадзеныя геафізікаў і вынікі разведкі, спадзеючыся знайсці якія-небудзь заканамернасці ў неадкладнасцях геафізікаў хаця б для таго, каб перад геафізікамі паставіць больш канкрэтную задачу. Хто ведае, можа, іх памылкі перашкаджаюць і ім, нафтаразведчыкам.

Недзе ў самым канцы рабочага дня пазваніў з Мінска Бурдзіч.

— Ну, як справа, дзед? — па-сяброўску спытаў Бурдзіч. — Як поспехі?.. А ведаеш, я знарок табе так доўга не званіў, хацелася, каб ты мяне раптам ашаламіў якой нечаканай павіной.

«Добра пытацца пра поспехі, седзячы ў міністэрскім крэсле», — падумаў пра Бурдзіча Круглоў і адказаў:

— Якія поспехі, Дзмітрый Зосімавіч? Вы тут дзесяць год шукалі, і нічога, а ад мяне праз месяц чакаеце поспехаў?

— Мікола, што з табой? Ты зусім не ў гуморы...

— Не люблю, калі глядзяць на мяне, як на бога. Я звычайны геалаг, і толькі.

— Канешне, канешне, — пагадзіўся хуценька з ім Бурдзіч. — Я асабліва ні на што і не разлічваў. Але, можа, якія меркаванні ёсць?

— Меркаванні? Ды. п'якіх. Абсалютна п'якіх.

— Як так?

— А так. Няма, і ўсё.

— Гэта таксама нешта значыць, — не вельмі весела засмяўся Бурдзіч на тым канцы проваду. — Ну добра... Я зусім па іншым пытанні званю. Вось што, дзед. Рыхтуйся сустракаць гасцей. Да цябе едзе вельмі прадстаўнічая камісія. Адзін акадэмік, два дактары навук і іншыя. Ёсць таварышы з Масквы... Вядома, і нашы, так сказаць, мясцовыя вучоныя. Камісія мае ўрадавае заданне: зрабіць заключэнне наконт перспектыўнасці разведкі на нафту і газ...

— Цудоўна! — міжвольна абрадаваўся Круглоў.

— Ты рады? — здзіўлена спытаў Бурдзіч.

— Адна галава добра, а сем лепей... Памяркуем разам, што рабіць далей.

— Ну добра, мяркуюце там...

Круглоў быў перакананы, што камісія будзе за працяг разведкі, а самае галоўнае, пакіне п'якія рэкамендацыі, якія застапецца толькі добрасумленна выкопваць.

І Круглоў паспяшыў дамоў, каб сунакоіць Варвару Сімаўну.

У першыя дні работы на ўчастку Віктар засеў за прагляд дакументаў ранейшай разведкі, каб пазнаёміцца лепей з тым, што тут было да яго, каб лепей арыентавацца ў пакуль што мала знаёмай абстапоўцы. З дакументаў было відаць, што нафту шукалі ў падсалявых пясчаніках, адтуль часта падымалі керн, калі верыць апісанням, са слядамі нафты, выпрабоўвалі, у аспоўным, таксама толькі пясчанікі, але падзе, акрамя мінералізаванай вады ў асобных выпадках, нічога не атрымоўвалі. І на кожнай буравой адно і тое ж. Хутка яму абрыдла чытаць запыленыя пратаколы і акты, яго пацягнула па буравыя.

І вось у адзін з ясных сонечных дзён, калі яшчэ ніхто і на работу не прыйшоў на ўчастак, Віктар на дзяжурным «козліку» з выліпелым месцамі брызентам, пасхаў па буравых. На буравой брыгады Шкварніка Віктар знайшоў аднаго толькі вартаўніка, які з калгасным пастухом — статак педалёка хадзіў у маладым алешніку, — прымасціўшыся на падмостках, гулялі ў дурня.

— А дзе брыгада? — пацікавіўся Віктар.

— Уся брыгада — гэта я, — адказаў мужчына ў сініх, з-пад спяцоўкі, штапах і ў капронавай карычневай сарочцы, не падымаючы вачэй ад карт.

— Як ты?

— Вось так. Я ўся брыгада і ёсць, — і паглядзеў на Віктара. — Я і ёсць уся брыгада, дарагі таварыш. Закурыць у вас няма? Шкада. Вось сяджу і берагу імушчства. Загадана.

— А дзе астатнія?

— Хто дзе. Шкварнік, дык той звольніўся. Хто з бліжэйшых вёсак, сена дома косяць, а хто падаўся на іншыя буравыя. А мне сказалі быць тут, пакуль не пачнуць разманціраваць. Ды нешта болей месяца ніхто носа не паказвае. Другую калоду картаў з Васькам дабіваем.

— А кім ты тут быў?

— Старшым куды пашлюць. А цяпер адказным за імушчства, — стараўся вартаўнік гаварыць не па-мясцовому.

— А сам адкуль?

— Ды адтуля, — ён кіўнуў галавой у бок вёскі, што святлела шыфернымі дахамі далёка на гарызонце, у супрацьлеглым баку ад Баброў.

— У арміі быў?

— Сваё аддаў, — сказаў нараспеў вартаўнік. — А вы хто будзеце? Карэспандэнт які?

— Карэспандэнт, — пайшоў да машыны Віктар.

Наступная буравая была недалёка ад гэтай, адразу за жытнёвым полем, у маладым бярозавым гайку, і ад таго, здавалася, яшчэ вышэй узнімала свае карункі ў неба. Тут працавалі ўсе шэсць дызелей. Сіні дымок ад іх слаўся ў нізіне адразу за вышкай.

Не паспеў Віктар выйсці з машыны, як да яго падышоў невысокі шыракаплечы мужчына ў зялёным брызентавым пінжаку, расхрыстаным на ўсе гузікі, у чысценькай беленькай майцы, якая туга напіналася на мускулістых грудзях.

— Сяргей Антопавіч Чугуй, старшы майстар, — прадставіўся ён.

— Не чакалі? — спытаў Віктар, убачыўшы на твары майстра расчараванне, калі пазваў сябе.

— Думаў, хто-небудзь з камісіі, а тут свой, — сказаў Чугуй. — Даўно ў нас?

— З тыдзень. Ну, як бурыцца?

— Хутка заканчваем, — адказаў майстар. — Можна, якіх сто метраў засталася да праектнай глыбіні.

— І як?

— Ідзём з перавыканапнем плана.

— А пафта?

— Хто ж яе ведае.

У гэты час па буравой загрымела «свечка», якую верхавы не паспеў перахапіць канатам.

— Ноч швэпдаюцца па бабах, а потым спяць па вахце, — вылаяўся майстар і паспяшыў па буравую.

Віктару па буравой нечага было рабіць, і ён скіраваў да рабочых, што сядзелі на лавачках ля бочкі з пяском, укопанай у тарфяністую глебу, і курылі.

— Мне тэхнік-геолаг трэба, — спытаў ён ва ўсіх адразу.

— Недзе па вітаміннай падкормцы, — адказаў хлопец, глядзячы на Віктара з-пад зухавата насунутай на лоб каскі сінімі, нейкімі дзявочымі, вачыма. — Цяпер чарніц у лесе, хоць касой касі...

Падышоў хударлявы, высокі, з круглым тварам юнак. Каштанавыя валасы звісалі з-пад каскі над ілбом і шыяй. Буйныя арэжавыя вочы глядзелі адкрыта і крыху нахабна.

— Гавораць, тут чалавек з цэнтра? — засмяўся ён, агаляючы рэдкія зубы. — Дык дазвольце прадставіцца. Кіга.

— Як, як? — добра не расчуў Віктар.

— Кіга.

— І ўсё?

— Кіга, і ўсё, — юнак сеў на лавачку пасупраць Віктара. — Вы, відаць, заўважылі, што ў жыцці занадта многа слоў, болей, чым спраў. І вось у сябе я зрабіў скарачэнне. Скараціў прозвішча, імя... Застаўся Кіга. Проста, зручна, выгадна.

— А вы, бачу, вясёлы чалавек, — сказаў Віктар.

— Гумар — наша зброя, — сур'ёзна, без ухмылкі разважаў Кіга, абмацваючы Віктара арэжавымі вачыма. — Без гумару тут можна і капыты адкінуць. А смяешся, значыцца, жывы. А паколькі жывы, дык у мяне, таварыш з цэнтра, ёсць прэтэнзія, вельмі сур'ёзная прэтэнзія, бо як інтэлігентны чалавек прызнаю толькі сур'ёзныя прэтэнзіі. Дробязі мяне ніколі не цікавілі.

— Ну што ў вас там за істотная прэтэнзія? — Віктар

на ўсякі выпадак дастаў маленькі блакпоцік, а раптам будзе неабходнасць і сапраўды што запісаць.

— Я не люблю хаваць сваіх думак і таму адразу скажу, што ваш намер запісаць маю прэтэнзію выклікае павагу да вас, як да сур'ёзнага чалавека, — гаварыў Кіга, не спускаючы вачэй з Віктара. — Вось гэтыя, — ён паказаў на ўсіх, што сабраліся навокал і слухалі Кігу, ледзь стрымліваючыся, каб не пырспуць смехам, — яны ўсе амаль звычайныя вясковыя хлопцы з моцнымі, як з той слановай скуры, страўнікамі. Яны пабяруць з сабой сала і жывуць, а потым едуць дамоў і адпіваюцца сыраквашай са смятанай, і ў іх арганізмах зноў прыходзіць усё ў норму. А я хаця, можа, часовы пралетарый, але чысты, у мяне няма ніякіх карэнняў у вясковым асяроддзі, мне няма дзе піць сыраквашу, таму мне трэба кожны дзень есці сунікі, кашкі, піць кампоцікі, чаёк. Я ў пралетарыі не для таго запісаўся, каб гробіць сваё здароўе. Вось скажыце, няўжо не пад сілу паладзіць на нашай буравой які-небудзь харчпункт?

— Ну і любіш ты пагаварыць, — рассмяўся Віктар, — скажаў бы адразу, што ў вас няма катлапункта:

— Яно б можна і адразу, але тады вы не зразумелі б усёй глыбіні маіх пакут. Вы б атрымалі проста голы факт, а трэба за фактам убачыць жывога чалавека, тады ён не проста факт, а з'ява, з якой трэба лічыцца... Акрамя гэтага, вы павінны зразумець, што я як прадстаўнік вядучага класа нашага прадпрыемства...

— Хоціць, Кіга, — абарваў яго Чугуй, які падышоў у гэты момант. — Вядучы клас на сваім рабочым месцы.

— А я што, не маю, можа, права пагаварыць з таварышам з цэнтра? — не вельмі паслухаўся яго Кіга і зноў звярнуўся да Віктара. — А, прабачце, калі не сакрэт, з кім я меў гонар размаўляць.

— Геолаг участка Буткевіч, — назваўся Віктар.

— Эх! — ударыў сябе па галаве Кіга. — Такую прэтэнзію і мясцоваму таварышу, — і ён, здавалася, нават раззлаваны сам па сябе, пад агульны смех паспяшыў на буравую.

— Бач, піжон, можа, з тыдзень як на буравой, а ўжо дыктую тут, — кінуў услед яму Чугуй.

— Наогул, ён правільна гаворыць, — счакаўшы, пакуль усё ўгамоняцца, сказаў Віктар.

— Канешне; — згаджаўся з геолагам і Чугуй: — Калі

дзе ў тайзе ці ў якой пустыні, там і катлапункты трэба, а тут... У прынцыпе я не супраць і сам, другі б раз і нядрэнна гарачанькага боршчыку... Але хто ў нас будзе ў тую сталоўку хадзіць? Усе рабочыя з бліжэйшых вёсак, харч з сабой бяруць... Дык чаго ён пойдзе ў нашу сталоўку, калі пасля змены будзе дома наярваць такі боршч, які мы ніколі не зварым.

— А раптам на новае месца пераедзеце? Што, людзі з вамі не паедуць, выходзіць? — упершыню з такім сутыкаўся Віктар.

— Некаторыя паедуць, а больш застануцца. Пойдуць на другія буравыя. А там ка мне новыя прыйдуць... Увесь час мы так і працавалі. У нас на Палессі, Віктар Аляксандравіч, свая спецыфіка.

Віктар захацеў паглядзець дакументацыю на буравой. Яны з майстрам па самаробнай лесвіцы з бярэзін падняліся ў невялічкі вагончык. У ім на табурэтцы, стаяла рэцыя, столік з негабляваных шалёвак, аббіты цынкавай бляхай. На століку ляжалі нейкія паперы, стаяла запэцканая школьная чарнілка-певыліванка. На сцяпені між двух невялічкіх акенцаў віселі размаляваныя шматлікімі чырвонымі сцягамі сацыялістычныя абавязацельствы.

— Як кері?

— Сухі, — адказаў майстар.

— Значыцца, нафты нечага чакаць?

— Здаецца, — без усялякага сумнеўня сказаў Чугуй. — Нічога там не будзе. Ды адкуль ёй тут узяцца? Вакол нас ні на адной буравой не было, так што...

Віктар успомніў, як Дзятлаў гаварыў яму па вяселлі пра бязмэтнае сваё існаванне і спытаў:

— А газакаратажнікі ў вас дзе?

— Яны заўсёды з намі, — сказаў Чугуй. — Толькі карысці з іх, як з таго казла малака. Можна, заўважылі, за буравой такая блакітная будачка на калёсах? Дык гэта яны... Што яны робяць? — развёў рукамі Чугуй. — Колькі яны ў нас, але так і не ведаю. Бегаюць на буравую з бутэлькамі па раствор...

— Схаджу пагляджу, — сказаў Віктар. — Калі прыйдзе ваш тэхнік-геолаг, дык хай пастараецца знайсці мяне, — і ён скіраваў да блакітнай будачкі, што стаяла за буравой у засені маладых бярозак.

Ля машыны на самаробнай лавачцы сядзела чарпявая дзяўчына ў квяцістай сукенцы і чытала.

— Працуем? — падышоў Віктар. — Ну, што цікавага?

— Анічога, — дзяўчына паднялася, загарнула кнігу, усміхнулася, паказаўшы белыя роўныя зубы. Чорныя круглыя вочы шырока глядзелі з-пад тонкіх выгнутых мясчыкам чорных броваў. Крыху скулаваты, з вастраватым падбародкам, яе твар уражваў нечаканым спалучэннем падкрэслена зырккіх колераў: белая, здавалася, не крапудатая сонцам, скура, чорныя косы і чырвоныя, як спелыя парэчкі, вусны.

— І адкуль вы такая ўзяліся? — не стрываў Віктар.

— З Уфы. Накіравалі пасля тэхпікума, — сціпла і сур'ёзна адказала дзяўчына.

— Будзем знаёміцца, — Віктар пазваўся.

— Гайша Ібрагімава, — яна падала яму тонкую кво-
лую руку.

— Выдатна... Ну што ж, раскажыце, таварыш Гайша, што прадвясчае ваш газавы каратаж.

— Анічога ён не прадвясчае, — яна запрасіла Віктара ў лабараторыю, дзе паўз сцены стаялі самыя розныя прыборы, падвяла да шырокай папяровай стужкі, на якой з левага краю цягнулася роўная тлустая палоска. — Вось бачыце, што пішацца. Ніякіх больш-менш інтэрсіўных газавыдзяленняў не назіраецца.

— Няма?

— Як сказаць... Прыборы вельмі даскапалыя, яны могуць зрабіць аналіз пязначнай колькасці газу... Але мы яшчэ не ўмеем улоўліваць газ, які выдзяляецца з раствору, калі яго вельмі мала. Іншая справа, калі яго многа... Між іншым, калі праходзілі міжсолевыя, газу пібы было і болей, але ўсё роўна мала, каб зрабіць дакладны аналіз.

— А які быў керп? — зацікавіўся Віктар.

— Ніякага.

— Як ніякага?

— Не падымалі.

— Як не падымалі? — не верыў Віктар.

— Я сказала вамым, што цікава б керп падняць, дык мяне абсмяялі. Бачыце, падымаць не паложана па праекту.

— Хто так сказаў?

— Чугуй сам. І паогул...

— Што паогул?

— Мне здаецца, іх паогул пафта не цікавіць, абы болей метраў прайсці.

— Але ж вы павінны былі пастаяць на сваім, парэшце, паведаміць Дзятлаву, дабівацца. А як жа!

— Справа ў тым, што газаў было далёка не столькі, колькі іх павінна быць, калі бурыцца нафтаносны пласт.

— А адкуль вы ведаеце?

— Нас вучылі...

— А як вы асабіста думасце?

— Тады я нічога не думала... Гэта цяпер падумала, пасля таго, як прачытала ў газеце адну заметку. Пад Саратавам таксама не маглі знайсці доўга нафты. Газапаказаніяў ніякіх. А потым там прыдумалі нейкі прыбор, пры дапамозе якога з раствору выдзяляюцца газы, калі іх там і не вельмі. Аналіз газу і паказаў на нафту. Яе там і сапраўды знайшлі. Дык я і падумала, можа, і ў нас што тут падобнае? Хочаце паглядзець? — яна падала Віктару тоненькі часопіс. — Можа б, і нам такі прыбор, а то для нармальнага аналізу і газу не пасабірасш. Хіба гэта работа?

— Гэта, вядома, не работа, Гайша, — пачаў чытаць заметку Віктар.

Заглянуў у дзверы ўскудлачаны, з ігліцай у валасах, пібы пералякашы юнак, з пучком рыжых вусікаў пад доўгім тонкім носам.

— Мяне хто пытаўся? — пацікавіўся пісклявым галаском.

— А-а, гэта ты, Радзімаў? — адарваўся ад часопіса Віктар. — Можна гэты часопіс прыханіць? — спытаў у дзяўчыны. — Я Дзятлаву пакажу. — І зноў звярнуўся да юнака. — Дык гэта ты, значыцца, Радзімаў? Слухай, Радзімаў, табе Гайша гаварыла пра керн у міжсолевых?

— Гаварыла.

— А ты?

— Майстру сказаў.

— А ён?

— Не паслухаўся.

— Як так?

— У пракце няма, і кропка. Ды што тады? Ён учора не падняў керн на практу.

— А ты?

— А я што, страляць буду? Гаворыць, печага час траціць на той керн, усё роўна там нічога няма.

— На ўчастак паведаміў?

— А што скардзіцца? Начальнік капторы заўсёды за майстроў.

— А геалагі?

— І кожны раз не паскардзішся. А потым, Чугуй заўсёды падымаў керп, калі было па праекту. Учора першы раз адмовіўся. Кажа, прыехала камісія зусім разведку закрываць, так што нікому той керп не трэба. Лепей план датэрмінова зрабіць, дык хоць прэмія хлопцам будзе. Ён кажэ, што гэтага камення і так горы пападаставалі, а ўсё роўна толку ніякага.

— А вы запісалі ў вахцённы журнал пра керп?

— Ды што запісваць...

— Што ж, паглядзім, як дзейнічае запіс, — Віктар схаваў часопіс у бакавую кішэню пінжака. — Дзякую, Гайша, жадаю поспехаў!

Чугуй сядзеў за столікам і афармляў парады. Ён пават не глянуў на хлопцаў. Віктар таксама яму нічога не сказаў; узяў вахцённы журнал, запісаў: «Тэрмінова падняць керп». Паставіў час, чысло, падпісаўся. Палажыў журнал на стол перад майстрам. Той паправіў акуляры на носе, прачытаў запіс, петаропка сабраў паперкі ў замусоленую кардонную папку, сунуў яе ў шуфлядку стала і, захапіўшы каску, што вісела на цвіку ў парозе, выйшаў, не сказаўшы ні слова. Толькі ён прыйшоў па буравую, як верхавы, відаць было з акна, паспяшыў па лесвіцы на сваё месца.

— Бачыў, што такое запіс? — рашыў Віктар выказаць усё свайму малодшаму калегу тут, у вагончыку, дзе не так чуўся гул дызеляў. — Я не магу ўявіць, як гэта ты, геалаг, і такі абыякавы? Ну няхай майстру, гэтаму Чугую, трэба метры, а што табе гэтыя метры? Ты ў першую чаргу разведчык, шукальнік і павінен імкнуцца як мага болей даведацца, што там пад зямлёй. Калі Гайша сказала табе, што трэба падняць керп, — а яна ж не проста так сказала, — дык ты павінен быў усім тут горла перагрызці, а прымусіць гэтага Чугуя падняць керп. А раптам там нафта была? Уяўляеш?

— Я тут маленькі чалавек, — гаварыў віпавата, як вучаць, Радзімаў.

— Эх, Радзімаў, Радзімаў... Ты сур'ёзна вырашыў прысвяціць сваё жыццё геалагіі?

— Закончыў тэхнікум. Буду ў інстытут паступаць...

— У інстытут... — уздыхнуў Віктар. — Не ведаю, можа, і паступіш... Але які з цябе будзе разведчык, калі ты пра сябе так будзеш думаць. Ды ніякі... Лепей ужо ісці

ў пажарнікі, дык і там з такой псіхалогіяй можна праспаць усе пажары. І будзеш сядзець і апраўдвацца, што ты маленькі чалавек, што не было каманды тушыць пажар. Ты ведаеш, хто ты на буравой? Ты ж недарэмна завешся тэхнік-геолаг. Разумееш? Самы перадавы разведчык зямных петраў... Вось што, Радзімаў, — загадаў на развітанне Віктар. — Як падымуць керп, адразу ж даложыш на ўчастак.

Віктар, яшчэ праглядаючы дакументацыю ў канцылярыі ўчастка, заўважыў, што ў міжсолевых не так ужо рэдка адзначаліся павышаныя газавыдзяленні, але тады ён пават не звярнуў увагі, а цяпер, калі пра гэта яму сказала і Гаіша, ён з усёй сур'ёзнасцю падумаў, што, можа, тут, на Палессі, нафта якраз і знаходзіцца ў міжсолевых, дзе яе якраз ніхто і не чакае... Праўда, яму пападалася некалькі актаў аб выпрабавацтвах свідравін і ў міжсолевых. А калі так, то, выходзіць, пехта думаў гэтак жа, як і ён. Значыцца, яго здагадка ўжо не такая і беспадстаўная. Але чаму ж тады ні разу не атрымалі нафту?.. Можа, таму, што свідравіну выпрабоўвалі, як правіла, пасля таго, як закапчвалі яе бурэнне. А значыць... Значыць, пакуль бурылі яе да праектнай глыбіні, дык гліністы раствор, — а ён, можа, яшчэ і цяжэй нормы быў, што трэба праверыць, — мог так закупорыць нафтаносны пласт, што адтуль піякая нафта не змагла потым і паказацца...

Адна думка параджала другую, і, пакуль ён ехаў да ўчастка, у яго галаве выспела даволі стройная тэхнічная ідэя. Пакуль што яна была пяшчэўная, без канкрэтных доказаў яе правільнасці, не ідэя, а хісткая здагадка, але Віктар ужо настолькі верыў у яе, што яму не цярпелася падзяліцца ёй з Кругловым. І ўсе свідравіны, што бурацца, паспрабаваць выпрабоўваць у час бурэння ў адкрытым ствале, тэстарам. Павінен жа быць у іх тут тэстар. Там, дзе Віктар працаваў да гэтага, вельмі шырока карысталіся ім. А калі ў іх яго няма, дык можна заказаць, урэшце, паехаць і прывезці.

Ля ўчастка стаяла «Волга» з мінскімі нумарамі, як сказаў шафёр. «Яшчэ лепш, можа, і сам Круглоў тут», — падумаў Віктар. У двары ён убачыў Лузько, які сядзеў на старым счарпелым шні ад ліпы. Ён быў чысценькі, ад галавы да пятак наадэкалопены, як і тады, на сваім вяселлі.

— А-а, гэта ты, — падняўся пасустрач Лузько. — А я ўжо і да Дымка ездзіў, думаў — дома. Мне казалі, што паехаў на аб'ектах. Прызнацца, не паверыў, думаю, што яму рабіць на тых аб'ектах?

— Ад Чугуя еду, — Віктару не спадабаўся Лузько сваім супакоена-радасным настроем.

— Адзін з лепшых пашых майстроў.

— А можа, адзін з лепшых халтуршчыкаў? — неяк раздражнёна спытаў Віктар.

— Адкуль ты ўзяў?

— Уяўляеш, газакаратажнікі яму гавораць, каб падняў керн, а яму, як гарохам аб сценку. Гопіць свае метры, і ўсё. І Радзімаў там у яго не геолог, а ануча.

— Гэта з вусікамі?

— З вусікамі.

— Ведаю. Нішто сабе хлопец. Здаецца, разбіраецца.

— Слухай, а ў нас тэстар ёсць?

— А-а, — нібы зразумеў, чым так заклапочаў Віктар, паблажліва ўсміхнуўся Лузько. — Ёсць тэстар, і не адзін. Ад асваення новай тэхнікі нікуды не дзвенешся... Мы нават аднаго майстра пасылалі вучыцца работаць з тэстарам. Праўда, гэты майстар цяпер звольніўся.

— Шкварнік?

— Ён самы...

— А Круглоў не прыехаў?

— Не.

— Ты хутка едзеш у Прыпяцк?

— Калі ты хочаш пагаварыць з Кругловым, то пачакай. Пакуль тут камісія, яму не да цябе.

— Калі тут камісія, дык можна ўжо нічога і не рабіць? — узлаваўся Віктар, а потым, убачыўшы, што Лузько нібы пасміхаецца над яго ўзрушанасцю, замоўк.

— Ну што, супакоіўся? — у голасе Лузько цяпер пачулася нібы спачуванне. — Ты, дружка, не вер адразу таму, што пачуеш, і таму, што ўбачыш. Тут далёка не ўсё так, як здаецца спачатку. Сам у гэтым пераканаўся. Я табе скажу, што гэтыя газакаратажнікі вялікія путанікі. Думаеш, не падымалі керн па іх сігналах? Думаеш, не выпрабоўвалі? Яшчэ колькі. Тэстарам не спрабавалі. Але я табе скажу, калі б была пафта, то знайшлі б... Колькі ў краіне наадкрывалі месцапараджэнняў і пра тэстар нічога не ведалі. Я, канешне, не супраць яго, я за, я нават лічу, што ён будзе паскараць разведку, але каб лічыць,

што ўсё ад яго залежыць, не, не магу... І Чугуя можна зразумець. Колькі ён падымаў керп на камандзе газакаратажнікаў — і ўсё дарэмна. Цяпер ён ім проста не верыць. Ты пагавары з Дзятлавым. Ён сам сабе не верыць. А потым... Ты ж ведаеш, у нас тут сядзіць камісія, вельмі аўтарытэтная камісія... І табе на ўчастак аднаго барадатага прывёз. Прафэсар з Ленінграда прама сказаў, што калі і знойдуць у нас нафту, дык яна не акупіць затрат нават на паперу, якую патрацілі на розныя пратаколы ды справаздачы... Можаш уявіць, які пануе настрой. Так што супакой пакуль свае эмоцыі і дарэмна не хвалюйся. Ну, што мы будзем шумець, а раптам пошукі зусім спыняць? А не спыняць, дык у нас будзе час пагаварыць, паспрачацца, і не адзін раз.

— Дык што загадаеш мне рабіць? — глянуў падкрэслена падружалюбна зверху ўніз на задаволенага сабой Лузько.

— Што? — прыжмурыву хітраватыя вочкі Лузько. — Па-першае, сястра твая загадала прывезці цябе, яна думае, што мы пасварыліся чаго, і ты носа не паказваеш. А па-другое, самая сітуацыя з'ездзіць на рыбалку. Паседзем у Прыпяцк, я там арганізую... Дарэчы, да мяне абяцаў заглянуць адзін член камісіі — Ступіч Ігар Трафімавіч. Вось пасядзім, пагаворым за юшкай. Думаю, табе будзе карысна з ім пазнаёміцца, ён у даследчым інстытуце загадвае сектарам... Дык паседзем, Віктар Аляксандравіч?

— Дзякую, дзякую, Баціслаў Адамавіч, — у топ яму адказаў Віктар. — Доўга камісія тут будзе?

— Гэты, што я прывёз, можа, па гадзіну. Так што не марудзь, рашай... А наогул, камісія, думаю, яшчэ дзён-колькі пасядзіць.

— Во, ледзь не забыўся, — успомніў Віктар пра часопіс, што ўзяў у Гайшы. — Мне тэрмінова трэба Дзятлаў. Тут яго не было?

— Не бачыў. Дык паедзем? — не адставаў Лузько.

— Не ведаю, проста не ведаю. Дзякую. Але мне вельмі трэба Дзятлаў. Можа, дзе дома?.. — і ён падаў Лузько руку. — Наогул, перадай прывітанне Лідзе, я заеду абавязкова, пры першай жа магчымасці заеду, можа, і зараз паеду, калі Дзятлава знайду...

— Пастарайся, а то мы хутка паедзем, — сказаў ужо паўздагон Лузько, прыкметна абрадаваны тым, што Віктар, здаецца, не збіраецца з ім ехаць.

Дзятлаў жыў з жонкай таксама ў Бабрах, на кватэры ў брыгадзіра рыбалавецкай брыгады. Хата яго стаяла не з вуліцы, як ва ўсіх, а ў канцы агарода, пад самым берагам Прыпяці, і з вуліцы да хаты вяла вузкая вулачка, парослая мяккай густой травой.

Дзятлаў быў дома. Ён сядзеў у двары на ўслончыку і нажом абскрабаў даўгога зеленаватага шчупака.

— Мая Каця захацела зафаршыраваць, так што запрашаю, — абцёр Дзятлаў руку аб штаны і падаў яе Віктару. — Можна, што здарылася?

— Не, нічога, — прысеў Віктар на чурбак, якіх няма было параскідана ў двары. — Проста захацеў пабачыць цябе... Думаю, загляну, можна, дома.

— А я даўно дома... З раніцы быў у Прыпяцку, у капторы... Ды лепей бы туды і не ездзіў. Гэтая камісія нарабіла такога перапуду. Касірша і тая ўжо сядзіць і па тэлефоне шукае сабе работу. Чорт яго ведае, можна, і сабе прыйдзеца дзе шукаць.

— Яшчэ псвядома ж нічога, проста паніка, — сказаў Віктар.

— Вядома, паніка. Гэта не першая камісія і не апошняя. Я які год тут, і вельмі часта гэтыя камісіі, — гаварыў Дзятлаў і абскрабаў луску ля плаўнікоў дзюбкай пажа. — Я і не ў сувязі з імі... А паогул. Часта думаю кінуць усё ды куды падацца. Абрыдла. Не хочацца быць дармасдам. Ды Каця супраць. Мне то што, не мясцовы, я з Расіі. А яна ў мяне з-пад Петрыкава. Там бацькі ў яе. І дзеці нашы там гадуюцца. А паедзь куды, хто пам іх глядзець будзе? Ды і не хочацца куды ехаць. Прывык тут. Падумаеш, што некуды трэба ехаць, дык сумна становіцца... І ўсё ж прыйдзеца.

— Баявы настрой, Пётр Аляксеевіч, нічога не скажаш, — упікнуў яго Віктар. — Ты мне скажы, чытаеш часопісы?

— Чытаю, — адказаў Дзятлаў. — Праўдзівей, чытаў узімку.

— Ну добра, — падпяўся Віктар, дастаў яму з кішэні піпжака часопіс. — Вось пачытай, можна, што карыснае вычытаеш.

— Дзякую, Віктар Аляксандравіч, прачытаю. Ды куды ж вы? Пабудзьце. Праз якую гадзіну і шчупак будзе гатовы. Мая Каця хутка...

— Мяне маньна чакае, — сказаў Віктар, хаця і не

думаў ехаць на той машыне. Развітаўся. Выйшаў на вуліцу, зялёную, пустынную яшчэ ў гэты час дня, — калгаснікі вярталіся з работы пазней, — і раптам адчуў шчымліваю адзіноту, пачуццё пакінутасці ахапіла яго. Успомніў Тамару, падумаў, што, можа, дзе ёсць ад яе пісьмо. Паспяшыў дамоў. На калёсах сярод двара ляжаў Іван і чытаў. Віктар спытаў у яго, ці была пошта. Той адказаў, не адрываючыся ад кнігі, што былі адны газеты. Зайшоў у свой пакойчык і, адчыніўшы акно, лёг на ложка. Спаць было яшчэ рапа, ды і не хацелася. Ляжаў і глядзеў у высокую белую столь. Яго ўвагу прыцягвала жаўтаватая пляма. Відаць, там, пад глінай у дошцы быў смалісты сучок. Пляма нагадвала дзівочую галоўку з кудлатай прычоскай... Непрыкметна задрамаў. Разбудзіў стук у дзверы.

Падхапіўся, сеў. З агарода праз акно цягнула роснай свежасцю.

— Заходзьце! — крыкнуў.

Зайшоў Дымок. Моўчкі сеў на табурэтку ля століка, падпёр галаву рукой, глянуў з-пад ацяжэлых павекаў на Віктара мутнаватымі вачыма.

— Адпачываем, Аляксандравіч?

— А нечага рабіць, Пётр Іванавіч.

— Гэта дрэнна, калі нечага рабіць... Вось і мой Іван днямі ляжыць і чытае. І не абрыдла яму. Можа, яму і трэба такая прафесія, каб многа чытаць? Чорт яго ведае... Можа, таму ён і не захацеў вучыцца на ветэрынара. Я цябе спытаю, што такое ветэрынар сёння? Я вось спецыяліст на службовых сабаках. Дваццаць год ім аддаў, калі служыў на пагранзаставе. А сёння ішоў дамоў, ад самага магазіна і да свайго двара, і ніводнага сабакі не сустрэў. Ведаеце, Аляксандравіч, як мне ўжо абрыдла кастрыраваць парасят, мне, спецыялісту на службовых сабаках... Дык, можа, і правільна зрабіў мой Іван, што не пайшоў на ветэрынара?

— Можа, і правільна, — адказаў Віктар, стрымліваючы ўсмішку, каб не пакрыўдзіць гаспадара.

— Іван! Іван! — клікнула ў сэнцах Ірыпа Савельеўна сына. — Ідзі сырадой піць! Чуеш!

Лузько выбраў такі момант, калі ў кабінце нікога не аказалася, пазваніў у бальніцу, папрасіў, каб паклікалі да тэлефона яго жонку.

— Лідачка, дык як пастрой? На ўзроўні? Ну цудоўна!.. Гэта ад таго, што ў нас сёння будзе госць. Хто? Век не ўгадаеш. Той, хто ў нашай кватэры жыў раней. Цяпер ён вялікі чалавек. Дык ты... — у гэты момант у кабінет зайшла супрацоўніца, а пры ёй ён саромеўся загадваць жонцы.

— А што купіць? — дапытвалася тая.

— Ды... глядзі сама.

— А потым скажаш, што не тое...

— Ну, каб выпіць і закусіць... А галоўнае, не затрымлівайся. Я?.. Я, вядома, пастараюся прыйсці раней.

Лузько дамоў пайшоў не праз горад, як хадзіў заўсёды, а праз вузкі завулак спусціўся да ракі і пайшоў па беразе, спадзеючыся ў якога рыбака купіць рыбы хаця б на юшку. Ведаў, што Ступіч за бяседным сталом любіць чарку запіць юшкай. Але як зпарок па рэчцы не было піводнага рыбака. І толькі ля самага маста праз раку, які сыходзіў паступова на певялічкую гарадскую плошчу, сядзеў адзін з тых, відаць, аматараў-рыбакоў, якім абсалютна ўсё роўна, бярэцца рыба ці не, абы гойдацца ў лодцы на хвалях — і ўжо асалода. У яго белым пластмасавым вядзерцы варушылася ў жоўтай вадзе некалькі зняможных акунькоў.

— Не клюе, халера, — паскардзіўся рыбак. — Відаць, пераменіцца надвор'е...

Лузько тут жа ля маста перахапіў таксі і паехаў на рыбзавод, але і там добраі рыбы не было. Рапіцай прывезлі адных шчупакоў, ды і з тых засталіся перабрапыя, доўгія, пейкія звялыя, як аджкатая старая ануча. На ўсялякі выпадак, пару купіў. А потым заехаў да знаёмага загадчыка гастранома і пабыў бутэлечку армянскага каньяку, крыху закусі.

— Па ўсяму гораду давялося гоўсаць, — сказаў Лідзе, якая раней яго прыйшла дамоў...

— А я таксама купіла і гарэлкі і віна вішнёвага. Казалі, што смачнае, — пахвалілася Ліда, убачыўшы каньяк.

— Схавай ты гэты кампот і нікому не паказвай, — параіў ён ёй. — Знайшла мне віно... А гарэлка хай будзе. А што ты яшчэ купіла?

— Фарш, — і, убачыўшы зноў дакорлівы позірк мужа, сумелася. — А што? Катлет паробім, ды з маладой бульбай... — і далей ужо гаварыла болей упэўнена. — Кансерваў узяла. Траска ў масле. І некалькі селядцоў.

— Т-а-ак, — хутка ацаніў сітуацыю Лузько. — Вось што, дарагая мая. — Фарш схавай у халадзільнік, траску ў масле сваю таксама ў халадзільнік. А селядцы можна падаць пад маянэзам. Няма, кажаш, маянэзу, дык трэба схадзіць... Не, ты будзь дома, я сам схаджу... А ты пакуль займіся шчуакамі.

— Падсмажыць?

— Ты што?! Хто ж іх смажыць?

— У нас дома...

— У вас дома, у вас дома... — у яго голасе прагучала раздражнёнасць. — Бачу, мы сёння з табой пачастуем гасця, — і, заўважыўшы, што яго Ліда ледзь не плача, абняў яе за плечы, прымірэнча сказаў: — Ну добра, Лідачка, зафаршыруем, як-небудзь удваіх... Вось што... Ты наабірай бульбы, але пакуль не вары, а я збегаю ў магазін і, можа, у рэстаране прыхаплю якіх адбіўных, — ён, не чакаючы згоды жонкі, схапіў гаспадарчую сумку і, грукаючы па ўвесь пад'езд абцасамі, кінуўся ўніз, пераскокваючы па кароткіх пожках адразу праз некалькі прыступак.

А праз які час, калі дарагі гасць вось-вось павінен быў пазвапіць у дзверы, Лузько яшчэ раз прыдзірліва агледзеў стол, на якім урачыста адбівалі святло бутэльні, ззялі бялютка талеркі з самай рознай закускою, — тут быў і фаршыраваны і ружаваты (бо варыўся ў цыбулявым шалупінні) шчупак, і селядзец пад смятанкавым маянэзам, і мудрагеліста парэзаны сыр, і маскоўская каўбаска, і выстаўленая асобна, каб лепей кідалася ў вочы, бляшанка печані траскі. Агледзеў кілішкі і крыштальныя кубкі для лімападу, якія, здавалася, зазвіняць малінава, варта толькі дыхнуць па іх мацней, і застаўся вельмі задаволены.

Ступіч прыйшоў позна, педзе гадзін ля дзесяці.

— Дык з паваселлем вас, са шлюбам і шчасцем! — закрычаў ён адразу, як толькі пераступіў парог і, заўважыўшы Ліду, якая сціпла выглядвала з-за пляча мужа, уручыў ёй прыгожы букецік руж, і пры гэтым з вялікай павагай і далікатна пацалаваў ёй ручку, і тут жа, забыўшыся на жанчыну, расказваў гаспадару: — Уяўляеш, Баціслаў, наш кіраўнік захацеў сёння ўсё закончыць, яму, бачыце, заўтра ў Маскве ў нейкім таварыстве засядаць, ну і затрымаў нас усіх.

— Затое тут не прыйдзеца чакаць. Усё гатова, прагну за стол, — схіліўшы галаву, квітнеў найсаладзейнай усмешкай Лузько, шырокім узмахам рукі, паколькі дазва-

ляў яму яго кароткі рост, паказваў на шырока адчыненыя дзверы ў залу.

— Як цудоўна, што адразу да стала: я галодны, як звер, — ён акінуў хуткім позіткам закусць. — Бачу, што ёсць сэнс прыязмліцца за гэтым сталом.

— Ну і што камісія? — пытаўся Лузько, разліваючы каньяк.

— Ведаеш, Баціслаў, не будзем пра камісію, яна мне і так сядзіць у пячонках, давай лепей піць каньяк і расказваць анекдоты, хоць, можа, павесялім тваю маладзічку, а то нешта яна ў цябе не вельмі вясёлая, — і ён зме-рыў вачыма Ліду так адкрыта, шчыра, што тая аж пачыр-вацела.

— Падрабязнасці мяне і не цікавяць. Ты толькі скажы, звязваць нам з Лідай вузлы ці абзаводзіцца мэб-ляй? — дабіваўся свайго Лузько. — А то толькі пачалі жыць больш-менш, і ўсё кідай раптам, шкада нежак.

— А я б і паехала, пакуль не прывыкла добра, — ска-зала Ліда.

— Бачыш, якая ў цябе жонка малайчына, — падняў кубак Ступіч і пачаў разглядваць бурштынавае пітво. — Я вось табе што, Баціслаў, скажу. Наш кіраўнік камісіі гаварыў, каб быў маладзейшы, то кінуў бы ўсё і прысвя-ціў сваё жыццё вывучэнню Палескай упадзіны. Кажа, упадзіна надзвычай цікавая ў геалагічных адносінах. І ён сказаў, і не толькі сказаў, але абяцаў запісаць у даведку, што было б злачыствам спыніць яе вывучэнне. Праўда, ён сыходзіць з інтарэсаў навукі, эканоміка яго менш за ўсё цікавіць. Навуцы трэба, значыць, выгадна — яго фор-мула. Так што дазвольце мне выпіць за ваша шчаслівае жыццё ў горадзе Прыпяцку.

— За вашы поспехі! — сказаў Лузько.

Выпілі, закусілі. Ступіч ацётчана закусваў, даставаў усяго патрохі з кожнае талеркі і ўсё хваліў Ліду, пават распытваў, як яна ўсё гэта рабіла, маўляў, сам любіць часам пакухаварыць, — лепшы адпачынак ад навуковага роздуму.

— Ігар Трафімавіч, — умяшаўся ў гаворку Лузько, заўважыўшы, як саромесца Ліда. — Ігар Трафімавіч, я не дазволю, каб вы ставілі маю жонку ў такое няёмкае становішча. Яна вельмі паважае вас і не хацела б крыў-дзіць сваім маўчаннем, а з другога боку — яна не любіць выдаваць сакрэты свае кухні.

— О, гэта не проста заўвага бестактоўнаму госцю, — хрумстаў крамяшымі памідорчыкамі ў смятане Ступіч. — Здаюся, здаюся, Баціслаў, перад тваёй логікай. Адразу адчуваецца, што ты пачаў мысліць навуковымі катэгорыямі. Можна, ужо і дысертацыю...

— Не. Чакаю, як і дамовіліся. Наконт тэмы, Ігар Трафімавіч.

— Памятаю, памятаю... — заківаў у згодзе галавой Ступіч. — Але ты мог і сам праявіць ініцыятыву. Я напісаў дысертацыю, у якой даказваў, што пафты няма, а ты б напісаў і даказаў, што яна павінна быць, што яна ёсць, яе толькі не знайшлі, — рассмяяўся Ступіч, і цяжка было зразумець, гаворыць ён сур'ёзна ці смяецца. А потым, з'еўшы ладны кавалак фаршыраванага шчупака, гаварыў дзелавіта і шчыра: — Ведаеш, Баціслаў, тут усё залежыць ад таго, якую паставіць перад сабой задачу. Вядома, самае часнае — гэта ўзяцца за якую складаную праблему і даследаваць яе. На гэта, можна, не хоціць і дзесятка год. Мне мая дысертацыя каштавала сямі год. Праўда, цяпер шум, нават нейкая слава. Але ж мы разумныя істоты і нам слава не вельмі... Не слава, а справа... Што табе важней? Для цябе важней за ўсё хутчэй стаць вучоным. Дзеля будучай плённай работы ў навуцы табе трэба стаць кандыдатам навук як мага хутчэй. А таму варта ўзяць не вельмі складаную, не вельмі праблемную, але вельмі патрэбную народнай гаспадарцы тэму і за які год-паўтара напісаць дысертацыю. Табе больш трыццаці, так што часам асабліва раскідвацца нечага. А што, не так?

— Дык сапраўды, не будзем губляць час і яшчэ па кілішку, — прапанаваў Лузько, якому пібы і няёмка было, што столькі клопатаў у госця пра яго, Лузькову, будучыню.

— Пачакай, Баціслаў, пачакай, а то потым, баюся, у мяне пачнуць блытацца думкі. Дык вось, сыходзячы з таго, што было сказапа вышэй, я і дамовіўся з кіраўніцтвам інстытута, што ты будзеш пісаць дысертацыю пра мінеральныя воды беларускага Палесся. Праўда, у плац тэму не паставілі, для гэтага трэба, каб ад цябе паступіла афіцыйная заяўка... Матэрыялу на тую тэму ў нашай капторы хоць адбаўляй. Іншая справа, што ён не прыведзены ў сістэму. Ахарактарызуеш запасы вады, асабліваці яе і гэтак далей. Пра мінеральныя воды Беларусі часам пішуць у газетах, але ніхто не ўяўляе, колькі яе ў нас,

якая яна і ці ёсць практычныя магчымасці для яе выкарыстання... Думаю, што з тэмай ты справішся хутка. Сам не раз знаходзіў розную ваду, як кажуць, жывую трымаў у руках. А нашы таварышы, што займаюцца курортным будаўніцтвам, атрымаюць грунтоўны дапаможнік. Практычная карысць ад твае дысертацыі відавочная. Дык не супраць?

— А гэта сур'ёзна? — усумніўся Лузько.

— Абсалютна. Я пават свайму кіраўніку сказаў, што ты ўжо збіраеш матэрыялы. Тэма патрэбная? Патрэбная! Пішы. А стапеш кандыдатам, потым бярыся за любую праблему... Ты кандыдат навук, ты незалежны чалавек. А потым — табе вада, мне здаецца, і бліжэй за нафту, — усміхнуўся Ступіч. — Слухай, Баціслаў, мы з табой прымуслі сумаваць даму. Вы, Лідачка, прабачце нам.

— Ды не, нічога, я проста стамілася, — і не стрывала — пазяхнула, запознена прыкрываючы рот рукой.

Лузько аж пачырвапеў.

— Слухай, дарагая, — хаця і са сваёй традыцыйнай усмешачкай, але раздражнёна сказаў ён. — Ідзі ты спаць, мы ўжо як-небудзь самі.

— А і праўда, а то вам сумна з намі, — паспачуваў ёй Ступіч. — Я наогул заўважыў, што жанчынам у кампаніі геалагаў сумна пават у святы. Яны ж, геалагі, як у кучу, так і пайшлі спрачацца пра свае адкрыцці, ды ўсе такія вучопыя, як мы зараз з тваім мужам.

— Бульба ж недзе варыцца, — вагалася Ліда.

— Ідзі, самі паглядзім, — загадаў ёй Лузько.

— Ну, дык шчаслівенька вам тут, — яна падпялася і пайшла ў спальню.

— Дык што, Баціслаў, за тваю тэму па келіху? — прапанаваў Ступіч.

— Згодзен, — адказаў Лузько.

А недзе апоўначы, калі на гарадскіх вуліцах не было ні душы, калі недзе далёка за горадам, на Прыпяці, гудзеў буксір, Лузько праводзіў свайго госця ў гасцініцу.

— Ну, дык мы з табой пра ўсё дамовіліся, — не спяшыў адпусіць Ступіч руку Лузько. — Я цябе часта турбаваць не буду, але калі які факт спатрэбіцца для маёй доктарскай, то, можа, не адмовіш... А ты таксама часу не губляй, пакуль накаплівай фактычны матэрыял, прыводзь у сістэму. Як гэта зробіш, звяду цябе з тваім навуковым кіраўніком... І ўсё будзе нармальна. А я, стары,

павінец табе сказаць, пядрэшную маладзічку сабе адхапіў. І проста будзе несправядліва, што ў такой харошанькай жанчыны будзе муж не кандыдат навук. Шчыра скажу, яна і доктара заслугоўвае. Скажы мне дзякуй, што параіў жаніцца, а то б і да гэтага часу хадзіў бабылём.

Віктар ляжаў у сваім пакойчыку, паглядаў, як на вішні над акном таўкліся вераб'і — пешта там не падзялілі, — і думаў, чым бы яму запоўніць вольны час. Хіба пайсці на пляж?

Падняўся, выйшаў у двор.

Ірына Савельеўна, прымасціўшыся на парозе, абірала маладую бульбу, якую, відаць, толькі што прышесла ў кошыку з агарода — на ёй і зямля яшчэ не абсохла. Іван, у майцы і трусах, касматы, можа, з тыдзень пяголены, стаяў перад маці, трымаючы разгорнуты геаграфічны атлас, — ён не першы дзень ужо шукаў на карце, куды б паехаць працаваць, чым цямала трывожыў маці.

— Слухай, мам, а калі ўзяць ды махнуць на Сахалін? Праеду праз усю краіну, во пагляджуся. Ты, мам, ніколі не была на Сахаліне? Не ўяўляю, як ты можаш жыць на свеце, не пабачыўшы Сахаліна? Ты ведаеш, Чэхаў некалі на конях ездзіў на Сахалін. На конях! А цяпер — паязды, самалёты! Не, мама, ты проста не разумеш, што сучаснаму чалавеку сорамна жыць, не пабачыўшы Сахаліна.

— Жыву ж, сынку, жыву, — уздыхнула маці.

— Жывеш... Можа, ты і можаш, а я не магу, не магу, і ўсё, — і, убачыўшы Віктара, звярнуўся да яго: — Вы, Віктар Аляксандравіч, як? Адабраце мой выбар?

— Вядома, — усміхнуўся Віктар. — Але пакуль ехаць на той Сахалін, можа б, з'ездзілі спачатку на рыбалку?

— А што? Гэта думка! — абрадаваўся Іван.

— Даўно б так, — адобрыла гэты намер Ірына Савельеўна.

— І абавязкова з начоўкай, — прапанаваў Іван.

— І дома можна выспацца, — запырчыла маці.

— Мама, ты проста дрэшна думаш пра нас, — блазнаваў Іван. — На Прыпяці ловяць толькі гарадскія піжоны. А мы з Віктарам Аляксандравічам паедзем на азёры, за Прыпяць... Вы, Віктар Аляксандравіч, не ўяўляеце, якая рыба там, як мая маці не ўяўляе, што такое Сахалін...

А хутка хлопцы, — Іван у выліпялым лыжным касцюме, з цяжкім рюкзаком за плячыма, а Віктар у шырокіх, з мохрыкамі па калошынах, пэйкіх старадаўніх штапах самога Пятра Іванавіча Дымка, у якіх, смяялася Ірына Савельсёна, ён пекалі яшчэ да яе заляцаўся, са звязанымі двума парамі гумавых ботаў, якія ён пёс у руках, — выйшлі з двара, перасеклі наўспрамкі шырокі школьны двор і праз адарванныя штыкеціны ў плоце аказаліся адразу ж на беразе шырокай і спакойнай затоці. Яна двума канцамі злучалася з ракой, і ў ёй, затоцы, хаця зусім і не прыкметна воку, але цякла вада. Яны пагрузіліся на доўгую і вузкую лодку, якая зыбалася ад малейшага руху. Веславаць папрасіўся Віктар.

— А можаце?

— У нас, канешне, ракі не было, але, памятаю, пекалі яшчэ дзесяцікласнікам ездзіў са сваёй школьнай сяброўкай у Гомель, катаў яе па Сожы на лодцы. Я здрава тады яе вадой апырскаў, так што вопыт ёсць, як пасажыраў ахалоджваць.

— Яшчэ нічога, калі толькі гэтым скончыцца, — і ўсё ж Іван аддаў Віктару кароткае вузкае вясло.

Толькі яны адвалілі ад берага, як стала ясна, што Віктару нават на ціхмянай плыні з лодкай не справіцца. Лодку адразу ж пачало ўпарта круціць на адным месцы. А калі Віктар пачынаў асабліва шчыраваць вяслом, то яе тады рэзка кідала ў бакі, і Іван абедзвюма рукамі хапаўся за барты, каб не выкуліцца ў ваду. Нарэшце пэйкая невядомая сіла прыгнала лодку і тыцнула носам у ілісты мяккі бераг. Тады вясло ўзяў Іван і без усялякай, здавалася, натугі, нібы жартуючы, заграбаючы толькі з аднаго борта, пагнаў лодку хутка і роўна, як па лінейцы. Перасеклі адну затоку, потым яшчэ. Вёска схавалася за астравамі, парослымі пізкімі каржакаватымі вербамі, пахіленымі вясновай паводкай у адзін бок, і густымі разложыстымі лазнякамі. На самых верхавінах лазнякоў і знізу на голлі вербаў, як патрапаныя брудныя бароды, вісела высахлая рудая трава, якую яшчэ вясной навешала прыбылка.

Дзьмуў лёгкі, але ўпарты ветрык, хвалі глуха пляскаліся аб лодку, ціха гушкаючы яе, як калыску. Пераплыўшы раку, хлопцы выцягнулі лодку на пячаны, аплецены чорным учэпістым карэпнем, бераг, каб хваляй ад якога канцера не заханіла яе, прывязалі ланцюгом да гарбатага

кораня, пайшлі па вузкай, ледзь прыкметнай сцежцы, прадзіраючыся праз густыя зараспікі прыбярэжных лазнякоў. За лазнякамі адразу пачынаўся роўны скошаны луг, утырканы рэдкімі разгалістымі дубамі і частымі высокімі капіцамі сена. Верхавіны дубоў былі такія густыя, што праз іх не магло прабіцца сонца, і густыя цені ад дрэва доўгімі цёмнымі пісягамі пакрывалі дол. Ішлі доўга. Вось і сонца чырвоным вялізным шаром павісла над далёкім лесам, густы цень пакрыў луг. У лагчынах пачынаў кучаравіцца туман.

— Так мы па Украіну хутка прыйдзем, — не стрываў Віктар.

— Блізка ўжо, — па голасу адчувалася, што і Іван таксама прытаміўся, не ўступаючы ўсю дарогу цяжкім рюкзакам.

Зусім нечакана, за ніцымі кусцікамі, бліснула наперадзе доўгае і вузкае, месцамі парослае чаротам і сітнягамі, возера. Хлопцы падышлі па хісткаму берагу да самай вады, так каб іх лепей можна было ўгледзець з таго, вышэйшага, месцамі нават абрывістага берага, на якім раслі спрадвечныя дубы.

— Вось туды б перабрацца, — сказаў Віктар.

— Іменна туды і перабярэмся, — сказаў Іван голасам чалавека, які ведае, што робіць, усунуў у рот пальцы і завістаў з усяе сілы. На тым беразе нібы хто сапраўды адазваўся посвістам ці то згасла там рэха.

— Цімо-о-ох! — закрычаў Іван.

— Чую, чую, — пачуўся зусім блізка старэчы бурклівы голас. З-за сітнягоў вынырнула лодка.

— Што гэта за Цімох? — пацікавіўся здзіўлены Віктар.

— Ды сена вартуе. Ён кожны год яго вартуе. Я быў яшчэ зусім малы, мы з бацькам сюды хадзілі на рыбалку, і тады гэты Цімох быў тут. Яго ў нас завуць Вечным Цімохам.

Лодка набліжалася да берага, і ўжо можна было добра разгледзець гэтага Цімоха. Аброслы рыжаватай бародкай дзядок, у ваеннай афіцэрскай фуражцы з чорнай плямай якраз там, дзе сукло датыкалася да галавы, у вельветавай куртцы з кішэняй на грудзях. З кішэні тырчала вузка складзеная газета і аўтаручка.

Стары моўчкі, па-аднаму, перавёз рыбакоў на сваёй счарпелай мелкай душагубцы.

Пад дубамі стаялі калёсы, задраўшы аглоблі ўгару. На калёсах было добра прымятае сена, відаць, стары на ім спаў. Паласатая пасцілка вісела на аглоблі. Тут жа стаяў алюмініевы малочны бітон з вадой. Воддаль, куды ўжо не даставала голле дуба, было пагаслае вогнішча, ля яго — закурапае вядзерца, а па замасленай цагліне — патэльня з недаедзенай рыбінай.

Прыкметна бралася на вечар. Пацяжэла ад расы і прыціхла лісце на дубе, вада на возеры заблішчала кволай чырванню зары.

— Як, Цімох, юшку зробім? — спытаў Іван.

— Вячэраць жа трэба, — больш практычна глядзеў па гэта стары.

— Віктар Аляксандравіч, ведаю, толькі з-за юшкі і ішоў сюды, так што прапапова праходзіць аднагалосна. Пакуль я буду глядзець свае сеткі (я іх з-за свае вучобы цэлае лета не чапаў), дык вы, Аляксандравіч, можа б, нацягалі сухалому для кастра, а то сцямнее, дык не вельмі будзе прыемна шукаць дровы па расе. Там, далей на лузе, багата дроў, — Іван дастаў з рукзака сеткі. — А то рапіцай можа быць зябка.

— Пойдземце, хлопец дзела гаворыць, — выцяг Цімох з-пад сена на калёсах сякерку.

А калі ўжо зусім адышоў дзень і на лузе, на тым беразе возера, асеў густы туман і дрэвы, і капіцы, адрэзаныя ад зямлі туманам, нібы плылі пад лугам, Іван і Віктар селі ў лодку і скіравалі туды, дзе сцяной стаялі трыснягі.

Ля трыснягоў расцягнулі адну сетку, а другую ледзь не ля берага, дзе было пеглыбока і расла асака і чарот, але не так густа, каб не прабрацца па вузкай лодцы, і дзе, як яны яшчэ заўважылі з берага, аж кіпела вада — разгуляліся, як сцвярджаў Цімох, чырвоныя карасі.

Праз які час вярнуліся да першай, праверылі і выцягнулі дзве рыбіны: карася і ліня, кілаграмы па два, а то і болей.

— Вось і юшка, — сказаў Іван так абьякава, нібы купіў рыбін у магазіне.

— Як па заказу, — захапляўся Віктар.

— У нас у сетках такія вочкі, што меншая і не магла паймацца, — расказваў ціха Іван, калі плылі пазад. — Мы мальву не любім. У нас, у Бабрах, усе ловяць толькі вялікую, і ў нашых азёрах рыбы аж кішыць.

На беразе Іван яшчэ палюбаваўся лінём і карасём.

— Прыгожыя, чэрці, і рэзаць шкада, — аддаў рыбу Цімоху, а сам пайшоў разводзіць касцёр.

Стралялі дубовыя сукі, булькала ў вядры юшка. Цімох падсольваў яе, часта спрабуючы і кожны раз смачна цмокаючы губамі.

— Любіш, Іван, прыроду? — спытаў Віктар, які сядзеў, накрыўшы плечы целагрэйкай і абхапіўшы калені рукамі.

— А што? — Іван палкай абграбаў вакол вогнішча пезгарэлыя цурубалкі і запіхваў іх у полымя.

— Ветэрынарыя... Яна блізка да прыроды.

— А-а... — усміхнуўся Іван. — А ведаеце, Віктар Аляксандравіч, справа зусім не ў прафесіі. Якраз і добрая прафесія. Але... — ён памаўчаў, падкінуў яшчэ дроў у касцёр. — Не хачу жыць так, як жывуць мае бацькі. У сэнсе прынцыпаў. Ідзі, маўляў, на ветэрынара, дык будзеш, як той сыр у масле. Хіба сэнс жыцця ў тым, каб у цябе было болей, чым у другіх? Каб у цябе ў кошыках яйкі ў чулапе стаялі? Хіба толькі для гэтага жыве чалавек?

— Як хто, — адказаў Віктар. — Відаць, ёсць і такія.

— Вы вось жа не сталі шукаць больш выгаднай прафесіі?

— Я геалаг. Люблю шукаць скарбы.

— І што знайшлі? — пацікавіўся Цімох, які, здавалася, наогул не прыслухоўваўся да іх гаворкі.

— Нічога.

— Значыцца, пустое дзела, — і стары страціў цікавасць да Віктара, ды і да Івана, узяў міскі, якія былі ў яго, і пайшоў мыць іх на возера.

— Можна за ўсё жыццё нічога не знайсці? — спытаў Іван.

— Можна.

— У нас на кватэры раней жыў Лузько, вы ж ведаеце яго. Як ён хацеў знайсці нафту! Ды не ўдалося. Іншы раз прыйдзе з работы такі раззлаваны. Лепей найшоў бы ў ветэрынары, дык ведаў, што кожны дзень пешта карыснае робіш — часта ён так гаварыў. Асабліва як з маім старым сыдуцца, ды яшчэ вып'юць, тады толькі слухай.

— Кожны чалавек на-свойму перажывае свае няўдачы.

— А падумаць, дык і ў вашай рабоце нічога цікавага. А што, не так, Віктар Аляксандравіч? Свездзяць зямлю, свездзяць, а не ведаюць, будзе там што ці не.

— Не зусім так, — сказаў Віктар, ён хацеў быў разказаць Івану пра геалогію, але Цімох, які вярнуўся з чыстымі місамі, паспытаў юшку, абвясціў, што яна самы раз, адна смаката.

Юшка і сапраўды падалася вельмі смачнай. Ці ад таго, што яна сапраўды была такой, ці ад таго, што ўсім захацелася вельмі есці, ці ад таго, што стаяла такая сіняя поч, росная і зябкая, і, прыгрэўшыся, так добра было сядзець ля кастра.

— Я так разумею, — шкробаў у алюмініевай місцы Цімох, шморгаючы разагрэтым носам. — І не трэба б зямлю глыбока таго... Ну пяхай цяпер таго, мелка, а як мелка ўсё забяром, то тады што? Глыбей палезем? А што там такое, мы ведаем? А раптам адтуль хлыне такое, што ўсіх нас затоніць? Смала якая. І наогул... Я так думаю, мілае дзела конік. Прыехаў, распрог, конік пасецца, а ты на калёсах дрэмлеш, паглядваеш на коніка. Любата! Дуб пад табой, рыба ў прыродзе плёскае, дзяркач сваё дзярэ — усё, што трэба для радасці. Жыві, чалавеча!

— Ды каб яшчэ хто юшкі наварыў, — сказаў Іван.

— Ды ў вядры, якое зроблена з таго металу, што дасталі з-пад зямлі, — уставіў і Віктар.

— Ну метал можна і даставаць, — пагадзіўся Цімох. — Без яго ніяк пельга.

Узышоў месяц, вялікі і чысты, як толькі што апаласканы ў крынічнай вадзе. Луг таямніча заблішчэў срэбнай расой. Пасвятлела неба, і пахаваліся на ім частыя зоркі.

— Ну, хлопцы, будзем спаць, — неяк вельмі ўжо звычайна, па-дамашняму, сказаў Цімох, накрыў вядро з юшкай газетай і, зняўшы пасцілку, што вісела на аглоблі, палез масціцца на калёсы.

Хлопцы пайшлі пачаваць у капіцу. Зарыліся ў свежае, цёплае ў сярэдзіне сена. Віктар глядзеў у бяздошнае месячнае неба. Было ціха, толькі чулася, як педзе за кустамі скубе траву Цімохаў коць ды з другога боку капіцы ўсё варушыцца, не ўляжыцца Іван.

— Што ты там кублішся? — не сцягнеў Віктар.

— Ды нейкі сук траціў пад бок. — паскардзіўся Іван. — А вылазіць псахвота: сама прыгрэўся...

— Сук, гаворыш... А ты ведаеш, Іван, па чым мы ляжым?

— На сепе.

— А пад сепам?

— Зямшы шар.

— Абсалютна верпа. А ведаеш, мільярды год таму тут, дзе мы ляжым, не расла трава, не было і сепы, дубоў, возера... Была камяністая пустыня і было гарача, як у Афрыцы. А потым было мора, глыбокае і пустое, без адзінай жывой істоты.

— І без карасёў?

— Карасі, магчыма, і былі, — засмяўся Віктар. — А потым зноў было суха, горы, пустыня, а потым зноў мора, — і так мянялася пекалькі разоў. Завяліся ў моры розныя жывыя істоты, пекаторыя з іх сталі абжываць і сушу.

— На выпадак, калі зноў мора высахне, — Іван быў у гуморы.

— Абсалютна правільна... А што было ў вадзе? Уявіць няможна. Вада кішэла ўсялякімі гадамі, дзівоснымі рыбамі, не падобнымі па цяперашніх. Гэтыя істоты, аджыўшы свой век, гінулі, падалі на дно марское, заносіліся пяском, глінай. І вось ад астанкаў тых жывёл пад магутным зямным ціскам паступова пачала ўтварацца пафта. Гэта падзея адбылася трыста мільёнаў год назад... А потым зноў было мора, была суша. На зямлі пачалі расці гіганцкія лясы, падобныя па цяперашніх джунглях. Джунглі паступова гінулі, заносіліся зямлёй, з іх утварыўся каменны вугаль. Дарэчы, праслоі вугалю тут часта сустракаюцца пры бурэнні. А потым зноў было мора. З вады выпадала каменная соль, яе тут накапіліся агромістыя тоўшчы. Гэта адбылося педзе, можа, мільёнаў дзвесце год таму.

— Зусім нядаўна.

— Іменна, У геалогіі — гэта не так і даўно.

— А пазней, бліжэй да нас, у моры развялося шмат малюскаў. Скопішчы іх, загіпушы, утварылі вялізныя запасы мелу. Прыблізна ў той час і з'явіліся першыя жывёлы, падобныя па цяперашніх. Мора яшчэ пекалькі разоў прыходзіла і адыходзіла, а жывельны і раслінны свет развіваўся і паступова набыў сённяшні выгляд. І як ты казаў, нядаўна, які мільён год таму з'явіліся на зямлі першыя людзі... І ўсё гэта, акрамя пошукаў скарбаў, вы-

вучае геалогія. Многія заканамернасці ў развіцці зямлі пасціглі вучоныя. Ведаючы гэтыя заканамернасці, можна даволі дакладна прадказаць, дзе, напрыклад, можна знайсці тую ж нафту. Так што геалагі, як ты казаў, свёрдзяць зямлю не там, дзе ім уздумаецца, а там, дзе трэба. У нас на Палессі, бяспрэчна, павінна быць нафта. Але яе не так лёгка знайсці. Нафта не стаіць на месцы, пад вялізным зямным ціскам яна на трэпчынах перамяшчаецца з месца на месца, у асобных лавушках скапліваецца. Вось і трэба патрапіць іменна на гэтыя лавушкі. Але і паткнуўшыся на лавушку такую, не заўсёды атрымаеш нафту. Можна прайсці ў час бурэння нафтаносны пласт і нічога не заўважыць. Тут яшчэ няма сакрэтаў. Мала яшчэ добра ведаць геалогію зямлі, трэба яшчэ добра ведаць і метады пошукаў нафты. А тут яшчэ ў кожнага геолога свае погляды, свае перакапанні. Я табе скажу, што колькі геологаў, столькі і поглядаў. Вось так... А цяпер, Іван, уяві геалагічную гісторыю зямлі, ну ў выглядзе, напрыклад, тэлевізійнай вышкі.

— Уявіў, — сказаў Іван.

— Малайчына... Дык гісторыя чалавецтва ад самага першага чалавека і па сённяшні дзень будзе займаць які сантыметр на самай верхушцы гэтай вышкі. А пісанай гісторыі дык зусім будзе з гулькін нос. А цяпер уяві, колькі тваё ўласнае жыццё займае месца на той вышцы...

— Вывад? — спытаў Іван. — Практычны?

— Я назіраў за жыццём геологаў. Не ведаю, можа, я і памыляюся, але мне здаецца, што геалагі неяк больш дзейсна, можа, нават неяк паспешліва жывуць, працуюць. Яны, можа, як ніхто, добра ведаюць, як многа трэба зрабіць на зямлі... Не бяруся за ўсіх геологаў, але ў мяне часта бывае такое адчуванне. І тады, ведаеш, як пакутліва, што нічога не зрабіў. Геолог — вечны шукальнік, самы неспакойны чалавек на зямлі. Я сустракаў людзей, якія не раз мяняюць сваю прафесію, але сярод сапраўдных геологаў такіх няма... І геологу ніхто на кватэры не носіць ні масла, ні яек. Так што, Іван, можа, падумаеш ды пойдзеш ў геалагі?

— Ведаеце, Віктар Аляксандравіч, вы са сваёй прапановай якраз паспелі. Каб хоць крыху зацягнулі сваю лекцыю, я ўжо соладка драмаў бы, — голас у Івана і сапраўды быў нейкі саплівы.

— Я сур'ёзна, Іван. Ты не ведаеш, кім ты хочаш быць.

Значыцца, табе не падабаецца ні адна прафесія, пра якую ты маш нейкае ўяўленне. А пра геалогію пакуль у цябе ніякага ўяўлення.

— Абаснаваў...

— Мне яшчэ спадабалася твая чэснасць. Вось ты сам сабе не здрадзіў, не стаў паступаць у інстытут. А для геолога чэснасць... Іван? Ты не спіш?

— Сплю. Я заўсёды сплю, калі мне пачынаюць чытаць лекцыі на маральна-этычныя тэмы.

— Ну, чорт з табой, спі, — Віктар пакрыў галаву фу-файкай, каб не так даймалі камары.

Пасля таго, як камісія скончыла работу і паехала з Прыпяцка, Круглоў, як і ўсе супрацоўнікі канторы, жыў чаканнем вывадаў камісіі. Усе днямі пічога не рабілі, дырэктар і той загляне з раніцы ў кантору і знікне на цэлы дзень. Круглоў жа і цяпер, як і ў першыя дні прыезду, кожны дзень роўна ў дзевяць быў у сваім кабінцеце. Калі паложана было, хадзіў на абед, і ні хвіліны не заседжваўся пасля работы. Перачытваў — каторы раз — запісы ў сваім агульным сшытку, перачытаў усё, што напісалі вучоныя пра геалогію беларускага Палесся.

Аднойчы, калі Круглоў толькі сабраў свае паперы і часопісы, схваў іх у шуфлядцы стала і сядзеў, чакаючы, пакуль стрэлка гадзінніка пакажа роўна шэсць гадзін, — яшчэ заставалася якая мінута, — у кабінет зайшоў дырэктар канторы Чокан, увесь нейк па-маладому лёгкі, і палажыў на стол перад Кругловым даволі ёмісты рукапіс.

— Вось яно, доўгачаканае заключэнне! — ён не мог стаяць на месцы ад узбуджанаасці, прайшоўся па кабінцеце, стаў перад галоўным геалагам. — Ведаеце, Мікалай Міхайлавіч, я вельмі баяўся, што раптам вынесуць пашай разведцы смяротны прыгавор. Думаю, пу вось, толькі прыехаў сапраўдны спецыяліст, а яму і не дадуць папрацаваць. Але прапясло, дзякуй богу. Усе гэтыя вучоныя сычы — за працяг разведкі. Разумныя людзі, аказваецца.

Круглова асабліва не ўзрушыла гэтае паведамленне, — ён быў упэўнены, што супраць разведкі камісія катэгарычна не выкажацца, — яго больш за ўсё цікавіла, што прапаўсе камісія, у якім кірунку рэкамендуе сканцэнтраваць пошукі, але ён пічым не выдаў свае нецярплівай цікаўнасці, абьякава глянуў на рукапіс, падпяўся.

— Цікава б пачытаць, ды рабочы дзень скопчыўся, так што пазнаёмімся з гэтым дакуменцікам заўтра. — Круглоў пастаяў, печага пашарыў на кішэнях, ці не шукаў ключ ад кабінета, заўважыўшы на твары Чокана здзіўленне такой абыякавасці, усміхнуўся.

— Хоць, здаецца, сёння па тэлевізары фўтбола няма, так што вазьму з сабой, можа, выдасца часіна паглядзець, — ён зляжыў рукапіс удвая і сунуў яго ў кішэню пінжака.

— Дык, можа, Мікалай Міхайлавіч, збяром народ ды раскажам? — прапанаваў Чокан. — Мне здаецца, што ўжо піякіх указанпяў не будзе.

— А нам яны і не трэба, — нібы абразіўся Круглоў. — Як кажучь, самі з вусамі. Абыдземся.

— Дык, можа, усё ж збяром народ ды, так сказаць, мабілізуем на працоўныя подзвігі, Мікалай Міхайлавіч, а то пашы людзі зусім рукі апусцілі...

— Канешне, трэба, канешне, трэба, — гаварыў Круглоў так, нібы гэта даўно ўжо трэба было зрабіць.

— Ды з-за гэтай камісіі, — было падобна на тое, што Чокан апраўдваўся.

Круглоў, як і заўсёды, крыху марудліва, разважна, у засяроджаным роздуме выйшаў з капторы і пайшоў па вуліцы, як хадзіў кожны раз, але на бліжэйшым аўтобусным прыпынку шмыгнуў у аўтобус. Сышоўшы з аўтобуса недалёка ад свайго дома, пайшоў, як даўно не хадзіў, хутка і імкліва.

Варвара Сіманаўна, заўважыўшы перывычнае ажыўленне ў настроі мужа, спытала:

— Што, можа, рашэнне камісіі прыйшло?

— Прыйшло, — Круглоў хуценька разуўся, павесіў у парозе пінжак.

— Ну і што?

— Разведка працягваецца...

— Вось бачыш, — абрадавалася Варвара Сіманаўна. — А то хацеў уцякаць... — Ну, што ты думаш рабіць?

— Ды пачытаю.

— Тады я пайшла, — яна ўзяла сумку і ўжо ў дзвярах спытала: — А можа, пройдземся разам? А то сядзіш днямі ў той капторы... Потым пачытаеш.

— Не, не пайду... — ён абуў тапачкі і пайшоў на балкон, дзе ў яго стаяла пізкае, плечэнае з лазы, утульнае крэсла і маленькі столік. Пачаў чытаць заключэпне камі-

сіі. Спачатку чытаў усё запар, а потым стаў прапускаць цэлыя старонкі, бо ішлі падрабязныя апісанні зробленых работ, вынікаў выпрабаваўняў, характарыстыкі разведаных структур, карацей, тое, што Круглоў ведаў лепш за камісію. А потым ішлі меркаванні за і супраць далейшых пошукаў. Гэтых «за» набралася відавочна больш, і камісія адзінадушна была не проста за працяг пошукаў, а нават за іх пашырэнне на аснове паглыбленых навуковых даследаўняў, на аснове ўзбраення разведкі новай, больш дасканалай і прадукцыйнай тэхнікай. Гаварылася пра мэтазгоднасць, вядома, пры адпаведных магчымасцях паспрабаваць б'урьць і новыя структуры, аб нафтаноснасці якіх пакуль што няма ніякіх звестак. Калі Круглоў перагарпуў апошнюю старонку, то зразумеў, што здарылася тое, чаго больш за ўсё баяўся: сваімі сцвярджэннямі аб мэтазгоднасці паглыблення нафтаразведкі камісія адраза-ла Круглову ўсялякія шляхі да адступлення. Заставалася адно — ісці наперад, шукаць нафту. Але як? Які новы кірунак прапанаваць? Не ведаў ён гэтага да камісіі, не ведаў гэтага і цяпер. Дык раней ён мог адмовіцца ад кіраўніцтва нафтаразведкай, спаслаўшыся на яе бесперспектыўнасць, а цяпер гэтай магчымасці ў яго не было. Калі б ад яго не чакалі нечага новага, то працаваў бы, як і да яго працавалі, і, можа, яго стрэла б сапраўдная ўдача, як гэта не раз было ў яго жыцці. А цяпер усё не так. Чокап ужо днямі хоча сабраць сваіх людзей, каб яны паслухалі яго, Круглова. Дык людзям жа трэба сказаць нешта канкрэтнае, яснае, каб усе не толькі ўбачылі нейкую перспектыву, а і паверылі ў яе. А што ён скажа?

Ён сядзеў ва ўтульным крэсле, глядзеў праз вершаліны пахіленых вербаў на раку, на якой ля таго берага застылі ў лодках рыбакі-гарошачнікі, і не было ні адчаю, ні ваяўнічай рашучасці, ні жадання змагацца, а было толькі ўсведамленне бездапаможнасці. І ад гэтага быў такі дрэнны пастрой, што не хацелася не толькі думаць, а нават паварушыць выцягнутай нагой. З гэтага бяздумнага адзервянення яго вывеў доўгі пецяярпівы тэлефонны званок міжгароднай станцыі.

Званіў Бурдзіч.

— Прабач, што званю дамоў. Удзень быў вельмі заняты, а ведаючы тваю пунктуальнасць, вырашыў, што ты павінен быць якраз дома. Хаця лепей было б, каб ты зараз быў дзе на рэчцы. Як там у вас — сонечнае надвор'е?

— Здаецца, — глянуў у акно Круглоў.

— Здаецца, — хіхікнуў Бурдзіч. — Даклад камісіі атрымаў? І якое ўражанне?

— А-а... Лепей бы зусім не было гэтай камісіі. Толькі час адцялі.

— Не разумею, Мікола. У свой час ты абрадаваўся камісіі, а цяпер ёй незадаволены. Мне здаецца, што вывады камісіі даволі аптымістычныя. Я нават і не чакаў такіх. Цяпер мы можам яшчэ доўга спакойна шукаць нафту... А ведаеш, тут даклад камісіі зрабіў уражанне. Нават абяцаюць павялічыць асігнаванні на будучы год, тэхнікі падкінуць таксама абяцаюць, — радаваўся Бурдзіч. — Так што нам з табой, дарагі, толькі працаваць і працаваць... Ну, якія ў цябе там высцелі канкрэтныя прапановы?

— Ды ёсць, — уздыхнуў Круглоў. — Не гаварыць жа пра іх па тэлефоне.

— Прабач, дарагі, што турбую ў час твайго адпачынку. Папрашу цябе, усе твае думкі, прапановы па паперку — і мне. У падтрымцы не сумнявайся. Гарантую.

— Дзякую!

— Ну, будзь здароў! Яшчэ раз прабач, што патурбаваў.

Круглоў паглядзеў на тэлефонную трубку, як на свайго ворага, і паспешліва палажыў на месца. Ён стаяў, глядзеў на бліскучы чорнешкі, як жучок, тэлефонны апарат і сам сабе шаптаў: «Канкрэтныя прапановы... Канкрэтныя прапановы...»

— Віктар Аляксандравіч, пачакайце! — спыніў Іван Буткевіча ўжо ў двары, выскачыўшы ўслед у майцы і трусах, відаць, толькі з пасцелі. — Вось, вазьміце маю заяву. Вы ж гаварылі ўчора, што едзеце ў Прыпяцк.

— А што за заява?

— Хачу на буравую.

— Ты сур'ёзна?

— Між іншым, якраз так спытаў у мяне бацька, калі я сказаў яму пра гэта.

— А маці?

— А што маці?.. Прасіла толькі, каб ішоў на буравую бліжэй да дому. Лічыць, што я не пражыву без яе смятаны.

— А ведасш, буравіку смятана не пашкодзіць, — ска-
заў Віктар.

— І ўсё ж я хацеў бы далей ад дома. Каб поўная
самастойпасць.

— Калі дома пераначуеш і паспедаеш, дык гэта пі-
колькі не прынізіць твае самастойпасці. Добра, я заяву
аддам... Хаця...

— Што хаця? — пасцярожыўся Іван.

— Сёння пас збіраюць на параду... У апошні час мно-
га гаварылі, што спыняць разведку, так што...

— Яшчэ лепш, — піколькі не засмуціўся Іван. — Та-
ды паеду ў Сібір.

— Адтуль, канешне, не прыбяжыш снедаць, — разві-
таўся Віктар і паспяшыў на ўчастак, дзе ўжо стаяла вах-
ценная грузавае машына.

— Віктар Аляксандравіч, ідзіце сюды, — закрычаў
яму Дзятлаў і падаў руку. Сядзелі побач, глядзелі, як
з-пад машыны сцелецца дарога, спачатку вузкая, з глы-
бокімі, залітымі бруднай вадой, каляінамі, вельмі трус-
кая, — машыну так кідала, і ў ёй нешта так бразгала і
грымела, што і гаварыць цяжка было, — а потым пайшла
шаша. Машыну цяпер не калаціла, толькі шапацелі ка-
лёсы ды вецер шастаў брызентам.

Машына раптам завішчала тармазамі і, крыху збочыў-
шы, спынілася. Праз высокі задні борт у кузаў спачатку
шлёпнулася паляўнічая стрэльба, а потым за яго схачі-
ліся дзве рукі з топкімі набялелымі ад натугі пальцамі
і з чырвоным, месцамі аблезлым, лакам на пазногцях.
Паказалася дзявочая галава з раскудлачанымі бялявы-
мі валасамі, у якіх тырчалі там-сям сасповыя сухія
іголки, з хусткай, якая з'ехала на шыю. Вочы сінія, і вя-
сёлы твар з топкім носам і выпуклым ілбом былі зусім
непрываблівыя, і не ўпрыгожвала шырокая рэдказубая
ўсмішка.

— А што гэта яшчэ за разбойнік? — кінуўся на дапа-
могу дзяўчыне Віктар. Усцягнуўшы яе за рукі ў машыну,
усадзіў паміж сабой і Дзятлавым.

— Вось гэта браканьер, — засмяўся Дзятлаў.

— Ніякі я не браканьер, — з усёй сур'ёзнасцю сказа-
ла дзяўчына, дакорліва паглядзеўшы на Дзятлава. — У
пас усё законна.

— У каго гэта — у вас? — пацікавіўся Віктар.

— У пас з бацькам. Мы з ім хадзілі на паляванне. Ды

пешта качак пямашака сёлета. Мне абрыдла, дык я дамоў. А бацька застаўся. У мяне стары такі — ніколі з пустымі рукамі не вернецца. А я зусім і не люблю забіваць качак, — расказвала дзяўчына.

— Навошта ж тады было хадзіць на паляванне? — стараўся заваяваць увагу дзяўчыны і Дзятлаў.

— За кампанію... Я з бацькам люблю хадзіць на паляванне, але болей — на ваўкоў. Узімку падстрэлілі адпаго, — і яна па чарзе паглядзела то на Дзятлава, то на Віктара, засмучоная іх недаверам.

— І забілі нават? — з жартам спытаў Віктар.

— Папала адна куля. Стралялі разам.

— Бацькава, вядома, — сказаў Дзятлаў.

— Бацька лічыць, што яго. А я пераканана, што я зверга забіла, — упэўнена сказала дзяўчына.

— Сумняваюся, — не верыў Віктар.

— А падкіньце свой капялюшык уверх, зараз, на хаду.

— Я падкіну, — асмеліўся Дзятлаў.

— І я, — храбрыўся і Віктар.

— Кіньце, хлопцы. Будзеце плакаць: у мяне першы разрад па стральбе.

— Канешне, тады ты забіла ваўка, — ужо зусім сур'ёзна сказаў Віктар. — У бацькі ж, вядома, п'якага разраду.

— Ды, ніякага ж, — пагадзілася яна. — Ён у вайну, праўда, быў снайперам.

— Шкада, што качку не падстрэлілі, — уздыхнуў Віктар.

— Чаму? — яна адкрыта і здзіўлена паглядзела на Віктара.

— Зайшлі б па дзічыну, у госці... Даўно не спрабаваў дзікай качкі...

— Я таксама, — прызнаўся Дзятлаў.

— А вы заходзьце, — шчыра запрашала дзяўчына. — Праўда, заходзьце. Можна, яшчэ бацька і прысясе што.

— У нас зараз парада будзе, яна можна зацягнуцца, — пашкадаваў Віктар.

— Дык і добра ж, што зацягнуцца. Я лепей падрыхтуюся, ды і мой бацька вернецца з палявання.

— А ваш адрас? — палез па сваю запісную кніжку Віктар.

Нараду праводзілі ў кабінце. Чокана, бо большага памяшкання і не было ў канторы. Напрыходзіла столькі людзей, што не было дзе паставіць і крэсла, і таму многія таўпіліся ў прыёмнай, слухаючы праз адчыненыя дзверы. Усе чакалі ад гэтай нарады нечага надзвычай важнага, бо яшчэ напярэдадні разышлася чутка, што з дакладам будзе выступаць сам Круглоў, якога яшчэ нікому не даводзілася слухаць. І хаця на нарадах, з'ехаўшыся з розных мясцін, геалагі, буравыя майстры, геадэзісты, газакаратажнікі, інжынеры звычайна перагаварваліся, часам слухаючы прамовы адным вухам, то цяпер, як толькі падняўся Круглоў, усе адразу прыціхлі.

А Круглоў, ці, можа, адчуваючы такую ўвагу, ці наогул не ўмеў трымацца смела і незалежна перад аўдыторыяй, нешта доўга перабіраў свае паперкі, нібы шукаў якую вельмі патрэбную, а потым іх неяк нехайна згроб і схваў у пацёртую скураную папку, чым выклікаў лёгкае ажыўленне сярод прысутных, пачаў гаварыць, разглядаючы нешта на стала перад сабой.

— Я ведаю, што многія з вас апусцілі рукі, маўляў, няма пафты, дык печага і старацца. Я вам скажу, што так думаць не мае права геалаг, пакуль застаецца неразведанай хоць адна, хай сабе і невялічкая, плошча. Таму, хто не верыць у поспех, я б раіў падаць заяву, так сказаць, па асабістаму жаданню, каб сваім скептыцызмам не перашкаджаў, не псаваў іншым настрой... Усім нам прадстаіць вельмі вялікая і напружаная праца. Я паўтараю — усім. Бо некаторыя, можа, думаюць так: вось прыслалі ім новага галоўнага геалага, ён толькі тыцне пальцам у зямлю, і адтуль ударыць пафтавы фантан, — ён стрымана ўсміхаўся сваёй думцы, дастаў хустачку, выцер нос, схваў хустачку, пераступіў з нагі на пагу. — Дык вось, так думаць пельга. І наогул, пафту пельга знайсці аднаму чалавеку, для гэтага патрабуецца праца ўсяго пашага калектыву, а можа, і не толькі пашага... Як вы ведаеце, у нас некаторы час працавала даволі аўтарытэтная камісія. Думка камісіі — не толькі працягваць пошукі, а і значна пашыраць іх. Прагледзеўшы ўсе матэрыялы разведкі, што вялася тут да гэтага часу, прагледзеўшы матэрыялы геафізікаў, улічваючы думку членаў камісіі, я прыйшоў да вываду, што разведку трэба перапесці на новыя структуры. А то мы топчамся на адным месцы неапраўдана доўга, а дзесяткі структур застаюцца некрапу-

тымі. А ў бліжэйшы час, як толькі Мінск зацвердзіць наш план, пачнём будаўніцтва некалькіх свідравін на поўначы Прыпяцкай упадзіны, на Зьеўскай структуры. Я прасіў бы ўсіх улічыць, што наша нафтаразведка перажывае крытычны момант. Калі мы ў бліжэйшыя гады не знойдзем нафту, то нас усіх адправяць на пенсію... Так што мы павінны зразумець сітуацыю і прыкласці ўсе старанні.

— Каб закрыць нафту, — падаў пехта рэпліку. Усе засмяяліся.

— Я вельмі паважаю гумар, — гаварыў далей Круглоў так жа спакойна і ціха, нібы для сябе і Чокапа, што сядзеў побач і ледзь не глядзеў у рот галоўпаму. — Асабліва, калі гэты гумар праяўляецца своечасова. Вы, таварышы, павінны глыбока зразумець усю адказнасць моманту і не шкадаваць сябе ў працы, каб нам хутчэй прыйсці да пэўнага фінішу, гаворачы па-сапраўднаму. Вельмі важна, каб работа кожнага з нас не была пустой, а каб кожны наш крок, кожнае наша рашэнне былі павукова абгрунтаваны. Вось так. Калі ёсць у каго што сказаць, вядома, павукова абгрунтаваць, — нечакапа для ўсіх Круглоў усміхнуўся, — дык прашу. Калі ласка.

— Можна? — спытаў Віктар, якому не хапіла месца ў кабінце, і ён стаяў у прыёмнай, слухаючы галоўнага геолога праз адчыненыя дзверы. — Тут таварыш Круглоў нам далажыў сваю шырокую праграму. Я не збіраюся яе абвяргаць, але ў мяне ёсць некалькі думак, якія ўзніклі за той час, як я тут працую. Не ведаю, як усе, але я не вельмі зразумеў Мікалая Міхайлавіча. Ясна, што мы пачынаем шукаць нафту па новай структуры. Гэта ж азначае, што мы павінны распачынаць разведку нібы з самага пачатку. Мы ж нічога не ведаем пра гэту Зьеўскую структуру. Ведаем тое, што і пра астатнія. І таму міжволі ўзнікае пытанне: а чаму іменна Зьеўская? Толькі таму, што такая ёсць? Што мы можам чакаць ад гэтай Зьеўскай? Мне здаецца, што мы не можам ведаць гэтага нават і прыблізна. Хіба не так, Мікалай Міхайлавіч? — нібы прасіў прабачэння за сваё выступленне Віктар. — І атрымліваецца, што ўвесь накоплены дагэтуль вопыт практычна пойдзе кату пад хвост. Вядома, на Быкаўскай плошчы мы не знайшлі нафты, хочацца сказаць — пакуль што. Але ў мяне, напрыклад, яе нафтаноснасць не выклікае сумнення, бо сустракаецца нямала, хай сабе і пачоч-

ных, яе прыкмет. Я пра гэта ведаю з тых дакументаў, якія ўдалося мне прагледзець. Быкаўская структура, як вядома, самая вялікая. І каб там знайшлі нафту, то гэта была б сапраўды прамысловая нафта. Яе хапіла б на многія гады. На жаль, яе там не знайшлі. І мне думасца, што мы проста шукалі яе не так, як трэба шукаць. А як трэба — я не ведаю, гэтага ніхто з нас не ведае, і мы павінны падумаць разам. А ці не закупорваецца нафтапосны пласт у час бурэння? А ці не прымяняем мы занадта цяжкія растворы? Улічваючы вялікія тоўшчы солі, ці не падумаць пагогул над прыцыпова новым растворам? А ці не прабурыць адну-дзве свідравіны на аблегчаным растворы? Я пагогул заўважыў цікавую з'яву на Быкаўскай плошчы. Калі праходзілі міжсолевыя карбанатныя адклады, то там пазіралася хоць і не вельмі актыўнае, але прыкметна павышанае выдзяленне газу. З чым гэта звязана? Ведаем? Не. А раптам там нафта? А чаму б не часцей карыстацца тэстарам, які дае магчымасць выпрабоўваць свідравіну ў адкрытым ствале. Яго, праўда, прымянялі, але такое ўражанне, што яго прымянялі толькі для таго, каб не гаварылі, што тут супраць новай тэхнікі... Карацей кажучы, узнікае шмат пытанняў, на якія хацелася б мець больш пэўныя адказы. І таму ці не лепей было б працягваць разведку на Быкаўскай плошчы, пашукаць, паспрабаваць самыя розныя метады, нешта знайсці, а не пачынаць фактычна ўсё спачатку на Зуеўскай. А потым, мы проста не маем права пакідаць структуру, нафтапоснасць якой не выклікае, здаецца, ва ўсіх нас сумнення. А то прабегаем з адной структуры на другую і ні адной дасканала не даследуем. А потым, ледзь не забыўся, варта было б больш увагі звярнуць і на наш газавы каратаж...

Віктар глянуў на Круглова, які сядзеў, здавалася, зусім абьякавы да таго, што ён гаварыў з такім хваляваннем, і маляваў нешта ў сваім блакноціку. Да Круглова нагнуўся Чокан, нешта спытаў у таго, той кіўнуў галавой, маўляў, хай пагаворыць. Чокан падняўся:

— Таварышы! Не зразумейце мяне так, што мы супраць абмеркавання. Не. Але, дарагія мае, мы не павінны ставіць пад сумненне правільнае ці няправільнае рашэнне. Мы павінны гаварыць з вамі, як лепей выканаць гэтае рашэнне.

— Забарапяеце думаць? — спытаў пехта.

— Думаць трэба не паогул, а ў патрэбным кірунку, — і Чокап сеў.

Падхачніўся Дзятлаў. Ён, відаць, не вельмі ўмеў гаварыць на людзях, а таму хваляваўся, не мог сачыць за сваёй думкай, гаварыў нейкімі абарвацымі сказамі, блытаўся ў словах і адразу цяжка было зразумець, што ён хацеў сказаць.

— Правільна сказаў Буткевіч. Што, сапраўды, такое наш каратаж? Газавы, вядома. Складаная тэхніка. Людзі. Вучыліся. А што? Ніякой карысці. Сабраліся і гаворым, і рацей гаварылі. А што? Чокапу нашаму і так пядрэнна. Я падышоў, кажу: Павел Фёдаравіч, у Саратаў трэба камандзіроўка. Ён сказаў — далёка. І ўсё. Чаго туды, у гэты Саратаў? Вось тут напісана, — ён дастаў з кішэні пераломаны часопіс і памахаў ім у паветры. — Там знайшлі нафту. Вось чаму. Газавы каратаж памог. Людзі прыдумалі. Дык паехалі, паглядзім... Колькі тых рублёў? Туды і назад. А то тут можна новыя структуры браць, мільёны на вецер, а нашаму брату ў які Саратаў, дык і нельга. Я і пытаюся, дзе ж праўда? — ён яшчэ пастаяў, а потым махнуў рукой і ўжо не сеў на сваё месца, а выйшаў у прыёмную, стаў ля дзвярэй у калідоры, закурыў.

— Хто яшчэ хоча адкрыць нафту? — засмяўся Чокап.

— Дазвольце, — падняўся Лузько. Ён у шэрым, добра адпрасаваным гарпітуры, пад гальштукам, выдзяляўся сярод прысутных сваім занадта інтэлігентным выглядам. Не спускаючы маленькіх вочак з галоўнага геолога, развёў рукамі:

— Не разумею, абсалютна не магу зразумець, навошта наладзілі тут спрэчкі. Якія тут яшчэ могуць быць іншыя меркаванні, ды і навошта яны? Нас паклікалі сюды, каб пазнаёміцца з тымі задачамі, якія паставіў перад намі Мікалай Міхайлавіч. Я не бачу ніякіх падстаў ставіць пад сумнеў яго вывады. І мы ўсе павінны даверыцца вялікаму вопыту Мікалая Міхайлавіча і з усёй адказнасцю і стараннасцю ўзяцца за работу. І я абсалютна не разумею, навошта нам гэтая дыскусія? Пачынаем гаворку пра Быкаўскую структуру. За дзесяць год там нічога не знайшлі, і печага там болей сядзець. Ад яе трэба было даўно адмовіцца.

— А ці не баішся, што там знойдуць нафту? — спытаў Дзятлаў.

— Магу пабіцца аб заклад, што яе там не знойдуць, — сказаў упэўнена Лузько і сеў.

— Яно сапраўды, таварышы, — падняўся дырэктар, — правільна гаворыць Лузько. Мікалай Міхайлавіч добра прааналізаваў усё тое, што зроблена да яго тут нашай капторай, і калі прыйшоў да такога рашэння, а іменна, каб пачынаць разведку на Зусёскай плошчы, то мы павінны не аспрэчваць гэтае, на маю думку, адзіна правільнае рашэнне ў данай сітуацыі, а мабілізаваць усю сваю энергію на выкананне пастаўленай перад памі задачы. Так што я думаю, нечага нам тут разводзіць дыскусію і дарэмна губляць час, а лепей брацца за работу, таварышы.

— Чаму ж, хай людзі выкажуцца, — запырэчыў Круглоў. — Якраз вельмі цікава...

Але болей ніхто не хацеў выступаць, тады ўзяў заключнае слова сам галоўны геолог.

— Мне цікава было слухаць таварышаў, — сказаў Круглоў. — І шкада, што выступіла мала... Я хачу спыніцца крыху на выступленні Буткевіча. Я, калі ехаў сюды, таксама думаў, што, можа, тут як няправільна шукаюць нафту, што за колькі год ніяк яе не знойдуць. Тыя праблемы, — усміхнуўся Круглоў, — якія пазываў Буткевіч, зусім ніякія не праблемы. Яны маглі ўзнікнуць ад пярхоўнага ведання матэрыялаў разведкі. Я іх усе даскапала прагледзеў. Спадзяваўся, што знайду якую істотную памылку ў разведцы. І не знайшоў. Запэўняю вас, што і да нас тут працавалі даволі граматыныя геологі і яны біліся якраз над тымі праблемамі, пра якія тут гаварыў Буткевіч. Між іншым, я часта сутыкаўся з актамі выпрабавання свідравін і ў міжсолевых карбанатных адкладах. І там не знайшлі нічога, ды і не маглі знайсці. Тэарэтычна я дапускаю, што нафта можа быць у міжсолевых адкладах. Але наша практыка яшчэ не ведае прамысловых заляганняў нафты ў апалагічных умовах. Відаць, яе там і нечага шукаць. Я за сваё жыццё прывык давяраць не сваёй фантазіі, а фактам, навуцы. Дык вось, калі я прагледзеў усе дакументы, то, чэсна прызнацца, разгубіўся. Я многа думаў, чаму беларускія геологі так і не знайшлі нафты. І прыйшоў да адзінай, на мой погляд, правільнай думкі — яны шукалі нафту там, дзе яе няма. Але ставіць пад сумненне дзесяцігадовы вопыт калектыву мы проста не маем права. Сляды нафты... Так, яны

сустракаліся. Дык яны якраз і гавораць за тое, што педзе тут нафта ёсць, што яе трэба шукаць. Дзе? Толькі не там, дзе яе шукалі, шукалі і не знайшлі... Я згодзен, што тэстар дапамагае разведчыкам, паскарае разведку, прагрэс ёсць прагрэс, але я, хаця і не супраць тэстара, а цалкам за, не падаю такога ўжо вялікага яму значэння. Колькі месцапараджэнняў адкрылі і без яго! Калі нафта ёсць, дык ёсць. Хочацца сказаць яшчэ пра адну дэталю у выступленні Буткевіча, якая пасцярожыла мяне. Бачыце, ён супраць разведкі на новай плошчы толькі таму, што яшчэ невядома, будзе там нафта ці не. Капешне, невядома. Разведка — заўсёды ў нейкай ступені рызыка. Але я спышчуся на Зуеўскай плошчы таму, што яна, мне здаецца, пайгольш перспектыўная, чым іншыя. Капешне, цяжка гаварыць, наколькі дакладныя звесткі дае нам геофізіка. Але мяне здзіўляе, адкуль у маладога спецыяліста столькі асцярожнасці, калі хочаце, капсерватызму. І гэта ў маладыя гады. Мяне ў маладосці, ды і цяпер заўсёды цягнула на новае, неразведанае месца... А то які месяц пабыў на Быкаўскай плошчы і ўжо не хоча нікуды схаць.

— Вы мяне проста не зразумелі, — не стрываў Віктар.

— Таварыш Буткевіч! — пастукаў па сталае Чокан. — Спакойненька, спакойненька!..

— Павел Фёдаравіч, — звярнуўся Круглоў да Чокана, — усё пармальна, Павел Фёдаравіч. Моладзь і павіна быць такой. Хаця пястрыманасць нікольні і не гаворыць пра адсутнасць душэўнага капсерватызму, але ўсё ж сведчыць, што чалавек не супакоіўся яшчэ, здольны на добрыя высакародныя парывы. А што тычыцца выступлення Дзятлава, то я скажу, што камандзіроўкамі ў нас распараджаецца Павел Фёдаравіч, і я не думаю, каб ён быў супраць, калі гаворка ідзе аб печым карысным. Я паогул хачу сказаць, што ўсякая ініцыятыва, усякія прапановы, вядома, не легкадумныя, а абаснаваныя, слухныя, заўсёды будуць падтрымлівацца.

На гэтым сход і скопчыўся.

У Віктара быў дрэнны настрой. З аднаго боку, ён не мог не верыць Круглову, вопытнаму праслаўленаму геолагу, а з другога — не мог пагадзіцца з тым, што яго думкі такія павярхоўныя, што і не заслугоўваюць увагі. Капешне, вінават толькі ён, Віктар: не прадумаў, як даказаць сваё, не сумеў, — а можа, і сапраўды ён вылез з дробязнымі праблемамі?

Ён выскачыў на ганак, спыніўся, не ведаючы, куды ісці. Хіба пачакаць Дзятлава ды ехаць у Бабры?..

— Чаго ж ты не заходзіш? — узяў яго за рукаў Лузько, уважлівы, са шчырай добразычлівасцю на радасным твары. — Ліда мне спакою не дае.

— Некалі, сам жа чуў — трэба на новую плошчу перабірацца, — проста не было чаго гаварыць Віктару.

— Ты што, пакрыўдзіўся? — насцярожыўся Лузько.

— Ды не... Чаго мне крыўдзіцца?

— Ну, можа, за маё выступленне. Дык я табе скажу і цяпер, што ты дарэмна наогул палез са сваімі праектамі. Нас паклікалі не раіцца, а аб'явіць сваё рашэнне. Дык што пераліваць з пустога ў парожняе?

— Слухай, Віктар, успомніў, — падышоў да іх Дзятлаў. — Гэтая дзяўчына, якую мы падвозілі, газеты прадае ў кіёску, што ля ўнівермага.

— Якое гэта мае значэнне? — падаў ён руку Лузько. — Прабач, Баціслаў, нам трэба ісці вось з Пятром у адно месца. Прывітанне Лідзе, як-небудзь загляну. Пайшлі, таварыш Дзятлаў, — і ён скіраваў на вуліцу.

— Ты што, сур'ёзна? — пайшоў той услед за ім.

— А ведаеш, такі настрой, што ўсё роўна, куды ісці. Запрашала ж... Што мы губляем?

Яны ехалі на аўтобусе да апошняга прыпынку, а потым стаялі на пустыры, не ведаючы, куды ісці. Крыху воддаль, на той бок шашы, якая бегла шырокай стужкай з горада і вузкай піткай, агібаючы ўзгоркі, хавалася ў лесе, што сінеў на гарызонце, была вуліца.

Прайшлі па вузкай сцежцы праз густы і росны арэшнік, затым па хісткаму, з дзвюх перакладзін, мастку, пад якім праз камельчыкі булькаў раўчук з такой празрыстай вадой, што яе нібы і не было там. Потым зноў сцежка павяла іх праз хмызнякі, але цяпер ужо крута ўверх. Спачатку яны ўбачылі ўзгорак, утырканы кучкамі саломы з-пад камбайна, а калі зусім выбраліся з хмызняку, то апынуліся адразу на вуліцы-аднабочцы. Тут стаялі новенькія, у большасці абшытыя шалёўкай і пафарбаваныя домікі. Гэта і была тая вуліца, якую яны шукалі. Прайшлі яе з канца ў канец, дома з патрэбным нумарам не было.

— Яна проста пасмяялася з нас, — пераваўся Дзятлаў. — А мы як тыя дурні...

— Гэта ўжо цікава, — не хацеў прызнаваць сваю вінаватасць Віктар. Ён падышоў да крайняй хаты і пастукаў у веснічкі. Адказаў сіплы, як праз сон, сабачы брэх. Віктар пайшоў у суседні двор.

— Пайшлі пазад, — пастойваў Дзятлаў, — а то, можа, яна яшчэ сочыць за памі адкуль ды смяецца.

У суседнім двары веснічкі былі не замкнёны. Віктар адчыніў іх, заглянуў у двор. Сярод двара па раскладушцы ляжала ў купальніку жанчына, прыкрыўшы твар газетай. Віктар кашлянуў, жанчына хуценька села — пад ёй рышнула кволая раскладушка. Жанчына таксама не ведала дома пад такім пумарам.

— А хто там жыве? — спытала, пазяхпуўшы.

— Адрас запісалі, а імя і прозвішча забыліся спытаць. Яна на паляванне ходзіць. Бацька яе таксама паляўнічы.

— Можа, тая, што ўзімку ваўка забіла? Ёсць у нас такая. У канцы вуліцы падыміцся па гару, там...

Калі яны падняліся па крутой сцежцы ўгору, то там убачылі пекалькі домікаў пад разгалістымі невысокімі бярозамі, якія звычайна растуць, калі для іх багата прастору і святла. Бярозы, відаць, раслі тут і да таго, як пасяліліся людзі.

Праз невысокі штыкетнік згледзелі сваю знаёмую. Яна, абвязаўшы хусцінкай валасы, каб яны не заміпалі, ад чаго яшчэ болей здалася непрыгожая тварам — лоб стаў яшчэ болей выпуклы, і нос нібы пабольшаў, — засяроджана чысціла шомпалам ружжо.

— Прывітанне, — са штучнай бадзёрасцю закрычаў Віктар. — Мы думалі, у вас даўно вячэра гатова, а вы яшчэ сваю гармату чысціце.

— А-а, — яна акіпула хуткім позіткам хлопцаў, густа пачырвацела, падпялася. — Сваё я даўно пачысціла, гэта бацькава.

— Ваш стары дома? — падышоў бліжэй Дзятлаў. — Дык пам, Віктар, трэба хутчэй драпаць адсюль, а то як адкрыюць агонь з чатырох ствалоў.

— У вас пацэліш: бегасце, як зайцы якія, мабыць, — і яна зноў пачырванела.

— Калі трэба, дык і пабяжыш, — хлопцы не ведалі, што рабіць далей: зразумелі, што іх не чакалі.

— Дык што ж вы там? — узяла сябе ў рукі дзяўчына. — Заходзьце, заходзьце...

— Зайсці яно не цяжка, — гаварыў Віктар. — Але мы прыйшлі не тары-бары разводзіць, а частавацца дзічынай.

— А вы заходзьце. Бацька дзве качкі падстрэліў.

— Тады зойдзем, — сказаў Віктар. Яны зайшлі ў двор. Віктар паставіў на ганак бутэльку гарэлкі, якую яны прыхапілі на дарозе. — А цяпер давайце знаёміцца.

Дзяўчыну звалі Зарынай.

— Вось што, сябры мае, — яна неяк хутка знайшла тую неабходную меру ў адносінах, што хлопцам адразу стала лёгка, і цяпер яны ўжо нічога дрэннага не бачылі ў сваім учынку. — Зараз з вамі возьмемся за вячэру, а то маці яшчэ на рабоце, а стары спіць. Ён пасля палявання ў мяне заўсёды так спіць, што і з двухстволкі не разбудзіш.

— Га, дык мы і качак паспеем пасці, покуль ён прац-пецца, — асмялеў і Дзятлаў.

— Мой стары будзе тут як тут, толькі вы адкаркусце бутэльку. Так што падрыхтуйцеся перанесці ўсе выпрабаванні да канца, з якіх самым нялёгкім будучь качкі. Стары падстрэліў старых птушак, так што прыйдзецца зубамі папрацаваць, — і яна весела засмяялася, забыўшыся, відаць, ці яна наогул ніколі і не сачыла за гэтым, што ў яе непрыгожая ўсмішка і вузкія рэдкія зубы, якія яе адразу рабілі на некалькі год старэй. Пайшла і хутка вярнулася з кошыкам і дзвюма качкамі, якіх трымала за сінія лапы. Прыгожыя, з фіялетавым адлівам, іх галовы звісалі да самае зямлі.

— Нам, можа, хопіць і адной? — спытаў Віктар.

— Не, я вас не адпушчу, покуль ад дзвюх нічога не застаецца, — яна проста не магла стрымаць усмішкі, хаця і старалася гэта рабіць, як толькі цяпер заўважыў Віктар, і пешта жаласлівае да яе варухнулася ў ім. — А то вы хочаце, каб мы потым самі тут пакутавалі... Нічога не выйдзе. А каб вас сумленне не трывожыла, дык сядайце ды памажыце мне абіраць бульбу. Можаце абіраць? Ну і цудоўна.

Калі яны наабіралі цэлую каструлю бульбы, Зарына сказала, каб яны крыху пагулялі паблізу, пакуль усё зварыцца.

— А чаму іменна паблізу, дазвольце вас спытаць? — яўна какетнічаў Дзятлаў.

— Каб потым змаглі знайсці дарогу дамоў: мой стары не ўмее адпускаць гасцей цвярозымі, асабліва пасля ўдалага палявання.

— Тады сапраўды варта разведаць усё дарогі, каб потым не трапіць у якую копанку, — з усёй сур'ёзнасцю, на якую быў толькі здольны, пагадзіўся Дзятлаў.

— Праз гадзіну, не пазней, каб былі, — крыкнула ім паўздагон Зарына.

Хлопцы выйшлі на вуліцу, за крайняй хатай павярнулі на ржышча, за якім падалёка, у пізіне, цямнеў лес.

— Няёмка ўсё атрымалася, — шкадаваў Віктар. — Яна пас не чакала, хіба не заўважыў? Як якія нахабнікі...

— Цяпер шкадаваць позна, — не засмучаўся Дзятлаў. — Вячэра рыхтуецца, і нас будуць чакаць. Наогул, я павінен сказаць, у вас людзі вельмі гасцінныя. Так бадзяешся ад вёскі да вёскі, асабліва гэта часта здаралася, калі я тут практыку праходзіў, — якія там грошы ў студэнта тэхнікума? — зойдзеш у хату, папросіш перакусіць. А сорамна, хоць праваліся праз зямлю. Але цётка так падасць, так цябе да стала запрасіць, што ты ўжо і не адчуваеш сябе чужым, а нібы і дома. А яна тут жа стаіць і яшчэ данытваецца: можа, падліць, дзетка? Між іншым, такая гасціннасць мяне аднойчы і падвяла. Здарылася гэта ў час усё той жа практыкі... Стаяў я ў адных на кватэры пад Петрыкавам. Ведаеш, глядзелі мяне, як дома, ды і лепей. І накормяць, і з сабой яшчэ дадуць. Я і задумаўся, чаму раптам да мяне такая павага? У іх дачка была, толькі дзесяцігодку закончыла, вучыцца не паступіла, хадзіла ў мясцовую майстэрню, шыць вучылася. Думаю, ці не хочучь, каб я да яе ў прымы? Сумлеппе ў мяне прачнулася. Што ж, думаю, яны такія добрыя людзі і так да мяне, а я як? Пачаў прыглядацца да дзяўчыны. А ў васемнаццаць гадоў доўга прыглядацца да дзяўчыны не трэба. Я хутка закахаўся. Пачалі з ёй у кіно хадзіць. У тое ж лета і запісаліся... Праўда, я потым зразумеў, што тут проста людзі такія гасцінныя. Ды позна было. Але я ніколькі не шкадую. Больш дзесяці год мы жывём з Кацяй, і лепшай жонкі мне і не трэба, я шчыра табе скажу. Усюды са мной. Дзеці ў старых, а яна са мной. Колькі паездзілі з месца на месца. Гэта вось у Бабрах крыху заседзеліся, ды і то хутка пераязджаць. А ты жапаты?

— Жапаты.

— А дзе яна?

— У сваіх бацькоў.

— Не паехала? — неяк спачувальна спытаў Дзятлаў.

— Ды куды ж ёй пакуль ехаць? — не вельмі хацелася Віктару гаварыць пра сваю Тамару. — Дачка малая...

Па вузкай, ледзь прыкметнай сцежцы праз іржышча яны спусціліся ўніз, дзе пад шатамі густога альшэўніку, густа пераблытанага ажышніку, так што цяжка было і пралезці праз яго, бег раўчук. Ён то разліваўся, ледзь не знікаючы ў густой дзябёлай асацэ, то ўтвараў дзе-небудзь ля старых вымытых карчоў акенцы рыжай— ад тарфянога дна — вады. За гэтым раўчуком, па невялікім узвышшы, пачынаўся высокі сасновы бор. Там-сям сярод соснаў бялелі кволыя бярозы.

— Я, здаецца, разумею, чаму Зарыша стала паляўнічай, — абы перамяніць гаворку, сказаў Віктар. — Тут узімку людзі толькі тое і робяць, што адстрэльваюцца ад ваўкоў.

— Можна, пойдзем назад? — паглядзеў на гадзіпнік Дзятлаў. — Прызнацца, дык я і есці захацеў...

— А можна, не пойдзем? — завагаўся Віктар. — Усё такі няёмка. Ну хто мы такія ёй?

— Я ж не хацеў, гэта ты...

— То тады такі настрой быў, што... А цяпер... Ну, памяркуй сам: дзяўчына стараецца, частусе нас, а мы сядзім і баімся вочы падняць на яе, каб не разгадала нашы думкі. А думаем мы пра тое, што стараіся не стараіся, дарагая, а ты нам зусім не трэба. І стары ж яе, не думай, усё будзе разумець. За чаркай і быць не шчырым...

— Дзівак, мы што, у сваты прыйшлі, ці што? Трэба было не ісці з самага пачатку, а цяпер печага раскайвацца. Рыхтуецца ж недзе, а галоўнае, я есці хачу, — не думаў адступаць Дзятлаў.

Зарыша ўсадзіла іх на верандзе. Блізка, за зашклёнымі сценамі, раслі маладзенькія яблышкі з буйнымі краснабокімі плапакамі. Пад яблынямі буяў зялёны бульбоўнік. Недзе пад столлю дудзела пчала, што непарокам заляцела. На сталі дымілася бульба, стаяла на шырокай патэльні і яшчэ крыху, заціхаючы, цвірчэла падсмажаная качка. А Зарыша ў повай зырка-чырвонай сукенцы ўсё бегала, усё нешта насіла на стол у вялікіх і малейкіх талерачках. У яе жвавых руках, у талклявай постаці, у твары, з якога не сыходзіла крыху разгубленая і нейкая нястрымана-шчаслівая ўсмішка, было столькі сапраўды непасрэднай радасці, што Віктар усё часцей і часцей з незразумелай для сябе цікавасцю паглядаў на дзяўчыну,

пібы бачыў яе ўпершыню, не думаючы ды і не заўважаючы цяпер непрываблівую яе знешнасць. І калі яна, агледзеўшы стол і ўспомніўшы яшчэ пра нешта, пабегла зноў на кухню, Дзятлаў сказаў Віктару:

— Не бачу, Аляксандравіч, каб ты асабліва апускаў вочы.

Позна вечарам дзяўчына праводзіла хлопцаў, хаця яны і рашуча былі супраць, да самага рачнога вакзала.

— Ну вось, праз колькі мінут і адыходзіць ваш цеплаход, — падала яна руку на развітанне.

— Будзе проста сорам, калі мы адпусцім адну дзяўчыну дамоў поччу, — сказаў Дзятлаў.

— А мы яе і не адпусцім адну, — пагадзіўся Віктар. — Зараз адвядзём дамоў, а першым цеплаходам раніцай і паседзем.

— Дамовіліся, — не пярэчыў Дзятлаў такой прапанове. — Толькі хвіліначку пачакайце, пабягу, можа, каго з Баброў убачу на цеплаходзе, папрашу, каб перадалі маёй Каці, што затрымліваюся, а то будзе хвалявацца.

І ён пабег. Яго чакалі доўга. І вось цеплаход адваліўся ад берага.

— Эй, на беразе! — пачуўся раптам голас Дзятлава. Ён стаяў на асветленай палубе і развітальна махаў рукой.

Віктар паказаў яму кулак.

Зарына стрымана смяялася...

Ча́стка Дру́гая

Ведаючы аб знаёмствах Круглова ў Мінску, Чокап стараўся не падкрэсліваць перад ім, што ён яго начальнік, ніколі не навязваў яму свае ранэнні адразу, спачатку раіўся. І калі адчуваў, што той можа не пагадзіцца, то і не настойваў на сваім, а прымаў думку Круглова. Заўважыўшы, што галоўнаму геолагу падабаецца, калі ён, Чокап, заходзіць да яго ў кабінет пасядзець, пагаварыць, пачаў гэта рабіць часцей, абы была зачэпка. Пасля выхаднога, у папятзелак, Чокап заходзіў да Круглова без усялякай зачэпкі: заўсёды было што расказаць. І на гэты раз ён, у белай сарочцы, без пінжака, зайшоў, павітаўся з Кругловым, такім цяжкім і непавароткім за сваім пісьмовым сталом, сеў насупраць, спачатку паглядзеў нейкімі па-хлапечаму бездакорна-паіўнымі вачыма, са шчырай радасцю ўсміхнуўся:

— Эх, Мікалай Міхайлавіч, дарэмна вы не пасхалі на рыбалку. Незвычайны выпадак. Адзін у стагоддзе. Падчапілі вугра, і ведаеце якога?! Доўгага і тоўстага. Цэлае вядро юшкі было і тлушчу, можа, у палец, есці немагчыма, дык злівалі тлушч.

— Можа, там што другое было? — сумняваўся Круглоў.

— Не, не, Мікалай Міхайлавіч... Я вугроў не першы раз лаўлю. Некалі ў Прыбалтыцы... Дык іх там, ведасце, колькі? А вось на Прыпяці — першы раз... Так што наступны раз не адмаўляйцеся... — ён падняўся, падышоў да дзвярэй.

— Дарэчы, варта было б падумаць аб кадрах, якіх пакіруем на Зусёскую, — сказаў Чокап, нібы толькі цяпер, і то выпадкова, успомніў пра гэта, хаця імяна з-за гэтага і зайшоў. — Павесім загад, пяхай людзі прывы-

каюць, так сказаць, псіхалагічна. А можа, хто і адмовіцца, замяніць час будзе.

— Вы, відаць, прадумалі? — спытаў Круглоў.

— Ды не... Трэба разам падумаць.

— Ды што разам? Я ўсё роўна кадры дрэнна ведаю.

— Мне ад вас, Мікалай Міхайлавіч, не трэба меркаванні пра ўсе кадры. Мне дайце геолога. Канешне, варта было б туды паслаць пайбольш вопытнага: зусім жа новая плошча.

Круглоў адразу ж падумаў пра Віктара Буткевіча. Ён бачыў, што Віктар здольны геолог, неспакойны, неўрымслівы чалавек.

— Пашлём Буткевіча, — сказаў Круглоў.

— Не зеленаваты? — усміхнуўся Чокан. — Колькі ён працуе ў нафтаразведцы?

— Нічога, — не пагадзіўся галоўны геолог. — Затое малады, дапытлівы. Ініцыятыўны. У нас нядаўна, не паспеў абжыцца, яму лягчэй будзе пераехаць на новае месца. А што тычыцца яго вопыту, дык мы з вамі для печага ж тут сядзім. Будзем трымаць яго пад пільнай увагай, бо ад разведкі на Зуеўскай вельмі многае залежыць, — нейкімі стомленымі вачыма паглядзеў на Чокана, даверліва ўсміхнуўся. — А мая Сіманаўна загадвае мне абавязкова адкрыць нафту... Бачыце, ёй спадабалася ў Прыпяцку. Гаворыць, што такіх смачных грыбоў, як тут, падзе няма. А мы з ёй пямала паездзілі па свеце.

— Дык вы хадзілі ў грыбкі і не хваліцеся, Мікалай Міхайлавіч?

— На базар, вядома.

— Тады вы не бачылі яшчэ грыбоў. Цяпер іх, праўда, не вельмі, але вось-вось пойдучь. Праз які тыдзень можна будзе ехаць. Адзін раз з'ездзім, і хопіць. Як вы?

— З асалодай.

— Дамовіліся.

Чокан яшчэ заглянуў у іншыя аддзелы, пабачыў, як людзі пасля выхаднога выйшлі на работу, з кім пажартаваў, з кім пагаварыў пра сур'ёзнае і толькі потым зайшоў у свой кабінет. Сеў за стол, глянуў на календар — ці не занісана там аб чым неадкладным, — задумаўся пра Круглова.

У апошні час, асабліва пасля сходу, ён часта думае пра яго. Так, Круглоў праслаўлены геолог, у яго вялікі вопыт... Асабістая дружба з Бурдзічам. Усё гэта добра. А

вось да разведкі Зуеўскай структуры падышоў заада та павярхоўна. Чокаа пра гэта падуааў яшчэ тады, на схо-дзе, але падуааў, што Круглоў проста мае нейкія такія козыры, пра якія, жоа, не хоа ааварыць усім. Але калі Чокаа паапісваў напісанае аалоўным геологам абгрупта-вааше на разведку Зуеўскай для Мінска, то ў ім піякіх козыраў не знайшоў. Мінск іх прапаавы аацвердзіў, апа-чыца, абгруптавааші аааліся даататковымі. Жоа, болей нічога і не трэба. Ну пяхай і таа. Урэашце, структура не горшая за іашыя. Але навошта туды пасылаць Буткевіча, зусім нявопытнага геолога? Старшы геолог участка — гэта не абы-хто... Ёсць жоа ў каааоры і больш вопытныя, са стааам. І зусім певерааодная аааааа ааааа Чокаана: а раштам Круглоў сам не верыць у гэтую Зуеўскую пло-шчу, вось і пасылае туды нявопытнага алопа, каб у вы-пааку няўдачы было на каго аваліць вішу. Тады і яму, Чокаану, дастанецца: паа ааааа будзе ааааа яго жоа аа-піс. «А мы зараа араверым, зараа араверым», — не аа-пелася дырэктару. Але аааер ён не пайшоў да Круглова, каб той раштам не раскусіў яго на аозірку, а аазваніў на тэлефоне:

— Дарэчы, Мікалаай Міхаілавіч, я аабыўся. Вашу прапааву нааонт старшага геолога на Зуеўскі ўчааак трэба паааць у пісьмовым выглядзе. Вядома, фармаль-наасць, але ўсе службы пааалі спісы, таа што... Каб потым не ааварылі, што я сам усё прыдуааў. Хе-хе... Не, я не баюся. А веааеце, хто паскардзіца, ці што, прыедзе які фармаліст аравяраць, — на якой пааааві тааі аааа? А вось — прапаавы сааога Круглова. У нас дэмакратыя, таа аааааць, дэмакратыя. Што жоа рабіць, Мікалаай Міхаі-лавіч, калі аас тааі... Калі трэба? Ды хоць зараа. Пра-баааце, што пааурбаваў тааой драбяззю...

Тамаара ледзь не коожны деаш аааааааа ад Віктара лісты, то неаааааааа кароткія, усхваляваашыя, то доўгія і пчакаана саааааа-раазваажлівыя... Але ні аааавальнешня, ні рааасці ад тааой увагі жоаа не было: яна лічыла ўсё гэта наааальнай, нават звычайнай з'явай.

Тамаара была перааааааа, што Віктар без яе доўга не зможа праажыць, а лепшай і прыгаажэйшай ён ніколі не суаааае. І бааай-што з-за гэтае прычыны яна амаль не пісала яму, хоаа ёй коожны раз карцела напісаць ліст у адказ, расааааць, як праішоў дзеш, як расце іх дачка, як яна аааста ўспааінае баацьку. Лічыла, што чым меней

будзе яму пісаць, тым мацней ён будзе сумаваць па ёй і, на што і спадзявалася, не вытрымае, прыедзе назад. Яна памятала, з якой неахвотай ён ехаў у Беларусь, як ён вагаўся... І яму, якому так адзінока там без сям'і, — яна гэта добра ведала па ягоных пісьмах, — варта будзе знайсці якую-небудзь больш-менш прыстойную зачэпку, і ён вернецца назад.

Але час ішоў, а спадзяванні Тамары не апраўдваліся. Пісьмы ад мужа прыходзілі не так часта, стапавіліся больш стрыманымі, больш разважліва-спакойнымі. Па сутнасці, гэта было вельмі заканамерна: чалавек ужываўся ў новыя абставіны, работа ўсё болей і болей ахоплівала яго сваімі клопатамі. Гэта вельмі добра разумела Тамара, але яна ўжо не верыла сама сабе, ёй здавалася, што Віктар пачынае паступова забываць яе, можа, нават дзе знайшоў сабе якую... Ад аднае такой думкі яе пачамі неспакойла бяссонніца, і яна тады не вытрымлівала, падхоплівалася, накідвала на голыя плечы хустку ці лёгкую коўдру і пісала звычайна доўгае пісьмо, у якім абвінавачвала мужа ў абыякавасці да яе: пісала пра сваё каханне да яго, якое ён такімі паводзінамі можа і разбурыць; пісала, як сумуе па ім з кожным днём болей і болей; як не хапае яго ў яе жыцці, якое ён зусім апустошыў сваім ад'ездам, як бязлітасны сухавей, што часам палятае па іх гарадок з гарачых стэпаў. Стомленая, засынала, а раптам ірвала па дробныя шматкі ўсё, што напісала поччу, саромеючыся сама сябе, маўляў, нечага перад ім паказваць слабасць, бо так можна наогул страціць усялякую ўладу над ім. А Віктар па-ранейшаму спакойна, нават з прыкметным задавальненнем, — ці не здзекуецца з яе? — пісаў пра сваю работу, пра свае меркаванні наконт беларускай нафты, — няўжо ён там сур'ёзна думае, што ёй гэта вельмі цікава? — хваліўся, што жыве на кватэры ў прыгожай вёсцы пад самай Прыпяццю, «якая спакойна і павольна, як у зачараваным сне, нясе сухадоламу Дняпру сваю багатую дапіну», пісаў, якія цудоўныя людзі вакол яго, захапляўся сваімі гаспадарамі, асабліва сваёй гаспадыняй Ірынай Савельеўнай, — глянуць бы хоць адным вокам, што там за цуд гэтая Ірына Савельеўна, — якая корміць яго, нібы свайго. А раптам ён так хваліць сваю гаспадыню не толькі з-за смачных абед? Тамара з кожным днём усё з большай і большай трывогай думала пра Віктара і ўрэшце не вытрымвала, адпрасілася на ра-

боце па тыдзень і, не папярэдзіўшы мужа, паехала ў Беларусь.

У Прыпяцку яна не пайшла ў кантору, хоць там магла дакладна даведацца, дзе цяпер яе муж. Гэтым яна выдала б сябе. Адразу паехала на рачны вакзал і ўзяла білет на цеплаход да Баброў. Недзе ўжо ў другой палове дня яна, з лёгкім чамаданчыкам, перакінуўшы плашчык праз руку, надыходзіла да дома мясцовага ветэрынара Дымка. У двары на калёсах ляжаў Іван і смаліў на сонцы сваё хударлявае з вострымі лапаткамі цела. Падняўшы ўзлахмачаную галаву, ён які час здзіўлепа глядзеў на стромкую прываблівую смуглянку з вельмі чорнымі і шырокімі брывамі, так што цяжка было адвесці і позірк ад іх.

— Адкуль вы такая? — усміхнуўся, не хаваючы свайго захаплення.

Якраз так спытаў некалі ў яе і Віктар, як яна толькі выйшла з мора. Ён тады не адставаў ад яе да самага вечара, запрасіў у кафэ, дзе заказаў такую сціплую вячэру, што ёй было аж няёмка. Даведаўшыся, што ён толькі студэнт трэцяга курса, што ён адначывае тут на пуцёўцы інстытуцкага мясцкома, болей з ім у кафэ не хадзіла, хаця ён яе і запрашаў, — бачыла, запрашаў і баяўся яе згоды, бо не вельмі быў грашавіты, — сустракаліся кожны дзень на пляжы, а потым, перад яго ад'ездам, яна пазнаёміла Віктара са сваімі бацькамі. Ён ім спадабаўся, і калі Віктар па наступныя канікулы прыехаў да іх, — гэта было ўзімку, то яны і запісаліся.

— Я жонка Віктара Буткевіча, — сказала яна, каб толькі не глядзеў на яе такімі вачыма гэты дзівак, паставіла чамаданчык, кінула на яго плашч.

— Не можа быць! — нібы і сапраўды расчараваўся раптам Іван.

— Чаму не можа быць?

— Ён вас не чакаў.

— А дзе ён?

— На рабоце. Можна, дзе на буравой, а можна, дзе тут, на ўчастку. Збегаць паклікаць?

— Не трэба, — яна паглядзела на гадзіннік. — Можна, сам хутка прыйдзе.

— Калі куды не паехаў, дык хутка.

— А пасхаў, дык таксама не паклічаш.

— І то праўда.

— Дык вы, можа, праводзіце мяне ў яго пакой, ці што тут у яго?

— Прабачце, — падхапіўся ён. — Пойдземце. Мяне, між іншым, завуць Іванам, а бацьку — Пятром.

— Вельмі прыемна, Іван Пятровіч.

Ірына Савельеўна прымусіла Тамару паабедаць, хаця яна даволі ўпарта аднеквалася, маўляў, прыйдзе Віктар — тады. «Тады тое і будзе, і, потым, пэўно, калі ён прыйдзе, не сядзець жа галоднай», — гаварыла гаспадыня. Калі Тамара абедала, яна не адыходзіла ад стала, расказвала пра Віктара, які ён спакойны, разумны, ціхі, што калі і яна, Тамара, такая, дык яна ніколі не будзе супраць, каб яны жылі ў яе ўдваіх.

— Ой, ды мы і не думалі пра гэта, Ірына Савельеўна, — дзякавала Тамара. — Мне тут і няма рабіць дзе...

— А паробішся яшчэ, скажу табе, — махнула рукою Ірына Савельеўна. — Мужык пракорміць. Яны тут, пагляджу, дык якраз нядрэнна зарабляюць. А то кінеш аднаго, без нагляду... Ведаеш, як нялёгка аднаму мужыку?

— Паглядзім, Ірына Савельеўна, паглядзім, — у гэтую хвіліну яна гатова была пагадзіцца сапраўды застацца тут.

Пасля абеду Тамара пайшла ў бакавушку і прылегла адпачыць. І хаця яна за дарогу даволі стамілася, нават фізічна адчувала, як ёй хочацца спаць, але заснуць ніяк не магла, перашкаджала нейкая ўнутрачная ўзбуджанасць, з якой яна ніяк не магла саўладаць.

Яна не ведала, ці спала, ці не, здалося, што толькі заплюшчыла вочы на якое імгненне і зноў адкрыла іх — перад ёй у дзвярах стаяў Віктар, спакойны, нават нейкі абьякавы, нібы нічога асаблівага ў тым, што яна прыехала, і не было, што так і павінна было быць, усміхнуўся, нібы ўпкінуў: «Што, не вытывала?»

— Як я цябе пенавіджу, — прашаптала яна. Ubачыла, як перасмыкнуўся твар Віктара, разгубіўся. Ёй стала шкада яго. — Не магу без цябе...

І ўскінула рукі яму насустрач...

Віктар і Тамара на другі дзень пад вечар зайшлі ў госці да Лузько. Іх, вядома, не чакалі. Лузько адразу ж пачаў дакараць, што не папярэдзілі і зайшлі так позна, маўляў, цяпер і ў магазіне нічога не купіш, так што і

пачаставаць, як хацелася б, не пачастуеш. Ліда пабегла на кухню, задзыпкала талеркамі. Паклікала мужа, і той хутка выйшаў з кухні з шырокай гаспадарчай сумкай.

— Баціслаў, пікуды не трэба хадзіць, — запратэставаў Віктар. — Не трэба! Не турбуйцеся. Мы вось пасядзім, пагаворым, паглядзім, як вы тут жывяце...

— Праўда, не трэба, — падтрымлівала мужа і Тамара.

— Ды як жа так?! — выйшла Ліда. — Зайшлі ў госці і...

— Іменна, нічога, — пастайваў Віктар.

— Не разумею, — не ведала, што рабіць Ліда.

— Калі вельмі ўжо хочацца пачаставаць, дык пачастуйце чаем, — сказаў Віктар.

— Мне ад гэтага не горш, — аднёс назад на кухню сумку Лузько.

І за чаем, і пасля, як яны сабраліся ў зале, гаворка ў іх не вельмі вязалася. Было ўражанне, што людзі проста не ведалі, пра што ім гаварыць.

Віктар хацеў пайсці, ды неяк няёмка было так хутка развітвацца, і ён сядзеў на канапе і разглядаў часопіс. Тамара сядзела побач і, палажыўшы рукі на калені, глядзела некуды праз акно.

А Ліда стаяла ў дзвярах і паглядвала на гасцей, чакаючы, што яны скажуць ёй пра кватэру. Яна вырасла ў вясковай хаце, дзе ўсе жылі ў адным вялікім пакоі, а потым, калі вучылася ў медвучылішчы і працавала, дык да самага замужжа жыла ў цесным кутку, і цяпер, аказаўшыся ў двухпакаёвай кватэры з усімі выгодамі, думала, што жыве ў немаведама якой роскашы, і рада была, калі хто прыходзіў да іх і хваліў кватэру. Ліда тады вастрэй адчувала сваю радасць, аж пунсавела ад шчасця. І вельмі засмучалася, калі хто заставаўся абыякавым да яе жытла, як вось цяпер яе госці: Віктар са сваёй жонкай. Ну пяхай Віктар маўчыць, дык ён тут не першы раз, прывык, а яна нос свой закачыліла і, здаецца, акрамя сябе, нічога і не бачыць. Урэшце, Ліда не сцярпела і з сялянскай непасрэднасцю спытала:

— Ну, як наша кватэра, падабаецца?

— Анічога, — абыякава сказала Тамара і, сустрэўшы даверліва-прастадушны позірк Ліды, паправілася, пастаралася пахваліць. — Від з акна прыемны, і пагул, калі паставіць добрую мэблю, дык яно не так і дрэмна будзе.

— Ды так здарылася, што паспяшыў тады перад вяселлем, купіў, што трапіла пад рукі, — апраўдваўся за мблю Лузько. Ён круціў ручкі радыёлы, лавіў добрую музыку і ўсё ніяк не мог спаймаць. — Але хай стаіць пакуль. Лідзе падабаецца...

— А хіба так дрэпна? — кіпуўся ў абарону сястры Віктар, заўважыўшы, як тая стаяла, пакусвала губы і ледзь не плакала. — Якраз добра. Утульна, пічога лішпяга... Тамара сёння без настрою зусім.

— А чаго яна такая невясёлая? — спытаў Лузько.

— Ды адкуль жа ёй быць вясёлай? — абпяў за плечы Тамару Віктар. — Прыехала да мяне жыць, а тут пераводзяць у іншае месца, трэба схаць пазад.

— Ты хочаш, каб я сапраўды прыехала? — уздыхнула Тамара. — Не выйдзе. Калі атрымаеш кватэру, хоць бы такую, як у іх, тады яшчэ падумаю.

— Ну што ж, дарагая, — засмяўся Віктар. — Дзякуючы табе, я пажыву яшчэ халасцяком.

Тамара адчувала пастрой мужа і сказала не столькі для таго, каб апраўдаць сябе ў вачах гаспадароў, колькі для таго, каб суцешыць Віктара:

— Каб жа я адна... А то ў нас малая, ёй хутка ў школу, жыць трэба недзе пастаянна.

— Дык ты, Томачка, бяры сваю дачку і пераязджай. Хай твой швэндаецца, дзе хоча, а ты будзеш жыць у пас. А што? Памесцімся.

Лузько зрабіў выгляд, што не пачуў слоў жонкі, ён засяроджана ўглядаўся, як рухаецца стрэлка ў прыёмніку, а потым, выключыўшы яго, падсеў да Віктара.

— Што за перадачы? Музыкі добраі не паслухаеш...

Віктар зразумеў Лузько, і хаця ён ні пры якіх умовах не пагадзіўся б жыць у іх, але тое, як паводзіў сябе сваяк, крыўдзіла яго, павялічвала і без таго прыкметную мяжу адчужанасці паміж імі. І ён, каб не быць прычынай няёмкага маўчання, спытаў з непадробнай цікавасцю:

— Ну, як табе ў тэматычнай партыі, Баціслаў? Ведаш, мяне здзівіў твой пераход. Закінуць жывую справу, каб капацца ў паперах? Не разумею...

— Ты яшчэ многа чаго не разумеш, — сказаў Лузько паблажліва. — Ты за мяне гадоў на дзесяць маладзейшы, відаць. Ну вось... А хочаш усё разумець. А калі сур'ёзна, дык... Я, Віктар, каля дзесяці год займаюся, як ты гаво-

рыш, жывой справай. Пры мне разы два мянялі дырэктара, галоўнага геолога трэцяга, здаецца, прыслалі. А што? Нічога. Ды хоць сто разоў мяняй пачальства, а калі нафты няма, дык яе і не будзе. Справа ў тым, што нафту адкрываюць не пачальнікі ў сваіх утульных крэслах, а геологі ў полі...

— Вось іменна, — сказаў Віктар.

— І, між іншым, вучоныя, даследчыкі, — працягваў далей Лузько. — Я аддаў разведцы свае маладыя гады, а што? Нічога. Ні мне, ні людзям. Я верыў у беларускую нафту так, як, можа, ніколі ўжо не буду верыць. І цяпер ісці на новую плошчу, усё пачынаць спачатку? Не, не хочу... Хопіць, Хочацца падумаць, паразважаць, абагуліць нешта, карацей, у тэматычнай партыі я буду працаваць як даследчык, як вучоны, калі хочаш. Можа, ўдасца разгадаць якія заканамернасці і памагчы вам, практыкам. А потым — мне проста абрыдла бадзяцца па вёсках. Хочацца пасядзець на месцы. Вось так. Зараз я кожны дзень хаджу абедаць, а я ўжо быў і адвык ад такога, забыўся, што так можа быць. Ведаеш, Віктар, хочацца пажыць звычайным чалавекам...

Віктар адчуў, што Лузько не шчыры з ім, хутчэй — гуляе ў дыпламатыю, хаваецца, а таму без усялякага кампрамісу спытаў:

— Ясна. Карацей, прыстасаваўся, ці як гэта пазываецца?

— Дзівак, — хмыкнуў Лузько. — Проста, Віктар, я падумаў пра сябе.

— Цікава, цікава, — іранічна ўсміхнуўся Віктар.

— І печага тут насміхацца, — раптам зусім печакана ўзарвалася Тамара. — Чалавек во адумаўся і правільна зрабіў, і табе замест таго, каб смяцца, лепей бы прыслухацца да старшага таварыша, калі жолкі не хочаш слухаць.

— Пачынаецца двухбаковая атака, — сказаў Віктар сястры, сустрэўшы яе спачувальны позірк. — Давайце, давайце... Усё ў вас? Усё. Цяпер, дарагія сябры, дазвольце вам задаць адно пытанне. Што будзе з нашай краінай, з нашай будучыняй, з усімі намі, нарэшце, калі кожны стане кланаціцца толькі пра сябе?

— Вось таму ў цябе няма ні кутка свайго, ні сямейнага жыцця, нічога, — упікнула Тамара мужа.

— Я не крот, — сказаў спакойна Віктар. — Мне мала свае пары.

— Якой у цябе п'яма, — перабіла яго Тамара.

— А яна мне і не трэба. Нара.

— А што табе трэба?

— Многа мне трэба, вельмі многа. І будучыня чалавечтва, і будучыня мае дачкі, і ты, цяпер і ў будучым, — ён абняў жонку за плечы, — іменна ты, а ніхто іншы, самая прыгожая жонка на зямлі, дзеля шчасця якой я жыву і працую, і пра якую я вельмі часта і многа думаю.

— Ды відаць, як ты думаеш, — прыкметна палагод-пела Тамара.

— Кожны з нас павінен думаць пра іншых, і тады мы будзем вечна на гэтай зямлі. А калі мы будзем сядзець кожны ў сваёй пары, то паатручваем самі сябе.

— Цікава, пра што ты думаў, калі рваўся сюды? — пацешнула плячыма Тамара. — Кінуць такую пасаду і працаваць тут радавым геалагам... Не разумсю...

— Я ехаў не за пасадай, а шукаць нафты.

— А калі ж ты яе знойдзеш?

— Не ведаю.

— А можа, ніколі, — умяшаўся Лузько. — Хутчэй за ўсё — ніколі. У нас нафты п'яма.

— Дык чаго яму тут сядзець? — цяпер Тамара звярталася да Лузько.

— Калі шчыра, дык і печага. І калі там сапраўды была перспектыўная работа, то не варта было зрывацца, — і, убачыўшы, што Віктар спахмурнеў, сказаў прымірэнча: — А можа, яму і пашанцуе, хто ведае. Можа, ён у цябе такі геалаг, што посам нафту чуе...

— Чую, чую, — падняўся Віктар, глянуўшы на гадзіннік.

Ліда шчыра, а Лузько, ведаючы, што ў Віктара з Тамарай ёсць пумар у гасцініцы, запрашалі іх застацца пачаваць. Яны, вядома, не пагадзіліся. Правёўшы іх, Лузько, як толькі вярнуўся дамоў, адразу ж пачаў дапякаць жонку:

— Навошта ты ім гаварыла пра кватэру? І, галоўнае, не параіўшыся са мной. А раптам яны пагадзіліся б? Тады што? І ім і нам дрэнна. Яны ж самі не просяцца? Не. Ды чаго ты спянаешся? — ён соў ля жонкі, якая, апусціўшы галаву, пакрыўджана маўчала. Шкадуючы яе, сказаў спакайней: — Ты запомні, Ліда, каб у пашай кватэры нікога пабочнага не было. І не таму, што мне нікада. Ты ж ведаеш, мне трэба многа чытаць, працаваць пад дысер-

тацыяй, і трэба, каб мне ніхто не перашкаджаў. А потым... У нас будзе малое. Так што месца не вельмі. Ды і маем мы права пажыць цяпер так, як нам хочацца, без чужога вока?

Ліда адчувала, што ў нечым галоўным, у нечым вялікім праўда за яе братам Віктарам, але была свая праўда і ў тым, што гаварыў муж.

— Ну добра, Баціслаў, — паднялася яна. — Я нікольні не спадзявалася, што яны пойдучь да нас.

— Пасядзі са мной, — пацягнуў ён яе за руку.

— Пайду пасцялю...

Лузько падхапіў Ліду на рукі, аднёс у спальню і кінуў на высокую гару падушак.

— Бачыш, як добра адным, захацеў панасіць жонку на руках і панасіў... — стаяў ён, чырвоны ад патугі, часта дыхаючы.

— Захацеў і кінуў яе, як той мяшок з бульбай, — смяялася шчаслівая Ліда.

Адшоўшы крыху ўбок, далей ад драўлянай будыніны з адным акном — мясцовага аэравакзала, — Віктар паставіў жончыні чамадан, прылёг на траву, гледзячы ў сіняе бяздоннае неба. Тамара прысела на чамадан, адарвала доўгую травінку і казытала ёю сабе падбародак, углядаючыся туды, дзе на небасхіле тырчалі заводскія трубы Прыпяцка. Абое зацята маўчалі, нібы не было чаго сказаць.

— А можа б, яшчэ пабыла? — нясмела спытаў Віктар.

Тамара пават не варухнулася.

— Чуеш, Тома? Хіба дрэнна мы правялі гэтыя дні? А, Тамара? Ты ж спачатку гаварыла, што прыехала на тыдзень. А пабыла якіх тры дні... Чуеш?

— Чую, чую, — уздыхнула Тамара.

— І?..

— Вось сяджу і думаю, што ты за чалавек.

— І што?

— А толькі пра сябе дбаеш. Бачыш, пабудзь тут з ім, бо яму весялей, бо яму без Томачкі сумна. А тое, што ў Томачкі сэрца разрываецца па дачцэ, дык яму не ішло і не ехала. Я тры дні не пабачыла Раечку і ўжо не магу, а ты... Эх, бацька. Не разумею, павошта ты толькі ажапіўся? Хіба табе сям'я трэба? І пагул... Я тут толькі і чула пра нафту. Табе болей нічога не знайшлося сказаць.

Віктар глядзеў у неба і маўчаў. Было крыўдна слухаць усё гэта. Канешне, зараз можна было б ёй сказаць, як ён кахае яе, як ён чакаў ад яе пісем, як ён думае пра дачку, як ён тут сумуе без іх, і тады б, можа, Тамара супакоілася. Але навошта гаварыць пра тое, што і так павінна быць зразумела, ці яна нічога не бачыць? Не, не можа быць. Навошта ж яна гаворыць такое?

— Ну, што маўчыш?

— Гляджу на неба...

— І што?

— Яно крыху мякчэйшае, чым у вас там, на Поўдні.

— Скажаў, — цяпер раззлавалася, што ён хваліць сваё неба. — Усюды яно аднолькавае.

— Можа, і аднолькавае.

Яна ўважліва паглядзела на яго і нібы ўзрадавалася, што яго так раздражніла, усміхнулася:

— Што ты будзеш рабіць, як паеду?

— Сёння ці наогул?

— Ну, наогул ты наўту будзеш шукаць...

— Канешне. А сёння... яшчэ не ведаю. Спачатку буду сачыць за самалётам, пакуль можна будзе, а потым пайду ў горад, можа, нават схаджу ў кіно, якое нам учора так і не ўдалося паглядзець...

Відаць, яна спадзявалася пачуць нешта іншае, ва ўсякім выпадку, яго намер пайсці ў кіно ёй зусім не спадабаўся.

— А ведаеш, Віктар?.. Мы ніколі не зразумеем адзін аднаго. Цябе гэта не страшыць?

— Чаму не зразумеем? Мне здаецца, я цябе разумею.

— Вось іменна, што здаецца... А я цябе не разумею. Не разумею, і ўсё. Ну тады, пяхай, вучыўся. Правільна. А цяпер? Цяпер бы толькі пажыць. Дык не, ляціць сюды... Тут месяц не пабыў на адным участку, і ўжо — на другі. Як ад каго ўцякаеш...

— Ты жонка геолога.

— У твае сястры муж таксама геолог.

— Сказала...

— А што? Калі чалавек у першую чаргу клапаціцца пра сям'ю, дык ён і не геолог?

— Прыстасаванец.

— Паслухаць, дык вакол цябе адны толькі прыстасаванцы і жывуць.

— Я не пра ўсіх, а пра мужа сястры. Яму хочацца

кожную поч пачаваць дома, абедаць, хадзіць у белай ма-нішцы. Дык хіба гэта геалаг?

— Я, Віцечка, не пракурор, а толькі твая жонка.

— Слухай, мая жонка... Ты памятаеш, пра што я гаварыў табе, калі мы пазнаёміліся?

— Калі ты аслупянеў ад мае прыгажосці і нічога не мог сказаць разумнага? Як, між іншым, і потым...

— Не, калі ішлі запісвацца.

— Іншы раз на цябе находзіла.

— Я гаварыў тады, што ты будзеш жонкай геалага. А геалаг... Гэта чалавек, які не мае права на спакойнае жыццё. Гэта вечны шукальнік. Ён ідзе па зямлі, шукае скарбы і дорыць іх людзям. А побач з ім — яго верны сябра, друг — яго жонка. Заўсёды побач. І калі гора, і калі перамога, радасць. Жыццё цяжкае, але не пустое. Памятаеш, як я гэта табе гаварыў?

— Памятаю... Але з таго часу ты хаця крыху паразумнеў?

— Здаецца. І яшчэ больш перакапаўся, як я быў правы тады... — і ён дапытліва паглядзеў на яе.

— Ну, дарагі мой геалаг, людзі, здаецца, пайшлі на пасадку, — яна паднялася, абцягнула сукенку.

— Пойдзем і мы, — узяў ён чамадан.

Самалёт быў пасярэдзіне поля. Спяшаючыся, абгапяючы адзін аднаго, шпурочкам расцягнуліся пасажыры.

— Бачыш, як бягуць, каб лепшас месца захапіць. Хто яны, па-твойму? — спытаў Віктар, ледзь паспяваючы за жонкай.

— Ой! — узмахнула рукамі Тамара. — Толькі ў пісьмах не пішы мне пра гэта, а то звар'яцею.

— Пры адной умове. Калі будзеш пісаць мне часцей.

— Пастараюся, — яна ля самалёта ўзяла чамадан. — Толькі ў пісьмах не забывай пацалаваць дачушку, — у яе вочы заблішчалі, і яна часта заплюскала, раптам парывіста абняла яго, схаваўшы твар у яго на грудзях, а ён гладзіў яе плечы.

— Пусці, прычоску сапсаваў, — не азіраючыся, паднялася ў самалёт.

Віктар не стаў чакаць аўтобуса, пайшоў у горад пешатой, узбоч пыльнай дарогі... Не спяшаўся. Было самотна, як піколі. Да прыезду Тамары ён часта сумаваў па ёй, але цяпер, калі яна пабыла з ім якіх тры цяпоўных дні, адчуваў сябе зусім адзінокім, свет навокал зрабіўся не-

цікавым, пустым, настолькі пустым, што ні позірку, ні думцы не было за што зачапіцца. Цяпер добра сустрэцца з сябрам, каб той глянуў на цябе і ўсё зразумеў. І большага суцяшэння не трэба. Але да каго пайсці? Да сястры? Не хацелася сустракацца з Лузько — здаецца, няшчыры ён, усё хітрыць. Дык пяўжо такім людзям несці свой сум? «І, аказваецца, дарагі Віктар Аляксандравіч, бліжэйшай, чым твая Тамара ў цябе і няма нікога на зямлі». І такая самотнасць ахаліла яго, што калі б раптам апынуўся побач самалёт, дык паляцеў бы наўздагон за Тамарай і ўжо ніколі-ніколі не адпусціў бы яе ад сябе...

Яшчэ не ведаючы, што яму рабіць, куды скіраваць, ён падыходзіў да цэнтра горада. Для шклянога кіёска спыніўся, разглядаючы стракатыя вокладкі часопісаў. Заглянуў усярэдзіну і сумеўся ад нечаканасці. На яго глядзела з радаснай сарамлівай усмешкай, паказваючы свае рэдкія зубы, Зарына.

— Прывітанне! — сказаў Віктар і адчуў, што чырванее: з'явілася нейкае ж зусім недарэчнае пачуццё віны перад дзяўчынай. У тую поч, калі праводзіў ад рачнога вакзала дадому, абяцаў прыйсці да яе на работу ці, можа, дамоў, і, вядома, забыўся на сваё абяцанне.

— Купляюць газеты? — болей і не знайшлося пра што спытаць.

— З раніцы, як ідуць на работу, — адказала яна. — А цяпер — не вельмі.

— Дык чаго тут сядзець?

— Да сямі гадзін паложана...

— Доўга яшчэ, — паглядзеў на гадзіннік Віктар. — Слухай, Зарына, пойдзем у кіно. Хочацца што-небудзь смешнае паглядзець.

— Нешта не па-сучаснаму, Віктар Аляксандравіч, — засмяялася яна. — Цяпер запрашаюць на пляж ці ў рэстаран.

— Калі ўжо па-сучаснаму, дык дзяўчына павінна запрашаць хлопца. Вось пагляджу, куды вы мяне запрасіце.

— Я вас і зараз запрашаю. На паляванне.

— Цудоўна. На качак?

— Качак перастралялі недзе. Я вас запрашаю на зайцоў.

— Згодзен.

— Як упадзе першы снег, — і яна залівіста засмяялася.

— Згодзен. А я вас запрашаю на пляж на наступнае лета.

— Цудоўна. Я якраз за зіму раздабуду сабе самы модны купальнік.

— А цяпер, можа, сходзім у кіно? — яму псяк лягчэй было з дзяўчынай, сум адступіўся, і ён баяўся, што калі застаецца адзін, то зпоў ён вернецца, авалодае ім. — Толькі ж доўга цябе чакаць.

— А я зараз зачыню кіёск, — і яна сапраўды пачала хуценька збірацца.

Білетаў на бліжэйшы сеанс не было.

— Ну вось... — расчаравана сказаў Віктар. — Нам сапраўды нічога не застаецца, як пайсці ў рэстаран.

Асаблівага энтузіязму ў яго словах не чулася. І гэта заўважыла Зарына.

— Не, у рэстаран мы не пойдзем, — не пагадзілася яна.

— Што ж будзем рабіць?

— Я давяду вас да рачнога вакзала, памахаю ручкай услед, а сама пайду дамоў і з нецярпеннем буду чакаць, пакуль выпадзе першы снег.

— Вельмі нават разумна, — адкрыта радаваўся Віктар. Ён не ведаў, што яму рабіць далей, бо заставацца з Зарынай нікольні не хацелася: самотнасць прайшла, — яна заўсёды праходзіць ад сустрэчы з людзьмі, — ён зпоў набыў душэўную раўнавагу, але як пазбавіцца дзяўчыны, не мог прыдумаць, і з гэтага стаповішча яго выручыла сама Зарына! — Не, вы цудоўная дзяўчына! Я проста рады, што сустрэў вас сёння.

Іван Дымок не раз сустракаўся з буравікамі, — многія з іх стаялі на кватэрах у іхняй вёсцы, — бачыў часта іх і ля магазіна, калі яны збіраліся там пасля палучкі, ці ў выхадны дзень, бачыў ля клуба, не раз чуў, пра што яны гаварылі, а калі вучыўся ў дзевятым класе, то іх вадзілі на экскурсію на буравую, і таму нічога незвычайнага, надзвычай цікавага, што б яго захапіла па-сапраўднаму, там не чакаў.

Спачатку Чугуй, калі Іван зайшоў у вагончык, проста не заўважыў яго, а доўга з лекімі спрачаўся па рацэ, патрабаваў, каб прыслалі зваршчыка. Ён так крычаў, што яго тоўсты карак аж пачырванеў. А потым, павесіўшы

тэлефонную трубку на рычаг, прапізліва глянуў на юнака з-пад касматых і выліпелых броваў, спытаў:

— Ну, што скажаш?

— Вы Сяргей Антонавіч?

— Я.

— Я да вас па работу.

— А што ты хочаш рабіць?

— Што-небудзь.

— А што ты ўмееш?

— Скопчыў дзесяцігодку.

— Ясна. Значыць, нічога не ўмееш.

— Чаму нічога? Чытаць умею. Лічыць да тысячы.

— Та-ак, — майстар не зрэагаваў на яго дасціпнасць. —

На сезон ці пазаўсёды?

— Не ведаю.

— Можна, сумна дома сядзець? Захацелася жыцця веселейшага? Ці, можна, жыццё хочаш вывучаць? Хе-хе, — печакана шчыра і неяк добразычліва рассмяўся майстар. Аказваецца, у яго быў мяккі выраз твару. — Быў у мяне па буравой адзін хадок у парод. Хадзіў з блакноцікам і ўсё запісваў пашы мацюкі, — і закончыў не тое што вельмі сур'ёзна, а пават жорстка. — У нас трэба працаваць. А ты нічога не ўмееш... Але не гэта галоўнае. Галоўнае — я павінен ведаць, ці варта цябе вучыць? А то другога вучыш, вучыш, а потым толькі яго і бачылі...

— Заяву пісаць, ці як? — перабіў Іван разважаны майстра.

Майстар печаму ўсміхнуўся, зноў, цяпер больш прыдзірліва, змерыў Івана позіркамі, сказаў:

— Пакуль не трэба твая заява. Пабудзеш дзень-другі, дык, можна, яшчэ і не захочаш пісаць.

— Не бойцеся, — запэўніў Іван.

— А я, юнаша, і не баюся. Не ты першы, не ты апошні. У мяне тут многія хочуць злавіць тую самую — а якую, дык і самі не ведаюць, — рамантыку. Ды не ўдаецца. А тут не шукаць трэба, а працаваць. І ўсё. А піжоны якраз гэтага і не любяць, — ён дастаў з кішэні ў штацах круглы гадзіннік, паглядзеў, зноў запіхнуў назад. — А сёння, малады чалавек, дарэчы, можна яшчэ і павучыцца таму-сяму. Вось бачыш, — ён кіўком галавы паказаў на акенца. — Там такі хляўчук з гарбылёў. Гэта наша бытоўка. Ідзі і выберы сабе робу... Потым зойдзеш да мяне.

Іван моўчкі выйшаў. Хацелася плакаць, як малому.

Так непачціва, так зпяважліва з ім яшчэ піхто не гаварыў. «Але нічога, я дакажу вам, што я не піжон, што я...» У хлеўчуку з гарбылёў прама на падлозе валяліся брудныя робы, штаны, каскі, гумавыя боты. Спачатку ён доўга падбіраў сабе каску. Усе яны пахлі потам і газай. Затым адзеў сіпія, шырокія, як у Тараса Бульбы, штаны — меншых не знайшлося, — прымерыў робу з брызенту з жоўтымі металічнымі гузікамі. Аднаго гузіка не было, замест яго тоненькім дроцікам быў прывязаны бярозавы сучок. Калі абуў халодныя і крыху вільготныя ўсярэдзіне боты, то сцэпаўся так, пібы ступіў на халодную мокрую жабу босай пагой. Знайшоў махрастыя, з грубай мешкавіны, анучы. Абуў іх. Нагам стала мякчэй і ўтульней. Зайшоў да майстра, той неяк здзіўлена паглядзеў на яго, сказаў, што ў гумавіках цяпер гарачавата, але нічога, потым можна знайсці які лягчэйшы абутак, і павёў яго на буравую. Яны прайшлі па мокрых і слізкіх падмостках, абляпаных шэрай глінай, а потым спусціліся і пайшлі па вузкіх кладках. Там, дзе гэтыя кладкі канчаліся, ля вялікай драўлянай скрыні сядзеў юнак у майцы, падлажыўшы пад сябе робу, і боўтаўся невялічкай рыдлёўкай пакштальт распляскапага поварскага чарпака ў бруднай вадкасці, якая па жолабу сцякала ў скрыню.

— Вось, Кіга, табе і зменшы, — сказаў Чугуй. — Навучы яго.

— Ясна, Сяргей Антопавіч, — сказаў з падкрэсленай пачцівасцю ён майстру і кіўпуў Івану. — Садзіся побач, салага. Ну, хто ты і адкуль?.. Школу, кажаш, закончыў? І ўсё? — і заключыў расчаравана: — Ясна, салага. Хочаш атрымаць карысную грамадскую прафесію. Я зусім не супраць перадаць свой вопыт і веды маладой змене... Папершае, знімі свой дурацкі халат, а то хутка зварышся, і лепей садзіся на яго, а то дошкі мокрыя, хадавая частка адсырэе, будзеш кульгаць на дзве пагі.

Іван раззлаваўся (сам яшчэ ледзь ад зямлі адрас, матчына малако на губах не высахла, а нос задраў), але Кіга яму дружалюбна падміргнуў круглым арэхавым вокам, і ў яго злосць крыху апала. А Кіга павучаў далей:

— Дык уважліва, калі ласка, слухай. Я рэдка лекцыі чытаю, асабліва павучальныя, гэта здарэцца, можа, раз у год, і то ў такі ясны і не вельмі гарачы дзень. Дык вось тое, што цячэ па гэтым жолабе, называецца растворам, між іншым, гліністым. Гэты раствор падымае па трубах

з вялікай глыбіні, ад самага забоя, прадукт дзейнасці буравой, яе з'яднанага калектыву — шлам. Шлам асядае вось у гэтай скрыні, а ачышчаны раствор зноў паступае ў насосную групу і выконвае свае непасрэдныя абавязкі спачатку, — насосы пад вялізным ціскам зноў гоняць яго ў свідравіну... А ты будзеш рабіць вось што... Вазьмі гэтую лыжачку... Так. Правільна: У школе па працы, відаць, цяпер выкінь вунь тую кучачку шламу. Правільна, правільна. Леней і не трэба. Яшчэ ты часам павінец ачышчаць жалабы ад гліны, бо калі яе багата паліпае, дык раствор цячэ праз верх, а гэта называецца разбазарваннем дзяржаўных сродкаў. Спадзяюся, ты разумны хлопец і ўсё, што сказаў я, запомніў, зразумеў, і табе можна даверыць гэты адказы пост. Ты выдатна справішся, ушэўнец, і адзін, а я пайду і пакуру ў адведзеным для гэтага месцы, бо тут, ля гэтага карыта з гразюкай, курыць строга забарапяецца. А каб не страціць давер арганізаванага калектыву, трэба выконваць усе правілы, якія выпрацаваў гэты самы калектыў.

Іван прасядзеў не болей паўгадзіны, а яму падалося, што вельмі доўга. Кожныя пяць мінут паглядваў на гадзіннік. У тым, што ён цяпер рабіў, не бачыў ніякай цікавасці. Але спадзяваўся, што гэты балбату Кіга, можа, яшчэ не ўсё яму раскажаў, бо яму ніяк не верылася, што гэта і была яго ўся работа.

Нарэшце з'явіўся Кіга.

— Уяўляеш, — абураўся ён, — майстар заўважыў маё бадзянне па тэрыторыі ў час вахты і, вядома, зрабіў заўвагу. Я, канешне, палез у спрэчку, пачаў даказваць, што ў мяне зменны ёсць і што сядзець ля яго, значыць, не давяраць чалавеку, у якога, між іншым, сярэдняя адукацыя і вельмі развіта пачуццё адказнасці. Думаеш, паверыў?.. Канешне, пры складанні нарадаў успомніць і якую дзесятку я недапалучу. Так што, малады чалавек, улічвай, вучыся на вопыце старэйшых. Ты можаш нічога не рабіць, пават спаць ля гэтага карыта, толькі не бадзяйся па тэрыторыі ў час вахты, бо тады майстар ніколі не паверыць у твой працоўны энтузіязм. А гэта адразу адаб'ецца на зарплате, і тваё быццё будзе азмрочана адсутнасцю сродкаў для радасці. Вось так...

А густы раствор усё бег і бег па вузкіх жалабах. Гулі дызелі. І было адчуванне, што гэта яны гудуць ад таго, што ім абрыдла перакачваць суткамі адну і тую ж вад-

касць. Іван самлелай рукой зграбаў і зграбаў камепныя крошкі і бяздумпа глядзеў, як у скрышцы пеніцца густая вадкасць.

— Ды ты цудоўна авалодаў прафесіяй, — нібы здзекаваўся Кіга. — Калі такія тэмпы захаваш і надалей, то хутка станеш перадавіком пафтаразведкі і тваім бязгрэшным партрэтам упрыгожаць Дошку гоңару ля нашай канторы ў Прыпяцку.

— Гэта і ўсё? — паказаў вачыма Іван на скрышку.

— Мой юны сябра, ты вельмі рана пра гэта пытаешся. На такое пытанне мае права толькі той, хто доўга пражыў на гэтай зямлі, каму, можа, засталася толькі раз уздыхнуць, здзівіцца і спытаць: «І гэта ўсё?» Будзем лічыць, што ты ў мяне нічога не пытаўся... Лёвей адкажы на маё пытанне і заадно запомні, якімі пытаннямі можна карыстацца ў маладосці... Ты, як і ўсе абывацелі, відаць, харчуешся сярод беллага дня. Я да гэтага практычна хаця і не прывык, але не супраць, болей таго, буду рады, калі настараешся прывучыць да такой раскошы. У цябе, відаць, для гэтага ёсць аднаведны харч. Хлеба луста, шматок сала... Маці ж не магла адправіць свайго сына ў вялікае жыццё, нічога не даўшы на дарогу.

Іван дастаў скрутак з ежай. Тут сапраўды былі і хлеб, і сала, і ладны смажаны лешчык, і некалькі піражкоў з грыбамі, і доўгая, з-пад імпартнага капьяку, бутэлька з малаком.

— Вось гэта — канкрэтная размова, — аблізаўся Кіга. — Паколькі табе яшчэ хочацца думаць пад жыццём, то ты паціскай на рыбу, бо ў ёй багата фосфару. А мне трэба многа мужчынскай сілы, бо я па сваю галаву не спадзяюся, а болей па рукі ды па ногі. А таму вазьмуся за сала, калі не прычыш. Не адмоўлюся ад піражкоў і малака, хаця гэта будзе і залішнім для майго арганізма, прывучалага да сціплага жыцця. Але не да сумпага... Уся мая бяда ў тым, што я люблю жыць прыгожа... Улічы, большасць людзей не ведаюць сапраўднага жыцця. Закуюць сябе ў маладосці ў сямейныя лапцугі, сядзяць ля сваіх кублаў і не ўяўляюць, што ёсць сапраўднае жыццё... Мяне заўсёды цягнула да незвычайнага. Пасля васьмігодкі доўга працаваў рабочым у розных тэатрах. Я табе скажу, гэта былі незабыўныя гады ў маім жыцці. Але ў мастацтве я канчаткова расчараваўся. І вось цяпер звязаў лёс з пафтаразведкай... Тут добра тым, што захацеў —

звольніўся, захацеў — вярнуўся назад. І грошы нічога сабе, не тое што ў мастацтве... Дзякую за харч, дружа, цяпер вось што... Ты, бачу, чалавек самалюбівы, горды, прагнеш' самастойнае дзейнасці. Дык вось, ты стой на гэтай гапаровай вахце, а я пайду вупь пад тыя бярозкі, — ён паказаў рукой на беразнячок, што быў за копанкай для раствору, — і прагледжу некалькі светлых сноў. Даўно ў кіно не быў, а мне, калі сярод дня паемся добра, дык заўсёды спяцца светлыя сны. Яны ўзнімаюць пашага брата пад шэрай будзёпнасцю... Дарэчы, як з'явіцца на гарызонце наш строгі майстар, то шпурні камянюкай у тое балота, і я адразу сшуруплю, што да чаго, і буду тут, як на баявой трывозе, — і Кіга, пераскокваючы з каменя на камень, абагнаў копанку і знік у беразнячку...

Першы дзень на буравой прайшоў для Івана ўсё ж больш-менш цікава. Многае сапраўды для яго было новым. А потым пямала яго весяліў і гэты Кіга сваёй балбатнёй. А на другі дзень Іван ледзь дачакаўся канца вахты. А ў канцы трэцяга дня ён заявіў Чугую, што болей на работу не выйдзе.

— Аказваецца, тонкая ў цябе кішка для рабочага чалавека, — сказаў яму майстар.

Іван дома папрасіў маці, каб яна не будзіла яго раніцай. Тая ўсё зразумела адразу і не стала нічога распытваць. Прачнуўся, калі нікога не было дома, ледзь не перад абедам. Ён доўга сядзеў на ганку, і яму нічога не хацелася рабіць. Сядзеў і грэўся на сонцы. А пасля абеду ўзяў кнігі і заваліўся на калёсы, але не чытаў, ляжаў і глядзеў як на небе плывуць рэдкія белыя воблакі.

Недзе пад вечар прыйшоў Віктар. Ён зайшоў у хату і вярнуўся адтуль са сваім партфелем. Спыніўся ля калёс.

— Скажаш, Іван, сваёй маці, што мяне гэтыя дні не будзе.

— Добра.

— А ты ўжо з работы?

— Не.

— Уначую?

— Не.

— Пачакай, хлопча, — падышоў бліжэй Віктар. — Неікі ты не такі...

— Можна быць, — усміхнуўся Іван.

— А што здарылася?

— Нічога.

— Прагналі з буравой?

— Не. Сам.

— Як сам?

— Сам. Перакапаўся — гэта не тое, што трэба. Ведаеце, Віктар Аляксандравіч, я ж дзесяць класаў скопчыў. Сярэдняя адукацыя! Дык дайце мне работу, дзе я магу скарыстаць свае веды. А я што рабіў на буравой? Ну, калі б вас вось зараз ды прымусілі гандляваць газіроўкай? Вам было б гэта зусім нецікава... А мяне ж там пасадзілі ля нейкага карыта — і боўтайся ў гразюцы. Прымітыў? Ды яшчэ і які! Пасядзеў тры дні, і ўсё, не магу болей.

— А Чугуй?

— А што Чугуй?.. Сказаў, што ў мяне тонкая кішка. Дык добра яму разважаць, ходзіць на буравой, рукі ў кішэні — кіраўнік! А пасядзеў бы сам ля таго карыта, што б ён тады загаварыў.

— А ведаеш, што я табе скажу? — падсеў Віктар на калёсы, і тыя чукпуліся пад ім на сваіх зыбкіх рысорах. — Правільна сказаў майстар.

— Правільна?.. — усміхнуўся Іван. — Віктар Аляксандравіч, вы ж самі мне гаварылі пра прызначэнне, якое прыносіць сапраўдную радасць. Памятаеце, на рыбалцы? А цяпер?

— Гаварыў, Іван. І ўсё, што тады гаварыў, магу паўтарыць і цяпер. Канешне, чалавек павінен работаць там, дзе яму хочацца, але ў сваім жадаанні ён не павінен кіравацца нейкім часовым капрызам, а сваім прызначэннем... У кожнай справе ёсць не толькі святы, а і будні. Вось ты гаварыў пра Чугуя, пра яго работу, гаварыў так, нібы зайздросціў, а ці ведаеш ты, што гэты Чугуй некалі пяць год з дня ў дзень рабіў тое, на што хапіла цябе толькі на тры дні? Вазьмі нават інстытут, які трэба скопчыць, каб стаць геалагам. Пяць год трэба вучыцца, і часам так бывае цяжка, што не захацеў бы той і прафесіі. А практыка? Я цэлы месяц прасядзеў, як ты кажаш, ля таго карыта. Ды што практыка! Я да інстытута два гады на Алтаі цягаў на плячах мяшок з рознымі ўзорамі пароды. Я табе скажу, што чалавеку заўсёды будзе цяжка, калі ён стане дабівацца магчымасці працаваць на сваім прызначэнні... Цяжкасцей няма. А пяўпаўнепасць у сабе? Усякае бывае. Канешне, кожнаму з нас можна так пры-

стасаванца, што пражывеш без асаблівай натугі. Так, дарэчы, многія і робяць. Прыгрэецца дзе ля цёпленькага месца і сядзіць. А многія гэтым яшчэ і гаварацца: глядзіце, маўляў, як мы ўмеем жыць. Але ім, такім прыстасаванцам, ніколі не зведаць сапраўднага шчасця, сапраўднай радасці, за адно імгненне якой чалавек гатоў аддаць усё жыццё... Уяві сабе канструктара, які доўга працуе над новай мадэллю самалёта. І вось — выпрабаванне. Самалёт у паветры, ляціць! Можаш уявіць, якая радасць у канструктара? А думаеш, у яго не было цяжкасцей? Ды яму, можа, давялося такое перажыць, што прыстасаванец і не спіў... У любой прафесіі больш будняў, чым свят. Ды і што гаварыць... Я вось хачу знайсці нафту... Дык я тут пядаўпа. А многія яе шукалі дзесяцігоддзямі і не знайшлі. Слабакі сышлі з дарогі, а некаторыя ўсё шукаюць. Можа, каму і зусім не пашаўце... А нехта яе ўсё ж знойдзе! Абавязкова знойдзе! І тады прыстасаванец будзе сядзець і думаць, па якому блату гэта таму ўдалося... Ты вось пра Чугуя. Думаеш, ён працуе толькі з-за грошай? Вядома, ён і грошы не супраць зарабіць, але хоча, каб і карысць ад яго працы была, пейкі вынік. Але ён ведае, што да выніку часам ідуць усё жыццё... Ды хіба ён адзін такі? Бывае, што людзі памыляюцца... Упартыя тады шукаюць новую дарогу, але ад свайго не адступаюць. Вось чаму так з'яважліва і сказаў пра цябе Чугуй...

— А можа, нафтаразведка — зусім і не маё прызвание? Гэта ж вы ўявілі, што з мяне павінен атрымацца геолаг. А мой бохан лічыць, што я парадзіўся ветэрынарам.

— Уяві, Іван, толькі ўяві, і не болей, — Віктар глянуў на гадзіннік, злез з калёс. — Чалавек ніколі не ведае, хто ён такі... Часам размова пра прызвание, калі хочаш, проста лухта. Звычайна чалавек пачынае нешта рабіць і паступова ў яго з'яўляецца і любоў да гэтага нешта. Хочаш знайсці сябе, нешта рабі. Лежачы вось так па калёсах, сябе не знойдзеш. У рабоце сябе знойдзеш, калі, вядома, у цябе, як сказаў Чугуй, кішка не тонкая.

— Што вы ўсе за кішкі? — падхапіўся Іван. — Хочаце, дакажу, што не тонкая! Давайце аб заклад, — ён рашуча працягнуў руку Віктару. — Вось пайду па буравую, прараблю год і не пісну.

— Павоншта аб заклад?

— Можа, я хачу праверыць сябе.

— Давай, — падаў і сваю руку Віктар. — Я буду рад праіграць табе.

— Пастараюся выйграць, — сказаў Іван.

— Цудоўна. Запомні чысло. А цяпер — усяго, а то на цеплаход спазнюся, хачу з'ездзіць да сваіх старых...

Пасля таго як Шкварніку не ўдалося ўладкавацца ў калгасе кавалём, ён хацеў атрымаць якую пастаянную пасаду — ці брыгадзіра, ці загадчыка фермы; яму ўсё роўна было, абы пастаянная работа. Хацеў ён гэтага для таго, каб заняць сябе клопатам надоўга, тады б, можа, не думаў пра работу на буравой, не сумаваў па ёй. А так удзень, калі ён быў ці памочнікам камбайнера, ці сціртаваў салому, ці пералапачваў зерне на таку, яму не было сумна: усё ж заняты. А ўвечары, калі заставалася толькі чакаць, куды пашле працаваць цябе брыгадзір заўтра, рабілася так самотна, што хоць вый. Ды, калі гаварыць праўду, дык і на рабоце яму не вельмі весела было, хаця ён і стараўся, рабіў не горш, а можа, часам і лепш за іншых. Ён стараўся толькі таму, каб не было сорамна перад людзьмі, хаця і не бачыў тут у сваёй рабоце таго вялікага сэнсу, як там, на буравой. І ўсё ж Шкварнік кожны дзень хадзіў на работу, хадзіў, акрамя ўсяго, і з-за павагі да жонкі, якая, здаецца, здагадвалася, што робіцца ў ягонай душы, і кожную раніцу з трывогай сачыла, ці збіраецца ён ісці на работу. І радавалася, калі ён прыспяшаў яе са снеданнем, не хацеў спазніцца ў калгас.

Праз які час нават самому Шкварніку здавалася, што ён звыкся са сваім цяперашнім становішчам, усё меней і меней успамінаў мінулае.

Неяк рапцідай Шкварнік сядзеў на ганку і майстраваў з сухой ялініны новае кассё, — старое зламаў, як касілі асаку на балоце, загпаў з разгону касу ў куніцу, — і праз адчыненае акно слухаў па радыё абласныя паведамленні. Раптам дыктар паведаміў, што Прыпяцкая кантора разведчацкага бурэння пашырае свае пошукі нафты. У бліжэйшы час яны распаўсюдзяцца на новую, перспектыўную, Зубеўскую плошчу... Далей ён нічога не пачуў, — радыё заціхла. Яго выключыла Акуліна. Шкварнік ускочыў у хату, уключыў яго, — прыемны жаночы голас раіў бацькам, як сабраць у школу першакласніка...

Шкварнік, нічога не сказаўшы жонцы, выйшаў з хаты.

Сеў па гапак, закурыў, забыўшыся па недаробленае кас-сё... Значыцца, разведка працягваецца, значыцца, лічаць вучопыя, што нафта павінна быць, яе будуць шукаць, а сярод тых, хто будзе шукаць, яго, Шкварніка, лепшага майстра, ды не проста майстра, а майстра-выпрабавальніка — не будзе?.. Хіба пасхаць у Прыпяцк ды папрасіцца назад? Дык сорамна: каб звольніўся, як чалавек, а то, лічы, уцёк... Збег. Каб не пакрыўдзіліся на яго, самі паклікалі б назад, а то маўчаць. Выслалі дакументы і забылі, нібы ён у іх і не працаваў. А можа, пюнуць і на гэтую Прыпяцкую кантору, і на ўсё тут і падацца ў якую Татарыю, ці наогул у Сібір? Там з рукамі і з пагамі яго схопяць. Дык трэба ж зрываць з абжытага месца жонку, везці яе чортведама куды... Не, пра гэта з Акулінай лепей і не гаварыць. Ён добра памятаў, як яна абрадалася, калі сказаў, што прыехаў дамоў назусім, што пра нафту болей і чуць не хоча. Яго Акуліна, мясцовая, вясковая жапчына, і жыцця свайго не ўяўляе без суседзяў, без шматлікіх родзічаў-аднавяскоўцаў, без свае хаты, агарода, каровы, без сініх ільпоў у полі... Не, яна нікуды з ім адсюль не паедзе. Ведаў, якім горам будзе для яе і яго ад'езд немаведама куды... Калі б ён застаўся тут, на Палессі, яна яшчэ і прымірылася б, як мірылася да гэтага часу...

— Ну, ты кассё сваё зрабіў? — выйшла на гапак Акуліна з міскай у руках. Як мыла яе, так і выбегла паглядзець, што робіць яе Атрох. — А то сьнеданне па стане.

— Зараз... прысеў перакурыць.

— Ты ж ведаеш, які дзень цяпер. Не лета. Не паспееш і азірнуцца, як вечар, а дзялянка паша немаленькая, — нібы і сапраўды Акуліну больш за ўсё турбавала тая дзялянка. — Дык, можа, узяць абед у поле? Каб не хадзіць туды-сюды. За дзень і выкасім... Пакуль сонца стаіць, а потым, хто яго ведае, як яно будзе. Пачпецца раптам непагадзь.

— Вазьмі і абед, — не адрываючыся ад касся, буркнуў Шкварнік.

А хутка яны выйшлі з двара і скіравалі праз свой агарод, дзе цыбатыя слапечнікі схілялі круглыя ацяжэлыя галовы і на градах прасыхала белабокая цыбуля, прайшлі па вузкай мяжы паўз росны бульбоўнік і выбра-ліся на палявую дарогу. Яна вяла праз канюшынішча на бугор, дзе ўжо хадзілі калгаснікі, шукалі свае дзя-

ляпкі, пабліскваючы косамі на сонцы, якое паднялося над далёкім лесам. На траве вісела буйная раса. На ўзмакрэлыя боты наліпаў шэры пыл, што паднімаўся на дарозе ад хадзьбы.

Першай крочыла Акуліна, несучы кашолку з ежай. З кашолкі тырчалі два высокія глянкі: адзін з малаком, другі з дамашнім хлебным квасам. Акуліна была ў доўгай спадніцы. У вузкім летніку, які туга аблягаў яе постаць і рабіў яе танклява-маладой. І толькі цяжкі пасрэбраны вузел валасоў на патыліцы, што вытыркаўся з-пад белай хусцінкі, выдаваў яе гады.

Шкварнік ледзь паспяваў за ёй, несучы на плячы касу і граблі.

Іхняя дзялянка была адразу за гарой, у нізіне, паўз самую канаву, у якой заўсёды стаяла вада. Канава парасла асакой і месцамі маладым лазняком. Канава аддзяляла поле іхняй брыгады ад суседняй. Па ўсёй дзялянцы, асабліва бліжэй да капавы, парасла такая высокая кашошына, што і жытнішча праз яе не было відаць, хоць камбайнеры і высока пакасілі жыта.

Акуліна спынілася ля ўваткнутай у зямлю надламанай лазіны.

— Вось адсюль і да паступнай меткі паша дзялянка, — агледзела яе яшчэ раз і, не хаваючы радасці, сказала: — І трава ж тут дабрэнная. Вазы два сена будзе. Ды два ёсць... Так што карова паша анігадкі будзе. Абы толькі падвор'е не падвяло, дало ўвабраць...

— Адкуль касіць? — памянташыў касу Шкварнік.

— А я вось пайду да капавы, а ты і касі ад майго следу, — і яна, прыпадпяўшы спадніцу, пайшла па высокай траве, аббіваючы калелямі зябкую расу.

Шкварнік зняў піжак, — ранішняя свежасць крапула яго спіну, — кінуў на кашолку з ежай, мянташку павесіў на рэмень штапоў збоку, узяў касу, прымерыўся. Касё было доўгае, лёгкае. Размахнуўся раз, другі. Каса хадзіла лёгка, толькі патрэсквалі сцяблінкі пад вострым металам. Важкімі бухматымі ахапкамi лажылася трава ў пакас.

Некалі пезадоўга пасля вайны, як толькі Шкварнік аддзяліўся ад бацькі, пабудаваўшы недалёка ад школы, на пустыры, хату, у якой жыў і цяпер, Акуліна прывяла ад сваіх цялушку-сяголетку. Як жа цяжка было пракарміць яе тады! У калгасе сена зусім не давалі, хіба які воз жытняй саломы на рэзку. І людзі вышуквалі ў лесе

балацянкі, палянкі, і пачамі касілі і адразу ж вазілі па двухколках траву дамоў, сушылі дзе за сешчамі, ці на прыгрэбніку, каб яе яшчэ ніхто і не ўгледзеў. А жнівеньскімі бязмесячнымі пачамі хадзілі касіць і жытнішча. А якая трава была тады? Лебяды ды хвощы.

Памятаецца, як аднойчы яго, Шкварніка, прыхапіў у полі старшыня калгаса. Худы, з перабітай на фронце пагой, у гімнасцёрцы з ордэнскімі калодачкамі, ён заўсёды ездзіў на кані і ўдзесь, і поччу. Тады зусім печакана, як здаць, ён вынырнуў з цемры і, не разбіраючыся, хто перад ім, пачаў асіпшым ад крыку голасам сыпаць аднымі мацюкамі, хоць вушы затыкай. Спачатку дасталося Акуліце, першую заўважыў, а потым угледзеў і яго, Шкварніка. «Я вас павучу, як раскрадаць калгаснае дабро, я вас туды-растуды... Каб вапай і нагі тут не было!» Касу ў зямлю, прыламаў пры пятцы, вярхоўку парэзаў пажом так, што і звязваць было нечага, і паехаў далей у ноч шукаць яшчэ злачышцаў. І хутка зноў чуўся яго сьплаваты голас, зноў ламалася печая каса...

Пасля той начной крыўды Шкварнік упершыню падумаў аб тым, каб пакінуць калгас. Але не крыўда па старшыню была галоўнай прычынай. Не. Расла сям'я, а заробкі ў калгасе не раслі, працавалі, як цяпер гавораць, на грамадскіх пачатках, больш за тры соткі, што былі ля хаты. І Шкварнік паехаў у Прыпяцк. Трапілася на вочы аб'ява, што была наклеена на слуп на аўтобусным прыпынку, ля базару. Набіраліся рабочыя ў геалагічную экспедыцыю. Яму спадабалася, што працаваць прыйдзеца амаль ля дому, ды і заробак абяцалі пярэпшы. А галоўнае, праз кожныя тры вахты давалі адгул, можна было і дома нешта зрабіць па гаспадарцы. Доўга ён працаваў памбурам, потым бурывельчыкам, памочнікам майстра, майстрам. Колькі разоў вучыўся на розных курсах. І вось цяпер самы кваліфікаваны ў канторы майстар косіць жытнішча з капюшынай...

Шкварнік заўважыў, што падумаў пра сваё стаповішча без той трывожнай крыўды, якую яшчэ так востра адчуў сёння рапцай, калі пачуў па радыё пра паўтаразведку. Яшчэ зусім неведомая і печаканая сунакоенасць была цяпер у яго на душы. Можна, ад таго, што захапіўся гэтай касьбой?.. Прайшоўшы доўгі пакас, ён уваткнуў касу ў зямлю і памяташыў яе, — доўгі і тонкі зван наляцеў у празрыстым наваколлі.

— Можка, кваску хочаш? — спытала Акуліна, якая ішла ўслед за ім і раструшвала граблямі пакос, каб ён хутчэй прасыхаў. — Я скажу табе, што такога сцёрапу ніколі не касілі. Тут яго не два вазы будзе, а ўсе тры, — выцірала яна далонню спацелы лоб.

— Разварушыш яшчэ пару пакосаў, дык чатыры скажаш, — засмяўся Шкварнік. — Слухай, Куліц, пясі-ка ты сваю кашолку, ды перакусім, а то каса не хоча касіць.

Акуліна разаслала чысты настольнік, паляпала па ім рукой, каб не бугрыла трава, палажыла хлеб, яйкі, сала, чырвоныя памідоры, соль у вышчарблянай шкляпцы-стограмоўцы — усё, што прынесла.

Даўно не еў Шкварнік з такім смакам. А пасупраць сядзела Акуліна і з такой любасцю паглядвала на яго, нібы ўсё не магла прывыкнуць да мужа, як тая салдатка, што пасля доўгай вайны дачакалася любага і доўга яшчэ не магла паверыць у сваё шчасце. Твар яе з адвечным загарам вясковай працаўніцы, з маршчынкамі, што прыкметна збегліся ля рота, і асабліва — вакол вачэй, памаладзеў, так і свеціцца даўняй усмешкай маладой пары.

А сонца паднялося ўжо высакавата і адчувальна грэла ў плечы. Але раса яшчэ трымалася на траве, асабліва ўнізе, дзе быў цянік. Праз палі, міма іх вёскі, некуды за далёкі сіні лес сігалі электрычныя слупы, і паветра стаяла такое празрыстае, што далёка былі відаць абвіслыя, здавалася, ледзь не да зямлі, правады, асабліва ўдалечыні. І павокал была такая ціша, што чулася, як хрустае трава пад косамі, а калі хто мянташыў касу нават за бугром, дык здавалася, што — побач.

— Прыемнага апетыту, Атрох Ігнатавіч! — пачулася нечакапа побач.

— Ой, як з неба зваліўся, — войкнула Акуліна.

— Сапраўды, як з неба, — падняўся Шкварнік. — Дык якім ветрам, Аляксандравіч?

— Ды прыехаў старых адведаць, а яны мне касу ў рукі ды па поле... Там, па бугры, косім. Прайшоў пару пакосаў, і рукі затрымцелі: адвык касіць...

— То садзіся, Віця, сьнедай з намі, — запрашала Акуліна.

— Ды дзякую, толькі ад свайго сьнедання.

— Можка, тады кваску нашага? — запабягала Акуліна. У яе інтанацыі, у руках з'явілася нейкая разгубленасць, з якой яна ніяк не магла справіцца, як ні старалася.

— Вось кваску з асалодай, — і ён вышіў поўны палі-
ваны карэц рэзка-кіслага напітку. — Цудоўны ў вас квас,
цётка Акуліна, цудоўны!.. Ну як, Ігнатавіч, працуецца ў
калгасе?

— Ды так.

— Гэта ж вы, Ігнатавіч, былі на курсах, чуў, вучыліся
працаваць з тэстарам?

— Ды абучалі, — неахвотна адказаў Шкварнік. — На-
ват пасведчанне ёсць. Ды што з яго?

— Вы так гаворыце, пібы не хочаце і ўспамінаць пра
сваю работу на буравой, — засмяўся Віктар. — Няўжо,
Ігнатавіч, адвыклі?

— А пачаў адвыкаць, — паглядзеў Шкварнік на Аку-
ліну, якая лавіла яго кожнае слова. — Адвыкнеш, калі
ты нікому не трэба.

— Не трэба? — запырэчыў Віктар. — Ды нам майстар,
які мае права працаваць з тэстарам, трэба як ніколі...

— Я прасіцца назад не буду, — сказаў цвёрда Шквар-
нік і ўбачыў, як павесялела ад яго слоў Акуліна.

— Дык вас, Атрох Ігнатавіч, паклічуць, — паабяцаў
Віктар. — Абавязкова паклічуць. Я сам перагавару з ды-
рэктарам. Ну дык як, Ігнатавіч? На вас можна спадзя-
вацца?

— Мяне ж яшчэ не спісалі на пенсію, — сказаў Шквар-
нік і пачаў мянташыць касу.

— Дык дзякую вам, цётка Акуліна, за квас, — сказаў
Віктар на развітанне. — Скажу маці, каб распытала, як
вы яго робіце. Ну пайду, а то мой стары яшчэ без мяне
ўсю пайку выкасіць, — і ён пакрочыў, заграбаючы цыба-
тымі пагамі скошаваю траву.

— І прыясла ж яго нячыстая, — не вытрывала Акуліна.

Шкварнік нічога не адказаў. Памянташыў касу, заняў
пракос. І хаця раса амаль зусім апала, касілася яшчэ
лягчэй, чым з раніцы. Не заўважыў, як і пракос прайшоў.
Азірнуўся. Акуліна, як убірала ежу ў кашолку, так і за-
сталася там, забылася, што ёй трэба разграбаць траву.

«Перажывас», — паспачуваў ёй Шкварнік і пачаў новы
пракос.

Віктар сышоў з аўтобуса і які час стаяў, не маючы
сілы рухацца — мала таго, што ногі балелі пасля касьбы,
дык і ў аўтобусе давялося сядзець якраз над колам, ледзь

не даставаў каленямі грудзей: занямела ўсё цела. Ён бездапаможна азірнуўся — ці няма дзе таксі? Але таксі не было, і Віктар, перасільваючы боль у нагах і асабліва ў спіне, паціху паклыпаў па тратуары. Да канторы крыху разышоўся.

На лавачцы перад канторай сядзеў Дзятлаў і курыў. Віктар, упіраючыся рукамі ў калені, ціха апусціўся побач.

— Хворы? — пацікавіўся Дзятлаў.

— У бацькі гасцяваў, пакасіць давялося, цяпер як пабіты... — паскардзіўся Віктар. — А ты чаго тут, можа, выклікалі?

— Ды не, прыехаў камандзіроўку прасіць. У Саратаў.

— А ты не ездзіў яшчэ?

— Не хацеў ехаць, абы з'ездзіць. Ведаеш, калі там нічога цікавага, дык Чокап жа праходу не дасць. Трэба і не трэба, а будзе ўспаміпаць. Ты яшчэ яго не ведаеш. Такая зануда... Гэта пры Круглове прыціх, відаць, баіцца... Паехаць, дык каб недарэмна. З таго часопіса толькі ясна, што пры дапамозе каратажа знайшлі нафту. І ўсё... І пічога больш певядома... Карацей, я напісаў пісьмо, прасіў расказаць падрабязна, як і што. І вось атрымаў адказ.

— А што пішучь? — пецярыліва спытаў Віктар.

— Пачытай.

У пісьме расказвалася, як на адной плошчы доўга шукалі нафту і не маглі знайсці, хаця прызнакі яе былі відавочныя. Звярнулі ўвагу на нязначныя газавыдзяленні пры бурэнні. Задумаліся, як выдзеліць з раствору большую колькасць газу. І прыдумалі даволі просты прыбор. Аналіз газу і дазволіў газакаратажнікам беспамылкова вызначыць нафтапосны пласт.

— Слухай, Пётр Аляксеевіч, нешта ж падобнае і ў нас з гэтым самым газам, — падхапіўся ўзрушаны Віктар і ледзь не войкнуў ад рэзкай болі ў паясніцы і ў нагах.

— А я пра што... — падняўся і Дзятлаў.

— Ды справа і не ў гэтым. Галоўнае, ідэя! Зараз жа пойдзем да Круглова. Мы яго навінны ўсё-такі перакапаць, — і Віктар першы паспяшыў у кантору. Па спежцы ішоў роўна і хутка, толькі на сходках цяжка было падымаць ногі, і ён неяк смешна з размаху ўскідваў іх адну за другой.

Круглоў чытаў нейкія паперкі, і калі зайшлі да яго хлопцы, то не вельмі ахвотна адарваўся ад іх.

— Прабачце, Мікалай Міхайлавіч, мы па справе, — спыніўся ў дзвярах Віктар.

— Ды праходзьце, праходзьце, — паказаў Круглоў рукой на крэслы перад сталом, счакаў, пакуль хлопцы ўсе ліся і, не звяртаючы ўвагі на пісьмо, якое адразу Віктар палажыў на стол перад ім, спытаў: — А дзе гэта вы, дарагі Буткевіч, прападаеце? Вас два дні шукалі па ўсіх буравых...

— Тут мае старыя педалёка жывуць, паехаў на дзяпёк, а там папрасілі дапамагчы па гаспадарцы, я і затрымаўся. Прашу прабачэння, Мікалай Міхайлавіч, — і, усміхнуўшыся, сказаў: — Болей не буду... Можна, што пільнае, Мікалай Міхайлавіч?

— Работа ёсць работа, — буркнуў незадаволена Круглоў. — І, акрамя ўсяго, павінна быць дысцыпліна. А то заўтра едзем пад Зую прывязваць буравыя, а старшага геолога ўчастка няма. Вы павінны ведаць, што ў вас на ўчастку робіцца. Сёння паехалі б, каб знайшлі вас. Ну добра, спадзяюся, гэта апошняя такая непрыемная размова ў нас. Дык што ў вас за справа?

— Вось пазнаёмцеся з пісьмом, — і Віктар падсунуў бліжэй да Круглова спісаньы аркуш паперы з вучнёўскага сшытка.

Круглоў прачытаў і, апусціўшы акуляры на нос, дачытліва паглядзеў на Віктара, потым на Дзятлава.

— Я, капешне, разумею, — пачаў сціпла Віктар, — што планы зацверджаны, прыняты нейкія рашэнні і іх трэба выконваць. Усё ясна. Але вопыт саратаўцаў паводзіць на думку: а ці не атрымалася ў нас нешта падобнае і на Быкаўскай плошчы? Можна, мы там таксама кожны раз праходзілі міма нафтапоснага пласта толькі таму, што былі пазначаны газалакаванні? Мікалай Міхайлавіч, а няўжо нельга залажыць адну свідравіну на Быкаўскай і ўсё праверыць, — да таго часу Дзятлаў з Саратава прыедзе, у нас будзе больш дасканалы дэгазатар, — выпрабоўваць свідравіну ў час бурэння тэстарам. Нам жа ніхто не даруе, калі пакінутая намі педаразведанай плошча раптам акажацца нафтапослай. Ды якая плошча! Адну толькі свідравіну... Гэта ж не мой асабісты капрыз. Геалагічная ідэя, у якую я веру, асабліва пасля пісьма саратаўцаў, і якую трэба праверыць эксперыментальна.

— Каб не каштаваў сотні тысяч гэты эксперымент, то ніхто б не быў супраць, — уздыхнуў Круглоў. — А так...

Вось мы праектавалі забурцы на Зуеўскай шэсць свідравін. Структура вялікая, і трэба мінімум шэсць свідравін, каб мець пэўнае ўяўленне аб структуры. А нам дазволілі толькі дзве. Вось так. Самі павінны разумець, Віктар Аляксандравіч, што сітуацыя не вельмі для розных эксперыментаў. Так што прыйдзецца вам пакуль займацца толькі Зуеўскай структурай. Прынята рашэнне, яно зацверджана, і мяняць нічога не будзем. Само сабой зразумела, Віктар Аляксандравіч, што вам ніхто не стане перашкаджаць правяраць свае геалагічныя ідэі на Зуеўскай. Толькі будзем вітаць. Ну а калі разбагацеем, то, можа, яшчэ вернемся і да Быкаўскай. Жыццё само пакажа... На гэтым і спынімся, Віктар Аляксандравіч... Няхай Дзятлаў едзе ў Саратаў, вопыт рускіх сяброў будзем выкарыстоўваць на Зуеўскай плошчы... У вас няма больш нічога?

— Не, — падняўся Віктар і паморшчыўся ад болю.

За ім моўчкі выйшаў і Дзятлаў.

— Непрабываемы стары, — сказаў ён.

— Сваё гне, — пагадзіўся Віктар. — Ну, ты зараз пойдзеш к Чокапу? Тады ідзі, а я потым, бо мне таксама трэба.

Дзятлаў быў у дырэктара доўга. Віктар не стрываў бы і зайшоў, ды ўсеўся ў прыёмнай у даволі ўтульным крэсле і не хацеў не тое што падымацца, а і варушыцца. Ён усё думаў пра гаворку з Кругловым і толькі цяпер бачыў, які нясмелы, які ненастойлівы быў ён, Віктар, паводзіў сябе, як які прыкладны школьнік. Круглоў сказаў, а ён і паслухаў, не стаў прэрэчыць, не стаў крычаць, змагацца за сваю думку, за сваю ідэю, якая, асабліва цяпер, здавалася правільнай. І толькі варта здзіўляцца, чаму яе не зразумеў Круглоў і раней, і зараз... І Віктару прыходзілі цяпер вельмі дакладныя думкі, вельмі моцныя словы, што каб выказаць іх галоўнаму геалагу, то ён не адмахнуўся б так лёгка ад яго. Ён сядзеў і злаваўся на сябе, злаваўся на Дзятлава, што зайшоў той да дырэктара і сядзіць... Няўжо трэба цэлая гадзіна, каб падпісаць камандзіроўку?

А калі Дзятлаў выскачыў з дырэктарскага кабінета, ледзь не з усёй сілы грукнуўшы дзвярыма, то Віктар не адразу і заўважыў, што той занадта ўжо часта лапае па кішэнях, відаць, не ведаючы, што хоча і знайсці ў іх. Нарэшце ён перахапіў наветра і сказаў, як стрэліў:

— Ідыёт!

Сакратарка, якая да гэтага засяроджана пісала на машыцы, паглядзела на Дзятлава і паяк стрымана хіхікнула.

— Ды што такое, Пётр Аляксеевіч? — апёршыся рукамі на спінку крэсла, падняўся Віктар.

— Вось скажы, ты даўно мяне ведаш, я быў калі п'яны? Скажы?.. А той ідыёт думае, што я толькі тое і раблю, што валяюся пад платамі. Баяўся камапдзіроўку падпісваць. Ідыёт! «Яшчэ пападзеш у саратаўскі выцвярэннік». Чуў? Не ведаю, адкуль у яго такое жадаанне прынізіць чалавека? Ну быў раз, быў, дык не гаварыць жа пра гэта дзесяць гадоў запар.

— А што там у цябе было? — спытаў Віктар. — Ты пешта мне гаварыў на вяселлі ў Лузько...

— Ну было... А фактычна пічога і не было. Заседзеўся з сябрамі ў рэстаране, а апошні цэплаход і адышоў на Бабры. Ну я і стаў патрабаваць у начальніка рачнога вакзала, каб даставілі мяне дамоў. Бачыце, не мог я жыць, не пабачыўшы Кацю. Мяне і даставілі ў выцвярэннік. Дык калі гэта было?

— Што ж, Пётр Аляксеевіч, дырэктар правільна робіць. Ведаеш такую байку? Цыган, адпраўляючы на ваду свайго цыганёнка, адхвастаў яго вярхоўкай. «За што?» — пытаюцца людзі. «А каб гладыш не разбіў, — адказвае цыган, — А то разаб'е, дык позна паказваць будзе». Так і наш дырэктар.

— Твая праўда, — рассмяяўся Дзятлаў.

— Ты ж глядзі, не забудзь пра лінолеум, — сказала Ліда мужу, праводзячы яго на работу. Яна яшчэ раз прыдзірліва аглядзела яго, разгладзіла на спіне складку, якая ўтварылася, калі Лузько, задраўшы рукі, прычэсваў чунрыну, чмокнула ў шчаку і яшчэ раз наўздагон напамніла: — Не забудзь жа пра лінолеум!..

— Добра, добра, — памахаў ён рукою жонцы так, нібы адагнаў камара ад вуха, і паспяшыў па ступеньках уніз. На ім была беласпёжная сарочка, ад якой ішоў прыемны пах свежае вады і воцату, зялёны гальштук з жоўтымі кроплямі на ім, — якраз такі гальштук быў у Ступіча, калі той прыязджаў з камісіяй, — у касцюме, адпрасаваным да вострых стрэлачак на штанінах. У апошні час ён

кожны дзень хадзіў на работу ў касцюме, пад гальштукам, і ўсё не мог прывыкнуць, здавалася, нібы ідзе першы раз. Раней ён адзяваўся так вельмі рэдка, а цяпер жонка прыдзірліва сачыла за яго знешнасцю. І нават тады, калі яму раптам хацелася адзець сваю спартыўную куртку, у якой звычайна хадзіў на работу раней, халасцяком, дык яна была супраць.

Яшчэ з большай патрабавальнасцю, чым да знешнасці мужа, яна ставілася да абсталявання кватэры, асабліва пасля таго, як у іх пабыла Тамара і не ўхваліла іх мэблю.

Спачатку зрабілі невялічкі рамонт. Калі залу абклеілі шпалерамі блакітнага колеру з маленькімі ружовымі кубікамі, то высветлілася, што люстра з зеленаватымі плафонамі ўжо не падыходзіць. Замянілі люстру. Падлогу перафарбавалі ў больш светлыя таны. Дыван, што быў у зале, перанеслі ў спальню. А новы дыван у залу на базе райспажыўсаюза падбірала сама Ліда. Замянілі і ложкамі. Праўда, Ліда вельмі хацела купіць імпортныя, але імпортных якраз не аказалася, дык яна і задаволілася ложкамі вытворчасці мясцовай фабрыкі, бо яны былі такога ж колеру і так блішчэлі, як і імпортныя. І калі, здавалася, усё было зроблена, ёй хацелася заслаць падлогу ў калідоры і на кухні лінолеумам: лягчэй будзе выціраць пыл, ды ён будзе і не так збірацца.

Для канторы ў гэтую раніцу было шматлюдна. Стаяў і невялікі абшарпаны канторскі аўтобус. Лузько хацеў прашмыгнуць міма непрыкметным, але яму насустрач выйшаў Шкварнік. Ён не столькі быў рады бачыць геолога, колькі рады быў свайму вяртанню наогул, і педзе ў душы думаў, што гэта таксама для ўсіх падзея.

— Прывітанне! — буркнуў Лузько, а потым, нібы апомніўшыся, зацікаўлена спытаў: — Што, вярнуўся, Атрох Ігнатавіч?

— Ды прыехалі на машыне, пагрузілі і прывезлі.

— Трэба было на колькі дзён раней, а то ўчора знялі ваш партрэт з Дошкі гопару.

— Ды ліха з ім, — махнуў рукою Шкварнік. — А як у вас справы, Адамавіч? Чуў, ажаніліся? Віншую, віншую. З добрай сям'і дзяўчына. Ведаю. А цяпер вы дзе, на ўчастку?

— Не. У тэматычнай партыі. Вы прабачце, Атрох Ігнатавіч, мне трэба пазваніць там. А вы заходзьце, за-

ходзьце калі, — і Лузько паспяшыў развітацца. Зайшоўшы ў кабінет, ён пазвапіў знаёмаму прарабу, з якім дамаўляўся яшчэ раней паконт лінолеуму, і той сказаў, каб гадзіц у дванаццаць, як будзе абед у будаўнікоў, пад'ехаў і забраў. Лузько адразу ж пабег да Чокана, пакуль той не пасхаў, папрасіць машыну. У калідоры нос у нос сутыкнуўся з Віктарам, які быў у выцвілых вельветавых штанах, кортавай тэнісцы і ў куртцы з башлыком. На галаве блінцом ляжаў карычневы берэцік.

— А-а, Баціслаў, — спыніўся той. — Што ты, як жаніх, прыбраўся? Едзеш з памі?

— Сваё ад'ездзіў, — усміхнуўся Лузько.

— Ці не рапа? — І, некага заўважыўшы з патрэбных яму людзей, Віктар ледзь не пабег па калідоры.

Дамовіўшыся з дырэктарам паконт машыны, Лузько вярнуўся ў свой кабінет, але адразу, як заўсёды, сёння за работу ўзяцца не мог, сядзеў і праз акно сачыў, як ля аўтобуса збіраюцца геалагі, інжынеры, геофізікі, мантажнікі, майстры — усе, каму трэба і не трэба было, — але ж цікава! — ехаць на Зубеўскую плошчу. Усе весела гаманілі, смяяліся.. Ці даўно сам, учарашні студэнт, малады геолог, вось з такім жа хваляваннем ехаў на прывязку першых буравых на Быкаўскую плошчу? Нібы ўчора! А колькі было надзей на поспех!.. Праходзілі гады, а надзеі не апраўдваліся... Дык нечага цяпер з патаемным сумам глядзець у акно, дарагі мой Лузько, у цябе ўсё гэта было, усё гэта ты даўно зведаў і паспеў забыць, і калі сумна табе цяпер, што ты не з усімі ля аўтобуса, — табе ж ніхто не перашкаджае паехаць з імі, — а таму, што ўспамінаецца твая ранняя маладосць, дарэмна згубленыя гады... Не, не там, не па буравых твая дарога ў будучыню, а кліча цябе зусім іншая далячынь, цябе чакае навука! І хай покуль недзе ў душы пасміхаецца з цябе гэты зялёны Буткевіч! Хай яшчэ пашукае столькі нафты, як ты, ды нічога не знойдзе, тады яшчэ невядома, якую песню запяс! Лузько задаволена ўсміхаецца сваім разважаням.

— Хай едуць!..

Лузько кожны дзень з раніцы, покуль у яго была свежая галава, рабіў вышкі для будучай дысертацыі. З кіраўніцтва ніхто не цікавіўся, што робіцца ў тэматычнай партыі. Чокан наогул ёю ніколі не займаўся і недзе лічыў, што яна зусім непатрэбная канторы. А ў Круглова, здаецца, проста не дайшлі яшчэ рукі да яе. Так што Лузько

з двума сваімі падпачалешымі рабілі, што ім хацелася. Ён часта ім даручаў выпісваць штось для сябе, і тыя добра-сумленна выпісвалі, нічога не падазраючы. Яны прывыклі выконваць даручэнні начальства, не вельмі цікавячыся, што для чаго. Такім чынам, за кароткі час Лузько не толькі сабраў багаты матэрыял, але многае паспеў запісаць на спецыяльныя невялічкія карткі з ватманскай паперы, каб потым пры напісанні дысертацыі яму было зручней жапгліраваць фактамі.

Перад самым абедам Лузько сабраў запіскі зноў у папку і схаваў яе ў шуфлядку, замкнуў, ключык палажыў у кашалёк, у якім пасіў грошы і дакументы. Узяў машыну і завёз дамоў ліполеум. Пасля абеду заслаў ім калідор і кухню, месцамі прыбіў яго цвікамі. Ісці на работу на якія паўгадзіны не было ніякага сэнсу, тым больш што начальства ўсё ў ад'ездзе, і ён, адчыніўшы пасцеж дзверы на балконе, прылёг на канапе адпачыць. Спаў не моцна, бо чуў, як прыйшла з дзяжурства жонка, як тупала на кухні, бразгала посудам, а потым зайшла ў залу, сёла ля яго, прыхілілася тугімі грудзямі.

— Стамілася? — абняў яе за плечы.

— Было блага... Адзін раз дык ледзь прытомнасць не страціла. Глаўурач заўважыла, адправіла дамоў. А цяпер пібы і лепей. Добра, што хоць апетыт не прапаў, а многія ж есці нічога не могуць...

— Ну і як у калідоры? — спытаў Лузько, не дачакаўшыся ад жонкі ацэнкі яго дзейнасці.

— Добра. Дзякую, Баціслаў! — але ў голасе яе не было ніякага захаплення: яе проста нішто не радавала.

— Ну, што яшчэ табе трэба ў кватэры? — спытаў Лузько пезадаволены.

— Нічога, — спакойна адказала яна, зусім не рэагуючы на яго настрой, — Ведасш, Баціслаў, цяпер будзем збіраць грошы табе на паліто. Тваё зімовае паліто зусім знасілася...

Праз гадзіны паўтары прыехалі на месца. Спыніліся на шашы. Управа быў роўны, з рэдкімі бародаўкамі лугавых мурашнікаў, поплаў, а за ім, мо праз якіх кіламетры два, падымаўся цёмны сасновы лес. А з другога — балота, роўнае, выкапаннае па краях, і купністае пасярэдзіне. На купінах тырчала асака. Там-сям падымаўся ня-

смела рэдкі сітняг. Адрэзу за балотам, ці, можа, толькі так выдавала адсюль, з нашы, шнурочкам выцягнулася вёска. З таго канца яе, ледзь не на гарызонце, бялеў пад чырвоным дахам белы высокі будынак. Калгасны клуб ці школа.

— А тут педалёка будзе і па малачко бегаць, — пажартаваў пехта.

— Чаго бегаць, можна ў прымы прыстаць, дык гэтага дабра будзе бясплатна колькі хочаш, — сказаў Чугуй. Ён павольна вылез з аўтобуса, агледзеўся, пачакаў Шкварніка, і яны ўдвух адышліся крыху ад ўсіх. Чугуй працягваў пехта расказаць Шкварніку. Яны і ў аўтобусе сядзелі побач і прагаварылі ўсю дарогу.

Хлопец з доўгімі валасамі, як даўно нястрыжаны, і з ускудлачанай бародкай, у вузкіх шэрых штоніках, пабітых частымі блішчастымі заклёпкамі, паставіў на мосцік з бетонных труб, праз якія з поплава сцякала вясной і ў дажджы вада ў балота, сваю трыногу і пачаў, прыжмурыўшы вока, углядацца ў акулляр тэадаліта. Чугуй і Шкварнік падышлі да юнака з рэйкай.

Барадаты пехта доўга круціўся ля тэадаліта, а потым, не адрываючыся ад акулляра, махнуў рукою, і юнак, можа, які сямікласнік, у сінім школьным гарпітурчыку, у кароткіх штоніках, пайшоў з паласатай рэйкай у руках, а барадаты махаў яму рукамі браць правей ці лявей. Вось барадаты даў знак спыніцца і сам пайшоў у адзначаным кірунку. Усе рушылі ўслед за ім. А ён моўчкі спыніўся і забіў драўляны колік у зямлю.

— Вось тут і будзе наша першая буравая, — сказаў Чокан так, пібы ён сам толькі што адшукаў месца для буравой.

— Месца цудоўнае, — не змаўчаў і Круглоў і звярнуўся да высокага, хударлявага, чамусьці нягледзячы на цёплы дзень, у шэрым даўгаполым плашчы брыгадзіра маптажнікаў. — Колькі, Нікіфаравіч, дзён будзеш будаваць буравую?

— Дзён? — усміхнуўся ён, паказваючы металічныя — аж сінія — шчыльныя зубы. — Болей месяца. Пакуль яшчэ ўсё завязуць! У нас жа, ведаеце, Міхайлавіч, пакуль раскачаюцца...

Чокану не спадабаліся апошнія словы брыгадзіра маптажнікаў, і ён па-начальніцку рэзка сказаў:

— Больш месяца? У такіх умовах? Ля самай, лічы,

дарогі? Каб з пас людзі смяліся? Даю вам дзён дваццаць...

— Шэсць, — падказаў чадавак у плашчы.

— Дваццаць пяць — і ні дня больш, — закончыў Чокан і, не чакаючы, пакуль брыгадзёр мантажнікаў выкапае капец на месцы будучай буравой, вярнуўся на шашу, дзе на мосціку зноў круціў свой тэадаліт барадач. Ён пешта доўга праз акуляр разглядаў балота, потым дастаў з нагруднай кішэлі схему, праверыў кірунак і ўпэўнена махнуў рукой.

— Вішшую, Ігнатавіч, — смяўся Чугуй над Шкварнікам. — Твая буравая будзе якраз у балоце. Ля буравой можна будзе лавіць уюпоў падсакам. Ведаеце, колькі ўюпоў у такіх балотах? Процьма. Ты ж, Ігнатавіч, тады не забудзь на юшку запрасіць. Даўно не еў юшкі з уюпоў.

— Не радуйся загадзя, — не адрываючы вачэй ад хлопчыка, што з паласатай рэйкай падыходзіў да балота, сказаў Шкварнік. — Можна, мая буравая будзе і за балотам.

А хлопчык спачатку ішоў абмінаючы купіны і па шыю хаваючыся за асакой, потым пачаў скакаць з купіны на купіну: відаць, там пачалася вада. І вось ён раптам спыніўся на адной купіне, бездапаможна азірнуўся. Барадаты ля тэадаліта рашуча махнуў яму рукой, маўляў, ідзі далей. Пад агульны смех той пачаў знімаць штаны. Павесіў на суседнюю купіну, паверх палажыў пінжак і, высока падымаючы над галавой паласатую рэйку, рушыў далей.

— Глядзі, загоніш мне буравую ў балота, — сказаў Чокан барадатаму.

— А пры чым тут я? — той не адрываўся ад акулера.

— Між іншым, Павел Фёдаравіч, каб нафта ведала, што праз мільёны год над ёй утворацца гэтая калюжына, — сказаў Круглоў Чокану, — то яна абавязкова перабралася б у іншае месца, каб пас з вамі не турбаваць.

Нехта з прысутных стрымана хіхікнуў. Чокан азірнуўся, але не заўважыў хто.

Барадаты ля тэадаліта махнуў рукой, і паласатая рэйка застыла амаль сярод балота.

— Та-ак, — уздыхнуў Чокан. — Недарма мне сёння сон паганы сніўся.

— Трэба б знак там наставіць, — сказаў Круглоў майстру мантажнікаў.

— Ды ён там лазіну ўваткне якую, — адказаў той. — Чаго нам усім лазіць у балота? Будзем будаваць, разбяромся.

— І пабудуем буравую метраў на сто ўбок? — незадаволена сказаў Круглоў.

— Ну і сярод балота, — пачаў быў пярэчыць і Чокап, але яго не стаў слухаць Круглоў, пайшоў да аўтобуса, развязаў рукзак і дастаў высокія паляўнічыя боты, абуў іх і, нічога нікому не гаворачы, скіраваў на балота.

— Вось што такое вопытны геалаг, — сказаў Шкварнік Віктару, які ў час паездкі прыслухоўваўся да кожнага слова галоўнага геолога, сачыў за кожным яго рухам.

Круглоў дайшоў да месца будучай буравой, спыніўся, агледзеўся і выйшаў на бераг на той бок балота. Абышоўшы яго, вярнуўся, сказаў дырэктару:

— З таго краю бліжэй да буравой, чым з гэтага. Адтуль трэба будзе і пад'язджаць.

— Можа б, крыху яе перасунуць? — пачаў не вельмі рашуча пярэчыць Чокап. — Пры нашых абмежаваных сродках...

— Вы заўсёды так совалі буравыя?

— Не заўсёды, Мікалай Міхайлавіч, — сціпла, але цвёрда гаварыў Чокап. — Мпе, акрамя ўсяго, даводзіцца думаць пра сродкі. Уяўляеце, колькі тут будзе непрадугледжаных выдаткаў? А дзе іх узяць? Прыйдзецца ж пяском засыпаць балота. А калі буравую пабудоваць бліжэй да берага, перасунуць на хрыбту ўправа ці ўлева метраў на сто? У час бурэння ўсё роўна свідравіпа адхіліцца ў які-небудзь бок.

Спакойшы і цвёрды той падзейнічаў на Круглова. Ён дастаў карту і ўважліва стаў разглядаць яе, а потым моўчкі злажыў і схавав у кішэню.

— Нельга, Павел Фёдаравіч, — сказаў ён, хаця ад яго ўсе ўжо чакалі ўступкі. — Чацвёртая буравая спраектавана якраз там, дзе самая верхняя кропка структуры. І калі ёсць наогул тут нафта, дык яна ў першую чаргу павінна быць пад гэтай калюжынай. Мы яшчэ не ведаем, наколькі памыліліся геафізікі. І можа, тая сотня метраў, на якую адсунемся ўбок, і не дазволіць нам трапіць у скопішча нафты...

— Акрамя ўсяго, Мікалай Міхайлавіч, — стаяў на сваім Чокап, — пры такіх умовах мы не ўкладзёмся ні

ў якія графікі. Мы яшчэ самі не ведаем, колькі часу трэба, каб засыпаць тую багну пяском. А пры такіх умовах я не магу гарантаваць, што пабудуем буравую ў тэрмін. А за план у нас спытаюць, і моцна спытаюць.

— Месяц туды, месяц сюды — не так і страшна, — наглядзеў Круглоў на гадзішнік і сказаў, ні да кога не звяртаючыся, быццам сам для сябе: — Але ж пара і схаць...

Чокан усю дарогу думаў пра паводзіны Круглова... Ён не ведаў аднаго: галоўны геалаг быў у такой ступені вялікі пунктуаліст, што ніколі не адступаў ад прыпятых рашэнняў, і раздражняўся, калі яго штурхалі на тое, каб змяніць сваю думку, а таму шукаў у яго паводзінах зусім іншага падтэксту. Ці незадаволен Круглоў ім, дырэктарам? Дык чаму раней ён ніколі не праяўляў гэтага, а раптам сёння, так печакана. А можа, у іх з Бурдзічам адбылася адпаведная гаворка? І таму ў Круглова, разумеецца, няма ніякай патрэбы аберагаць аўтарытэт свайго дырэктара. Хутчэй — яно так, бо раней Круглоў ніколі так сябе не паводзіў, так адкрыта не супярэчыў яму, дырэктару. Хаця, не можа быць... Бо каб было што сур'ёзнае, то яму, Чокану, паведамілі б яго сябры. А потым жа да сённяшняга дня іх адносіны з галоўным геалагам былі такія, што лепшых і не трэба. Хаця што гэта былі за адносіны, калі разабрацца? Чокан з першага дня ва ўсім падтрымліваў Круглова, і здавалася, што поўпасцю заваяваў яго давер. Аказваецца — не, і сёння гэта стала ясна. Ды што з таго, што ён яго падтрымліваў ва ўсім? Круглоў не вельмі дамагаўся гэтай падтрымкі, — вельмі яна яму трэба, яго ж падтрымлівае сам Бурдзіч! — а потым, можа, ён успрымаў яе, як якую заканамернасць, нічога асаблівага ў ёй і не бачыў. Капешпе, так... Чыста службовыя адносіны. А дружба паміж імі так і не ўзнікла. І ён, Чокан, не падумаў раней пра гэта, быў задаволены тым, што было. І дарэмна. Хаця яшчэ зусім не позна нешта і зрабіць. Запрасіць як-небудзь Круглова на рыбалку ці ў грыбы. Пасядзець дзе пад дубамі ў сяброўскай кампаніі... Так трэба і зрабіць.

Чокан па тэлефоне запрасіў да сябе Лузько. Той зайшоў і наслупіва спыніўся ў парозе.

— Ну, што ты там стаў? — сказаў дружалюбна, як

толькі ўмеў, Чокап. — Ідзі падсаджвайся, ды бліжэй. Справа вось у чым, Баціслаў Адамавіч. Сёння быў раніцай на базары, бачыў — прадаюць белыя грыбы. І багата...

— Ды іх цяпер, кажуць, навалам, — сказаў і Лузько.

— Неяк наш галоўны прасіў, каб яго звазілі ў грыбы. Чалавек не ведае тут мясцін. Яго можна зразумець. Тым болей што нам не так цяжка звазіць яго, ды і самім заадно з'ездзіць. Як ты, Баціслаў Адамавіч, паедзеш з памі?

— Хто ж адмовіцца ад такога, Павел Фёдаравіч? — пагадзіўся Лузько.

— Ну і выдатна. Дык вось... Бяры маю «Волгу» і праедзь у разведку. Ведаеш Лясную за Прыпяццю? Не ведаеш? Шкада. Але нічога, мой шофер ведае. Там грыбаварам працуе Зосім Касач. Дык пяхай ён пакажа табе грыбное месца. Скажаш, што ў гэту нядзелю будзем...

— Ясна, Павел Фёдаравіч. Калі ехаць?

— Хоць і зараз, калі цябе нішто не трымае.

Лузько сабраў на сталае паперкі ў папку, папку замкнуў у шуфлядцы і, нават не сказаўшы, што яго сёння ўжо не будзе, развітаўся і выйшаў. На вуліцы спакойна, пават крыху змарок марудліва, каб болей супрацоўнікаў канторы яго заўважыла, падышоў да машыны, істаронка адчыніў дзверцы, нечага яшчэ азірнуўся, нібы і сапраўды што зацікавіла яго ў канцы вуліцы, сеў у машыну. Праз ветравое шкло была відаць толькі яго галава, якую ён стараўся ўзняць вышэй.

А праз якую гадзіну яны ўязджалі ў невялічкую вёсачку, вакол ахіленую лесам. Хаты тут стаялі з аднаго боку, за імі не было, як звычайна, прысад, а пачынаўся адразу сасопнік. А агароды былі праз вуліцу насупраць кожнай хаты за старадаўнім плятнём з тоўстае лазы, якая месцамі ля зямлі паспела пусціць парасткі так густа, што, здавалася, пляцень тырчыць з хмызняка. Пляцень быў аблытаны гарбузнікамі, і на ім там-сям віселі цяжкія паласатыя гарбузы. За агародамі адразу пачынаўся нізкарослы алешнік; там, відаць, працякаў лясны раўчук.

Хата грыбавара стаяла ў канцы вёскі. Яна была невялікая, але новая, з карупкавым пафарбаваным фратонам, карупкавымі блакітнымі аканіцамі, абгароджаная роўленька напілаваным штыкетнікамі. Перад домам, на лясным раўчку, была зроблена, магчыма, самім гаспада-

ром немудрагелістая плаціна, і перад ёй утварылася невялікае возера, у якім спакойна адбіваліся і альшэўнік на тым беразе, і высокае неба. На беразе возера, пад старымі разгалістымі грушамі-дзічкамі стаялі два счарпелыя ад дыму катлы для варкі грыбоў і невялікая доўгая і вузкая будыніна з абапалкаў, крытая толлю, як потым высветлілася, — склад для апрацаванай і неапрацаванай прадукцыі.

Машина спынілася якраз ля гэтага склада і коратка прасігналіла. Спачатку па кухонным акне захісталася занавеска, — нехта пацікавіўся з хаты, — а потым выйшаў на гапак чалавек гадоў пад сорок у матроскай цяльняшцы з закасанымі рукавамі і ў салдацкім галіфэ, у кедах. Галава яго была амаль лысая, толькі за вушамі тырчалі сівыя касмылі валасоў. З-пад абвіслых броваў глядзелі глыбокія чорныя вочкі. Чалавек пастаяў на ганку, пакруціў у бакі сваім мясістым, з чырвапаватай дзюбкай, носам, нібы каго хацеў тэрмінова ўгледзець.

— Я ад Чокана, — падышоў да яго Лузько і, заўважыўшы, што яго словы не зрабілі ніякага ўражання, дабавіў: — З пафтаразведкі.

— Ды ведаю, — сказаў, расцягваючы гукі, Касач. — Курьць ёсць? А то паслаў сваю за папяросамі, дык пакуль сходзіць тая торба, здохнуць можна.

— Цыгарэты, — дастаў пачак Лузько.

— Можна і цыгарэты, калі нічога лепшага няма, — узяў чорнымі нагцістымі пальцамі цыгарэту, пакамечыў, закурывіў. — Як трава. Ніякага смаку. Імпартныя, — ёпсеў на калодку ля штыкету.

— Ну як грыбы? Ёсць? — падсеў да яго Лузько.

— Свежых няма, паварывіў. Праз гадзіну, можа, пачнуць прыносіць. Сёння багата нашых у лес пайшло, — ён выняў з кішэні штаноў гадзіпнік, доўга глядзеў на яго і марудліва запхаў зноў у кішэню.

— Я пытаюся — у лесе?

— У лесе ёсць.

— Вось мяне Фёдаравіч і паслаў разведаць... У нядзелю думае прыехаць. Аднаму таварышу хоча паказаць, так сказаць, нані лясныя багаці.

— З вобласці ці рэспублікі той турыст? — спытаў Касач.

— Як сказаць, — завагаўся Лузько. — Хіба не ўсё роўна?

— Начальства рознае бывае, і грыбы розныя таксама бываюць, — сказаў неяк загадкава Касач.

— Начальства мясцовае, — падышоў шафёр. — Наш новы галоўны геалаг. Замяніў Ступіча.

— Ступіча ведаў, — сказаў Касач. — Быў неяк у мяне з Фёдаравічам.

— Наш галоўны хаця і мясцовы таварыш, але добра вядомы ў краіне. І ў Мінску, і ў Маскве. Ён, ведаеце... — пачаў Лузько выпраўляць недарэчнае, як ён лічыў, умяшанне ў гаворку шафёра.

— Дарагі мой...

— Баціслаў Адамавіч, — падказаў Лузько.

— Дарагі мой Адамавіч, — паглядзеў Касач чорнымі вочкамі. — Высокае начальства далёка, яно нас не ведае, і мы яго не бачым. А з мясцовым трэба жыць разам. Я ў арміі быў радавым. Хто для мяне быў самы вялікі начальнік? Узводны. Так і тут. Ты спытай у свайго Фёдаравіча, хто такі Касач.

Падышла высокая, мажная і з маленькім прыгожанькім тварам жанчына ў сіняй шаўковай сукенцы, абвіслай у падоле, села на калодку і заняла столькі месца, як яны ўдвух, падала мужу зялёную, з кляёпкі, сумку, поўную пачак папярос.

— Гродзенскіх табе набрала.

— Ну добра, — сунуў Касач пачак у кішэню галіфе, падняўся. — Дык мы, Люсь, зараз у лес паедзем, хутка вернемся, ды калі будзеш прымаць грыбы, то гавары, каб болей у партызанскі лес не хадзілі. У пядзелю там людзі будуць.

У пядзелю на досвітку Лузько стаяў ля свайго дома і чакаў машыну. Чокан абяцаў заехаць за ім. Ён прастаяў, можа, болей за гадзіну. Паветра прыкметна пасвятлела. Заядлыя грыбішкі ўжо прасхалі на сваіх мацедах і матацыклах. У паветры вісеў дым ад іх матораў. Пацягнуліся і да рачнога вакзала людзі з кошыкамі. Скопліваліся яны і на аўтобусных прыпынках. Лузько абрыдла чакаць, ён падняўся да сябе ў кватэру.

— Баціслаў? — заварушылася жонка.

— Хіба не спіш? — ён падышоў да яе. — Слухай, там, на кухні, знойдзеш вараныя яйкі, у халадзільніку — памідоры і смятана. Можа, які салацік зробіш. Хлебны квас там таксама ёсць.

— Дзякую. Лажыўся б адначываць, — параіла Ліда. — Можка, яны зусім не заедуць...

І ў гэты момант пад вокнамі задудзела машына. Лузько як ветрам здзьмула, ён забыўся і развітацца з жонкай, кулём скаціўся ўніз па лесвіцы. У машыне сядзелі Чокан і Круглоў з жонкай.

— Не, з геалагамі нешта трэба рабіць, — нібы і сапраўды абураўся дырэктар. — Аднаго ледзь разбудзіў, і гэтага ад жонкі не адарваць.

У лес прыехалі, калі сонца паднялося і яго промні прабіліся праз густалістыя дубы і празрыстыя верхавіны соснаў, запальваючы ўсімі колерамі вясёлкі буйныя кроплі расы. Машыну пакінулі на просецы — там, дакуль даехалі тады Лузько з Касачом, — далей ехаць не было куды: пачыналася пізкае месца, колы буксавалі ў вільготным і падатлівым поплаве.

— Вось за гэтай пізнай і грыбы, — паказаў Лузько на густы алешнік. Ён ішоў першы, аббіваючы расу з лісцяў, разрываючы пагамі густы калючы ажынік. — Недзе тут павінен быць партызанскі лес.

— Партызанцы ведалі, дзе хавацца, — Круглову цяжкавата было ісці ў літых гумавіках. Ногі грузлі глыбока і гучна чмокалі, калі ён іх выцягваў з твані.

— Пад горадам столькі лясоў, дык занесла іх чортведама куды, — не стрывала і Варвара Сіманаўна, якая разула свае тапачкі, каб не замачыць іх, і ішла босай.

Лузько і сам пачынаў сумнявацца, ці правільна іх вядзе, шкадаваў, што тады не агледзеў дарогу, па слова паверыў Касачу. А можа, яны ідуць зусім не ў той бок? Паглядзеў на сонца: не, здаецца, з кірунку не збіліся. Глянуў на гадзішнік. Аказваецца, яны не ішлі яшчэ і болей дзвюх мінут. Лузько толькі хацеў падзяліцца сваім сумненнем, але алешнік раптоўна абарваўся, і паказаўся парослы верасам бугор. На схіле яго і вышэй стаялі ўперамешку сосны, дубы, бярозы. Кучкамі рос арэшнік. Падняліся на ўзгорак. На яго самым краю былі відаць некалькі ямак з абваленымі краямі. Месцамі з-пад ігліцы тырчала струхлелае бярэвіне.

— Партызанскія зямлянкі, — сказаў Чокан.

Круглоў, часта дыхаючы, стаяў як зачараваны, глядзеў навокал і слухаў спевы непатрывожанага птаства.

— Грыбы! — першай заўважыла баравікі Варвара Сіманаўна. Яна нагнулася над цэлай купкай чорнагалові-

каў. — Коля, ты толькі паглядзі! Гэта ж сапраўднае цуда! Ды асцярожней ступай, а то, як слон, грыбы патопчаш. Паглядзі, які прыгажун стаіць ля самай твае пагі, ды левай, левай!.. І вуць ззаду ў цябе, і за той ямкай. Ды ты толькі паглядзі, Коля! Не, ты немагчымы, такі грыб растапаць!..

— Што хочаце, а такое я бачу ўпершыню, — гаварыў ашаломлены Круглоў. Ён дастаў з кошыка сталовы пож, тыцпуў яго некалькі разоў у зямлю, ачысціў ад хлеба і далікатна пачаў падразаць баравікі.

Лузько хадзіў збоку, каб не забягаць наперад пачальству, але і не вельмі далёка, каб увесь час былі на відавоку і Круглоў, і Чокан. Заўважыўшы, што Чокан прысеў на стары пень, паспяшыў да яго.

— Зусім нецікава, — сказаў Чокан. — Рэжаш, рэжаш і разагнуцца нельга. Спіна самлела.

— Мне таксама знадаела, — паскардзіўся Лузько.

— Некуды грыбы дзяваць, — падышоў да іх з поўным кошыкам Круглоў. — Чым далей у лес, дык болей і болей. Прама пад носам з зямлі лезуць. Мая Варвара Сіманаўна ачумела ад усяго, — ён, стомлены, прылёг на траву і тут жа падхапіўся, дастаў раструшчаны баравік, засмяяўся. — Падумаў, што жывое пад бок трапіла...

— А вы, Мікалай Міхайлавіч, грыбы — у багажнік, — параіў Лузько.

— Правільна, — сказаў Чокан. — Тым больш, што грыбы моцныя, як каменні. Паўлік! — паклікаў шафёра. — Адпясі грыбы Мікалая Міхайлавіча і Варвары Сіманаўны і высып у багажнік. Толькі не забудзь пад ніз наслаць дубовых ці якіх галінак...

— У мяне плашч там.

— Яшчэ лепш. Кошык жа назад прынясі. Як, Варвара Сіманаўна, яшчэ на кошыку парэжам? — спытаў Чокан у жанчыны, якая таксама прысела перадыхнуць.

— Ды тут і шукаць нечага, — сказала Варвара Сіманаўна. — Каб хто сказаў, што так могуць расці грыбы, то нізашто не паверыла б. Я вырасла пад Масквой, там таксама грыбоў нямала, але каб столькі... А самае дзіўнае, нават неверагоднае, што нікога тут няма. Бывала ж, грыбны лес аж стогне ад галасоў. Крычаць, аўкаюць... А тут? Аж нецікава.

Шафёр прынёс кошыкі. Круглоў з жопкай падняліся і пайшлі рэзаць грыбы.

Сонца стаяла ўжо даволі высока. У лесе паветра прагрэлася, не было ўжо той ранішняй прыемнай прахалоды. Круглоў зняў свой пішжак і хадзіў у адной тэнісцы. У яго зноў быў ледзь не поўны кошык баравікоў.

— Можна, Коля, паедзем ужо? — напрасілася Варвара Сіманаўна. — Ці тут іх рэзаць, ці пайсці на базар куціць, усё роўна.

— Ды і паедзем, — пагадзіўся Круглоў, глянуўшы на гадзіннік. — Ау! Фёдаравіч! Ау! — і, засмяяўшыся, сказаў жопцы: — Вось я табе і пааўкаў.

— А чаго вам спяшацца? — падышоў да іх Чокап.

— У майго ж Міхайлавіча рэжым, — сказала Варвара Сіманаўна.

— Я, як дырэктар канторы, загадваю не хвалявацца, — засмяўся Чокап. — Усё будзе ў парме.

— Загад кіраўніцтва трэба выкопваць, Варвара Сіманаўна, — і Круглоў зноў пачаў падразаць баравічкі. Але цяпер браў не ўсе запар, а адшукваў толькі аднаго памеру і аднаго колеру — з самымі цёмнымі галоўкамі. Так было цікавей.

Па дарозе з лесу заехалі да Зосіма Касача. Касач іх чакаў, сядзеў на калодцы ля двара ў асляпляльна белай нейлонавай сарочцы, у чорных новых, хаця даўно і не прасаваных, штанах і ў тапачках на босых нагах. Ён адразу падышоў да машыны, як толькі тая спынілася.

— Прывітанне, Філатавіч, — адчыніў дзверы машыны Чокап. Але не выходзіў. А мы вось з грыбоў ехалі, думаем, заедзем, паглядзім, як ты тут жывеш. Даўно ў цябе не быў.

— Калі ласка, калі ласка, заходзьце ж у хату, — запрашаў гаспадар. — Ну як грыбы? Пападалася што-небудзь?

— Што-небудзь, — хмыкнуў Круглоў. Ён вылез размяць самлелыя ногі, бо ўсю дарогу трымаў на каленнях цяжкі кошык з грыбамі. — Я ніколі такіх грыбоў не бачыў. Шкада, што касы не захапілі.

— Не можна быць, — нібы і не верыў Касач.

— Дрэшныя ў цябе лясы, таварыш Касач... Зусім дрэшныя, — сур'ёзна пачаў Чокап. — Як набудзеш у іх, дык так есці хочацца, хоць карчы грызі.

— А гэта чыстая праўда, чыстая праўда, — праглынуў сліпкі Круглоў.

Пакуль госці мылі рукі, гаспадыня пасіла на стол закусь.

— А самагоначка ёсць? — паціраў рукі Чокан.

— Ёсць, ёсць, — дастаў з шафы і паставіў на стол пару бутэлек капьяку Касач.

— Цікава, цікава, як вы гоціце такую самагонку? — весяліўся Чокан, здзіўляючыся такому зусім нечаканаму пачастунку. І ўжо за сталом, калі паднялі не па аднаму кілішку і за грыбы, і за Круглова, і за жанчын, у прыватнасці — за Варвару Сіманаўцу і за гаспадыню — ён ціха сказаў Лузько, які пастараўся сесці з ім побач:

— Нічога не разумею, нічога не разумею. Гэты Касач заўсёды быў скупаваты, а то...

— Што вы, Фёдаравіч, ён заўсёды паважаў мясцовае начальства, — сціпла адказаў Лузько.

— Ведаў я, каго пасылаць у разведку...

— Вучымся ў старшых.

— Не, ты, браце, мастак, мастак. Прызнаюся, я цябе педаацэньваў, я хачу, Баціслаў, вышціць за цябе, — падняў чарку Чокан. — Сябры, я прашу зараз вышціць за нашага малодшага таварыша, але ветэрана беларускай нафтаразведкі, які працуе на Палессі ўвесь час, як толькі закончыў інстытут. Прашу, сябры!

У Прыпяцк прыехалі пад вечар. Спачатку завезлі дамоў Круглова з жонкай. Лузько з шафёрам дапамаглі ім занесці грыбы.

— Ну, як думаеш, стары застаўся задаволены? — спытаў у Лузько Чокан, калі той вярнуўся ў машыну.

— Нічога не сказаў. Пакуль ён будзе абмазгоўваць гэтую падзею з навуковых пазіцый, — адказаў Лузько.

— Не, ты, браце, мастак, вялікі мастак, — захапляўся дырэктар сваім падначаленым. — Вось даб'юся адзіпкі памесніка і вазьму цябе.

Дзятлаў узяў на вакзале таксі і адразу ж паехаў у кантору, хаця было сем гадзін вечара і там, ведаў, нікога не будзе, але спадзяваўся, што раптам якая нарада і тады ўсіх, каго ён хацеў бачыць, яшчэ застане. Але ў канторы на дзвярах вісеў замок. Дзятлаў падлічыў, колькі ў яго засталася грошай, і сказаў шафёру, каб ехаў на Бабры.

Каця, як толькі ўбачыла пад вокнамі таксі і свайго Пецю, які выходзіў з машыны, паспяшыла яго сустрэць, бо па вопыту ведала, што муж прыязджаў на таксі

дамоў тады, калі не мог трымацца на пагах. Яны сутыкнуліся ў сенцах. Ён абняў жонку за плечы, прыхінуў да сябе.

— Ды пусці ўжо, — не вельмі спяшалася яна вызваляцца з абдымкаў. — Бачу, што малайчына. Разлічыўся з таксістам?

— Капешне. А ты бегла разлічвацца? Якая ты ў мяпе!

— Ды кінь ты, — яна лёгка адштурхнула яго. — Нацалусься яшчэ.

У хаце Дзятлаў дастаў са свайго дарожнага абшарпанага чамадана пакунак, разгарнуў яго і накінуў на плечы Каці вялікую квяцістую хустку з тонкімі і доўгімі махрамі. — А падыходзіць. Ведаеш, угледзеў у магазіне, прыгожая ж вельмі хустка, купіў, а потым толькі падумаў, ці падыдзе яна табе.

— Недарэмна ж з'ездзіў?

— Яшчэ як недарэмна!.. Уяўляю, якія ва ўсіх будуць твары, калі пра ўсё раскажу. А то нас, каратажнікаў, дык і за людзей не лічылі... А ведаеш, пад Саратавам, там нафту знайшлі каратажнікі. І тут мы яе знойдзем. Абавязкова. Аказваецца, геалагі без нас як сляпыя. Толькі гэтага не разумеюць. Я ім раскажу. Газавы каратаж не абы-што, як некаторыя думаюць. Калі ім, вядома, карыстацца разумна. Праўда, мы самі ў многім вінаватыя, але не ва ўсім. Ад нас не патрабавалі, ад нас нічога не чакалі, на нас не спадзяваліся, нас толькі цярпелі, і ўсё. Ну, мы насы і апусцілі. Можа, і сапраўды мы лішнія людзі? А там паглядзеў. Верыш, я стаў сябе паважаць. І я прымушу і іх паважаць нас, і яны будуць паважаць нас, калі сапраўды хочуць знайсці нафту. Я табе скажу, Каць, што каратаж — гэта ўсё. Яны тут думаюць, што гэта пешта несур'ёзнае. Цяпер убачаць. Мне б толькі хутчэй зрабіць гэты самы прыбор... І Віктар Буткевіч, урэшце, не памыляецца. Яго мы ўзброім газавым каратажам і знойдзем нафту... Уяўляеш, з-за чаго паспрачаўся гэты Буткевіч з нашым галоўным геалагам?..

Каця мала што разумела і таму сказала:

— Ды давай адначываць, а то патаміўся за дарогу, аж пад вачыма пасіцела.

— Не, я яшчэ схаджу да Дымка. Мне трэба абавязкова ўбачыць Буткевіча.

— Ды яго не будзе дома, — не хацела адпусіць япа мужа да ветэрынара.

— Адкуль ты ведаеш?

— Цяпер тут нікога няма. Амаль усе пераехалі... Кажуць, педзе пад Зуевым пачынаюць разведку, так што — хто туды, а хто ў Прыпяцк. Хто куды. Тут жыве колькі хлопцаў з буравых, якія не закончылі бурыць, ды і тыя збіраюцца пераязджаць. Так што і хадзіць табе нечага.

— Не, Буткевіча цікава ўбачыць.

— Заўтра і ўбачыш. Не тут, дык у Прыпяцку. Ты ж паедзеш ў кантору?

— Абавязкова. Да пачатку работы трэба, каб там каго застаць.

— Тым болей — нечага хадзіць, калі заўтра рана падымацца. А то і не выспішся.

— А гаспадары нашы хутка будуць? — спытаў ён у жонкі, раздзяваючыся.

— Позна, можа, дзе сярод пачы, — адказала яна. — Яны кожны вечар на лодцы плаваюць, сена на астраўках розных косяць.

На другі дзень раніцай першым жа цеплаходам Дзятлаў адплыў у Прыпяцк. Ля канторы ён сустрэў дырэктара, які якраз ішоў на работу.

— Ну што, прыехаў? — спытаў Чокан. — І што цікавае прывёз?.. Добра, добра. Дык зойдзем да Мікалая Міхайлавіча.

Круглоў сказаў, што варта было б сабраць усіх, хто ёсць у канторы, пыхай людзі паслухаюць. Чокан адразу ж пагадзіўся з галоўным геалагам, загадаў сакратарцы запрасіць геологаў і інжынераў да яго ў кабінет. Дзятлаў хваляваўся, ён ніяк не чакаў, што яму прыйдзецца трымаць справаздачу перад такой шматлікай аўдыторыяй.

— Калі ласка, калі ласка, Пётр Аляксеевіч, — запрашаў яго дырэктар.

— Дык вось. Я ездзіў у Саратаў. Некалькі дзён правёў у адной экспедыцыі. Шукаюць нафту. У іх усё так, як і ў нас. Маю на ўвазе геалогію. Якраз як у нас на Быкаўскай. Салінас асяроддзе і ўсё такое. Газавыдзяленне, як і ў нас. Ледзь-ледзь... Газавы каратаж і ў іх, як і ў нас. Газакаратажнікаў за людзей не лічылі. Было. Цяпер зусім не так. У Саратаве дрэнна ведалі свае петры, як і мы свае. Мы таксама кідаемся шукаць нафту

па плошчах, якія зусім дрэнна разведаны геофізікамі. Практычна — усялякую.

Круглоў пры апошніх словах неяк загадкава кашлянуў. Чокап пастукаў алоўкам па сталю.

— Прабачце, Пётр Аляксеевіч, калі ласка, пра свой каратаж...

— А ён не мой, — адказаў Дзятлаў.

— Я ў сэнсе, каб канкрэтней, канкрэтней, а не наогул, таварыш Дзятлаў.

— А я хіба не канкрэтна? — ён абвёў усіх маўклівым позіркам, потым, глядзячы ў падлогу перад сабой, працягваў: — Я хацеў падвесці да галоўнага, так сказаць, паслядоўна. Ну добра, — ён азірнуўся па дырэктара. — Буду зусім канкрэтна, Павел Фёдаравіч... Там у іх на буравых, як і ў нас, бралі газ для апалізу сумарнікам, так сказаць, той газ, які сам выдзяляўся з раствору. Канешне, дзе багата гэтага газу, там добра. А калі яго мала, як у нас? У саратаўцаў таксама выдзялялася мала газу. Былі такія, гаварылі ў сувязі з гэтым, што нафты няма... І вось там газакаратажнікі стварылі вельмі просты прыбор. Назвалі яго тэрмавакуумным дэгазатарам. Ну, сама назва ўказвае на прышчыц яго работы... Пры дапамозе гэтага прыбора з гліністага раствору выдзяляецца ўвесь газ, які паспеў там растварыцца. Адсюль і апалізы дакладныя. Сам прыбор на дзіва просты. Набіраюць раствор у звычайную кефірную бутэльку і ў спецыяльнай колбе разграваюць да таго часу, пакуль з яго не выдзеліцца ўвесь газ. Гэты газ і паступае на апаліз. Вось схема гэтага прыбора... — Дзятлаў дастаў з унутранай кішэні піпжака невялічкі папяровы скрутак, разгарнуў яго, паказаў усім і палажыў на стол перад Кругловым. — Як бачыце, некалькі колбаў, гумавак трубак, зажым, і ўсё. І вось пры дапамозе гэтага прымітыўнага прыбора і знайшлі там нафту... Гэта здарылася тады, калі апаліз газу паказаў, што бурыцца нафтаносны пласт.

— Вельмі проста, — падаў рэпліку пехта з прысутных.

— Скажыце, Пётр Аляксеевіч, калі выпрабавалі тую свідравіну? — спытаў Віктар. — У час бурэння ці пасля?

— Адразу ж пасля апалізу газу, — адказаў Дзятлаў і гаварыў далей: — Само сабой зразумела я не магу даць гарантыі, што пры дапамозе новага прыбора мы адразу ж знойдзем нафту, але не сумняваюся, што ад прыбора

будзе карысць. Я пераконаў, што пры дапамозе новага дэгазатара нам удалася выдзеліць нафтапосны пласт, калі, вядома, ён ёсць...

Дзятлаў задумаўся, нібы ўспамінаючы, што ён яшчэ не сказаў.

— У вас усё? — спытаў Чокан.

— Здаецца, — і сеў на сваё месца.

— Так, таварышы, — сказаў Чокан. — Я думаю, мы правільна зрабілі, паслаўшы Дзятлава ў Саратаў. Усё, што ён сказаў, сапраўды цікава. Пытанні ёсць да таварыша Дзятлава? Няма. Якія будуць меркаванні?

— Ды што тут меркаваць! — падаў голас Лузько, якому не хацелася губляць час, як ён лічыў, дарэмна. — Усё ясна. Трэба хутчэй заказваць гэты прыбор, і няхай газакаратажнікі карыстаюцца ім.

— Канешне, — падтрымаў Лузько і Круглоў.

— Вось што, таварыш Дзятлаў, дайце нам схему гэтага прыбора, і мы закажам яго. Толькі дзе ж яго заказаць? — задумаўся Чокан. — Хаця, што цяпер думаць пра гэта? Давайце пакуль чарцяжы, а там будзе відаць... Усё, таварышы.

— Дазвольце, — падняўся Віктар. — Я доўга не затрымаю. Я невыпадкова запытаў у Дзятлава, калі выпрабавалі тую свідравіну. Я ўсё ж лічу, што нам трэба хаця б адну свідравіну забурыць на Быкаўскай і, апіраючыся на больш дакладны аналіз газу, паспрабаваць выдзеліць нафтапосны пласт і выпрабаваць свідравіну ў час бурэння тэстарам. Я не магу проста прымірыцца з тым, што мы так лёгка адмовіліся ад Быкаўскай структуры.

Круглоў усміхнуўся. Услед ледзь не засмяўся Чокан. Пачуўся смех сярод прысутных. Віктар бездапаможна азірнуўся і сеў пакрыўджаны.

Дзятлаў адчуваў сябе ў цэнтры ўсесагульнай увагі, і педзе ў глыбіні яго падымалася і расла радасць ад усведамлення свайго не апошняга месца ў калторы. Дык гэта цяпер, калі ён толькі раскажаў, што бачыў, а што будзе, калі і на практыцы ўсе пераканаюцца, што такое газавы каратаж і хто такі газакаратажнік Дзятлаў. Ён выйшаў у калідор, стаў сціпла ўбаку і пакурваў, бачыў, як міма праходзілі супрацоўнікі калторы і, як яму здавалася, неяк па-новаму паглядвалі на яго, нібы бачылі ўпершыню яго, Дзятлава, пра якога раней нічога цікавага і не чулі.

— Ну, усё пармальна, Пятро? — падышоў да яго Лузько, у белай манішцы, пад гальштукам. — Малайчына. Толькі любіш ты кінуць камень у агарод начальства...

— На тое яно і начальства; — падышоў Віктар, — каб яму не спалася спакойна. Няхай ведаюць, што мы ўмеем думаць не горш за іх.

— Гэта добра ў тым выпадку, калі і не лепей за іх, — сказаў Лузько і звярнуўся толькі да Буткевіча: — Між іншым, забудзь ты гэтую Быкаўскую структуру, што ты да яе прычапіўся? Ну, кінулі яе — і чорт з ёй. Ніхто расшэпця мяняць не будзе. А то ўсе ведаюць: як падымаецца Буткевіч, значыцца, будзе гаварыць пра Быкаўскую. Смяюцца ж... Я, ведаеш, зубы паламаў на той Быкаўскай, і табе ахвота?

— Мне сваіх зубоў не шкада, — сказаў Віктар.

Іван Дымок сказаў дома, што ў панядзелак ад'язджае на буравую.

Быў пачатак кастрычніка. Гэты месяц звычайна на Палессі стаіць ясны і цёплы, што і не верыцца ў восень, і каб не аголеныя дрэвы, не пажаўцелае лісце пад плацінамі, не нямая маўклівасць у лясах, дык вясна, і толькі. Але ў гэтым годзе пачатак месяца быў дажджлівы і халодны. Па радыё перадалі, што чакаюцца раннія марозы, таму ў калгасе ўсе сілы кінулі на бульбу.

Ірына Савельеўна таксама хадзіла ў поле. У суботу яна прыйшла з работы рапа, бо заўважыла спорны дождж ішоў. Яна стамілася, акалела зусім, не адчувала ні рук, ні ног. Хустка і целагрэйка скрозь былі мокрыя. А Іван, не даўшы маці і адначыць, выпаліў пра свой ад'езд. Яна спакойна сказала, што ён нікуды не паядзе, а потым, убачыўшы, што яе словы не падзейнічалі на сына, расплакалася.

— Куды паядзеш цябе ў такую непагадзь? Згібнеш там, пабачыш. Сядзі дома ў сухім ды ў цяпле, не голяцца жа. А калі ісці куды, дык лепей на завод, там хоць дах над галавой...

А Іван і не вельмі слухаў, што гаварыла маці, ляжаў на канапе і дачытваў кнігу пра бурэнне глыбокіх свідравін, — не хацелася быць у брыгадзе зусім цёмным чалавекам, — чуў, як ля хаты свішча ў вербах вецер, як аднастайна, пудна барабаниць у шыбы дождж. І ў тым,

што ён, Іван, едзе ў такую пепагадзь і чорт ведама куды, бачыў нават пешта мужнас, нават ганарыўся сабой, радаваўся, што здольны на такое. І таму, калі Ірына Савельеўна занадта настойліва пачала ўпрошваць яго пехаць, ён раздражнёна адказаў:

— Ды кінь ты! Расплакалася...

— Ты ж яшчэ нічога не бачыў, — старалася адгаварыць маці. — Ты думаеш, там, як і дома, цябе і дагледзяць, і пакармяць, і напояць?

— Дагледжуся і пакармлюся.

— То я цябе не ведаю.

— Некалі ж самому прыйдзецца жыць.

— То ж некалі. А цяпер...

— І цяпер пражыву.

— Пражывеш. Ой, маўчы! Ты раз пажыў сам...

— Перастанеш ты ці не? — не любіў Іван, каб напаміналі яму пра яго трохдзённую работу на буравой. — Там не так і страшна, як ты думаеш. Людзі ж працуюць.

— Вось пагібеш на холадзе, тады ўспомніш сваю матку...

Сам Пётр Іванавіч Дымок прыйшоў дамоў у гэты дзень пад самы вечар, як звычайна ў добрым настроі, але, як і заўсёды ў такіх выпадках, меў вельмі ясны розум.

— Я забараняю! — гаварыў ён, стоячы сярод хаты і раскачваючыся ва ўсе бакі, як маятнік. — Ты чуеш? Чуеш, сын? Маці плача, а таму я забараняю! Я ўсё жыццё не дапускаў, каб твая маці плакала, аберагаў яе спайкой. А ты?.. Я забараняю! Я маю права ці не? Я пытаюся: я маю права забараніць ці не? Я яшчэ раз пытаюся — маю права ці не? — Ён які час упарта глядзеў на сына, а потым зрабіў крок, печакана моцна закрычаў: — Ды кінь ты сваю дурацкую кніжку, паслухай, што я гавару!

— Давай, гавары, слухаю, — перастаў чытаць Іван.

— Ты слухаш? Цудоўна! Нарэшце я дачакаўся, што мяне слухае родны сын. Дзякую табе, сыноч! Дык вось, я забараняю, разумеш? Забараняю! Ясна?

— Ясна, — сказаў Іван і зпоў пачаў чытаць.

Пагаварыўшы такім чынам з сынам, ён пайшоў на кухню і ўсцешыў сваю жонку, паведаміўшы ёй, што забараніў сыну нават і думаць пра буравую.

На другі дзень Іван яшчэ з большай рашучасцю ад-

стайваў сваё права на самастойнае жыццё. Між іншым, самому Пятру Іванавічу раіцай, калі думалася спакойней, чым учора, нават падабалася такая ўпартасць сына. Ён пазнаваў у ім сябе, маладога, рашучага. Некалі ён якраз у такім узросце паехаў у горад паступаць у ветэрынарны тэхнікум і не паступіў. Дамоў не вярнуўся, уладкаваўся на склад вартаўніком, за зіму лепей падрыхтаваўся і ўсё ж паступіў вучыцца. Дамоў прыехаў са студэнцкім білетам у кішэні. Марыў вучыцца ў інстытуце і вучыўся б, каб не вайна. І цяпер ён радаваўся Іванавай упартасці, толькі не паказваў гэтага ды шкадаваў, што пачынае сын з такой работы, якой адзін раз ужо не вытрымаў. Не вытрымаў улетку, а цяпер жа халодная восень, а потым будзе і зіма. Хаця што думаць пра зіму? Адолее восень, дык адолее і зіму.

— Ты яму болей цёплага адзення папакуй, — сказаў ён жонцы зусім печакана для яе. — Світараў, усялякіх там шкарпэтак.

— Дык ты яму дазваляеш? — спачатку і не паверыла Ірына Савельеўна.

— Хай едзе.

Ірына Савельеўна болей не пярэчыла, а дастала самы вялікі чамадан, які толькі быў у хаце.

— На полюс еду, ці што? — абураўся Іван, калі маці пачала складваць у чамадан цёплыя рэчы, нават палажыла аўчынную бацькаву безрукаўку, якую той пекалі прывёз з вайны.

— Ты толькі, хлопец, не вельмі там фарсі, — не звяртаў увагі стары на рэплікі сына. — Адзявайся цяплей. Ты і не ўяўляеш, як яно пад адкрытым небам. А то так прастудзішся, што хопіць на ўсё жыццё.

— Як толькі выйду за парог, дык на мяне адразу ж накінуцца ўсе хваробы, — пратэставаў Іван.

— Дарэчы, Савельеўна, — камандаваў Дымок. — Палажы яму трохі ліпавага цвету. А ты, Іван, як толькі адчуеш, што перамерз, прастудзіўся, прыходзь, заварвай ліпавы чай і пі, пакуль дзесяць патоў не выйдзе. Ды з мёдам. Ты, Савельеўна, яму мёду палажыла? Глядзі ж, Іван, мёд у гарачы чай не кідай, бо тады з яго ніякай карысці, а з лыжачкі ліжы, ці на скібку з маслам. Таксама нядрэнна.

— Ой, — стагнаў Іван. — Можна, скажаце, каб я і карову ўзяў з сабой і піў там сырадойчык?

— Смяяцца будзеш потым, а цяпер слухай ды матай на вус, — ушчуваў Дымок. — Бацька болей за тваё пажыў на свеце, і ў яго табе зусім не сорамна таму-сяму павучыцца. І вось што... Са мной ты можаш размаўляць як хочаш, я цябе ведаю, не пакрыўджуся. А вось там, у калектыве, каб асабліва не выпендрываўся. Выскачак нідзе не любяць. Начальству не грубі, слухайся. Каб занадта не заносіўся. Людзі ўсе харошыя. І ніхто табе дрэпнага не пажадае, калі сам не будзеш шкодзіць. І ніколі не сляшайся. А то ёсць такія, што не разбярцуца, а пашумець любяць. І выходзіць тады адзін смех і ніякага табе аўтарытэту. Спачатку пераканайся, што несправядлівасць, а потым...

— Быць паслухмяненькім? Цішэй вады і ніжэй травы? Так? — абураўся Іван.

— Я хачу, каб ты не быў легкадумны, дурань. Як цяпер, напрыклад, са сваім пытаннем.

— Добра, — пагадзіўся Іван. — Яшчэ якія будуць указанні?

— Будуць, сын, будуць, — сеў Дымок на канапу, памаўчаў, абдумваючы, як бы лепей і тактоўней сказаць. — Вось што, сын. Запомні, што без навукі цяпер ісці ў жыццё цяжка... Дык каб з дзеўкамі не вельмі, а то якая ажэніць, не да навукі будзе.

У папядзелак з раніцы сеяла халодная імжа. Дарогі абраслі ледзяной карой так, што аж буксавалі машыны. Ад наледзі трашчала голле на дрэвах.

Дымок пад'ехаў на «козліку», якога выпрасіў у старшыні калгаса, каб адвезці па буравую сына і паглядзець, дзе ён там будзе працаваць, дзе жыць. Стары сам перанёс у машыну чамадан, вузлы з верхнім адзепнем і пасцелю.

Іван стаў ля машыны і ўсё ўпрошваў маці, каб не мерзла на вуліцы, а ішла ў хату, а Ірына Савельеўна не слухала і ўсё стаяла, пакуль Іван не сеў у машыну, пакуль машына не схавалася за паваротам..

Кіга лічыў, што яму вельмі пашапцавала ў жыцці, ва ўсякім выпадку — два разы.

Першы раз, калі шукаў сабе кватэру, а другі — калі сустрэўся на буравой з Іванам Дымком. Таму ж, што трапіў у брыгаду лепшага майстра капторы Шкварніка, ён

не надаваў асаблівага значэння. Што ні гаварыце, а ён не раўня тым салагам, што толькі прыйшлі ў брыгаду і ходзяць ля буравой са страхам, каб што ні звалілася на іх галаву. А потым Кіга сам пайшоў у тую брыгаду, у якую захацеў. Спачатку, калі ў Чугуя не было чаго рабіць, ён разлічыўся, сказаўшы, што не ў яго натуры сядзець без работы, і тыдні тры падарожнічаў на Прыпяці, пакуль не праездзіў усе грошы. Назад да свайго былога майстра вяртацца не жадаў, бо, як ён растлумачыў у адзеле кадраў, працаваць у розных начальнікаў весялей, чым увесь час у аднаго, і папрасіўся ў брыгаду Шкварніка.

Калі Кіга прыехаў на буравую, вядома, спазніўшыся на два дні, яго затрымалі ў Прыпяцку нейкія загадкавыя абставіны, пра якія ён нікому не расказваў, — Шкварнік яму нічога не сказаў: ён, відаць, лічыў Кігу закарапелым летупом, таму толькі спытаў, ці надоўга той да яго.

— Цвёрда? — не любіў адразу адказваць на пытанні Кіга.

— Цвёрда.

— Да канца бурэння, паколькі мяне заўсёды цікавіў і цікавіць вынік, — нават не маргнуўшы вокам, адказаў Кіга. Ubачыўшы, што Шкварнік ніколі не супраць яго, спытаў: — Скажыце, калі ласка, якія перспектывы паконт катлапункта на буравой, паколькі ў мяне п'якіх карэнняў у вясковым асяроддзі, і праблема харчавання звязана з маёй прадукцыйнасцю працы.

— Абяцалі і катлапункт і нават інтэрнат... — адказаў Шкварнік.

— Вы памалявалі цудоўную перспектыву, а пакуль што мне неабходна знайсці якое прыстанішча. Спадзяюся, што вы не супраць, каб я заняўся гэтым?

— Калі ласка, калі ласка, — дазволіў яму Шкварнік. — Уладкоўвайцеся і прыходзьце.

Рабочыя, што знайшлі сабе кватэры ў вёсцы, раілі Кігу пайсці адразу да калгаспага брыгадзіра. Кіга, будучы бездакорна ветлівым чалавекам, падзякаваў таварышам за іх каштоўныя парады і, акінуўшы позіркамі вёску, спытаў пра хату, што стаяла з гэтага канца вуліцы, бліжэй да буравой, і выдзялялася з усіх хат блакітным бляншаным дахам. Яму казалі, што гэта хата незанятая, але туды вадзіў аднаго брыгадзіра, дык гаспадары наадрэз адмовіліся ўзяць кватаранта, хаця і жывуць толькі ўдваіх.

— Правільна, — сказаў Кіга. — Трэба ж шураціць.

Яны ведалі, што да іх папрашуся я, — і ён выйшаў з шалёвачнай капторкі, дзе была і бытоўка, і месца для рацыі, па пясчанаму, яшчэ не ўтаптанаму добра насыпу, дайшоў да поплава, а там праз луг наўспрамкі скіраваў да хаты. Хутка яго летнія сандалеты ледзь трымаліся на пагах. Яны размяклі, і на іх наліпла столькі гразі, што цяжка было пагам. Для хаты ён пабоўтаў нагамі ў глыбокай калюжыне, у якой плавалі гусіныя пер'і, і зайшоў у хату. Сівы дзядок з тоўстым шарфам на шыі і з бледнай лысай галавой сядзеў за сталом і, начапіўшы акуляры на нос, чытаў газету, а старая ў цёплай целагрэйцы ляжала на палку ля печы і, падклаўшы пад голаў руку, драмала.

— Прывітанне! — сказаў весела Кіга і спыніўся, чакаючы, пакуль з яго сандалетаў сцягэ вада на апучку, што ляжала ў парозе. — Я, здаецца, трапіў туды, куды мне і трэба. Мне так і казалі, што ў гэтай хаце жыве стары, які вельмі любіць чытаць газеты, і старая, якая больш за ўсё паважае чысціню ў пакоях. І правільна робіць, бо чысціня — гэта здароўе на доўгія гады.

— Праходзьце, садзіцеся, — высунуў з-пад стала табурэтку стары, паправіў акуляры, у якіх адно шкельца было расколата, аглядзеў незнаёмага юнака.

— Дзякую, — сеў Кіга і схаваў ногі пад табурэтку. — Так, так... Значыцца, вы ўдваіх і жывяце? Мне так і гаварылі. Гэта ж трэба. І ваду самі носіце? І гэта ў такія гады... І дровы самі пілуеце? Ды што і гаварыць... І вам ніхто не дапамагае? — ён паглядзеў на старога, потым на старую, якая села на палку і, здавалася, спрасоўва нічога не разумела, стараўся хутчэй разгадаць, хто ж у гэтай хаце камандуючы.

— А каму мы трэба, старыя? — пазяхнула бабуля.

— Калі мне казалі пра вас, я доўга думаў... Як так, думаў я. У наш час, калі чалавек чалавеку... Нашы, напрыклад, хлопцы з буравой шукалі кватэры, дзе б ім смачна варылі і мякка слалі. А я, думаю, пайду да старых, можа, ім і весялей будзе перажываць старасць. У наш жа час як бывае? Дзяцей росціш, росціш, а яны потым параз'язджаюцца, жывуць у гарадах побач з гастронамамі, а старым толькі паштоўкі на свята прысылаюць. А што, бабулька, хіба не так?

— Ды так. Мае і дзеці, і ўнукі заўсёды прысылаюць паштоўкі, — пахвалілася яна.

— А я так лічу: пра нас клапаціліся, з-за нас педасыпалі і педаядалі, мы таксама павінны клапаціцца пра старых. Вось я і думаю, пайду да іх, можа, чым і дапамагу. Правільна я падумаўся? — звяртаўся ён да старой, бо вырашыў, паколькі дзед чытае газеты, цікавіцца міжнароднай палітыкай, то ў яго проста нестае часу на хатнія клопаты.

— Ці не па хвацеры хочаце да нас? — парэшце ўсё зразумела старая.

— Я б, канешне, мог бы і доўгі час жыць у вас, — наблажліва і пават псяк спачувальна гаварыў Кіга, — ды ў нас на буравой павіпен быць свой інтэрнат, так што, можа, на які месяц-другі.

— Не-е, дзетка, — адмоўна пакруціла галавой старая. — Мне і брыгадзёр вашых прыводзіў, дык я адмовіла. У нас, дзетка, псяк няможна. У нас і дзеці свае, і ўпукаў багата. І ў Мінску, і ў Гомелі, і ў Варонежы гэтым, і ў Светлагорску і ў... Дзе гэта яшчэ, стары?

— У Мічурынску.

— Во, і ў Мічурынску, увесь час забываю гэты Мічурынск, — засмяялася старая. — І ездзіла туды колькі разоў... Дык улетку, як паз'язджаюцца ўсе, і ў двары цесна, не тое што ў хаце. І ў хаце спяць, і на гарышчы спяць, і ў дрывошніку, і ў пуні, і ў садзе. Там сабе такі будан змайстравалі і спяць.

— Яны ўлетку да вас прыязджаюць? — перапытаў Кіга. — Тады ўсё нармальна. Пажыву ў вас з які месяц, а калі спадабаецца — і болей. Але не далей вясны, так што...

— А вы самі адкуль? — пацікавіўся стары.

— Не ведаю пават, — сказаў сціпла Кіга. — Выхоўваўся ў дзетдоме. Калі б у мяне былі бацькі, я таксама, можа, жыў бы ў якім Мічурынску, а не хадзіў тут па хатах. Гэта ж добра, што вось так яшчэ патрапіш на харошых людзей, а ёсць жа такія, што на парог не пусцяць, кабана хлебам кормяць, а табе скарынку пашкадуюць.

— Яно-то так, дзетка, але ж, — і старая дапытліва глядзела на дзеда.

— Хай пажыве, — распарадзіўся той.

Кіга нікольні не здзівіўся згодзе, ён толькі пашкадаваў, што дарэмна стараўся спадабацца старой, трэба было адразу пачынаць размову з дзедам, з ім жа можна было пра міжнароднае становішча пагаварыць. Праўду

кажуць, век жыві і век вучыся. Але пічога, з дзедам увечары трэба пра палітыку завязаць размову, каб капчаткова замацаваць за сабой заваяваныя пазіцыі ў гэтай хаце.

А праз які час Кіга сядзеў з гаспадарамі за сталом ледзь не на покуце і вячэраў. Паколькі ён хацеў вельмі есці, то сваю дыскусію з дзедам вырашыў адлажыць на пасля, але стары не разумеў хлопца і, як чалавек дасведчаны ў разнастайных сферах грамадскага жыцця, цяпер ацэньваў дзейнасць беларускіх нафтаразведчыкаў.

— То ж трэба, — абураўся ён. — Навокал столькі пясчаных выспаў, дзе нішто не расце і ад якіх ніякай карысці гаспадарцы, а яны лезуць у балота, засыпаюць яго пяском. Хутка ж і качку некуды будзе выпусціць. Шукалі б сабе нафту ў тых пясках, а то лезуць у балота.

— Геолагаў цікавяць нетры зямныя, — глыбакадумна заўважыў Кіга.

— Ды не слухай ты, дзетка, яго, — махнула рукой старая. — Як што скажа, дык аж слухаць брыдка. Яны ведаюць, што робяць. Ды і які дурань на буграх тых пясчаных стапе шукаць нафту? Дзе балота, там і месца ніжэйшае, канешне ж, туды і тая нафта будзе збягаць. А дзе ты бачыў, каб яна сама ўверх пацякла?

— Вам, бабулька, можна ісці да нас геолагам, — пахваліў яе Кіга.

— Не, дзетка, не кажы, — не пагадзілася старая. — Гады не тыя. Каб маладзейшая, дык і пайшла б. А што? За жыццё ўсялякай работы давялося перарабіць багата, і людзі ніколі не скардзіліся на мяне. І гіёлагам вашым была б... А што? — абурылася яна, калі ўбачыла, што дзед яе дакорліва заківаў лысай галавой. — Памятую, да вайны ў нас ля вёскі гіёлагі зямлю таксама капалі. Праўда, не ў балоце, а далей туды, за дарогай. Казалі, што да солі дакапаліся. Старшыня калгаса ў кантору прыносіў тую соль. Памятаю, такая чарлаватая, як з зямлёй, але салёная... У вайну нашы ўспомнілі пра гэта. А ведаеш, як цяжка без солі? Ну, сабраліся нашы мужыкі і пайшлі капаць. Капалі, капалі, вельмі глыбока капалі, глыбей, чым калодзежы ў нас капаюць, а да солі і не дакапаліся. Казалі, можа, яна растала, тады часта дажджы ішлі і вады багата было ўсюды.

— Бабулька, пад намі па ўсяму Палессю ляжыць соль у два кіламетры таўшчынёй, — аўтарытэтна заявіў Кі-

га. — Гэтай солі хопіць усім людзям на зямлі і на ўвесь час, пакуль і жыць будуць.

— А бог ты мой, — аж успляснула рукамі гаспадыня. — То ж недарма гаварыў пябожчык Дудзянок, што каб яшчэ пакапалі глыбей, то і дакапаліся б. Дык не наслухалі... Патаміліся ўсе вельмі. Наедку, дзетка, тады добрага не было.

Начаваў Кіга ў тую ноч у светлай палавіне хаты на нікеляваным ложку з панцырнай сеткай. Пад яго галавой ляжалі дзве пуховыя падушкі. Потым ён расказваў таварышам на буравой, што яго галаве быў аказан такі гонар таму, што гаспадары вельмі кемлівыя людзі, змаглі адразу па-сапраўднаму ацаніць яе. А рапціцай гаспадары прымуслілі апрацуць тоўстую, цёплую, відаць, самаробную целагрэйку. Стары ўнёс з чулапа запыленыя, са збітымі абцасамі, але даволі яшчэ моцныя ялавыя боты. І тут толькі Кіга капчаткова зразумеў, што яму з кватэрай падзвычай пашэнціла.

Кігу як чалавека, які меў ужо пэйкі вопыт работы на буравых, прызначылі верхавым. Хаця быць верхавым у зімовы час і не вельмі прыемна, але Кіга абрадаваўся такому прызначэнню, — гэта ўсё ж адказны ўчастак, а не тое што сядзець ля карыта са шламам, — а галоўнае, у яго было цяпер цёплае адзенне. І ён сядзеў у бытоўцы сцішана, не балбатаў лішняга, паводзіў сябе так, як і варта сапраўднаму рабочаму — падкрэслена салідна і незалежна.

На буравой ішлі апошнія падрыхтаванні да работы. Дызялісты правяралі на чарзе рухавікі, часта заводзілі іх. Над балотам вісеў шызы дым, як туман. Прывезлі машыну бурільных труб, чакалі яшчэ адну. У чаканні гэтай другой машыны ўсе і сабраліся ў бытоўцы. Трашчалі дровы ў жалезнай грубцы. Ад яе ішло моцнае цяпло, і многія хлопцы, расшпіліўшы целагрэйкі, ляжалі проста на падлозе, курылі. Шкварнік, каб не губляць час, правяраў у навічкоў веды па тэхніцы бяспекі.

У гэты час якраз і пад'ехаў на «козліку» Дымок з сынамі.

— Прывёз сына, — парукаўся ён са Шкварнікам, якога добра ведаў з тых часоў, як той працаваў над Бабрамі і стаяў на кватэры ў іхняй вёсцы. — Не сьназіліся?

— Ды не, — сказаў Шкварнік. — Якраз. Яшчэ і не пачыналі бурыць, хаця і даўно павінны былі. Вуць сусед

мой за дарогай, Чугуй, ужо калі бурыць, а тут пакуль вазілі пясок, — павозяць за дзепь, а за поч ён як куды праваліцца, — потым пакуль будавалі саму буравую, дык час і прайшоў. Цяпер мы Чугуя не дагонім... А кватэру знайшлі сыну?

— Ды не шукалі: думалі даведацца ў вашых, як і што, можа, хто падкажа. Каб добрых гаспадароў, каб яны варылі яму і ўсё такое. Прадуктаў будзе столькі, колькі трэба.

Кіга выйшаў з бытоўкі і здалёк, толькі кіўком галавы навітаўся з Іванам, навітаўся з песхаванай зняважлівасцю, як з нядаўнім дэзерцірам, але, пачуўшы апошняе словы старога Дымка пра прадукты, імгненна ацаніў сітуацыю, сказаў:

— Я даўно ведаю вашага сына, ён вельмі таварыскі хлопец, і, калі вы не супраць, вазьму з сабой. Мае гаспадары людзі добрыя і толькі рады будуць.

А праз які час Кіга, несучы цяжкія чамадан, заводзіў Івана і яго бацьку з вузламі ў хату, як да сябе дамоў. Зайшоўшы, ён убачыў, што ў хаце гаспадара няма, а толькі бабулька, — яна ляжала на палку ля печы.

— Бабуся, — Кіга вельмі быў ласкавы, — у мяне вялікая радасць, у мяне свята, бабуся. На нашу буравую прыехаў працаваць мой сябра, вы толькі бачылі б нашу сустрэчу, то зразумелі б, якая гэта для мяне радасць была. Дык я запрасіў яго да сябе ў госці, — і, убачыўшы недаўменне на твары ў Дымка, сказаў яму: — А вы, Пётр Іванавіч, што спыніліся ў парозе? Праходзьце, праходзьце...

Старая моўчкі спаўзла з палка, пакінула на плечы целагрэйку, а галаву і забыла прыкрыць хусткай, шмаргнула за дзверы.

— Ну што стаіце? — камандаваў Кіга. — Пётр Іванавіч, харч і ўсё такое — на стол і — хутчэй. Не марудзьце, калі ласка, потым самі ўсё зразумеете.

І калі стары са спахмурпелым тварам і з дробнымі стружкамі на полах кажушкі, — ён нешта майстраваў у дрывоціку, — у суправаджэнні староў зайшоў у хату, то Кіга не даў яму і рота адкрыць.

— Заходзьце, заходзьце, бацька, а то зачакаліся вас тут. Распранайцеся, калі ласка, ды за стол, а то Пятру Іванавічу ехаць трэба.

Дзед не мог устаяць пад такім націскам...

За сталом Кіга адразу пачаў гаворку пра палітыку, і ў яго з дзедам завязалася доўгая дыскусія па самых актуальных міжнародных праблемах. А калі ўсе навіны былі абгавораны, ужо ў самым канцы застольнай бяседы Кіга спытаў у старога, якія дровы лічацца самымі лепшымі і, пачуўшы, што дубовыя, паабяцаў ад імя Пятра Іванавіча, што на днях яму завязуць машыну дубовых дроў. Стары не пярэчыў супраць дроў, не пярэчыў ён і супраць таго, каб у іх жыў і Іван.

— Дзе адзіп, там і двое пражывуць, — сказаў ён старой.

На развітанне Дымок прасіў Кігу, як больш вопытнага, не пакідаць без увагі сына.

— Не прападзём, — запэўніў Кіга. Ён ведаў, што ля Івана яму будзе жыць пядрэшпа.

Пад вечар пайшоў снег.

Ён падаў густа, з пайкай сіратлівасцю, спяшаўся пакрыць зямлю, каб пiдзе не засталася пiводнай чорнай плямы. І калі аднекуль падкрадваўся парывісты вецер і змятаў з дарогі лёгкія, як пух, сняжынкi, тады неба яшчэ больш цямнела і гусцей сыпала снегам.

Віктар ішоў з капторы, і ў яго быў такі дастрой, нібы яго чакала вялікая радасць, блізкае свята. Ля гасцініцы спыніўся, не хацелася заходзіць туды, у пумар, у якім акно глядзіцца ў брудны абрыў і ў якім на сталым стаіць жоўтая вада ў графіне. Ведаў, што там прападзе гэтая душэўная ўзнёсласць. Куды ж можна схадзіць? Раптам ён глянуў на гадзiннiк і ледзь не пабег наўспрамкі праз плошчу, да унiвермага, недалёка ад якога стаяў газетны кiёск. У кiёску гарэла святло. Зарына ўжо зачыніла акенца і збiралася дамоў. Віктар пастукаў.

— А-а, гэта ты, — адчыніла яна акенца. — А я думала куды з'ехаў ці, можа... Адзіп раз, праўда, цябе бачыла, некуды пагнуўшыся бег. Я доўга за табой сачыла, думаю — зараз урэжацца ў некага ці ў слуп які, во будзе цікава, — яна шырока ўсміхнулася, ды, мабыць, успомніла пра свае рэдкія зубы, патушыла ўсмішку.

— Першы снег, — сказаў Віктар. — І заўтра пядзеля.

— А-а, — яна паглядзела на яго, усміхнулася вачыма. — Ты хочаш забіць зайца?

— Не вельмі. Але я не магу дапусціць, каб ты не выкапала свайго абяцання.

— Дзякую за клопаты.

— Калі табе не вельмі хочацца ісці на паляванне, то я, вядома, пастойваць не буду, — сказаў ён абыякава.

— Пачакай, — яна павесіла замок на дзверы і ўжо ў дарозе да аўтобуса прыпынку спытала: — А ў цябе стрэльба ёсць?

— Каб жа была.

— Боты паляўнічыя?

— Што-небудзь знойдзецца.

— І то няблага. Ой, мой аўтобус! Каб заўтра як раней быў у нас, — і яна пабегла садзіцца.

На другі дзень раніцай, калі ад снегу яшчэ зырчэй чым звычайна гарэлі электрычныя ліхтары, Віктар першым аўтобусам паехаў да Зарыны. Тая ўжо чакала яго ў кароткім лёгкім кашушку з шырокім белым каўняром, у шапцы-вушанцы з шэрага зайца, у сініх, з-пад лыжнага касцюма, штанах і высокіх падшытых валёнках. Дзве стрэльбы, пабліскваючы рулямі, віседлі ў парозе.

Яны выйшлі на агарод, дзе маладыя яблыні былі абвязаны хваёвым голлем ад зайцоў, і паўспрамкі праз поле скіравалі да недалёкага лесу. Зарына, як толькі крыху адышліся ад саду, узяла ў Віктара сваю стрэльбу, — ён нёс дзве, — і, напрасіўшы Віктара не размаўляць, адышлася ўбок і цяпер ішла ад яго метраў за сто.

— Ды адкуль тут зайцы? — крычаў ёй Віктар, які нават не стаў знімаць з пляча сваю стрэльбу.

— Ціха! — напрасіла яна яго.

— Пад бокам у горадзе — зайцы?

— Тады пабачыш...

І раптам прама з-пад ног Віктара выскачыў вялізны шарак. Ён спачатку высока падскочыў угору, відаць, з перапуду. Чутна нават было, як чмякнуўся ў снег і памчаў, прыціснуўшы вушы да спіны, прама на лес, шырока і так лёгка сігаючы, што, здавалася, не крапаўся лапамі і зямлі. Зарына ўскінула стрэльбу, але страляць не стала, баючыся падстрэліць Віктара, які з усіх ног кінуўся за зайцам. Перад самым лесам шарак раптам крута павярнуў управа і пасігаў на хмызняк. Перасекшы хмызнякі, зноў скіраваў на лес. А Віктар усё бег і бег за зайцам, хаця яго даўно ўжо не бачыў.

Спачатку Зарына смяялася, стоячы на месцы, а потым пайшла па слядах Віктара, каб таму не так далёка было вяртацца назад. Калі дайшла да рэдкага хмызняку, то

ўбачыла, як у пізіне перад лесам Віктар стаяў ля сцірты і за печым пільна сачыў. Зарына сунула пальцы ў рот і моцна, па-хлапечы, свіснула. Віктар азірнуўся і пайшоў пасустрэч дзяўчыне.

— Не, цяпер я перакапана, што прырода вельмі і вельмі памылілася, — смялася яна яму яшчэ здалёк. — Ты, Віктар, дарэмна не парадзіўся бобікам.

— А хіба я бегаю горш за бобіка? — Ён быў надзвычай узбуджаны сустрэчай з зайцам.

— Горш.

— Хіба?

— Бобік ніколі так далёка не пабяжыць за зайцам.

— Ведаеш, ён педзе тут, у сціртах, схаваўся.

— Вось іменна — педзе.

— Куды цяпер пойдзем?.. Можна, усё ж працэшам гэтыя сцірты?

— З табой усё роўна дзе хадзіць.

— Буду маўчаць як рыба.

— І калі яшчэ раз так прабяжыш, то цябе дамоў прыйдзеца на плячах песці..

— Я ж, можна, геолаг.

— Зайцы і геолагаў не шкадуюць, — яна пастаяла, агледзелася. — Вось што, Віктар. Пойдзем праз той лес, там поле, і калі там яшчэ ніхто не пабегаў, то, можна, і надымем якога...

Хаця лес здаваўся і недалёка, але ішлі да яго доўга. Сонца паднялося і павісла на гарызонце. Не такі жвавы стаў і Віктар. Сцішыўся і ледзь паспяваў за Зарынай, якая, як яму здавалася, зпарок ішла вельмі хутка, хаця яна ішла так, як і рапей, а можна, нават крыху і цішэй. А калі апынуліся ў лесе, то яна забылася і на зайцоў, разглядала сосны пад бухматым снегам, пахіленыя бярозкі. Спыніцца ля якой сасонкі і любуеца, якімі ўзорнымі камякамі папавісаў на яе галішках снег...

Мінавалі лес, скіравалі на поле, якое роўнымі радамі, як хапала вачэй, перасякалі певысокія гарбы з пазразапага куп'я і хмызняку. Відаць, тут яшчэ не так даўно, можна, нават гэтым летам, асушвалі балота.

— Можна, працэшам поле? — бадзёра спытаў Віктар, спадзеючыся, што Зарына не пагадзіцца.

Зарына глянула на Віктара, які ішоў услед з апуначанай галавой, і ёй хацелася рассямяцца.

— Абавязкова працэшам.

Але хутка Віктар зноў разышоўся, ад стомленасці не засталася і следу, — цяпер ён крочыў не ўслед за Зарынай, а збоку і пават крыху наперадзе, несучы папагатове стрэльбу. Зарына ж несла сваю стрэльбу, павесіўшы на плячо.

— Не паспеш і стрэліць, — сказаў ёй Віктар.

— А я і не думаю страляць. Бо тады будзем спрачацца, хто забіў зайца. А галоўнае, я хочу, каб ты забіў яго, бо калі вернешся са свайго першага палявання без пічога, то з цябе не атрымаецца паляўнічы.

Па полю ісці было цяжка, ногі то траплялі ў ямку, то спатыкаліся аб бугры пад снегам. Часта нападаліся нейкія капавы.

— Можна, пойдзем назад? — не вытрываў Віктар, калі яны прайшлі ледзь не большую палову поля, і хаця б што жывое сустрэлася.

— Добра, — спагадліва сказала Зарына. — Дойдзем да лесу, там ёсць вялікая паляна, — пекалі жыў лясінік, — яна ўся зарасла яблынямі-дзічкамі, там ёсць зайцы і тады, калі іх нідзе няма.

— Для першага разу велікаваты маршрут, — сказаў ён і засаромеўся.

Калі ўвайшлі ў лес, то Віктару адразу кінулася ў вочы, што ён увесь быў спаласаваны лыжамі, так, што, здавалася, не было месца, дзе не ступала нага чалавека.

— Паглядзі! Якія тут зайцы? — засумпяваўся Віктар. — Колькі людзей перабыло!

— А дзе багата зайцоў, там і паляўнічых багата. Але нічога! Наш заяц нам застанецца.

— Не, печага тут хадзіць, — рашуча сказаў Віктар. — Нечага нам тут рабіць. Пайшлі назад, а то да вечара і дамоў не пападзём. Я стаміўся.

— Віця, бачыш, наперадзе светла, там тая паляна, зусім жа блізка. Там ніхто не быў, міма швэндаюць, а туды не здагадаюцца зазірнуць. Мы толькі з бацькам ведаем пра тую паляну. Пайшлі, Віцечка. Дзеся цябе ж стараюся.

Віктар моўчкі падаўся наперад. Зарына ішла ўслед і ледзь не пырскала са смеху. І вось лес печакана расступіўся, і Віктар убачыў знаёмыя хаты пад знаёмымі бярозамі. Ён стаяў які час ашаломлены і пічога не разумеў. Зарына спынілася побач і пацягнула носам:

— Тупонай зайчацінай пахне! — і залівіста рассмялася, задаволеная сабой.

У хаце Віктара прымусілі разуць цяжкія і адсырэ-
лыя боты, падалі сухія, цёплыя, прама з пячуркі, валён-
кі. Зарына таксама пераадзелася, надзела чорнае вузкае
плацце, у якім яшчэ болей пастрайцела, абула лёгкія
туфлі і цяпер, пастукваючы высокімі абцасікамі, пасілася
з кухні ў залу вясёлая, узбуджаная, нібы і не прайшла
толькі што многія кіламетры. Віктар сядзеў на канапе,
самлелы ў хатнім цяпле, кідаў частыя позіркі на Зары-
ну, такую радасна-шчаслівую і нават па-свойму прыго-
жую, імепна — прыгожую, — як гэта ён адразу не заўва-
жыў гэтага! — і думаў, што яму не трэба болей сюды
хадзіць, не трэба болей сустракацца з ёй. І гэта будзе
самае лепшае, што ён зможа зрабіць для яе.

Тамара доўга ляжала ў пасцелі. Яна чула, як падня-
лася маці, як яна пускала з крапаў ваду, як збіралася
па базар. Чула, як яна зайшла ў спальню, спытала ў яе,
ці не спіць, пастаяла, уздыхнула печаму і выйшла. Потым
чула, як прылапацела Раечка, як цягала за коўдру, будзі-
ла яе і, не дабудзіўшыся, пабегла, і хутка галасы ўнучкі
і дзеда гучалі ўжо ў садзе.

А Тамара ляжала пад лёгкай прастынёй, глядзела ў
столь, і ёй не хацелася падымацца, не хацелася нічога
рабіць. У апошні час, асабліва ў выхадныя дні, калі ёй
не трэба было ісці на работу, яе ахоплівала такая неадоль-
ная абьякавасць да ўсяго, што іншы раз яна магла пра-
ляжаць у пасцелі, покуль маці не вярталася з базару.

Адразу пасля прыезду з Прыпяцка яна адчула пуста-
ту на сэрцы, больш трывожную, больш глухую, чым не-
калі пасля ад'езду Віктара. Тады яна хаця і не вельмі,
але верыла, што ён, можа, адумаецца, вернецца, цяпер
жа такой веры не было. І спачатку яна змагалася з гэтай
пустатой як магла. Яна вечна была запята, ні хвіліны
не магла пасядзець без работы: ці перамывала вокны, ці
мыла бялізну, ці пацірала паркет, — адным словам, на-
ват тады, калі не было ніякай работы, знаходзіла яе. Не-
чакана яна пачала вязаць даччэ паліто, хаця да гэтага
ніколі не займалася вязапнем. Некалькі дзён, акрамя вя-
зання, нічога не хацела і ведаць. А вечарамі, лежачы ў
пасцелі, доўга чытала, пакуль не ахопліваў цяжкі неспа-
койны сон... А па рабоце, у планавым адзеле заводакі-
раўніцтва, працавала зацята, засяроджана, не адрывала-

ся на якую мінуту, каб пагаварыць з сяброўкамі, што вельмі ахвотна рабіла яшчэ не так даўно. Сяброўкі яе наводзіны тлумачылі па-свойму: з'ехаў мужык, ды, відаць, і не піша. А можа, нават і прагнаў яшчэ, калі ездзіла да яго. Прасілася ж на тыдзень, а прыехала праз тры дні.

Дома бацькі таксама заўважылі перамену ў яе паводзінах. Стары нічога не казаў, а маці, Аксана Андрэеўна, вытлумачыла гэта тым, што, маўляў, стараецца жанчына, той жа з'ехаў чортведама куды, і ўсе клопаты аб сям'і ляглі на яе плечы. Так яна сказала, а сама падумала, што сумуе дзеўка, і тут жа яна не вельмі памылялася.

Тамара ўсяляк хавала сваю апустошанасць. У размовах гаварыла, што ёй яшчэ і лепей без мужа, спакайней, што яна нізашто не паедзе ўслед за ім, і ён гэта ведае, таму і не заве, бо некуды зваць, кватэры цяма і не будзе. Пакуль не знойдуць пафту, піхто ніякіх кватэр даваць не збіраецца, і можа, наогул так стане, што Віктар сам яшчэ хутка прыедзе. І вось з-за гэтай сваёй балбатні яна не сустракала ні ў кога ні разумення, ні спачування. І калі хто заводзіў гаворку пра яе жыццё ці пра яе адзеньне, ішло яно да твару ці не, па што сама Тамара ў апошні час не звяртала ніякай увагі, то яна адказвала так, што потым ні ў кога не было ахвоты з ёй шчыраваць. І людзі, з якімі яна яшчэ зусім пядаўна жыла ў дружбе і якія ёй здаваліся вельмі добрымі і спагадлівымі, цяпер, як яна лічыла, былі чэрствымі эгаістамі.

З кожным днём Тамара рабілася ўсё болей і болей раздражнёнай, ёй усё цяжэй і цяжэй становілася змагацца з сабой, але паступова яе гэтая апустошанасць, беспрадметная мітуслівасць акрэсліліся ў канкрэтнае пачуццё, у пачуццё неўтаймаванага суму па Віктару. Прышла пакутлівая яснасць: яна так і не зможа без яго. Яна ведала цяпер, што абавязкова паедзе да Віктара, болей таго, яна думкамі была з ім там, на Палессі, і таму тут яе больш нішто не цікавіла, нішто не трэба было ёй. І калі ў будзённыя дні яна яшчэ рапіцай падымалася, спяшыла на работу, то ў выхадныя дні проста не ведала, за што ёй і ўзяцца. І каб не жаночая, часам пазбаўленая ўсялякай логікі гордасць, — сказала неяк дома, што нізашто да яго не паедзе, — дык даўно б аб'явіла ўсім аб сваім рашэнні, а так пакутавала і маўчала. Усё чакала якога зручнага моманту, якой зручнай зачэпкі... Можна б пацісаць мужу, хай бы прыехаў па яе, тады б ніхто нічога

і не ведаў, усе гаварылі б — прыехаў і забраў. Але пісаць яму пра гэта таксама не дазваляла гордасць.

— Мамачка! — закрычала пад самым акном Раечка. — Мамачка-а! Ты чуеш?

Тамара паднялася, падышла да акна:

— Ну, чаго табе?

— Мамачка, ідзі паглядзі, які мы з дзедам кавун знайшлі, — у Раечкі аж вочкі ад здзіўлення расшырыліся і пакруглелі. — Я валушыла, валушыла і не павалушыла, і дзед не павалушыў. Ідзі паглядзі, мамачка!

— Зараз, дачушка.

Яна выйшла ў сад. Пахадзіла з Раечкай, паглядзела кавун, паласаты, вялізны, які пельга і «павалушыць», а потым падумала схадзіць у горад, — можа, на людзях не так сумна будзе. Яны з дачкой хадзілі з магазіна ў магазін, не раз спыняліся ці ля прыгожай сукенкі, ці ля якога паліто, і кожны раз Тамара ўспамінала Віктара, думала, што добра б спытаць, ці падабаецца яму рэч, а то купіш, а ён не адобрыць. Заглянулі і ў магазін мужчынскага адзення. Там якраз прадавалі цёплыя зімовыя шапкі. Якраз такія, якую хацеў сабе Віктар. Некалі гаварыў. Купіла без усялякага вагання. Там, у Беларусі, зіма не тое што тут. У бэрэціку не паходзіш. Дома шапку нікому не паказала. Захавала ў шафу і стала пераадзяваць дачку, бо яна ў горадзе запэцкала свой сарафанчык марожаным. У гэты час і прыпёс ёй пісьмо бацька.

— Толькі што паштальён быў, — сказаў Даніла Феафілавіч. — Ад Віктара.

— Ад таты пісьмо, ад таты пісьмо! — запляскала ў далоні малая.

Гэтае пісьмо было не падобнае на іншыя, звычайна спакойна разважлівыя, у якіх ён болей пісаў пра сваю работу, пра таварышаў і меней за ўсё пра сябе. Цяпер ён пісаў толькі пра сябе, толькі пра свае адносіны да яе, Тамары.

«Ты неяк мне сказала, што мы ніколі не зразумеем адзін аднаго. Можа здарыцца і так, калі мы будзем з табой жыць, як жывём цяпер. Памыляецца той, хто лічыць, што людзі жэняцца толькі пасля таго, як зразумелі адзін аднаго, знайшлі шмат агульнага. Мне здаецца, што якраз такія людзі меней за ўсё жэняцца. Мы ніколі не любілі дзяўчат у сваім класе, у сваёй групе (у інстытуце), а заглядвалі на іншых, хаця свае былі і не горшыя, а можа,

і лепшыя. Я доўга думаў пад гэтым. З жапіцьбы толькі і пачынаецца пазнашце адзін аднаго, і яно можа цягнуцца доўга, мне здаецца, да таго часу, пакуль і будзе каханне. Мы мяняемся кожны дзень і, калі не будзем жыць разам, з часам усё горш і горш будзем разумець адзін аднаго. Сям'я тады трымаецца, калі жывуць усе разам. Я не магу болей жыць без цябе, без Раечкі. І калі ты хочаш, каб у нас была моцная сям'я, то прыязджай да мяне з дачкой. Нам тут будзе горш, чым там, але і цяжкасці мы павінны пераадольваць разам. Мне здаецца — ты гэта разумеш якраз так, як і я. Я проста ўявіць не магу, што ты можаш думаць інакш. Ты павінна прыехаць, я чакаю цябе. Праўда, адразу ж, атрымаўшы пісьмо, не едзь, — хаця нічога страшнага не станеца, калі і прыедзеш, — але пакрыху рыхтуйся. Як толькі я падшукаю які накой, адразу ж паведамлю. Цалуй Раечку. Да хуткай, спадзяюся, сустрэчы!»

За рашуча катэгарычным зместам пісьма Тамара ўгадвала пакуль што незразумелую ёй узрушанасць Віктара, нават нейкую разгубленасць. Што там здарылася? Ці не баіцца ён за сябе? Ці не задумала там якая паляшучка заняць яе месца ў яго сэрцы?.. Ды ўсё гэта дробязі. Галоўнае, ён не можа без яе, кліча яе. І яна, канешне, паедзе.

Калі Аксана Андрэсёна вярнулася з базару, то з сянец яшчэ пачула нейкі незвычайна вясёлы лямант у хаце. Зазірнула ў накой да дачкі. Тамара з Раечкай, узяўшыся за рукі, вадзілі карагод вакол крэсла, на якім ляжала шэрая зімовая шапка, прытопвалі пагамі і спявалі:

— Мы паедзем да таты! Мы паедзем да таты!

Нягледзячы на тое, што Круглоў быў вядомы геолог у краіне і за ім хадзіла слава першаадкрывальніка не аднаго месцанараджэння нафты, у прысутнасці яго Віктар заўсёды захоўваў самастойнасць, ніколі не думаючы ні пра свой службовы рост, ні пра тое, на якім рахунку ён будзе ў кіраўніцтва, заўсёды адстойваў свае меркаванні, чаго не рабілі ў канторы астатнія, паралізаваныя аўтарытэтам галоўнага геолога. І хаця Віктару яшчэ так і не ўдалося даказаць Круглову сваё, ён усё ж паважаў яго, нават любіў, і любіў імэнна за тое, што ў яго было таксама нешта сваё, што той быў такі незалежны, такі сама-

стойпы, такі непахісны ў сваіх поглядах, пастойлівы ў дасягненні мэты. І кожны раз, калі Віктар быў у капторы, — а ў капторы ён быў цяпер вельмі часта, бо на буравых пакуль што яму, геолагу, практычна нечага было рабіць, — ён стараўся зайсці да Круглова, пасядзецц, пагаварыць, тым болей што Круглоў, асабліва пасля таго, як крыху схлынула напружанасць пошукаў далейшага кірунку ў нафтаразведцы, не быў супраць гэтага, яму нават падабалася, што да яго заходзіла моладзь.

Лузько ж любіў, каб яго заўважала пачальства. Падзраваючы і ў Віктара тыя ж імкненні, вельмі раўнаваў яго да галоўнага геолага. Кожны раз, калі Віктар заходзіў да Круглова, адразу ж заходзіў да яго і ён. І, самае дзіўнае, што не праяваў ні разу, нібы сачыў спецыяльна. Калі Віктар заўсёды заходзіў да галоўнага і, прывітаўшыся, чакаў, пра што ў яго спытае той, ці прыходзіў сам з якім пытаннем, якое тычылася непасрэдна работы, то Лузько заходзіў і заўсёды, як правіла, паведамляў што-небудзь далёкае ад іх работы, але заўсёды цікавае сваёй нечаканасцю. І на гэты раз ён зайшоў узбуджапа-рухавы, вельмі задаволены мінулым днём, — ён цяпер заўсёды быў вельмі задаволены кожным днём, бо капчаў выпіскі для дысертацыі, — і весела сказаў, звяртаючыся толькі да Круглова, нібы Віктара і не было ў пакоі:

— А ведаеце, Мікалай Міхайлавіч, я як ішоў з абеду, дык бачыў паляўнічага... Нёс зайца, здаровага, як цялё.

— Кажуць, у гэтым годзе зайцоў не вельмі, — сказаў Віктар. — Мне вонытны паляўнічы гаварыў.

Але Лузько нават не звярнуў увагі на словы Віктара, ён чакаў, што скажа Мікалай Міхайлавіч.

— Некалі і я любіў пабадзяцца са стрэльбай, — сказаў задумліва Круглоў. — Асабліва ў тайзе, вось дзе было паляваць!

— Канешне, тут не тайга, — падхапіў Лузько. — Але і тут можна схадзіць.

— Баюся, што зайцоў будзе, як тады грыбоў, — і Круглоў неяк іранічна, прыжмуркушы вока, паглядзеў на Лузько.

Лузько крыху пачырванеў, і здалося, што разгубіўся, але на адзін які момант, так што ніхто гэтага і не заўважыў.

— Дарэчы у мяне атрымаліся цудоўныя баравічкі, — ухачіўся Лузько за грыбы. — Цуд! Праўда. Вось давайце

зойдзем пасля работы, пачастую. А што? Мікалай Міхайлавіч? — і, не чакаючы згоды Круглова, сказаў Віктару: — А што, Віктар? Зойдзем? У мяне жонка ў дэкрэтным, сядзіць дома, сумуе. Яна будзе вельмі рада, калі мы зойдзем. Віктар? Мікалай Міхайлавіч?

— За кампанію заўсёды гатоў, — пагадзіўся Віктар, якому хацелася пабыць з галоўным геалагам у пеафіцыйнай абстаноўцы, пагаварыць, болей даведацца пра яго.

— А можа, Баціслаў Адамавіч, адкладзём гэты візіт? — сказаў Круглоў так, што, было відаць, ён не супраць і пайсці. — А то турбаваць жанчыну...

— Нічога, мы яе не патурбуем, Мікалай Міхайлавіч, — запярэчыў Лузько. — Я сам усё зраблю.

— Вас тут чакаюць, Аляксандравіч, — адчыніла дзверы сакратарка дырэктара.

Віктар выйшаў. У калідоры стаяла Зарына. Яна была апрацута, як на работу звычайна не апрачалася — у новым паліто, абшытым і паперадзе, і знізу, і на рукавах футрай рыжай лісіцы. І каўнер, і шапка таксама былі з лісіцы. І ўся яна была такая залаціста-карычневая, што яе сінія вочы цяпер падаліся яшчэ больш сінімі і нейкімі таямніча-глыбокімі. І яе шырокая ўсмішка была сапраўды даволі прываблівай. Зарына радасна засаромелася, што зрабіла ўражанне на Віктара і, апусціўшы галаву і чырванеючы, хуценька, як завучаны ўрок, прагаварыла:

— Я тут білеты ўзяла ў кіно. Кажуць, вельмі цікавы фільм. Камедыя. Думаю — возьму, а раптам ён таксама не глядзеў і зможа пайсці, а фільм ідзе апошні дзень... Я і не ведаю, як вы. Да пачатку засталася паўгадзіны, але калі зараз паехаць аўтобусам, яшчэ можна паспець, — і яна так паглядзела на Віктара, што той зразумеў: адмаўляцца няможна, бо пакрыўдзіцца вельмі.

— Зараз, Зарына, толькі развітаюся з таварышамі, — ён заглянуў у кабінет да Круглова і сказаў Лузько, што мусіць адмовіцца ад запрашэння з-за непрадбачных абставін, і, апрацуўшыся — паліто сваё ён звычайна пакідаў у геалагічным аддзеле, — выбег на вуліцу.

Зарына стаяла на аўтобусным прыпынку з такім выглядам, нібы яна не мела ніякага дачынення да яго, Віктара. Яна нічога не гаварыла і ў аўтобусе, толькі зрэдку паглядвала на Віктара і, сустрэўшы яго позірк, хутка адводзіла вочы. І ўсё перова пакусвала губы, старалася прытушыць усмішку.

У кінатэатры, зірнуўшы на афішу, Віктар даведаўся, што фільм ідзе не апошні дзень, а потым нічога цікавага ў фільме не ўбачыў. Сядзеў і чакаў з пецярпеннем, калі ён скончыцца. А выходзячы з кінатэатра, спытаў у Зарыны, хаця разумеў усю педалікатнасць пытання, хто ж ёй мог расхваліць такую сумную і пустую камедыю? Яна адказала:

— А ніхто мне нічога не гаварыў, — і весела, як і тады, на паляванні, калі яны печакана аказаліся ля дома, рассмяялася.

— Адзінае, што было добра, дык гэта холад у кінатэатры. А калі б цёпла, дык можна б было і заснуць.

— Не ведала, што там будзе холадна, — сцеланулася яна ўся. — А то б валёнкі захапіла. У мяне, праўда, ногі памёрзлі...

— Пайшлі хутчэй, — ён узяў яе пад руку.

Аўтобуса як зпарок доўга не было. Другія падыходзілі адзін за адным, а патрэбны, як дзе знік. Ад ракі цягнула марозным ветрам, прабірала да касцей. Праз плошчу паўзлі снежныя пісягі і тухлі пад калёсамі аўтобусаў і ў зрэджаных кусціках, што аддзялялі тратуар ад вуліцы. Зарына, падняўшы каўнер паліто і пасунуўшы на лоб сваю касматую шапку, прытанцоўвала, хавалася за Віктара ад ветру.

— Пойдзем пагрэемся ў гастраноме, ці што, — папрасілася яна. — Праз акно і ўбачым аўтобус.

— Што нам рабіць у тым гастраноме? — сказаў Віктар. — Калі ўжо грэцца, дык зойдзем да мяне ў гасцініцу, пап'ём чайку, пагаворым...

У гасцініцы яна вельмі захаплялася пумарам, такім малепькім, такім утульпенькім. Тут жа расказала, што яшчэ ніколі не жыла сама ў гасцініцах і, ёй здаецца, што гэта, недзе, страх як цікава. Пахваліла капанку, нават села на яе.

— Ты ж распраніся, — сказаў ёй Віктар.

— Ой, а я і забылася, — яна расправула паліто і кінула яго на крэсла як непатрэбную рэч, а потым, нібы спахапілася, узяла і павесіла на цвік у шафе. Яна была ў зырка-жоўтай кароткай сукенцы. Такія сукенкі тады яшчэ толькі ўваходзілі ў моду ў сталічных гарадах, і гэта для Віктара было зусім непрывычна. Ён як ні стараўся не глядзець на яе высокія ногі, але кожны раз паглядваў на іх, баючыся, каб яна не заўважыла яго гэтыя позіркі.

— Ну, дзе ж ваш чай? — села яна ля стала.

— Зараз будзе, — Віктар выйшаў і хутка вярнуўся з алюмініевым чайнікам, поўным кішэню. Чайнік паставіў на стол, разарваў пачак чаю і палову высыпаў у яго. — Я цябе пачастую такім напіткам, якога ты ніколі не піла. Такі чай п'юць толькі геалагі ў тайзе... Ну вось, а цяпер будзем сядзець і размаўляць. Толькі пра што мы будзем размаўляць?

— Хаця б пра кіно, што прагледзелі, — сказала яна, нагінаючыся з дзіцячай непасрэднасцю над шклянкай, бо за яе, гарачую, нельга было схапіцца рукой.

— Сумнае кіно, — сказаў Віктар.

— Згодна, — сказала Зарына.

— Так, пра кіно пагаварылі. А цяпер пра што?

— Чаму ўзімку зайцы бываюць белыя, а лісіцы застаюцца рыжыя?

— Каб лісіца не заўважыла зайца, а заяц мог убачыць яе здалёк, — сказаў Віктар.

— Так, пагаварылі пра звяроў, а цяпер пра што?

— Ты, Зарына, вучыцца далей думаш?

— І не толькі думаю. А і рыхтуюся.

Разгаварыліся пра навуку, пра прыванне, пра геалогію, пра Палессе...

І хаця цяпер Віктар вельмі захапіўся гаворкай, ён усё ж зрэдку ўпотаікі паглядваў на гадзіннік. Было даволі позна. Але напамінь пра гэта дзяўчыне ён лічыў не зусім тактоўным, ды з ёй яму было добра, так што і не вельмі хацелася, каб яна пакінула яго. І ў той жа час ён вельмі ясна ўсведамляў, што калі яна набудзе ў яго яшчэ, то можа так здарыцца, што ён тады зусім не адпусціць яе, тым больш што і яна паводзіла сябе так, пібы і сапраўды не збіралася дамоў. І варта было Віктару падумаць пра гэта, як ён, перабіўшы Зарыну ў самым цікавым месцы, нечакана сказаў:

— А мы, між іншым, і заседзеліся.

— І праўда, — паглядзела яна на свой гадзіннік. — Недзе прайшоў і мой апошні аўтобус.

— Хвіліначку, Зарына. Прашу прабачэння, — і ён выйшаў з нумара. Вярнуўшыся, убачыў, як Зарына, дастаўшы з сумачкі малелькае люстэрка, напраўляла перад ім сваю прычоску. — Усё пармальна, зараз будзе таксі.

— Якое таксі? — спачатку нічога не зразумела дзяўчына. — А-а, таксі, — і пачала апрацаваць.

У машыне ехалі моўчкі. Віктар адкінуўся на мяккую спінку, паглядваў на Зарыну, якая сядзела і ўпарта глядзела перад сабой, маўклівая, нібы пакрыўджаная. Ля свайго двара, не выходзячы з машыны, павярнулася тварам да Віктара, хутка, неяк нечакана, абхапіла яго за шыю, тыцнулася тугімі халоднымі губамі яму некуды ля поса і выскачыла, забыўшы зачыніць дзверцы.

— Смелыя дзеўкі пайшлі, — сказаў Віктар, саромеючыся перад незнаёмым чалавекам.

— Я такую рыжую да раніцы б не адпускаў, — чмыхнуў носам шафёр.

І ў машыне, і ў пумары гасцініцы, калі Віктару доўга не хацелася спаць, ён успамінаў пра Зарыну, і яму надвычай прыемна было ўспамінаць усё, што гаварыла яна, як гаварыла, як рэагавала на яго словы, успамінаў яе нечаканы і такі няўмелы пацалунак, і нешта трывожна-светлае, даўно забытае расло ў ім, папаўняла яго. Патушыўшы святло, ён доўга ляжаў, глядзеў у акно, дзе адпекуль зверху ўніз на заснежанаму абрыву лілося месячнае святло...

А раніцай, першае, што ён зрабіў, напісаў пісьмо жонцы, прасіў, каб тая не марудзіла з прыездам.

У канторы адразу ж зайшоў да дырэктара.

— Да вас, Павел Фёдаравіч, па тэрміновай справе, — пачаў ён яшчэ ў парозе.

— Што здарылася? — падняўся яму насустрач Чокан. Дырэктар у гэтую раніцу быў ветлівы, нават вясёлы. Наогул, пасля таго, як яму ўдалося пасябраваць з Кругловым, у яго паводзінах, нават рухах з'явілася болей ушэпеннасці, рашучасці. Цяпер рэдка хто бачыў яго раздражнёным.

— Трэба кватэра.

— А я думаў чортведама што... Уляцеў, як з пажару. Дык, гаворыш, кватэра трэба? — сеў у крэсла, правёў далонню па паліраванаму сталу, паглядзеў на яе, ці не сабіраўся пыл.

— Едзе жопка. З дачкой. А потым жа я, Павел Фёдаравіч, маю права, як спецыяліст, якога перавялі загадам, так што...

— Дарагі мой, — з пейкай бацькоўскай ласкавасцю наглядзеў на Віктара Чокан. — З усёй душой, як кажуць, але... Ды вы садзіцеся, садзіцеся. Скажу вам шчыра, мясцовыя ўлады глядзяць на нас, як на часовых людзей, і

таму не хочучь раскідвацца кватэрамі. Я быў у гарса-
ведзе і тут, у Прыпяцку, і ў Зуеве... А пытанне ці з месца.
Праўда, дамовіўся ў Зуеўскім райспажыўсаюзе, каб пра-
далі нам паўдзсятка фінскіх домікаў... Там жа, пад Зуе-
вым, і будзем будаваць свой пасёлак. Часовы, вядома...
Вось, дарагі мой, на сёння і ўсе нашы перспектывы...

— Калі будуць домікі? — спытаў Віктар.

— Вы згодні? — здзівіўся Чокан.

— А што рабіць? А потым, яно, можа, будзе і пядрэн-
на... Як на дачы...

— Гаварылі, што хутка. Можа, праз тыдзень, а можа,
і праз месяц.

— Можна спадзявацца? — падняўся Віктар.

— Спадзявайцеся, абавязкова спадзявайцеся, — пра-
цягнуў праз стол руку на развітанне дырэктар. — Спадзя-
ваннямі жыве чалавек...

Лузько сабраў усе матэрыялы, якія толькі былі ў іх
канторы, пра мінеральную ваду. І не толькі сабраў, а
паспеў сістэматызаваць іх. Заставалася зрабіць некаторыя
разлікі, скласці розныя табліцы і графікі, а потым і засес-
ці за напісанне дысертацыі але апошняе, лічыў ён, — гэта
ўжо механічная работа. Вось толькі не быў упэўнены, ці
дастаткова матэрыялу, бо вельмі ж хутка ён яго сабраў.
І каб пазбавіцца гэтага сумнення, ён пазваніў Ступічу,
папрасіў, каб той сам прагледзеў усе вышкі, не паказ-
ваючы іх пакуль навуковаму кіраўніку.

— А ты ўсё, усё вышкі? — спытаў Ступіч.

— Усё.

— Ён яшчэ і сумняваецца, — у голасе не папрок, а
хутчэй захапленне. — Прызджай. У любы час.

Лузько злажыў усе паперкі ў ёмісты партфель, а парт-
фель схваў у дарожны чамадан пад чыстыя, з накрухма-
ленымі каўнерыкамі, сарочки, якія прымусіла ўзяць з са-
бой Ліда.

— Можа, возьмеш чаго перакусіць на дарогу? — успом-
ніла Ліда, як маці, збіраючы куды ў дарогу бацьку, заў-
сёды давала які пакунак з ежай.

— Навошта? — здзівіўся Лузько. — Колькі тут ехаць,
поч якую. І ў Мінску. Наогул, за мяне менш за ўсё тур-
буйся, ты сама лепей тут... асцярожней. Глядзі, каб нічо-
га такога. Падлогу не мый, пабудзе. Вярнуся з Мінска,
памыю, бялізну — таксама...

— Ты толькі доўга не будзь.

— Я хутка. Слухай, ты хацела, каб я што там купіў?

— Ведаеш, паглядзі, — яна прысела ля яго. — Вось што... Не, ты запішы, а то з-за свае павукі забудзеш... Так. Запісвай. Імпартныя гардзіны. Цяпер, можа, якія вазонікі будуць пад кветкі, арыгінальныя. Наша адна ўрач такія прыгожашькія прывезла з Мінска... Чарапяныя, але вельмі модныя... І байкі прыгожай. І сабе трэба пачную сарочку пашыць, ды і потым для малога спатрэбіцца, а то ў нас у магазіне ляжыць такая цёмная, што толькі на апучкі...

Лузько агледзеў кватэру, у якой толькі за апошні час з'явіўся новелькі імпартны дыван і цяпер вісеў над канапай да самай столі, круглы пасценны гадзіннік, што мацаваўся на пазалочаным ланцугу, на высокую, з чэшскага шкла, вазу, якая пералівалася ўсімі адценкамі вясёлкі, — усё гэта Ліда купіла, як толькі пайшла ў дэкрэт, — паціснуў плячыма.

— Здаецца, пічога болей не трэба...

— Хаця б на гэта хапіла грошай.

— Вазьмі з кніжкі, — параіла Ліда.

— Там якая сотня засталася.

— Сотня ўсё роўна не грошы.

— Добра, — уздыхнуў Лузько.

На другі дзень раніцай Лузько заходзіў у кабінет, дзе працаваў Ступіч. У кабінете было некалькі сталоў, паўзсцены густа стаялі шафы, набітыя папяровымі скруткамі. Такія скрутки кучамі ляжалі і на шафах. За сталом, ля акна, сядзеў лысы таўсцячок і нешта засяроджана вылічваў на арыфмометры. Не падымаючы галавы, ён адказаў, што Ступіч недзе ў міністэрстве, а потым, убачыўшы, што Лузько не збіраецца пікуды ісці, спытаў у яго, хто ён такі.

— Сябра. Разам працавалі ў Прыпяцку.

— Пазваніце яму дамоў, — параіў таўсцячок.

Ступіч сапраўды быў дома. Ён, у паласатай піжаме і раскошных пантоплях, сустрэў яго ў парозе, дапамог распрануцца, правёў у залу, падсунуў да століка, заваленага кнігамі і часопісамі, крэсла, усадзіў Лузько, а сам усеўся на канапе, надабраўшы ногі пад сябе і пакінуўшы на падлозе пантоплі, якія паскамі глядзелі ў розныя бакі, нібы збіраліся разбегціся.

— Ну, раскажвай, Адамавіч, як ты там... Сына яшчэ няма?

— Ды вось-вось...

— Выдатна. А як нафта?

— Забурылі дзве свідравіны на Зуеўскай. Круглоў спадзяецца, што там пешта ёсць. Хаця, акрамя інтуіцыі, ніякіх падстаў.

— Хай пашукае, хай пашукае, — усміхнуўся паблажліва Ступіч. — Вядома, яму цяма сэпсу шукаць там, дзе нічога не знайшлі мы з табой. Відаць, ён не такі дурны. Але я пераконан: не знойдзе яе і пад Зуевым... Між іншым, маю дысертацыю запрасілі ў ЦК. А там для адной толькі цікавасці не чытаюць.

— Дык, можа...

— Пакуль, канешне, ніякага можа. Пакуль шукаць нафты будуць. Аўтарытэтная камісія — за, так што... А пазней... Недзе ж людзі сядзяць над будучымі планами... Можа, якраз з-за гэтага і цікавяцца маёй дысертацыяй... Дарэчы, як твая дысертацыя?

— Якая дысертацыя? Я ж званіў... Матэрыялы такія-сякія ёсць, але не ведаю, хоціць іх ці не, — і Лузько дастаў з чамадапа пульты партфель, кінуў яго на канапу Ступічу. — Вось, паглядзіце, ёсць тут аснова для навуковай працы ці не?

— Ён яшчэ пытаецца пра аснову, — узважыў адной рукой партфель Ступіч. — Тут на дзве дысертацыі. Кілаграмаў дзесяць...

— Дык, можа, прагледзіце як, калі час будзе, а калі трэба будзе — я пад'еду...

Ступіч нічога не адказаў, пайшоў у калідор да тэлефона. Пакуль там набіраў пумар, Лузько разглядаў цяпер больш уважліва кватэру, якая была з двух пакояў, можа, нават меншых, чым раней, у Прыпяцку. Мэбля выпадковая. У кутку ў зале стаялі самаробныя кніжныя паліцы з ізаляцыйных пліт. Многа кніг ляжала высокімі стосамі крама на падлозе — не месціліся на паліцы. На сталі — газеты мо за тыдзень. Адным словам, у кватэры быў той неахайны беспарадак, які сведчыў, што гаспадары вельмі заняты пільнымі справамі і ў іх проста не застаецца часу на побыт ці яны нават не звяртаюць увагі на яго.

— Сіл Сільч? — загаварыў раптам у тэлефонную трубку Ступіч. — Добрай раніцы, Сіл Сільч... Ды прыхварэў крыху... Тут адзін геалаг прыехаў з Палесся, я вам

гаварыў пра яго... Так, Сіл Сілыч. Дзякую, Сіл Сілыч. Зараз, — палажыў трубку і крыкнуў Лузько: — Зараз, дарагі мой, едзем да прафэсара Траццякова!

— Я ж хацеў, каб спачатку вы...

— Пакажаш Сіл Сілычу, раскажаш. І я паслухаю.

— Ды я...

— Ты баішся, ці што?

— Ды не, але...

— Дзівак, — рассмяўся Ступіч сіплаватым баском упэўненага ў сабе чалавека. — Гэта ж зусім пядрэнна, што ты так хутка сабраў матэрыял. Не забывай, што ты — далёка не навічок у геалогіі, не гімназіст які, як называе наш Сіл Сілыч жаўтаротых студэнтаў, а больш дзесяці год аддаў разведцы. Ведаш дзе і што. А потым — ты здольны чалавек і табе даўно пара ісці ў навучку, — ён адзеў гарнітур і цяпер перад люстэркам укладваў на галаве валасы так, каб мецэй былі відаць залысіны. — Ведаш, калега, — заўваж, я цябе ўжо называю калегай, — у нашым інстытуце пямала прыгожых жанчын, і мне зусім не хочацца, каб на мяне яны глядзелі абыякава. А як ты нахонт жанчып? Хаця, што я пытаюся? Ты ж працаваў над дысертацыяй...

— Я сваё адбегаў. А цяпер жопка маладая, самі ведасце, — сказаў Лузько.

— Гы... Калі пры маладой жоңцы не пабегаш, дык пры старой тым болей. Але нічога. Вось станеш кандыдатам навук, тады... Ды я зусім не пра гэта. А пра тое, што не ўмеем мы жыць. Забываем, што жыццё даецца нам адзін толькі раз. Трэба і папрацаваць добра і на прыгожанькіх палюбавацца паспець... Ну, пойдзем? — ён яшчэ раз акіпуў сябе позіркам у люстэрку, направиў на галаве пыжыкавую шапку...

Іх адразу ж прыняў Траццякоў, невысокі, лысы, чырванатвары, з вялікім ротам і тоўстымі губамі, каржакаваты чалавек. Ён у шэрым світары і шырокім даўгаполым чорным пінжаку даволі жвава, ледзь не падбегам, выйшаў ім насустрач, парукаўся, энергічным жэстам рукі паказаў на крэсла Ступічу, а потым Лузько, запрасіў садзіцца. Лузько ведаў гэтага чалавека па падручніках, па артыкулах у навуковых часопісах і не ўяўляў яго такім, западта ўжо нейкім праставатым.

— Та-ак, — спыніўся ён перад Лузько. — Значыцца, геалагам на Палессі? Та-ак... Цудоўна! А я некалі ў тунд-

ры гадоў пятнаццаць сваімі бакамі адаграваў вечную мерзлату... Але затое столькі пасабіраў фактаў, што мне і жыцця не хопіць іх абагуліць... Ды якія факты!.. Не вельмі давяраю тым вучоным, што адразу пасля інстытута ідуць у аспірантуру. Зялёныя гімназісты! Ты ідзі патапчы зямлю, папюхай яе, пагрэй сваімі бакамі, хе-хе, папазірай і, калі табе захочацца спасцігнуць нейкія заканамернасці ў тых фактах, якія сабраў, тады — ідзі ў навуку. А інакш табе проста нечага рабіць... Але, прабачце, маладыя людзі, у мяне, відаць, старэчая балбатлівасць, — ён сеў за стол, склаў рукі на живоціку, які цяпер быў больш прыкметны. — Ну, што ў вас там, малады чалавек? Паказвайце, раскажывайце...

Лузько падхапіўся, дастаў з партфёля папкі і палажыў перад вучоным.

— Добра, добра, — Траццякоў які час моўчкі разглядаў запісы, а потым пачаў распытваць пра плап дысертацыі, пра асноўныя яе палажэнні, колькі плапусца раздзелаў, пра што будзе кожны з іх. Лузько пачаў раскажываць, а вучоны то корцаўся ў паперках, то паглядваў певідушчымі вачыма на Лузько, чухаў за вухам алоўкам і неяк смешна, толькі над перапосіцай, маршчыніў круты лоб. Лузько раптам падумаў, што яго нікольні і не слухае Траццякоў, разгублена паглядзеў на Ступіча, але той сядзеў і маляваў нешта ў маленькім блакпоціку. Лузько затараторыў, абы хутчэй раскажаць. Тады Траццякоў адарваўся ад паперак і здзіўлена глянуў на яго, папрасіў паўтарыць апошнюю думку, бо ён не ўлавіў яе. Лузько загаварыў спакойней, але гэты спакой яму даваўся яшчэ цяжэй, і калі ён скончыў, то адчуў, як узмакрэла сарочка на спіне. Траццякоў які час яшчэ перакідваў паперкі так хутка, пібы іх пералічваў, а не чытаў. І вось ён загарнуў апошнюю папку, прыхлопнуў яе далопню і загаварыў, звяртаючыся больш да Ступіча:

— Вы разумееце, я ўвесь час даказваю сваім гімназістам, што трэба спачатку папюхаць зямельку, а потым ісці ў навуку. Тэарэтычна гэта гучыць так: ідзі ў навуку з практычным багажом. Вось з гэтага, — ён пагладзіў растапыранымі пальцамі па папках, — іншы лаўкач папісаў бы доктарскую, а наш малады калега яшчэ сумняваецца, ці дастаткова ў яго матэрыялу для кандыдацкай, — ён памаўчаў, глянуў на гадзіпнік. — Вось што, дарагі Лузько...

— Баціслаў Адамавіч, — падказаў Ступіч.

— Вось што, дарагі Баціслаў Адамавіч... У пачатку трэба даць гісторыю пытання. Гэта, вядома, чыстая фармальнасць, але ад яе ніяк не можам чамусьці адмовіцца. І ў канцы абавязкова пра заканамернасці. Гэта неабходна будзе для практыкаў... Каб ведалі, у якім кірунку весці разведку. Не губляйце часу, малады чалавек, і пішыце. А мінімум вы здалі?.. Не. Гэта горш. Але нічога, пішыце заяву... Здадзіце. Па геалогіі я вам хоць зараз пастаўлю выдатна... — Траццякоў падняўся, пачаў хуценька апрацаваць, дастаўшы з шафы паліто. — Вы мне прабачце, маладыя людзі, але ў мяне няма больш часу, трэба ісці...

— Ну, лічы, што ты — кандыдат, — сказаў Ступіч у калідоры Лузько. — Калі праз рукі Сіл Сільча прайшоў, то ўсё... Я скажу, табе вельмі шанцавала. Акрамя ўсяго, стары сёння ў гуморы. Адным словам, з цябе бутэлька.

— Дык, Ігар Трафімавіч, можа, заглянем куды? — радаваўся Лузько так, нібы ён і сапраўды стаў ужо кандыдатам.

— А што? Зараз і пойдзем... Слухай, а ты якую мову замежную ведаеш?

— Вучыў некалі нямецкую.

— А як мінімум?

— Буду вучыць.

— Доўга будзеш вучыць. Прыйдзецца табе дапамагчы. У нас у інстытуце адна бабенцыя — Ліна Гусева — сябруе з загадчыцай кафедры замежных моў педінстытута. Па-першае, дапаможа табе мінімум хутчэй спіхнуць, а па-другое, выпівоц без жапчыны — прымітыўная п'янка.

— Абавязкова запрасі, — сказаў Лузько.

Хутка Ступіч з'явіўся ў суправаджэнні высокай маладжавай жапчыны. Вузкі каўнер яе чорнага кароткага паліто і шапачка былі з цёмна-карычневага сабаля. Жапчына першай спускалася па лесвіцы, пастукваючы тонкімі абцасікамі высокіх чобацікаў. Яна ўразіла Лузько падкрэслена-простай, але вытанчана-элегантнай і, можа, таму даволі кідкай зпешнасцю. Але пасля таго, як яна акінула яго хуткім і не вельмі ўважлівым позіркам і болей за ўсю дарогу не звяртала на яго ўвагі, а ўсё гаварыла толькі са Ступічам, ён пакрыўдзіўся і неяк міжвольна, часта ўпотаікі паглядваючы на яе, стараўся адшукаць у яе знешнасці нешта такое, што б дало магчымасць прынізіць яе ў сваіх вачах. Але чым болей пры-

глядаўся, то ўсё болей і болей яна здавалася яму прыгожай жанчынай.

У рэстаране за сталом яна села, па-мужчынскі закінуўшы пагу на пагу і выставіўшы танклявае круглае калена. Закурыла доўгую папяросу і, пускаючы дым перад сабой уверх, прыжмурапымі вачыма разглядала Лузько, пібы ацэпвала яго. Ён адчуваў сябе даволі цікавата пад гэтым позірмам.

— Учора пайшла, хлопчыкі, па канцэрт у філармонію, — распавядала Ліна. — Такі пошлелькі спявак, такі пошлелькі... Ну, цікакай думкі. Сумна стала, раззлавалася і, не даседзеўшы да канца, прыйшла дамоў... Лягла, схопіла па паліцы кнігу, якая трапілася. Томік Талстога. Льва. Даўно яго не чытала. У школе пекалі нас вучылі, што ён геніяльны пісьменнік. А ўчора сама перакапалася. Абавязкова пачытайце, хлопчыкі, Льва. Цяпер. Вось гэта быў стары!..

І наогул, жанчына аказалася даволі гаваркой. Хутка Лузько ведаў пра яе ўсё. Многа чытае, у юнацтве скакала з парашутам, ездзіла па матацыкле, цяпер купіла «Запарожца». Чырвонага колеру. Замуж не выйшла, жыве з маці.

— Рапэй па тайзе хадзіла, дык пекалі было, — смялася яна. — А цяпер страшнавата заводзіць сям'ю: адвыкла быць гаспадыняй. Я, як і жыву ў Мінску, дык ні разу яшчэ не зварыла сабе абеду. Які ж нармальны мужчына захоча жыць са мной? А што, не так?

Пілі многа і бязладна. Ліна танцавала па чарзе: то з Лузько, то са Ступічам. Лузько быў крыху ніжэй за жанчыну і, калі танцаваў з ёй, хадзіў, задраўшы галаву...

— Вы спыніліся ў гасцініцы? — схілялася яна да яго.

— Не. З пезда і — да Ступіча. А цяпер начным цягніком дамоў.

— Дзівак. — Яна матпула галавой, адкінуўшы валасы, што лезлі ёй у вочы. — Чаго спяшацца? Пагулялі б тут. Ці так часта бываеце ў Мінску?

— Не, не часта. Дома ў мяне там... Адным словам, трэба вяртацца хутчэй...

— А калі прыедзеце?

— Замежную здаваць.

— А дысертацыю напісалі?

— Амаль.

— Калі мне абрыдла тайга, я таксама напісала дысертацыю. А цяпер вось тут, у інстытуце.

— Цікава?

— Усяляк бывае. Будзеце ў Мінску, званіце.

— Дзякую.

А. позна поччу, калі ўжо і тралейбусы не хадзілі, яны ўсе ўтраіх пайшлі на вакзал. Па дарозе гарлапілі песні. Пры расстанні Лузько цалаваўся з Лінай, нагінаючы яе за шыю дужымі рукамі, а яму ў спіну грукаў кулакамі Ступіч і крычаў, што выкліча на дуэль.

А потым Лузько сядзеў у агульным вагоне, глядзеў у чорнае акно, за якім ўсё радзелі і радзелі агеньчыкі, бачыў у акне свой бляклы і перакошаны шклом адбітак. Уяўляў, як Ліда кінецца да яго чамадана паглядзець пакупкі і нічога там не знойдзе. А што ён ёй скажа? А так і скажа, што шлях у павуку не вельмі просты, — трэба не шкадаваць грошы на асятрыпу і шампанскае. Вось так, паважаная Лідзія Аляксандраўна... Непрыкметна пад гойданне рышучага вагона задрамаў.

У Прыпяцк прыехалі, калі пачало світаць. Галава балела, цяжка было глядзець на снег. Як захварэў. У буфэце на вакзале вышў бутэльку перакісшага кефіру, пібы палягчала. Дамоў пайшоў пешшу, баяўся, што ў аўтобусе раптам стане блага. А грошай на таксі не было, іх ледзь хапіла на білет у агульным вагоне.

Званіць не стаў, каб не разбудзіць жонку. Дастаў ключ, адчыніў дзверы, разуўся ў парозе, патупаў у спальню. Ліды не было. Паклікаў — не адгукнулася. На тумбачцы ля ложка заўважыў абрываек газеты, на якім алоўкам было напісана: «Баціслаў, я ў роддоме...»

Віктар пазбягаў сустрэч з Зарынай. Сам таго не ведаючы, ён баяўся яе, баяўся, што не хопіць волі, рашучасці сказаць ёй, што нічога паміж імі не можа быць, як не было і да гэтага часу. А калі ён даў які повад ёй спадзявацца, дык просіць дараваць яму... Але адчуваў, яму цяжка будзе сказаць гэта. Леней не сустракацца, сама павінна ўсё зразумець. А можа, і зразумела... Колькі дзён яны не бачыліся? Ад таго чацвярга, калі хадзілі ў кіно... Хаця і не так многа.

І Віктар кожны дзень хадзіў на работу не праз плошчу, дзе каля універмага стаяў газетны кіёск, а ад гас-

цініцы адразу праз парк спускаўся да ракі і па лёдзе крочыў аж за мост, а там падымаўся ў горад і па вуліцы дабіраўся ў кантору. Прыходзіў, як правіла, рана, каб застаць якую вахцёпную машыну ды з'ехаць на дзень куды на буравую.

І па гэты раз ён стаяў ля канторы разам з рабочымі. Чакалі машыны, якая як пасхала на заправачную, дык мінула за паўгадзіны, а яе ўсё не было.

— Зайдзіце да мяне, — раптам паклікаў яго Чокап. А ў кабінце, не паспеў Віктар і парог пераступіць, наляцеў на яго з пытаннямі. — Ты дзе прападаеш днямі? Учора ніяк не мог знайсці цябе... Ведаю, што на буравых. Ды я і не пра гэта. У Зуеў прывезлі фінскія домікі. Учора быў там, нават паглядзеў месца, што адвялі пад пасёлак. Месца за горадам, — сам разумеш, ніхто не дазволіць у горадзе ставіць часовыя збудаванні, — але затое ледзь не па самым беразе Дняпра. Улетку там будзе як на дачы. Так што, калі не перадумаў, бяры грузавік, заедзь на буравыя, папрасі хлопцаў, дапамогуць. Сам ведаеш, будаўнікоў у штаце няма. Ды там і рабіць нечага, гатовыя дэталі сабраў — і жыві. Учора нашы вазілі... Паедзеш?

— А што застаецца мне рабіць? — сказаў Віктар. — Кватэры ж пакуль не будзе?

— Ды не. Пакуль, вядома, — засмяўся Чокап. Любіў ён, калі падпачаленыя не бралі яго за горла.

Віктар выехаў на машыне з гаража і ўбачыў па вуліцы Дзятлава. Той стаяў ля газетнай вітрыны і засяроджана чытаў. Віктар папрасіў шафёра спыніцца.

— Пётр Аляксеевіч, ідзі сюды! — крыкнуў ён яму. — Ты чаго тут стаіш?

— Хацеў па Зуеўскую праехаць, ды спазпіўся.

— Трэба, трэба... — нібы ўпкінуў Віктар. — Учора быў у Чугуя на першай. Ніякай карысці ад твайго прыбора, я табе скажу.

— Як ніякай? — насцярожыўся Дзятлаў.

— Учора ў Чугуя якраз бурылі міжсолевыя, а газакаратажнікі маўчаць. Глуха. Ніякіх паказанняў.

— Значыцца, там ніякай нафты, — унзўпепа сказаў Дзятлаў.

— Наогул, адзначаліся крыху павялічаныя газавыдзяленні. Але ледзь-ледзь...

— Керн?

— Два разы падымалі. Суха.

— На буравую?..

— Заедзем. Абавязкова. Ты мне наогул сёння трэба. Дапаможаш хату перавезці?

— Што за пытанне!

— Садзіся ў кабіну, — пасунуўся бліжэй да шафёра Віктар. — У кузаве акалесш.

Адразу заехалі на першую буравую. Іх сустрэў тэхнік-геолаг Радзімаў. Ён быў у кароткім кажуху. Відаць, замёрз, бо падняў каўнер і ўвесь схавуўся ў ім, і толькі з аўчыны тырчаў доўгі нос, падпёрты рыжым пучком камкаватых вусікаў.

— А ў вас тут зіма, — сцэпапуўся ад холаду і Віктар. Пасля разагрэтай кабіны ў полі, дзе дыхаў марозны вецер, падалося вельмі холадна. Прайшлі ў капторку.

— Ну як тут у вас? — падаўся Віктар бліжэй да жалезнай грубка, у якой гарэў вугаль. — Дзе сам Чугуй?

— Майстар паехаў у Зугеў.

— Ад газакаратажнікаў ніякіх павіц?

— Учора пад вечар пібы пачаў парастаць газ. Так цягнулася гадзіну. Я загадаў падняць керн. Сухі.

— Пакажы.

Радзімаў дастаў са скрынкі, што стаяла пад сталом, цяжкія круглыя стаўбунок, як адпаліраваныя па баках.

— Ды сухі, — задумліва разглядаў яго Віктар. — Міжсолевья прайшлі?

— Бадай-што... — сказаў Радзімаў.

Зайшоў Дзятлаў, які адразу, як толькі прыехалі, пабег на газакаратажную станцыю. Выраз яго твару быў такі, што Віктар, глянуўшы на яго, не стаў ні пра што пытацца.

— Падводзяць мяне міжсолевья, — расшпіліў паліто і паправіў шалік Віктар.

— Ведаеце, Віктар Аляксандравіч, тут вельмі многае незразумела, — дастаў Радзімаў карту. — Глядзіце, па праекту як... Па паказаннях геафізікаў міжсолевья амаль на трыста метраў вышэй, чым на самай справе. А можа, геафізікі і не намыліліся? Можа, тыя міжсолевья і сапраўды вышэй? Толькі не пад намі. Можа, мы ідзём міма хрыбта структуры? А што? І тады, канешне, нафты не будзе. Яна сабралася вышэй... Вялікія разыходжанні ў нас з геафізікамі, Віктар Аляксандравіч.

— А ты малайчына, Радзімаў, — падаў яму на развітанне руку. — Я пекалі пра цябе дрэнна падумаў. Толькі мы не ведаем — ці пад намі той хрыбет структуры, ці збоку. Каб праверыць, трэба некалькі свідравін. А іх, на жаль, няма... На буравой нікога, акрамя тых, што на вахце?

— У вёсцы. У чатыры гадзіны будуць, — выйшаў іх праводзіць Радзімаў. Ён аж ззяў ад радасці, што яго пахваліў Віктар, ішоў да машыны, апусціўшы каўнер, і халаду не заўважаў.

— Відаць, праўду казаў Круглоў, што калі ёсць нафта, дык ёсць. І звышдакладныя прыборы не трэба. А калі няма, дык няма. А што, не так, Пётр Аляксеевіч?

Дзятлаў нічога не адказаў.

Скіравалі на чацвёртую...

Цяпер, калі ўсё засыпаў снег, не відаць было, што буравая стаіць сярод балота. Кругом белая раўніна і толькі з боку вёскі яе перасякала дарога, на якой вазілі на буравую трубы, пясок. Крыху ў бок ад буравой сіпелі тры вагончыкі, выставіўшы ў неба тонкія, з бляшаных труб, коміны. Дызеляў яшчэ не было чуваць, — перапакджаў матор машыны, — але відно было, як з шасці труб, што глядзелі ўверх, як гарматы, ішоў густы сіні дым.

— Глядзі, Шкварнік вагончыкі паставіў, — здзівіўся Дзятлаў, які некалькі дзён не быў на буравой.

— Падрыхтаваўся да вясны. Вясной вакол іх будзе разліў. Не хадзіць жа на вадзе хлопцам у вёску, — сказаў Віктар. — У іх там і сталовая будзе.

— Перажывае стары, што Чугуй вырваўся паперад...

— Дык Чугуй жа мо на месяц раней пачаў бурыць.

На буравой іх ніхто не сустрэў: сядзелі ў вагончыках і з-за дызелей не пачулі, як пад'ехала машына. Віктар найшоў шукаць Шкварніка. Яго перахапіў Дзятлаў, які ўжо збегаў на газакаратажную станцыю.

— Пойдзем, пойдзем, — узяў яго пад руку. — Шкварнік цябе сам знойдзе, — і павёў да машыны, што стаяла крыху воддаль, на самым краю пясчанага насыпу. Калі яны падняліся ў сярэдзіну даволі цеснага, застаўленага рознымі прыборамі, пакойчыка, то ён сказаў дзяўчыне з белым, крыху скуластым тварам: — Гайна, вось таварыш не верыць у мой прыбор. Зараз мы яму прадэманструем.

— Ды бачыў я тваю прыладу, — не вельмі хацелася Віктару губляць час.

— Бачыў, ды не ўсё. Пачакай, не пашкадуеш, — і Дзятлаў загадаў дзяўчыне: — Вазьмі спачатку апаліз газу паплаўковым дэгазатарам, — і Віктару растлумачыў: — Як бралі і раней.

Гайша пакруціла рукаяткі на стэпдзе са шматлікімі цыферблатамі.

— Бачыш, — радаваўся Дзятлаў, паказваючы на шырокую папяровую стужку. — Бачыш, што піша. Прамая. Пуста. Няма ніякага газу. А зараз паглядзіш, што пакажа аналіз пры дапамозе майго дэгазатара.

Гайша ўзяла пустую бутэльку з-пад кефіру, збегала на буравую і прынесла яе адтуль поўную бруднага раствору. Выліла ў колбу, якая гумавай трубкай была злучана з цэлай сістэмай шкляных трубак, замацаваных на драўляным квадратным шчыту. Падагрэла колбу на спіртоўцы.

— Бачыш! Бачыш! — ледзь не крычаў Дзятлаў. — Бачыш, што піша. Пікі... — ён тыцкаў пальцам у папяровую стужку. — Гайша, а як учора было?

— Учора было меней, — адказала дзяўчына. — Але не на вельмі.

— Вось у гэтым і ўвесь фокус, Віктар Аляксандравіч. Газ павялічваецца. Калі так будзе і далей, то, я табе скажу, залатая галава ў нашага Круглова. Я пераканаў, што пашы нафтаносныя пласты вельмі мала насычаны газамі, таму мы і не маглі вызначыць дакладна нафтаносны пласт.

— Дык, можа, Шкварнік цяпер і праходзіць нафтаносны пласт? — ушкінуў Віктар Дзятлава.

— Не, — не зразумеў той жарту. — Я табе проста хачу паказаць, як дакладна працуе мой дэгазатар. Але... Калі газ будзе нарастаць, то... А потым важна, які хімічны склад будзе яго...

— Добра, пайшлі, — першым спусціўся па жалезных прыступках з машыны Віктар. Тут якраз да іх і падышоў Шкварнік. — Ну як, Атрох Ігнатавіч, бурьца?

— Ды не вельмі, Аляксандравіч. Абсталяванне старое... Ноччу ледзь «свечку» ўсю не згубілі — так растворам раз'ела разьбу... Добра, што ўгледзелі... — ён паглядзіў рыжае шчацё на надбародку.

— А хлопцы задаволены вагойчыкамі?

— Не ўсе, Аляксандравіч. Палавіна не перасяліліся,

засталіся ў вёсцы. Але пічога: вясна падыдзе, вада разальцецца, дык пікуды не дзецуцца, — і ён усміхнуўся пібы сам сабе.

— Атрох Аляксандравіч, мне трэба некалькі хлопцаў. Хачу сабе фінскі домік перавезці.

— Знойдзем, знойдзем табе хлопцаў, — паабяцаў Шкварнік.

За два рэйсы домік і перавезлі. Згрузілі яго на пустыры, за горадам. Некалькі домікаў тут паспелі ўжо і сабраць. У якім кіламетры ад будучага пасёлка цягнулася паша на Зуеў, а з другога боку яшчэ бліжэй працякаў Дпяпро, але ракі не было відаць, толькі там-сям з-пад снегу чырванелі рэдкія зараснікі вербалозу. Недзе за ім і была рака. На ўзгорку, крыху далей, тырчаў паласаты перавальны слуп, але гэта, відаць, ужо на тым беразе.

— Жывапісная мясціца, — смяўся Кіга, які, пягледзячы на тое, што яму трэба было заступаць на вахту ноччу, захацеў першым дапамагчы Віктару.

— Некалі тут вырасце вялікі горад. Вось толькі знайсці б нам нафту, — падбадзёрваў больш сам сябе Віктар.

— І імёны першых жыхароў будуць напісаны пры ўваходзе ў мясцовы краязнаўчы музей, — у топ Віктару сказаў Кіга і рассмяўся.

— І ўсё ж незразумела, — абураўся Дзятлаў. — Няўжо пельга было адвесці ўчастак бліжэй да горада? Хай бы пажыў тут наш Чокап ды яго жонка пабегала ў горад па хлеб...

Віктар і ў гэты дзень, і ў паступныя не паехаў у Прыпяцк, начаваў у Шкварніка на буравой, а ўдзень майстраваў свой дом. Паставіць сцены, накрыць дах, заслаць падлогу яму дапамаглі хлопцы з буравой Шкварніка. Некалькі разоў прыязджаў і сам майстар, дапамог зманціраваць ацяпляльную сістэму. Калі зашклілі вокны, то Віктар, раскачагарыўшы кацёл антрацытам, заставаўся начаваць. Спаў прама на падлозе, на ахапку сена. А ўдзень фарбаваў рамы, падлогу, абклеіваў сцены шпалерамі. Ён заўсёды, калі пачынаў што рабіць, дык не мог адарвацца, пакуль не заканчваў. І цяпер, пягледзячы на тое, што ўжо разы два Круглоў па рацыі перадаваў, каб Віктар выехаў у кантору для справаздачы, ён не паехаў у Прыпяцк, пакуль не завёз у домік і мэблю — стол, ложкак вялікі і малы для дачкі, некалькі крэслаў, шафу. Гардзіны купляць не стаў: хай прыязджае жонка, сама

і падбярэ. А потым сеў заковы стол і напісаў жонцы пісьмо.

«Пішу табе, Томачка, у нашым новым доме. Закопчыў урэшце яго будаўніцтва, пра што і снышаюся паведаміць. Шкадую, што не майстар мастацкага слова, а то я табе так апісаў бы яго, што ты, прачытаўшы, не сядзела б і гадзіны, а адразу — на першы самалёт і — да мяне. І ўсё ж я паспрабую апісаць табе наш дом. За вокнамі ва ўсе бакі такі прастор, якога ты падзе і піколі не бачыла. Зямля праглядаецца да самага гарызонта і нават далей. Яна ляжыць пад снегам, і я не магу сказаць, у які бок ад нас луг ці ворыва. За заснежаным полем па чорнай шацы няспынна бягуць машыны. Яны пам заўсёды будуць напамінаць пра вірлівае жыццё, якое не стаіць на месцы. Гулу іх матораў зусім не чуваць, так што поччу нішто не парушыць нашага сну. З другога боку зусім блізка цячэ славуці Дняпро. Але ён цяпер пакуль што спіць пад снегам. Уяўляеш, якая будзе карціна, калі ён разальнецца ва ўсю магутную шырыню вясной! Мясцовыя жыхары, — днямі тут пасяліліся дзвесьям'і, паселяцца хутка яшчэ пекалькі, як бачыш, пасёлак наш будзе даволі шматлікі, — сцвярджаюць: паводка да нас не дастане, бо пасёлак стаіць на высокім месцы. А калі людзі гавораць, то яно так і будзе. Набыў такую-сякую мэблю, так што табе не трэба будзе везці яе з сабой. Здаецца, істотная палётка ў дарозе. А калі адкінуць жарты, дык вось сяджу адзін у пустой кватэры і, прызнаюся, першы раз у жыцці бачу, як пуста без цябе, без нашай Раечкі. Чакаю. Сёння еду ў Прыпяцк рабіць справаздачу за мінулы год. Пакуль ты атрымаеш маё пісьмо ды прыедзеш, я якраз і зраблю яе. Тэлеграфіруй прыезд...»

Віктар павесіў новы, яшчэ ў салідоле, замок на дзверы і на першай жа вахцелнай машыне выехаў у Прыпяцк.

Віктар узяў з сабой у гасцініцу справаздачу, каб вычытаць яе пасля машыністкі — удзень не паспеў гэтага зрабіць, — хацеў заўтра ж раніцай здаць яе Круглову, бо яму вельмі абрыдла вядзецца з ёй, а галоўнае, з дня на дзень чакаў прыезду жонкі. Нядаўна ён атры-

маў ад яе пісьмо. Пісала, што звольнілася з работы, адправіла багаж, а праз дзень-другі выязджае і сама з дачкой.

Ён так засяродзіўся, што і не заўважыў, як у нумар зайшла Зарына. Пачуў толькі, як ляпнулі дзверы, калі зачыніліся. Адарваўся ад свае справаздачы і ўбачыў яе — яна стаяла ў парозе ў паліто, абвешаным рыжымі лісамі, у цёмным шаліку на галаве. У руках трымала невялічкі чамадачык. Яна неяк няпэўна ўсміхалася, бездапаможна варушыла вуснамі, нібы хацела што сказаць, але не магла.

— Ну праходзь, садзіся, — запрасіў ён яе. З'яўленне Зарыны было для яго такім нечаканым, што ён таксама прыкметна разгубіўся. — Ды праходзь, садзіся. Што ж ты стаіш. Давай тваё паліто, — ён дапамог ёй распрануцца, навесіў яе паліто ў шафу, падаў крэсла. — Прысямляйся, Зарына.

Яна села, моўчкі глядзела, як Віктар зноў прыпаў да сваіх паперак.

— Прабач, Зарына, я ўжо старонку дачытаю...

Яна перадыхнула, напілася з графіна вады, паправіла прычоску. Было відаць — крыху прыйшла ў сябе.

— Ну, што новага? — спытаў Віктар.

— Што новага?.. — яна нібы задумалася. — Багата новага... Я з дому, Віктар.

— Я так і зразумеў: не магла ж ты так позна сядзець на рабоце.

— Я зусім з дому, Віктар. Сабралася і прыйшла да цябе, Віктар.

— Ну і добра зрабіла. Будзеш госцяй. Я рад.

— Я не ў госці.

— На якой справе? — ніяк не мог зразумець Віктар дзяўчыну.

— На справе... — яна зноў разгублена ўсміхнулася, апусціла вочы, які час маўчала, а потым з нечаканай рашучасцю глянула на Віктара. — Я не магу болей дома, Віктар. Не магу... — і раптам захліпала. Яна, відаць, і сама не чакала такога, а таму твар схавала ў далонях, заціскала сабе рот, ад чаго яе рыданні былі яшчэ мацнейшымі. Яна ўся сутаргава калацілася.

— Зарына! Зарына! Ды што з табой? — ён бездапаможна бегаў вакол стала, не ведаючы, што рабіць. Потым паліў шклянку вады, падаў ёй. Яна ўзяла ваду, але

піць не стала, пакусвала губы, пешта доўга і ўпарта раз-
глядала ў той шклянцы, а потым падняла вочы на Вік-
тара, і, мабыць, яго разгублены выгляд развесьляліў яе,
усміхнулася.

— Даруй мне, Віктар.

— Ды нічога, бывае, — ён неяк машынальна пагля-
дзеў на гадзіннік.

— Я нікуды не спяшаюся...

— Ды я так... Пра аўтобус падумаў. Але сапраўды
яшчэ часу многа.

— Мне некуды ехаць, Віктар.

— Як некуды? Можна, дома з бацькамі пасварылася?

— Не. Яны нічога не ведаюць.

— Чаго не ведаюць?

— Што я пакінула іх.

— А куды ты збіраешся ехаць?

— Я прыехала, — яна апусціла вочы. — Я не магла
інакш. Болей не магла, Віктар. Ты не праганяй мяне, калі
ласка. Я не магу больш так. Мне нікога не трэба. Неці-
кава. Не магу, Віктар, — і закончыла амаль шэптам:
— Не магу... Без цябе, — і апусціла галаву, сядзела, ча-
кала, што скажа ён.

Віктар стаяў ля яе і маўчаў. Потым ён адчыніў у акне
фортку, але з двара моцна пацягнула холадам, і ён за-
чыніў яе. Сеў за стол пасупраць, не ведаў, як пачаць
з ёй гаворку. Крыўдзіць яе не хацелася, хацелася, каб
яна зразумела яго, даравала яму.

— Зарына... Я вельмі рады, што ты зайшла да мяне.
Праўда, Зарына. Я ніколі не забуду нашы сустрэчы,
асабліва, як мы з табой палявалі зайцоў. Я вельмі рады,
Зарына, што мне пашчасціла сустрэць такую цудоўную
дзяўчыну, як ты, Зарына. Чэсна. А то пражыў бы на
свецце і не ведаў, што ёсць такія.. Я думаў, што ў нас
будзе добрае сяброўства. Але не атрымалася. Ты заўва-
жыла, што ў апошні час я не сустракаўся з табой. Не,
не таму, што быў вельмі заняты... Не. Я лічыў, што калі
мы перастанем сустракацца, то гэта будзе лепей, лепей
у першую чаргу для цябе. Бо наша дружба пачала пера-
растаць у пешта такое, на што я не маю права. Я вельмі
паважаю цябе, вельмі паважаю, Зарына, і таму не мог
дапусціць, каб ты пакутавала з-за мяне. Я не магу быць
тым, кім павінен быў стаць для цябе. У мяне, Зарына,
ёсць жонка і дачка. Я не магу дапусціць, каб яна расла

сіратой. Даруй, Зарына, што я не сказаў табе пра гэта адразу... Зарына, ты разумная дзяўчына, ты зразумеш мяне... Я вельмі дзякую табе за тваю шчырасць. Павер мне, я хачу, каб у тваім жыцці было многа радасці і шчасця. І яно будзе ў цябе. Табе хутка дваццаць. Можна, табе здаецца, што ад жыцця і чакаць ужо печага, але гэта не так. Тваё жыццё, Зарына, толькі пачынаецца. У цябе яшчэ ўсё наперадзе, усё... Яшчэ ні ў аднаго галава закружыцца, павер мне, Зарына. І не крыўдуй на мяне.

А Зарына сядзела, апусціўшы галаву, упарта разглядала нейкую кропку на сталі. Рацтам паднялася, хутка пачала апранацца.

— Зарына! Зарына! — хацеў ён яе спыніць.

— Што — Зарына? Нягоднік ты!.. — Яна схавала свой чамаданчык і выскачыла.

Зіма была цяжкая не толькі для Івана Дымка, але і для ўсіх...

Бурылі марудна, бо старое абсталяванне часта псавалася. Акрамя таго, з самага пачатку бурэння выявіліся вялікія разыходжанні з геалагічным нарадам, які быў складзены згодна папярэдняй разведкі плошчы геафізікамі. Шкварніку загадалі часцей падымаць керн, чым плавалася, каб потым мець больш дакладнае ўяўленне аб геалогіі структуры. А зіма выдалася спежная і халодная: Часта рабочыя, адстаяўшы васьмігадзішную вахту на буравой, бралі рыдлёўкі і ачышчалі механізмы ад снегу.

Бурыльшчыкі ўвесь час выбіваліся з графіка, раней зацверджаны план не выконвалі, а змяніць яго ніхто не хацеў, хаця і нагаджаліся з тым, што ўзніклі сапраўды непрадбачаныя абставіны. Людзі сядзелі на адной зарплате, без прагрэсіўкі. Былі такія, што і кідалі работу. Прыходзілі новыя. Іх трэба было вучыць. Не адну змену сам майстар адстаяў за бурыльшчыка.

Для Івана ж зіма была яшчэ цяжэйшай, чым каму. Не адзін раз, ідучы дамоў стомлены, у адзенні, аброслым наледдзю, думаў, што болей не вернецца на буравую: чорт з ім, што пабіўся аб заклад з Віктарам, няхай і пацешыцца, што выйграў. Але пасля таго як вячэраў, адаграваўся на печы, на якой добра было паляжаць доўгім зімовым вечарам з кнігай, адсыпаўся, у яго праходзіў адчай, і рапцінай ён ішоў на работу, каб вечарам зноў праклінаць

той дзень, калі падумаўся стаць буравіком. Хто ведае, можа б, Іван і не вытрымаў, каб не Кіга з яго ўстойлівым у любых умовах аптымізмам. Часта, глядзячы на сябра, ён гаварыў:

— Не кісні, калега. А то потым будзе сорамна за сябе.

І хаця за зіму Іван і Кіга настолькі пасябравалі, што з боку пельга было разабраць, — ды яно так і было, — хто з іх верхаводзіць, хто на каго больш уплывае, усё ж Іван заўсёды лічыўся з думкай Кігі. І не толькі таму, што Кіга быў старэйшы і больш вопытны ў жыцці, а, галоўным чынам, таму, што той думаў, гаварыў і рабіў часам не так, як усе, а заўсёды па-свойму. Акрамя ўсяго, Івану было вельмі цікава з ім. Здавалася, што хлопцаў не разліць вадой. Але былі выпадкі, калі ў душы Івана, як гаварыў Кіга, абуджаўся неўтаймаваны, сляпы, вясковы анархізм. І тады іх дружба падвяргалася сур'ёзнаму выпрабаваўню.

Першы разлад паміж імі адбыўся тады, калі на буравую прывезлі вагончыкі для рабочых. Мпогія не пагадзіліся ў іх жыць, бо не хацелі самі сабе варыць абеды, і жылі ў вёсцы, пакуль на буравой не адкрылі сталовую, — асобны вагончык, які дзяліўся на дзве палавіны. У адной была кухня, у другой палавіне — зала з некалькімі столікамі. Іван жа не захацеў жыць на буравой і потым. Кіга ж пастойваў перасяліцца ў вагончыкі адразу.

— Ты як хочаш, а я не пайду, — заявіў Іван.

— Ты што?! — больш за ўсё Кігу здзівіла, што Іван, аказваецца, зусім абьякавы да таго, будучь яны жыць разам ці паасобку, а значыцца, яму напляваць і на іх дружбу. — А я думаў, што ў нас сапраўдная дружба. Аказваецца, ты, як тая ліверная каўбаса, напіханы ад пятак да галавы сляпым вясковым анархізмам, які так і не ўдалося табе ўтаймаваць, хаця не так мала ты жывеш у пралетарскім асяроддзі.

— Пры чым тут дружба? — у сваю чаргу абурываўся і Іван. — Не бачу ніякага сэнсу ў тым, каб ісці жыць у твая душагубкі. Хіба тут дрэнна? Спім, як дома. Нам вараць смачныя абеды. А там? Усё самім. Ды і не гэта галоўнае. Галоўнае, што тут ціха, а там дызелі... І на рабоце дызелі, і спаць ляжаш — такема дызелі. Звар'яецца можна.

— Ты не ўяўляеш, як смачна спіцца над гул дызеляў, — сказаў спакойна Кіга; ён яшчэ не верыў у тое,

што Іван не пагодзіцца з ім. — Магчыма, што поч-другую не паспіш, а потым прывыкнеш. Чалавек да ўсяго прывыкае. Ды хіба галоўнае ў гэтым?.. Ну, хто ты тут? Ты ж сам сабе не гаспадар. Ты тут на правах самай задрыпанай калоніі. Скажуць збегаць па ваду — і бяжы, накалоць дроў — і пойдзеш сякерай махаць. Што пададуць есці — еш і хвалі, не абурайся, марыяпетка. Кнігі скаргаў пяма. А там сам сабе гаспадар. Свабода! Што хочаш, тое і робіш. Хочаш спаць — спі. Загуляўся позна, ні ў каго не трэба прасіць прабачэння. Ты разумееш: свабода! Ды за яе ж лепшыя сыны чалавецтва жыцця не шкадавалі. А тут яна сама ў рукі плыве, а ты адмахваешся.

— Нам і тут ніхто не перашкаджае.

— Яшчэ чаго не хапала! Але мне дастаткова ўсведамлення, што я ад некага залежу, што я некаму абавязан, каб не адчуваць сябе поўнасцю свабодным.

— Глупства гаворыш...

— Твая пязгода са мной мне падабаецца, — не крыўдзіўся Кіга. — Яна сведчыць пра тое, што ў тваёй душы прабіваюцца парасткі самастойнасці. Ты выпяваеш як асоба, а значыцца, рапа ці позна ўзнінешся да майго ці, інакш кажучы, да сапраўды пралетарскага разумення рэчаіснасці.

— Тут я пайшоў з работы і нікому не кланяюся, а там, па буравой, увесь час на вачах у майстра. А ты мне гаворыш пра свабоду...

— А, між іншым, я не залежу ад майстра. Што я зарабіў, дык тое мне і запішы, таварыш майстар. А не так зарабіў, скажы—як трэба. Я дзякуй скажу. Мы з майстрам звязаны вытворчасцю. І толькі. Дык гэтай жа залежнасцю я гапаруся. Я не адзіп, нас многа, цэлы клас!.. Разумееш? А тут, у гэтай хаце, мой настрой залежыць часам ад таго, ці добры апетыт у гаспадарскага парсючка. А я не хачу слухаць нават ад сваіх гаспадароў пра апетыт іх парсючка, мне, можа, хочацца слухаць у гэты час музыку нашых класікаў дзевятнацатага стагоддзя...

— Ты мне столькі пагаварыў... Неабходна пажыць у цішы, каб дызелі не перашкаджалі ўсё гэта абдумаць, — не здаваўся Іван.

— Ну, думай, — не стаў болей спрачацца з ім Кіга, сабраў свае рэчы ў турысцкі рукзак і выйшаў, не развітаўшыся з Іванам, які ў гэты час ляжаў у светлай пала-

віне хаты на капапе і ледзь не плакаў, думаючы, што іх дружбе паступіў капец.

І сапраўды, паміж імі з'явілася пейкая адчужанасць. На рабоце сустракаліся, часам і гаварылі, але заўсёды пра што-небудзь пязначнае, а потым, пасля змены, Іван ішоў на сваю кватэру ў вёску, шкадуючы, што ў свой час не пагадзіўся з Кігай, бо яму аднаму сапраўды было сумна. І каб толькі Кіга цяпер сказаў яму пераязджаць на буравую, пераехаў бы адразу. Але той маўчаў, а Івану зрабіць першаму крок да прымірэння не дазваляла гордасць. Ведаў, што калі ён зробіць гэты крок, то Кіга не праміне ўпikнуць яго, маўляў, заўсёды трэба слухаць старэйшых.

Але настаў такі дзень, калі Іван, нічога нікому не гаворачы і нават не думаючы, як да гэтага аднясецца Кіга, з усімі сваімі пажыткамі перасяліўся на буравую. Гэта было нават печаканым для праніклівага Кігі, і той падумаў, ці не паспрачаўся Іван там з гаспадарамі, але распытваць не стаў.

— Я так і ведаў, — сказаў ён толькі. — Ідзі і займай ложка побач з маім. Я адразу ўсім сказаў, што гэта твой ложка, так што ён чакае цябе.

І ніхто не падазраваў, што прычынай перасялення Івана была чарнявая Гайша — дзяўчына з далёкай Татарыі, якая пасялілася на буравой разам са сваёй газакаратажнай станцыяй. Зразумела, што пра гэта не здагадвалася і сама Гайша.

А Іван, пасля таго як убачыў яе ўпершыню, увесь час толькі і шукаў выпадку, каб як сустрэць яе яшчэ і яшчэ раз.

Іван звычайна сядзеў у вагончыку і сачыў у акенца, калі пойдзе ў сталовую Гайша. Тады, крыху счакаўшы, ішоў і ён. У сталавай садзіўся так, каб без асаблівых падзрэнняў можна было часцей паглядваць на яе. Яму не раз карцеда зайсці да дзяўчыны на газакаратажную стайцыю, як гэта рабілі многія з яго таварышаў, пасядзець, пагаварыць, але баяўся, думаў, што варта яму толькі наблізіцца да той станцыі, як усе здагадаюцца, што творыцца ў яго сэрцы. Праўда, разам з хлопцамі ён не раз заходзіў туды. Хлопцы адзін перад другім аж са скуры вылазілі, стараліся прыцягнуць да сябе ўвагу дзяўчыны, а ён рабіў выгляд, што яна, Гайша, яго нікольні і не цікавіць, чытаў якія часопісы ці занадта ўважліва разглядаў розныя прыборы, у душы праклінаючы сябе

за пясмеласць, за перашучасць. Гайша, бліжэй пазнаёміўшыся з буравікамі, часам заходзіла да іх пагуляць у даміно. Іван, які ніколі да гэтага не гуляў у даміно і не любіў, як ён лічыў, гэтую бяздумную гульню, цяпер раптам стаў заядлым даміношпікам, і кожны раз, калі прыходзіла Гайша, стараўся сесці так, каб гуляць з ёй у адной пары. І калі яму гэта ўдавалася, то быў шчаслівы цэлы дзень. Нарэшце яму стала ясна, што захаўся ў дзяўчыну моцна і, здаецца, безнадзейна. І чым болей ён хаваў пачуцці, тым цяжэй стапавілася змагацца з імі, а каб прызнацца ва ўсім дзяўчыне, ён і думкі не дапускаў. Іван пачаў пра свае адчуванні запісваць у блакноцік, які спецыяльна для гэтага купіў у Зуеве. Ён запісваў свае думкі, мары, пра ўсе выпадковыя сустрэчы з ёй, пра тое, як яна паглядзела на яго, што яму сказала. Стараўся ў яе позірках, у яе, хай сабе і зусім выпадковых, словах знайсці якія-небудзь адзнакі яё асаблівай увагі да яго.

Ішоў час, а ў паводзінах Гайшы ніякіх змен не назіралася. Ён быў для яе, як і ўсе. Гэта ён калі-нікалі заўважаў у хвіліны душэўнай цвярозасці. І Іван прыходзіў да думкі, што трэба абавязкова пагаварыць з ёй, расказаць ёй усё. Не раз збіраўся гэта зрабіць і кожны раз не знаходзіў у сябе смеласці. Тады яму прыйшла ў галаву думка — аддаць Гайшы свой блакноцік. Яна прачытае і ўсё зразумее. Вось толькі трэба спісаць яго ўвесь, да самай апошняй старонкі — Іван усяляк аддаляў той дзень, калі павінна ўсё вырашыцца...

А з кожным днём яго ўсё болей і болей ахоплівалі раней не зведаныя пачуцці. Ці галіўся электрабрытвай, стоячы перад маленькім люстэркам у вагончыку, ці ішоў па вахту, ці за вагончыкамі, далей ад вачэй, рабіў зарадку з Кігай, — Кіга яго спачатку сілай прымушаў, а потым усё ж прывучыў, — усюды адчуваў на сабе позірк Гайшы, пібы яна сочыць за ім, пібы яна заўсёды побач. Ён адчуваў яе побач з сабой і тады, калі тая ездзіла на выхадны ў Прыпяцк. Яму хацелася ўсё рабіць лепей, і самому хацелася стаць прыгажэйшым. Ён кожны дзень галіўся, сачыў за адзеннем. З дому прывёз выхадны касцюм і ўсе свае белыя кашулі, — маці сказаў, што яны часта ходзяць у Зуеў на танцы, — пават робу і тую акуратна праглядаў кожны раз, адзяваючы, абшкрабаў засохлую на ёй гліну.

Перамену ў паводзінах юнака першы заўважыў майстар. Неяк на сходзе Шкварнік так і сказаў, што Іван Дымок пачынае адчуваць смак у рабоце, што калі так пойдзе і далей, то з яго атрымаецца сапраўдны цафтавік.

Насталі ясныя лютаўскія дні. Ноччу ўсё аж трашчала ад марозу, а ўдзень у зацішку так прыгравала сонейка, што шлёпаліся ў бліскучы рыхлы снег рэдкія капяжы, можна было пасядзець на цёплай металічнай трубе і пагрэцца. Недарэмна гавораць — люты-бакагрэй.

Неяк у час вахты, пасля таго, як толькі апусцілі ў свідравіну новае долата і для ўсіх памбураў паступіла кароткая перадышка, Іван выйшаў туды, дзе за буравой ляжалі бурывельныя трубы і было зацішна і сонечна, усеўся на іх. Азірнуўся: павокал не было нікога, — хлопцы пайшлі ў курылку смаліць цыгарэты, — дастаў блакноцік, перачытаў учарашнія запісы, а потым алоўкам пачаў пісаць далей.

«Цябе пяма сёння на буравой... Але, як ні дзіўна, не магу паверыць у гэта. Увесь час адчуваю цябе побач з сабой, так моцна адчуваю, што, здаецца, вярта працягнуць руку, і яна крапе твае валасы... Вось і зараз я пішу, а мне здаецца, што ты стаіш за маёй спіной і праз плячо чытаеш, што я пішу, і ўсміхаешся. Я нават бачу тваю ўсмішку. А ведаеш, мне засталася запісаць усяго некалькі старонак, і ўся кніжачка мая будзе спісана, і тады я перадам яе табе... Я цябе так моцна кахаю, што любое тваё рашэнне для мяне будзе святым. Можна, ты і не хочаш ісці са мною ў жыццё, што ж... Пайду адзін, бо мне, акрамя цябе, нікога не трэба. Але мне не верыцца, каб ты адмовілася ад мяне. Не можна памерці тое, што варадзілася ў маёй душы. Такого не дапусціць само жыццё. Бо зусім жа невыпадкава я працую на той буравой, — каб ты ведала, як я не хацеў спачатку працаваць тут, — на якую прыехала потым і ты...»

Кіга, які працаваў верхавым, убачыў Івана зверху, калі злазіў уніз і, апынуўшыся на зямлі, падышоў да яго, памацаў трубы рукамі, сеў побач.

— Цёплыя, чэрці, — засмяўся. — Цяпер зразумела, чаму цябе ўвесь час цягне на гэтыя трубы. Тут як у маткі на печы. Жыве, калега, у табе вёска, жыве... Ну, пра што задумаўся?

— Так, — не спадабалася Івану, што Кіга перапколіў яму.

— Відаць, да мая закончым бурцыць... — не заўважыў яго пастрою Кіга. — Кінеш зусім ці на другую буравую пойдзеш?

— Будзе відаць, — няшэўна адказаў Іван.

— А ведаеш, калега, я ганаруся табой. Упарты ты, як чорт.

— А ты як? — Іван не хацеў, каб Кіга хваліў яго. — Ты ж неяк гаварыў, што на буравой толькі да вясны.

— Але пакуль тое лета, дык мяне тут, на буравой, чакае светлая радасць. Не ведаю, калі яна будзе, але яна будзе, няхай крыху пацяплее. Не ведаю толькі, доўгай будзе ці кароткай. Думаю, што кароткай, бо доўгая радасць ужо не радасць, а толькі прывычка...

— Спадзяешся — нафту знойдзем?

— Дзівак. Проста здзіўляюся, што ты мяне так і не зразумеў да канца. Для мяне галоўнае зрабіць сваё жыццё прыгожым, незалежным, каб у мяне былі свае святы. Свята на маёй вуліцы.

— Зразумееш цябе, калі гаворыш толькі намёкамі. Ты і сам не ведаеш, чаго хочаш. Так наогул... — пасля таго як Іван закахаўся, у яго ярчэй праяўлялася яго самастойнасць.

— Няўжо ты не заўважыў, якая прыгожасьць татарачка тут бегае? Вось яна і будзе маё свята.

— Не разумею, — пасцярожыўся Іван.

— Святая паўпасць, — хіхікнуў Кіга з адчуваннем свае мужчынскае перавагі.

— Ты яе кахаеш? — нясмела спытаў Іван.

— Што-о-о? — засмяўся Кіга. — Да ты зусім першабытны чалавек. Кахаеш... Я сустракаў людзей, якіх сапсавала літаратура, як класічная, так і сучасная. Але каб так... Аб'ехала цябе цывілізацыя, аб'ехала... Хіба могуць апусціцца лепшыя людзі пашай эпохі да такой дробязі, як каханне. Яны даўно зразумелі, што каханне толькі ўскладняе жыццё... Ды і дзеўкі не вельмі любяць закаханых. Закаханыя нясмелыя, баязлівыя. Абыдуся і без кахання. А ў мяне, ведаеш, ніколі не было татарачкі.

— Так яна і пабяжыць да цябе.

— Вядома, не пабяжыць. Баба ніколі не пабяжыць да цябе першая, трэба самому старацца... Трэба паступова чмурыць яе так, каб яна паверыла, што ты з-за яе аслеп, а потым, калі яна зусім размякне, не траць часу. Мне, праўда, яшчэ не ўдалося дамагціся свайго, але я педалёка

ад мэты. Яна пачынае баяцца мясе, значыцца, няма ўпэўненасці ў сабе. Гэта ядрэны прызнак. Бачыш, паехала на выхадныя. Ёй можна было і тут пасядзець, ехаць некуды, ні бацькі, ні маці ў тым Прыпяцку. Канешне, пакуль холадна, мароз, то ніякіх умоў для каханья, так сказаць. Але прыйдзе вясна. І таму я зацікаўлен, каб мы прыхапілі і вясну. Ды калі такімі тэмпамі будзем бурыць, то яшчэ і лета тут сустрэнем...

— Ты будзеш на ёй жапіцца? — спытаў Іван, не глядзячы на Кігу, каб не выдаць сябе.

— Я яшчэ з глузду не з'ехаў, калега, — засмяяўся Кіга. — Жэняцца тыя, ад каго ўцякаюць дзеўкі. А мне жапіцца не трэба. А потым, слухай, няўжо ты думаеш, што гэтая маладая дзяўчынка Гайша хоча замуж? Навошта ёй у такія гады сямейныя лапцугі... Я ўпэўнен, што яна нікольні не супраць таго, чаго я дабіваюся. Толькі яна, як і ўсе дзеўкі, хоча, каб за ёй пабегалі. Яна таксама жывы чалавек, і ёй таксама хочацца падурэць. Кожнаму з нас трэба перабясіцца ў малодасці. Перабесіцца і гэтая Гайша, а потым выйдзе замуж за таго, за каго захоча. Бабы ўсе так робяць. Дружыць з адным, а бегае да другога. Вадзіць за нос у іх называецца — дружыць. І гэтая татарачка ночкі цёмныя будзе дзяліць са мной, а ў жаніхі возьме якога закаханага лапавухага дурня.

Іван падхапіўся зусім нечакана, схапіў Кігу за каўнер.

— Нягоднік! — і колькі было сілы ўдарыў кулаком пад сківіцу.

Кіга ад нечаканасці разгубіўся, а Іван усё мясіў і мясіў кулаком у твар, у грудзі, не разбіраў куды і піяк не мог спыніць сябе, нібы перад ім быў і не Кіга, а пяўмольная злая сіла, якую трэба проста знішчыць, і зараз жа. Кулак яго даўно быў чырвоны ад крыві — расквасіў Кігу нос, — але і гэта не магло спыніць яго. Кіга, закрываючыся рукой, паспрабаваў упрасіць Івана супяцца, і, калі яму гэта не ўдалося, адпіхнуў яго ад сябе моцным ударам пагі некуды крыху ніжэй грудзей. А калі Іван, аслеплены нечаканай боллю, схапіўся за живот рукамі, Кіга падняўся і ўдарыў яшчэ раз кулаком у бок. Удар быў моцны, Іван не ўтрымаўся на нагах, паслізнуўся, упаў і ўдарыўся галавой аб сталёвую трубу. У вушах загрымелі званы, а ў вачах забліскалі малавкі, пайшлі мітуслівыя рознакаляровыя кругі — ён страціў прытомнасць...

Спачатку Івана ўразіла цішыня. Які час ён ляжаў, прыслухоўваўся і не мог зразумець, дзе знаходзіцца. Паварушыў галавой — патыліцу як апякло, так балела. Расплюшчыў вочы і ўбачыў бялюткае снежнае поле пад сабой. Павёў позіркам, убачыў электралямпачку, што вісела на звітых дратах, заляпаных белай глінай. Потым убачыў шырокія і высокія вокны, зацягнутыя зялёнымі шторами, і побач, ля ложка, на табурэце жанчыну ў белай касыцы і белым халаце. Сядзела і пепта вязала з ружовых нітак.

Іван паварушыўся.

— Вам нельга падымацца, — сказала медсястра. — Урач забараніў.

— А ён глядзеў?

— Глядзеў.

— І што?

— Нічога страшнага, але....

— Што але?

— Трэба, каб яшчэ паглядзеў хірург. Баліць?

— Так, нічога. Толькі патыліца. Крыху.

— Ну, ляжыце.

Іван раптам успомніў пра свой блакноцік і захваляваўся — дзе ён?

— Адпусціце мяне.

— Ляжыце ціха.

— Ну, прынясіце мае шмоткі.

— Нельга.

— Я сам схаджу.

— Нельга.

— Вы ж самі казалі, што нічога страшнага.

— Вас павінен паглядзець хірург.

— А дзе ён?

— У яго — тэрміновая аперацыя. Прывезлі пакаленняных матацыклістаў.

— Доўга ён будзе іх сшываць?

— Не ведаю. Можна, і доўга.

— А дзе мае шмоткі?

— Не турбуйцеся вы за іх. Яны ў нашай кладоўцы.

— Сястра, там у кішэні курткі павінен быць блакноцік.

— Вам нельга чытаць.

— Блакноцік з маімі запісамі.

— Не прападзе.

— Ну, калі ласка!

— Нічога не будзе, хлопец. Ляжы спакойна, а то прывяжу, — ласкава сказала жанчына.

— Хто мяне прывозіў?

— Не ведаю.

— Калі ж будзе хірург?

— Пацерпіце... Нядоўга засталася чакаць. Не варушыцеся асабліва. А раптам што-небудзь сур'ёзнае з галавой? Толькі сабе нашкодзіце...

Іван зразумеў, што нічога не даб'ецца ад гэтай добрай і ўпартай жанчыны, і болей не размаўляў з ёй.

Ён ляжаў і думаў пра Гайшу, уяўляў, як яна заўтра, вярнуўшыся з выхаднога, даведаецца пра яго і — хто ведае? — раптам кіне сваю газакаратажную станцыю, не стане нават чакаць спадарожную машыну і пабяжыць у Зуеў. У бальніцы яе не будуць пускаць, але яна прарвецца, зойдзе да яго ў палату, пахіліцца над ім, накрыве яго лоб маленькай далоньй. Ён так ясна ўявіў гэта, што ў грудзях аж часцей затахкала сэрца... А раптам Гайша не толькі нікуды не пасдзе, а нават і не падумае пра яго, а калі што і пачуе, дык і не стане распытваць... А ўвечары ў сталовай да яе падсядзе Кіга і будзе смяшыць яе, а потым пойдзе праводзіць. Яны будуць стаяць ля дзвярэй яе машыны, дзе яна і працавала і жыла, ён будзе набівацца да яе ў госці, а можа, і не будзе набівацца, а зойдзе пахабна... І Гайшы некага будзе паклікаць на дапамогу... І карціны самыя печаканыя праносіліся ў яго галаве. Ён хацеў спыніць іх жудаснае мільгаценне, але не мог... Пра што б ні пачынаў думаць, кожны раз вяртаўся да Гайшы. А тут, як назло, пад вокпамі грукалі машыны, — і хто толькі дадумаўся пабудаваць бальніцу па шумнай вуліцы! — па калідоры моцна тупалі нагамі, пібы цішэй і прайсці нельга... Ён хацеў перавярнуцца на бок, — падакучыла ляжаць на спіне, — і зноў працяў знаёмы боль патыліцу. І Іван сцінана ляжаў, глядзеў у бялюткую, як малады снег, столь і ўспамінаў Гайшу, калі і як яе бачыў, што і каму яна сказала, як паглядзела на яго.

Зайшоў у палату ўрач, сеў ля яго ложка на табурэт. Які час пібы пра пешта думаў ці, можа, адначываў.

— Ну, як? — спытаў парэшце.

— Нібы нічога, — усміхнуўся Іван. — Я проста не памятаю, як мяне прывезлі...

— Так, так, — ён паслухаў яго пульс, павадзіў пальцамі перад вачыма, пастукаў па каленях малаточкам, прасіў падняць адну нагу, потым другую, памацаў патыліцу. — Моцная ў цябе галава, але паберажы яе, другі раз можа і не вытрымаць такога ўдару. Вельмі баліць?

— Калі не варушыш, зусім не баліць.

— А калі гаворыш?

— Не.

— Дзяжурцы ля гэтага хлопца не трэба, — сказаў ён сястры. — Патрымаем дзень-другі ды і выпішам, — і ён моўчкі скіраваў да дзвярэй.

— Перажывае, — сказала медсястра хлопцу. — Матацкліст адзін не выжыў... Вы ж вечна носіцеся, покуль галовы не паламаеце, — яна кіўнула яму на развітанне і выйшла.

Прыход урача і яго дыягназ настолькі супакоілі Івана, што ён, не дачакаўшыся і той вячэры, якую яму павішчы былі прынесці, непрыкметна заснуў. Праснаў глыбокім сном да самага рання. Прачнуўся, калі ў вокны біла сонца. Галава цяпер, калі варушыў ёй, яшчэ балела, але не так востра, як учора. Можна было цярпець. І наогул, ён адчуваў сябе даволі бадзёра. Сеў. Пакратаў рукой галаву. На патыліцы, крыху збоку, быў вялізны гузак, які балюча пыў ад дотыку.

Іван схадзіў у сталовую, а потым зайшоў у прыёмны пакой, даведаўся, дзе яго адзенне, упрасіў медсястру звадзіць яго ў кладоўку. Там абшарыў усе кішэні — блакноціка падзе не было. Ён пачаў патрабаваць, каб яго зараз жа выпісалі. Яму казалі: выпішучь не рапей, як заўтра рапіцай. Іван вярнуўся ў палату, ляжаў і думаў, дзе б мог згубіцца блакноцік. Гэта ж як трапіць хлопцам у рукі, праходу не дадуць, засмясць. Пасушыць зубы любяць. Тады на буравую хоць не вяртайся. Яно-то можна і не вярнуцца, але ж Гайша... А Гайшы можна напісаць пісьмо... А потым жа гэты блакноцік мог заваліцца дзе паміж труб ці ўпасці пад падмошкі ў спег, і тады яго ніхто там не знойдзе. Апошняя думка крыху супакоіла Івана...

Недзе перад абедам у палату зайшоў Кіга. Ён быў у белай сарочцы, пад гальштукам, у новым гарнітуры, які яны разам з Іванам, можа, з тыдзень таму купілі ў Прыпяцку і які ён ні разу яшчэ не адзяваў. І каб Іван бачыў, як ён, Кіга, выглядае цяпер, ён цыцка псахайна накінуў

халат на плечы, абы толькі лічылася, што ў халаце. Хаця Іван сустрэў Кігу без усялякай дружалюбнасці, але, убачыўшы яго твар, — вакол левага вока расплылася жоўтафіялетавае пляма, а ніжняя губа распухла і ў адным месцы была рассечана, — міжвольна ўсміхнуўся. А Кіга, здавалася, і не звяртаў на яго ўвагі, бесцырымошна адсунуў яго ногі на другі край вузкага ложка, адкінуў працірадла і сеў сам, перад гэтым палажыўшы на тумбачку пакунак з яблыкамі.

— Купіў на базары. Не магу гарантаваць, што ў іх удалелі якія-небудзь вітаміны, але ад нечага рабіць пагрызці можна. Ну, я вельмі рад, калега, што табе нішто сур'ёзнае не пагражае. Мне сказала дзяжурная медсястра. Ды, я думаю, для цябе гэта і не навіна, табе, відаць, таксама пра гэта казалі. Праўда, табе не маглі сказаць, што мой адзін зуб пакінуў сваё месца і што мая губа таксама патрабавала нейкага рамонту. Але я табе скажу шчыра, калега, што мая асоба заслугоўвае і большай увагі з боку тваіх кулакоў. Я цябе не тое што недаацэньваў, я цябе, аказваецца, зусім не ведаў, як гэта ці дзіўна, бо нейкую колькасць не толькі солі мы з табой з'елі, а і тых каўбас, якіх няма ты павазіў ад свайго ветэрынара. Між іншым, калі ты мяне і агрэш чым-небудзь, хаця б і яблыкамі гэтымі, дык, скажу, правільна зробіш, бо я не толькі падабраў на полі бою твой блакноцік, а пават уважліва прачытаў яго, — і ён палажыў блакноцік побач з яблыкамі на тумбачку. Іван не паварушыўся, ён з жахам чакаў каментарыяў Кігі да яго запісаў. — Я вельмі рады, што ты згубіў яго. Хаця там і няма яе імя, але я здагадаўся, пра каго ўсё напісана. А магла ж рухнуць наша дружба з-за жапчышы. З-за жапчын ваююць каралі, а мы з табой — не каралі, а звычайныя рабочыя хлопцы, і хопіць нам дзяўчат на зямлі, так што ваяваць з-за іх не будзем... Я віншую цябе, бо цяпер не так часта сустранеш хлопца, каб так самаахвярна стаяў за гонар дзяўчыны... Вось так. Ды не глядзі на мяне ваўком, я нічога нікому не скажу: І запомні, пакуль я па буравой, тваю Гайшу ніхто і пальцам не крапе. Слова друга. А цяпер ты мне нічога не гавары, бо абавязкова скажаш якое-небудзь глупства. А я не люблю глупства, — ён падняўся. — Ад цябе я, вядома, перадам Гайшы прывітанне, а цяпер пайшоў, бо мне казалі, каб асабліва не заседжваўся.

— Пачакай, — напрасіў Іван.

— Слухаю, — зноў сеў Кіга.

— Слухай, хто ты такі?

— Не разумею...

— Усё гаворыш, гаворыш. Я не заўсёды і разумею, калі ты праўду гаворыш, а калі лухту нясеш.

— Усе гавораць, і я гавару, — сціпла ўсміхнуўся Кіга. — Не хочацца адставаць ад людзей. Канешне, я памала пагаварыў табе лухты. Я звычайны хлопец, з дзет-дома. Пасля дзесяцігодкі вучыўся год на філалагічным. Не ўмеў паважаць выкладчыкаў, выключылі. Але галоўнае не ў гэтым. Проста цяжка было на адной стыпендыі. Вось так... Працаваў на заводзе, цяпер на буравых. Астатняе выдумаў. Я многа выдумаў, калега. І пра жайчыні многа... Было, канешне, але... Але вось такой, каб жыцця для яе не шкада, не было... Праўда, ёсць адно сопейка ў Прыпяцку, ды пешта не вельмі хоча мне свяціць. Вось і ўсё, — ён падняўся. — А цяпер ляжы і думай, хто я такі. Будзь здароў, — і ён, направиўшы на плячах халат, выйшаў.

А праз дзень Івана выпісалі з бальніцы.

У сваім вагончыку Іван нікога не застаў: усе якраз былі на вахце. Ён праз акенца стаў разглядаць буравую. Там, відаць, толькі што паднялі свечкі і мянялі долата. На сваёй верхатуры стаяў Кіга, аблакаціўшыся на агароджу, пачымаў цікавіцца ўдалечыні. Галава яго, як і заўсёды, была без каскі. Майстар не адзін раз рабіў яму заўвагу наконт гэтага, але ён і слухаць не хацеў, маўляў, на вышыні яго галаве нішто не пагражае, хіба толькі якая зорка зваліцца з неба.

Вось выскачыла са свайго вагончыка і пабегла на буравую з кефірнымі бутэлькамі Гайша. Яна была ў сінім халаце і зыркай касыцы. Не дзяўчына прабегла, а пібы мільгануў сонечны зайчык. Іван адчуў, як у яго грудзях пешта варухнулася і як загарэліся ў яго шчокі. Ён выйшаў з вагончыка, сныўся, глыбока ўздыхнуў, каб стылым наветрам хаця б крыху астудзіць сябе ў грудзях, і ветаронка надаўся на буравую, спадзеючыся стрэць дзяўчыну, калі яна будзе вяртацца назад. Праўда, ён стараўся рабіць выгляд, што яго нішто асабліва не цікавіць, а што ён ідзе на буравую проста пабачыцца з сябрамі.

Якраз на падмостках яны і сустрэліся. Гайша так разгубілася, што спачатку хацела кінуцца назад і нават адступіла на які крок. Гэта і падало смеласці Івану.

— Ну, як ты тут?

— Я? Нічога, — падняла свае чорныя вочы на яго, і ён раптам адчуў; што гэты позірк яго нібы паралізаваў, і ён не ведаў, пра што далей гаварыць з ёй.

— Ну... што ты рабіла?

— Вось, — яна падняла бутэльку з бруднай вадкасцю.

— І ўсё?.. А што яшчэ?

— Чытала, — цяпер яна ўсміхнулася.

— Што?

— Кнігу.

— І як? Цікавая?

— Вельмі.

— Пакажы...

— Зараз, — і яна хуценька прагрукала абцасікамі на падмостках паўз яго і пабегла ў свой вагончык. Іван праводзіў позіркам дзяўчыну і не заўважыў, як да яго падышоў Кіга. Ён быў у расхрыстанай целагрэйцы, а з галавы аж ішла пара.

— Прывітанне, дарагі. А я ўбачыў зверху цябе і куляй уніз. Ну як?

— Нармальна.

— А з ёй? Пагаварыў? Сказаў?

— Сказаў.

— А яна? Што?

— Што кніга вельмі цікавая.

— Ёлупень! — абурыўся Кіга.

— Чаму? Я спытаў пра кнігу, яна адказала.

— Такі момант! Такі момант! Сама ўсё сказаць. Разумееш? Не, мала я тады табе таго... Не паразумеў. Хаця Горкі і пісаў, што калі хлопец паб'ецца за дзяўчыну, дык становіцца сапраўдным мужчынам. А ты?.. І доўга ты думаеш з ёй гаварыць пра кнігі?

— Усё жыццё...

— Ды яна ад цябе праз месяц збяжыць...

Гайша выйшла з вагончыка з квігай і, убачыўшы хлопцаў, спынілася на прыступках.

— Ідзі, чакае, — штурхануў Кіга ў плечы Івана і зноў палез на сваю верхатуру.

Праўда, цяпер ён не спяшаўся.

Частва Трэцця

Круглоў першы сказаў, што трэба было б ісці дамоў. Чокап адразу яго падтрымаў. І як іх ні ўпрошваў Лузько застацца яшчэ, яны не пагадзіліся. Падзякавалі гаспадарам за гасціннасць, выйшлі з-за стала. Лузько дапамог астрануцца, праводзіў іх на вуліцу, а калі вярнуўся, то ўбачыў, што Віктар з Тамарай таксама збіраюцца.

— Не, не, мае даражэнькія, вас нікуды не пушчу, распранайцеся, распранайцеся...

— Аўтобус наш хутка, — запырэчыў Віктар. — Спознімся.

— Прашу, дарагія мае, не хвалявацца. Абяцаю, што ўсё будзе найлепшым чынам. Будзеце пачаваць дома, а не — дык і ў нас месца хопіць... Давайце яшчэ пасядзім як людзі, без гэтага начальства, — запрашаў Лузько Віктара і Тамару. — Хоць пагаворым шчыра... А то былі як па якім сімпозіуме, а не на сяброўскай бяседзе, — пасадзіўшы іх за стол, сеў і сам, зняў чорны піжак, у якім быў увесь вечар, і расслабіў на шыі крыху гальштук.

— Сам вінаваты, — ушкінула яго Ліда.

— Капешне сам, Лідачка, канешне сам, — не крыўдаваў Лузько. — Бо без гэтага пельга... Круглова я даўно яшчэ запрашаў, — во хай пацвердзіць Віктар. Ну, а дырэктара паложана запрасіць, так сказаць, па штату, а то і хрэсьбіны будуць непаўнацэнныя, як тое вяселле без генерала...

Тое, што Лузько ірапічна гаварыў пра сваё начальства, надало рашучасці Віктару.

— А я сур'ёзна спачатку думаў, што тут які сімпозіум, — сказаў ён. — А потым мне падалося, што ты проста вельмі любіш начальства, што не можаш абысціся без яго нават на сваім сямейным свяце. А цяпер, калі

ты так зпяважліва гаворыш пра начальства, я проста нічога не разумею...

— Калі ты хочаш ведаць праўду, я начальства ніколі асабліва не любіў і не люблю. Але лічу, што з ім трэба жыць у атмасферы дружбы і ўзаемаразумення.

— Маўчы ўжо, — сказала яму Ліда. — Ён не любіць начальства. Ды ён за яго ў палонку палезе... Памятаю, цяжарная хадзіла, мне так было блага, што з ложка падпяцца сілы не хапала. А ён кінуў мяне на цэлы дзень, а сам з начальствам у грыбы... А што — не так?

— Успомніла, — пезадаволена хмыкнуў Лузько. — Я паўтараю, ніколі не любіў і не люблю начальства. Арганічна! — ён цвёрда выгаварыў кожны гук у слове, кожнае слова, як гэта звычайна робяць вельмі ахмялелыя людзі, — я хачу толькі, каб начальства не перашкаджала мне жыць. А то, глядзіш, і дапаможа. У мяне такія жыццёвы прынцып, калі хочаце. Вы, капешне, зараз пачнеце пра чалавечы гонар, пра падхалімаж... Ёсць. Але тут усё часна. Не думайце, што начальства верыць у маю любоў да яго. Яно лепей вас разумее мяне, бо яно тое самае робіць у адносінах да сваіх пезасрэдных кіраўнікоў. І калі яны мяне паважаюць, дык не за гасцінасць, а за тое, што я такі ж, як і яны, што я стараюся быць падобны на іх. І тут ніхто не гаворыць пра сяброўства, пра шчырасць. Калі хочаце, дык у маіх адносінах да начальства ёсць свая шчырасць, толькі зусім не тая, якую вы маеце па ўвазе. Так трэба. Трэба, і кропка. Праўда, я позна гэта зразумеў... Але нічога...

— Значыцца, па формуле: хочаш жыць дык круціся? — спытаў Віктар.

— Не, даражэнькі мой, — паківаў пальцам Лузько. — У даным выпадку не тое слова. Вось арыентавацца — бліжэй да зместу.

— Так можна і сябе згубіць. І не будзеш ведаць, дзе ты, а дзе не ты...

— Можна, калі не прыняць мер. Калі перастараешся. Для гэтага чалавек павінен стварыць свой мікрасвет. І нікога туды не пускаць. Ты, жоўца, дзеці... Ну, можа, які родзіч. І ўсё. Вось тут і твая пезалежнасць, вось тут твая і самастойнасць.

— Не разумею, — паціснуў плячыма Віктар. — Чалавек павінен...

— Я ведаю, што ты хочаш сказаць, — перабіў яго

Лузько. — Ты неяк гаварыў пра гэта... Пра прызвапне, што чалавек павінен жыць для людзей. Ведаю, ведаю, Віктар Аляксандравіч. Усё правільна. Усё правільна. Ты інакш і не можаш думаць. У цябе такі ўзрост. Я таксама так доўга думаў. Але з узростам у чалавека нараджаецца новы светапогляд... Хаця, прызнаюся, я не супраць жыць так, як ты гаворыш, але пры адной умове, калі так жыць будуць усё... Ты хочаш, каб я працаваў для людзей, а яны ў гэты час гадавалі свае жывоцікі? Не, не згодзен. Лепш сваё жыццё я прысвячу сабе. Хаця гэта і не зусім правільна. Канешне, у першую чаргу я раблю нешта карыснае для людзей, але цяпер я раблю гэта з пункту гледжання — а што мне будзе ад гэтага, якая карысць? — Лузько па які момант завагаўся, а потым падумаў, што родзічу нястрашна гаварыць усё, тым болей што яму вельмі хацелася пахваліцца сваім уменнем жыць. — Я вось практычна, можа, які год, ды і месей, як над гэтым задумаўся. І вынік. За гэту зіму, лічы, фактычна напісаў кандыдацкую дысертацыю. Падрыхтаваў мінімум па замежнай мове. Хутка паеду здаваць экзамен. Адвязу Ліду з малым у вёску, — там якраз карова ацялілася, — і паеду... Вось чаму я перавёўся ў тэматычную партыю... Абараплюся, і я — незалежны чалавек. Буду ў якім-небудзь інстытуце чытаць лекцыі, так сказаць, выхоўваць у падрастаючага пакалення высокія ідэалы. Вось так. І тады няхай мае пачальнікі насыпяць мне солі на хвост... Запомні, мой друг, тут пафты не было і не будзе. Даказана.

— І ўсё ж мне хочацца яе пашукаць, — сказаў Віктар.

— Мне таксама некалі хацелася, — ірапічна ўсміхнуўся Лузько. — Мне верылася, што адзін я толькі ўсё разумею, а вакол мяне ніхто нічога не разумее. Адны дурпі!.. І вось вынік: многія мае аднакурснікі сядзяць у міністэрствах, загадваюць кафедрамі, кіруюць трэстамі. Думаеш, яны таленты, геніі! А ты ведаеш, што з усяго курса толькі мяне аднаго рэкамендавалі ў аспірантуру. Адмовіўся. Рамантыка перашкодзіла. І хто я сёння са сваёй рамантыкай? Практычна — радавы геалаг. А дзесяць гадоў майго маладога жыцця як і не было. Добра, што хоць зусім не загінуў. А то ёсць такія, што і спіліся. Але нам гэта ніколі не пагражае, так што давай яшчэ па адной, ды я табе скажу, што мне даўно табе хацелася сказаць...

— Не, не, хопіць, — запырэчыла Тамара. — Нам яшчэ ехаць дамоў. Ды з малою...

— Ну як хочаце... Мне нікуды не ехаць, — наліў сабе Лузько, вышіў адным глытком, закусіў хрумсткім баравічком. — Я некалі гаварыў табе, што ты дарэмна сюды прыехаў. Не паслухаў, застаўся. Ну застаўся, дык застаўся. Дык паслухай мяне. Пакуль малады, пакуль ёсць сілы, пакуль галава не стамілася, не губляй часу. Падумай пра сябе. Падумай пра навуку, пра вучоную ступень. Я прыглядаўся гэты час да цябе, ты дапытлівы, здольны... Як кажуць, усе падставы.

— Канешне, канешне, — сказаў Віктар так, што і не зразумець было, згаджаецца ён ці не.

— А ты не таго... — сказала мужу Тамара. — Чалавек праўду гаворыць. Паслухай. Калі табе жонка не аўтарытэт.

— Пачынай зараз жа збіраць матэрыялы для дысертацыі, — не звяртаў на іх увагі Лузько. — І не заўважыш, як збярэш. Пра тэму я пагавару ў інстытуце. Дык ты ж будзеш чалавекам. А так... Вось шуміш, крычыш, нечага дабіваешся. І думаеш, чаго даб'ешся? Нічога не даб'ешся. На сабе ведаю. А калі не супакоішся, дык цябе проста спачатку пачнуць ігнараваць, не заўважаць, а пры выпадку, каб не путаўся пад пагамі, спіхнуць куды-небудзь, і будзеш сядзець дзе ў глухамані са сваімі гспіяльнымі ідэямі без усялякай перспектывы на будучыню. Калі б мне хто разумны параіў у свой час, я даўно быў бы, можа, прафесарам.

— Ды што гэта такое? Няма болей пра што і пагаварыць ім, — умяшалася Ліда, заўважыўшы, што брату ніколькі не падабаюцца разважанні яе мужа. — Як разам, дык толькі пра кар'еру. Хаця б што цікавае расказалі, а то...

Тамара зусім па-свойму зразумела Ліду, падумала, што тая педзе стамілася за вечар — пачэй з малым не да сыпае, — хоча адпачыць, а яны такія далікатныя госці, што пра гэта ніяк не здагадаюцца, пакуль не намякнеш, паднялася, сказала мужу:

— Давай збірацца, Віктар. А то і аўтобус празываем.

— Ды пара, — глянуў ён на гадзіннік.

Тамара выйшла ў спальню, дзе Раечка загулялася з цацкамі, якіх загадзя вямала ўжо пакупляў Лузько, і хутка вярнулася з малою. Тая ўсхліпвала.

— Гэта ж не хоча ехаць. Спадабалася ёй тут... Ну, сціхні, не плач, разпюнілася, не маленькая!

— Не, не, я вас не пушчу, — запратэставаў Лузько, калі ўбачыў, што і Віктар вылазіць з-за стала. — Ліда, там жа ў цябе педзе быў кампот?

— Ды піць хочацца, — зпоў сеў Віктар.

— Аўтобус жа, — не цярпелася Тамары.

— Хочу кампоту-у, — захлыкала і Раечка.

— Вось бачыце, і дачка хоча кампоту, — і Лузько пабег памагаць жонцы паліваць кампот...

Раптам пад вокнамі прасігналіла машына.

— Вось цяпер і паедзеце, — пакінуў на плечы паліто Лузько. — Я праводжу вас.

На вуліцы іх чакала «Волга» Чокана.

— Вось садзіцеся і едзьце, — паказаў рукой на машыну Лузько.

— Нічога не разумею, — паціснуў плячыма Віктар.

— Карысць ад дружбы з начальствам, — засмяўся Лузько. — Садзіцеся і не сумнявайцеся. Машыну папрасіў спецыяльна для вас.

Да Віктаравага доміка, які стаяў з таго канца пасёлка, дарогі не было, а толькі вузкія сцежкі, раскапаныя ў глыбокім спезе. Раечка за дарогу раздрамалася і ісці ніяк не хацела, яе пёс на руках Віктар. А пакуль дайшлі да свайго доміка, то ў малой на марозным паветры сон і прайшоў. Спачатку малая стаяла сярод залы, азіралася так, нібы панала ўпершыню сюды, і раптам жаласліва расплакалася.

— Што з табой, дачушка? — устрывожыўся Віктар.

— Ён яшчэ пытаецца, — сказала Тамара. — Тут самой хочацца плакаць: пасля кватэры і раптам у гэтую дзірку.

Віктар па пастрою жонкі адчуў, што скажы цяпер якое слова не так, і выбухне скандал, а таму і маўчаў.

— Кладзіся спаць, — яна загадала і яму.

— Слухаюся, — ён узяў пачак свежых газет і палез у пасцелю.

Тамара яшчэ доўга не лажылася. Сядзела на ложку і пакручвала бігудзі.

— Хаця б хоч дала галаве адпачыць, — пашкадаваў яе Віктар.

— Ты хочаш, каб я тут зусім апусцілася? Сам нікуды не імкнешся, нічога не дабіваешся...

— А ведаеш, п'янікі іншы раз вельмі карысная рэч, —

адчуў Віктар, куды хіліць Тамара. — Ды з гэтым Лузько хоць сто пудоў солі з'еш, нічога пра яго не даведзешся. А перабраў — і раскрыўся, як на споведзі. Я падазраваў, што ён прыстасаванец, але каб такі... І самае цікавае, што яшчэ стараецца стварыць сваю нейкую філасофію. Мікрафіласофію. Каб, значыцца, тэарэтычна апраўдаць сябе хаця б перад самім сабой... Страшны чалавек, я табе скажу...

— Скажаў... — хмыкнула Тамара. — Проста ён думае пра сям'ю, умее жыць, — у яе голасе непрыхапаная зайздасць да Лузько і асуджэнне яго, Віктара, які не ўмее жыць...

— Няўжо ты хочаш, каб я быў такі, як ён? — з дакурам сказаў Віктар.

— А дысертацыя табе сапраўды б не пашкодзіла.

— Сказала... Не, навука — гэта вельмі сур'ёзна. Туды трэба нешта прынесці, карыснае павуцы, патрэбнае ёй. Праўда, пекаторыя ідуць туды за доўгім рублём, як і наш зяцёк. А я не магу, я проста не здольны на такое.

— А па што ты наогул здольны? — упікнула яго Тамара.

Яму болей не хацелася гаварыць з ёй. Ляжаў сцішана і думаў пра сваё жыццё, пра Тамару, якая такая радасная і пават шчаслівая была спачатку, як толькі прыехала да яго, і вось... Месяц не пажыла, а ўжо засумавала. Праўда, яна яшчэ ніколі адкрыта не сказала пра сваю незадаволенасць, пра яе настрой можна было толькі здагадацца па розных, часам выпадковых дробязях... Адчуваючы яе настрой і тлумачачы яго тым, што Тамара ўсё ніяк не прывыкне да новых абставін, сумуе па родным паўднёвым горадзе і што гэта ў яе, можа, і не так хутка, але пройдзе, ён усяляк стараўся ёй дагадзіць, рабіць так, каб не было лішніх падстаў ёй хвалявацца. Ён і дамоў стараўся раней прыходзіць, а калі была магчымасць, мог і ўвесь дзень прасядзець дома. Яна лічыла, што так і павінна быць. І калі здаралася, што затрымліваўся дзе, то была незадаволена... І чым усё гэта можа скончыцца? І што ён, Віктар, можа зрабіць, каб змяніўся яе настрой? Замяніць кватэру? Пакуль што ніякай перспектывы. Уладкаваць Тамару куды на работу? Ды п'ялёгка ж будзе ёй хадзіць у Зуеў, а потым і Расчку некуды дзяваць. Да бацькоў у вёску адвезці? Ці пагадзіцца Тамара? Хутчэй — не... Ды, урэшце, справа зусім не ў тым, будзе за-

пята работай Тамара ці не. Пакуль Тамара будзе думаць пра яго кар'еру, а не палюбіць яго імкненні, яго пошукі, яго справу так, як ён любіць усё гэта, пакуль яна не пачне хвалявацца за яго няўдачы, за яго поспехі, да таго часу ёй будзе нецікава, сумна з ім... Можна, яе звязіць да сябе на работу, на буравыя, каб яна пазнаёмілася з людзьмі?.. Не, гэта пічога не дасць, а толькі болей расчаруецца, калі ёй там не спадабаецца. Трэба, каб яна сама зацікавілася тым, што ён робіць.

Такія думкі прыходзілі яму ў галаву перад сном.

...Спачатку на вокнах паласнула святлом фар, потым зусім блізка загудзела машына. «Некага чэрці носяць», — прагнуўся Віктар, пацягнуў на галаву коўдру. Чулася, як зусім блізка скрыганулі тармазы. Нехта затупацеў на мёрзлай зямлі. Заварочалася на капаце Раечка. «Ідзі паглядзі, можна, раскрылася дзіця», — праз сон загадала Тамара. І ў гэты час пецярліва загрузкалі ў дзверы.

— Цішэй там, не глухія, — пайшоў адчыпяць. — Так усіх пералякаць можна. Хто там?

— Я. Дзятлаў.

— А што такое? — спытаў Віктар, адчыпяючы ключом замок.

— Пішам, — зайшоў у сенцы. — Здаецца, бураць нафтаносны пласт. Апаліз газу паказвае...

— Глыбіня? — пацягваў Віктар штаны.

— Дзве трыста.

— Пясчаныкі, значыцца. Керн?

— Пакуль прыедзем, падымуць.

— Што здарылася? — выйшла, захінаючыся ў доўгі халат, Тамара.

— Здаецца, нафта, — сказаў Віктар. Накінуў на шыю шалік, апрагнуў паліто, на гузікі не стаў і зашпільваць, чмокнуў жонку ў шчаку і выйшаў.

Тамара бачыла праз акно, як машына, развярнуўшыся, знікла ў пачной шэрасці.

Толькі фары яшчэ доўга паласавалі заснежанае поле.

Праз мінут дзесяць Дзятлаў з Віктарам былі на першай буравой у Чугуя. Адразу ж пайшлі на газакаратую станцыю. Паглядзелі апошнія апалізы газу. Яго склад сведчыў, што сапраўды праходзілі нафтаносны пласт.

— Даю галаву адсекчы, што гэта — нафта, — гарачыўся Дзятлаў. — Я павінен сказаць, што у Круглова — вочы. Праз зямлю бачаць...

Зайшоў па станцыю і Чугуй, які, відаць, у гэтую поч і не клаўся спаць.

— Як керн, Сяргей Антонавіч? — спытаў Віктар.

— Недзе рапіцай павінны падцяць, — глянуў на гадзішнік Чугуй. — Калі нічога не здарыцца, дык, можа, да дзесяці і ўправімся.

Хаця Віктару практычна пакуль што нечага было рабіць на буравой і можна было б паехаць дамоў, але ён настолькі быў узрушаны, яму так не цярцелася, што яго нішто не цікавіла. Сядзеў у бытоўцы, паглядваў на гадзішнік: ці хутка дзевяць, каб потым звязацца па рацыі з Кругловым і далажыць пра сітуацыю.

— Можа, Аляксандравіч, адскочым паспедаем? — спытаў у Віктара Чугуй. — Да дзевяці будзем тут.

— Не, я не хочу. А вы едзьце, едзьце, Сяргей Антонавіч, — адмовіўся Віктар.

— Няўжо, Аляксандравіч, спадзеяцеся? — усё яшчэ скептычна адносіўся Чугуй да газакаратажнікаў.

— Спадзяюся, Сяргей Антонавіч, спадзяюся. Але... Паглядзім керн...

У дзевяць гадзін Віктар звязаўся па рацыі з канторай. Галоўны геалаг, выслухаўшы Віктара, загадаў, калі керн будзе цікавы, адразу ж даставіць яго ў Прыпяцк. Гаварыў Круглоў спакойна, пават крыху абыякава, нібы гаворка ішла не пра адкрыццё нафты, а пра што-небудзь звычайнае, паўсядзённае.

Калі паднялі керн, Віктар адразу ж заўважыў у некалькіх месцах на ім характэрныя масляністыя плямы. Гэта былі драбіносепькія кропелькі нафты. Геалаг аж заскакаў ад радасці. Чугуй жа, патрымаўшы ў руках цяжкі цыліндрык, застаўся абыякавы.

— Такія бачыў, — сказаў ён. — І не раз. На Быкаўскай. А нафты не было.

— Калі выпрабоўвалі? У час бурэння? Тэстарам? — спытаў Віктар.

— Ды не. Потым.

— Вось тут і закапана сабака, як кажуць. Пакуль вы бурылі свідравіну да канца, пакуль апускалі калону, дык гліністы раствор і закупорваў калектар, і нафта не магла і носа паказаць. Вось так. А мы паспрабуем выпрабоўваць у адкрытым ствале, зараз жа, можа, пават сёння.

— Так адразу? — не паверыў Чугуй.

— Іменна.

— А раптам пласт не вытрывае дэпрэсіі?

— А раптам зямля расколецца? — рассмяўся Віктар. — Радзімаў! — крыкнуў ён, хаця тэхнік-геолаг ні на крок не адыходзіў ад яго ў гэтае ранне. — Дай у што керн загарнуць.

Загарнуўшы керн у цэлафан, Віктар загадаў Чугую пакуль не бурыць, і разам з Дзятлавым па яго ж машыне-«лятучцы» выехалі ў Прыпяцк.

У канторы яны адразу ж зайшлі ў кабінет да Круглова. Круглоў хаця і чакаў іх, але сустрэў даволі спакойна, нават незадаволена паморшчыўся, убачыўшы іх такімі нястрымапа-ўзрушанымі.

— Вось! — паклаў Віктар перад ім керн.

— Нафта, Мікалай Міхайлавіч, — радаваўся і Дзятлаў. — Вы ведалі, дзе трэба бурыць, Мікалай Міхайлавіч.

— Інтуіцыя! — сказаў Віктар, які добра памятаў, што ў абгрунтаванні Круглова наконт неабходнасці разведкі Зуеўскай плошчы доказнасці было не вельмі.

— Мне заўсёды смешна слухаць пра інтуіцыю, — Круглоў спакойна і нібы падкрэслена марудліва, як падалося хлопцам, дастаў з шуфлядкі стала лупу, працёр яе, падсунуў бліжэй да сябе цёмна-шэры стаўбунок і, пакачваючы рукой, пачаў уважліва разглядаць яго. — Ніякай інтуіцыі, дарагія мае, няма. Ёсць перакананне, якое грунтуецца на фактах. Я быў перакананы, што на Зуеўскай плошчы знойдзем нафту. Праўда, я не мог гэта даказаць, бо факты былі ў мяне вельмі хісткія, але на вопыту ведаў, што не пустыя... І таму ў даным выпадку сапраўды ёсць падстава гаварыць пра інтуіцыю. Та-ак, усё правільна, усё правільна, керн сапраўды нафтапосны. Сапраўды... Але радавацца пакуль што рапа, — ён па чарзе паглядзеў на ўзбуджаных хлопцаў. — Будзем радавацца, калі атрымаем прыток прамысловай нафты.

Віктар здзіўляўся вытрымцы Круглова. «Не, гэты ніколі не страціць галавы», — падумаў ён пра яго.

— На мой погляд, Мікалай Міхайлавіч, — пачаў ён стрымапа і амаль спакойна, — трэба зараз жа, неадкладна, выпрабоўваць свідравіну, пакуль калектар не забіла гліністым растварам.

— Забіць растварам калектар, канешне, можа, — схаваў зноў у стол лупу Круглоў. — Але, я вам скажу, калі нафта ёсць — дык ёсць. Колькі ні выпрабоўвай...

— Гледзячы, колькі часу пройдзе, — сказаў Віктар.

— Канешне, — печаму ўсміхнуўся Круглоў і глянуў па Віктара. — Трэба, калегі, меней хвалявацца, не паддавацца настрою, а болей думаць, думаць. Паколькі выпрабаванне па праекту не прадугледжана ў час бурэння, то на конт гэтага трэба параіцца з дырэктарам.

— Пачнуцца зараз перагаворы, нарады, — сказаў Дзятлаў Віктару ў калідоры.

— Паглядзім, — Віктар стараўся быць такім жа спакойна-разважлівым, нетаропкім, як і Круглоў.

Чокан бегла агледзеў керн, абшухаў, тэрцінуўшы ў яго некалькі разоў кароткім тупым носам, моўчкі выслухаў меркаванні галоўнага геолога.

— Вы, Мікалай Міхайлавіч, за выпрабаванне таксама? — нібы здзівіўся Чокан.

— Канешне, — сказаў Круглоў. — Хаця яно і не прадугледжана праектам, але я за. Калі мы атрымаем нафтацяпер, то выйграем час. А то пакуль падрыхтуем свідравіну да выпрабавання. — дык колькі часу пройдзе?.. А так, калі будзе нафта, нам зараз жа дазваляць забурыць яшчэ некалькі свідравін. У выніку значна раней здадзім плошчу эксплуатацыйнікам. Для дзяржавы кожны сэканомлены рубель не лішні...

«Ён думае ўжо пра будучае!» — захапляўся Віктар галоўным геологам.

— Тэстар жа ў нас ёсць? — спытаў Круглоў у Чокана.

— Ёсць. І Шкварніка вучылі працаваць на ім, — адказаў дырэктар. — Праўда, прымянялі рэдка.

— Нічога страшнага. На Украіне, і на Паўночным Каўказе ім даўно карыстаюцца... Так што, Павел Фёдаравіч, нішыце загад і... — пазяхнуў Круглоў. — Відаць жа, трэба загад, паколькі такое выпрабаванне не прадугледжана праектам.

— Справа ў тым, што такія керны мы ўжо бачылі, і не раз, — задумліва сказаў Чокан. — А нафты так і няма. А мы маем права рызыкаваць толькі тады, калі атрымаем прыток нафты.

— Канешне, Павел Фёдаравіч, пакуль што гарантыі ніякіх, — сказаў Круглоў.

— Дык вось, — пачаў дырэктар з той жа інтанацыяй у голасе, якая сведчыла, што ён прыняў канчатковае рашэнне. — Я, таварышы, таксама не маю права змяніць

праект, зацверджаны ў Мінску. Па-першае, гэтае выпрабаваўне ставіць пад зрыў выкапанне плана гэтага месяца, які хутка капчаецца. А самае галоўнае — мы пазбавім прэміі рабочых. Што яны скажуць тады? Ды і куды спяшацца? Закончым бурыць, — там бурыць засталася на дзень-два, — абсадзім свідравіну стальной калоной, і тады выпрабоўвайце, колькі хочаце. Урэшце, акрамя ўсяго, у нас вытворчасць, а не выпрабавальны палігон.

— Дык, выходзіць, мы ўсе тут сядзім для таго, каб заганяць у зямлю дзяржаўныя сродкі згодна плана, а не шукаць нафты? — праз зубы працадзіў кожнае слова Дзятлаў.

— Вытрымку, вытрымку, маладыя людзі; — сказаў Круглоў, убачыўшы, што і Віктар ледзь-ледзь трымаецца, каб не сказаць у раздражнёнасці якое глупства. — Усе мы тут для таго, каб шукаць нафты. Але ў кожнага свая капкратная задача. Вось што, Павел Фёдаравіч, свідравіну, капешне ж, трэба выпрабоўваць цяпер. Я згодзен у даным выпадку з Віктарам Буткевічам. Хаця, вядома, і не хацелася б парушаць праект, тым больш што гэта можа адбіцца на прэміях для рабочых. Давайце запросім Мінск. Хай афіцыйна дазволіць...

«А ты, аказваецца, слабак на крутых паваротах, — падумаў пра Круглова Чокан.

— А што, гэта ідэя. І мы абавязкова запросім Мінск, і нам дазволюць, калі гэта на карысць справе. Але ў нас амаль няма вопыту выпрабавання ў адкрытым ствале...

— Мяне гэта не вельмі турбуе, — сказаў Круглоў. — Хай пра гэта думаюць нашы інжынеры. Я ведаю, што тэстарам карыстаюцца многія, чаму мы павінны адставаць?

Паклікалі галоўнага інжынера канторы Дзямідава. Зайшоў высокі хударлявы мужчына гадоў пад сорок. Ён сказаў, што Шкварнік умее карыстацца тэстарам і што ён некалькі разоў выпрабоўваў ім свідравіны на Быкаўскай, што тут нічога складанага няма, абы пласт вытрымаў дэпрэсію.

— Можна праверыць па керну, — сказаў Віктар.

— Вось якая моладзь найшла, — цяпер у словах Чокана адчувалася болей згоды. — Яшчэ не ўяўляюць, які там пласт, а патрабуюць выпрабавання... Вось што, ідзіце ў лабараторыю, праверце керн. А мы за гэты час сазвонімся з Мінскам, — і крыкнуў наўздагон ужо Дзяміда-

ву: — Перадайце па рацыі Шкварніку, хай пакуль здасць сваю буравую намесніку, а сам рыхтуецца да выпрабавання на першай, — распараджаўся з печаканай рашучасцю Чокап: хай не забываюць, што ў капторы ўсё ж першая скрыпка ён, дырэктар.

Усе выйшлі, у кабінце засталіся Чокап і Круглоў. Чокап, убачыўшы западта абьяквы настрой галоўнага геолога, расцаніў яго як пежадашне асабліва актыўна ўмешвацца ў падзеі, не браць на сябе ўсю паўнату адказнасці, — значыцца, не верыць, што ў выпадку пяўдачы, яго там, у Мінску, не асудзяць, — а не зразумеў таго, што Круглоў усе гэтыя месяцы жыў напружаным чаканнем вынікаў разведкі. А калі ўбачыў нафтаносны керп, пераканаўся, што і тут, у Беларусі, удача не абмінула яго, і перовае напружанне неяк адразу спала, з'явілася незвычайная супакоенасць і такая ўпэўненасць у сябе, што ён нікому не перашкаджаў, ды піколькі і не хацелася праяўляць ініцыятыву. Круглоў сваё зрабіў, цяпер пяхай робяць іншыя, што ім паложана рабіць.

— Вы будзеце гаварыць? — пацікавіўся Чокап. — Усё ж Бурдзіч вам не тое, што мне.

— Можце і вы пагаварыць, — Круглоў ямчэй усеўся ў крэсле, выцягнуў ногі, пазяхнуў, яму раптам захацелася паспаць.

І калі пранізліва зазваніў тэлефон, ён нават не ваухнуўся. Трубку падняў Чокап. Ён коратка расказаў Бурдзічу, што ў іх тут адбываецца, і папрасіў дазволу на выпрабаванне.

— Рабіце, што лічыце неабходным, — пібы быў чым незадаволены Бурдзіч. — Я ж Мікалаю Міхайлавічу гаварыў...

— Справа ў тым, Дзмітрый Зосімавіч, што трэба ад вас афіцыйная паперка, каб пам не запісалі прастой, выпрабаванне не па праекту: рабочыя, разумсеце...

— Будзе вам паперка, — паабяцаў Бурдзіч. — А там Круглова блізка пяма? Дайце яму трубачку, — і калі ўзяў трубку галоўны геолог, спытаў з сумненнем: — Слухай, Мікола, што — сапраўды... нафта?

— Усё можа быць, — неяк неахвотна адказаў Круглоў. — Але пакуль гаварыць пра яе рана, хаця... Адным словам, усё трэба дакладна праверыць.

— Ну, жадаю поспехаў!.. Адразу ж пазваніце мне. Хоць сярод начы. Жадаю поспехаў!

— Ну вось, Мікалай Міхайлавіч, — ужо без рашейшага педаверу глядзеў Чокап на Круглова, радасна паціраючы рукі. — Ну вось, цяпер усё ўзаконена, цяпер усё пармальна. Будзем выпрабоўваць, колькі нам хочацца. Можна, Мікалай Міхайлавіч, і мы паедзем па буравую? Усё ж, што пі гаварыце, а момант вельмі адказны...

А па буравой Шкварнік рыхтаваўся да выпрабаванняў. Калі педзе пасля абеду з канторы прыехалі туды кіраўнікі і ўсе, каму таксама хацелася пабыць пры гэтым гістарычным моманце, то ўсё было гатова, інжынеру Дзямідаву засталася толькі праверыць гэтую гатоўнасць.

Віктар ні на мінуту не адставаў ад Шкварніка і Дзямідава. Яму здавалася, што без яго ўмяшання абавязкова зробіць што-небудзь не так, у яго ўвесь час нараджаліся самыя нечаканыя прапановы, — ці не лепей зусім парожнімі апусціць трубы, каб адразу атрымаць нафту, а калі ўжо нельга парожнімі, дык запоўніць іх вадой, ды не вельмі. Прапановы яўна раздражнялі Дзямідава і выклікалі спагадлівую ўсмішку ў Шкварніка, які толькі хлопаў па плячы Віктара і супакойваў:

— Не хвалюйся, Аляксандравіч, усё будзе як трэба.

Чокап блукаў па буравой з такім выглядам, нібы ад кожнага хацеў пачуць, якое распараджэнне патрабуецца ад яго, дырэктара канторы. І было відаць, што вельмі крыўдаваў, бо цяпер ён якраз нікому і не трэба.

Круглоў жа пават не зайшоў і на буравую, а як які турыст, што прыехаў сюды палюбавацца пейзажам, пахадзіў вакол, а потым скіраваў у бытоўку, дзе ўсеўся ямчэй на табурэтку і, выцягнуўшы ногі бліжэй да жалезнай грубкі, у якой тлелі вуголлі — з-за суматохі па буравой забылі на грубку і ніхто не падкінуў туды дроў, — здавалася, драмаў.

Тэстар паўгадзіны быў у свідравіне, а вада ў трубах, якую павінна была пачынаць выцясцяць нафта, не падымалася.

— Далей трымаць няма ніякага сэнсу, — сказаў Дзямідаў.

— Згодзен, — сказаў і Шкварнік.

— А можна, яшчэ трохкі? — прасіў то Дзямідава, то Шкварніка Віктар. Ён ніяк не мог прымірыцца, што выпрабаванне не дало ніякіх вынікаў. — Давайце пачакаем, а?

— Калі яна ёсць, дык педзе хоць крыху ды пасачылася, — з пецярпеннем паглядваў на гадзіннік Дзямідаў.

— Паспеем падняць, — не адступаў ад свайго Віктар.

— А раптам прыхопіць... — вагаўся Дзямідаў. — Раптам якія трэшчышы ў пласту, хто ведае?

— Не хапала нам яшчэ аварыі, — пасцярожыўся Чокап, да якога урэшце дайшло, пра што ішла гаворка, і даў каманду бурывльшчыку падымаць тэстар.

Бурывльшчык варухнуў рычагом, і дызелі, якія ледзь тахкалі, магутна зараўлі, густа задыміўшы з труб, што, як гарматы, глядзелі ў неба за буравой... Спачатку талевы блок пібы і ўздрыгануўся і падаўся ўверх, а потым зноў застыў на месцы. Бурывльшчык скінуў газ і даў на грузку раптоўна, рыўком. Але і цяпер інструмент зрушыць з месца не ўдалося. Паспрабаваў павярнуць яго ротарам — дарэмна. Дызелі стомлена заціхлі...

— Селі, — сказаў вінавата бурывльшчык.

— Як селі? — не паверыў Віктар.

— Звычайна. Прыхапіла.

— Тэстар, — выказаў думку Дзямідаў. — Хутчэй за ўсё яго.

— А можа, і вышэй дзе, — сказаў бурывльшчык.

Шкварнік маўчаў і спагадліва пазіраў на Віктара. Яму ў гэты момант больш за ўсё было шкада маладога геолога, які так разгубіўся, пібы тут толькі ён адзін і вінаваты ва ўсім.

— Не ўмеюць пі... — плюнуў са злосці Дзятлаў.

— Я як адчуваў, што гэтым скопчыцца... — сказаў Чокап Віктару. — А гэта ад таго, што ўсё некуды спяшаемся. Спяшаемся і вось... Можа, яшчэ можна выхапіць? — спытаў у Дзямідава.

— Трубы парвём.

— А калі асцярожна... — падаў голас Чугуй. Ён стаў і ўжо прыкідваў, колькі пройдзе часу, пакуль ліквідуюць аварыю.

— А можа, паспрабуем? — падтрымаў Чугуя і Шкварнік. — Ціхенька.

Паспрабавалі яшчэ раз падняць трубы. І на гэты раз нічога не ўдалося.

Адчуўшы па рабоце дызеляў, што па буравой адбываецца пешта неверагоднае, прыйшоў Круглоў. Ён, здавалася, і ўвагі не звярнуў на паведамленне Чокана, што прыхапіла інструмент, спытаў пра нафту.

— Здаецца, пяма, — сказаў Дзямідаў. — Вада ў трубах не паднялася.

— А калі ёсць, дык ледзь-ледзь, — выказаў сваё меркаванне Шкварнік. — Але пра гэта даведаемся, калі падымем трубы.

— Нічога не даведаемся, — сказаў Дзямідаў. — Бо для ліквідацыі аварыі прыйдзеца запампоўваць у свідравіну нафту. Не адну топу, а некалькі дзесяткаў. Так што там усё перамяшаецца...

— І мы не даведаемся, было што ці не? — спытаў Віктар.

— Канешне, у даным выпадку, — і Дзямідаў звярнуўся да Чокана. — Дарэчы, Павел Фёдаравіч, трэба сёння ж пастарацца завезці сюды нафты хаця б тон сорак.

— А дзе яна ў мяне? — абурывся дырэктар. — Лёгка сказаць — завезці.

— Але марудзіць нельга, з кожным днём ліквідаваць аварыю будзе цяжэй і цяжэй, так што...

— Та-ак, — задумаўся Чокан, потым пібы спахапіўся і энергічна спытаў у інжынера: — Што яшчэ трэба для ліквідацыі аварыі?.. Так, ясна. Займайцеся тут, а я паехаў у Прыпяцк дамаўляцца наконт нафты — і ён паспяшыў да машыны.

— Я таксама паеду, — сказаў Круглоў. — Усё роўна нічым не дапамагу.

Віктар не чуў, што гаварылі, пра што спрачаліся Дзямідаў са Шкварнікам і Чугусем, ён стаяў і стараўся ўсвядоміць тое, што адбылося. Ну добра, тэстар прыхапіла... Але ж дзе нафта? Яна павінна ж была падняцца па трубах... А яна ёсць там, ёсць, бо чым жа растлумачыць яе сляды ў керне, адкуль яна ўзялася там? А можа, гліністы раствор за гэты кароткі час закупорыў калектар і нафта не змагла прабіцца? Дык за такі час вельмі закупорыць калектар раствор не мог. Застаецца адно: там проста мала нафты. Ці наогул мала, ці, можа, не дабурыліся яшчэ да яе скопішча, ці праішлі міма... Але як бы там ні было, варта паўтарыць выпрабаванне. Ды цяпер Чокан ніза што не дазволіць паўтарыць яго ў адкрытым ствале.

Пад вечар прыехалі на буравую першыя бензавозы з нафтай...

А ноччу выхапілі інструмент. Як аказалася, яго прыхапіла на параўнаўча невялікай глыбіні, у гліністых пра-снях — чыстая выпадковасць.

А яшчэ праз дзень бурывльшчыкі дасягнулі крысталічнага фундамента. Далей бурывць не было сэнсу. Свідравіну пачалі рыхтаваць да выпрабаванняў.

Чокан ведаў, што пры паўтарэнні аварыі, яму першаму прыйдзеца адказваць перад вышэйшымі інстанцыямі за зрывы ў рабоце, а таму з выпадку аварыі на першай буравой запрасіў тлумачальныя запіскі ў Дзямідава, Дзятлава, Шкварніка і Віктара Буткевіча. Потым напісаў даволі ёмісты і грунтоўны загад, у якім аналізаваліся недахопы ў арганізацыі выпрабаванняў свідравін наогул і канкрэтна аб легкадумных адносінах да выпрабавання на першай. За дрэнную падрыхтоўку да выпрабаванняў адказных таварышаў строга папярэдзтваў, пават абяцаў зрабіць адпаведныя арганізацыйныя вывады. Загад павесіў у калідоры канторы на дошцы, на якой звычайна вывешвалі розныя аб'явы.

Хай усе ведаюць, што дырэктар канторы Чокан ніколі не быў разявай...

— Нешта, дарагі мой калега, не бачу прагрэсу, не бачу, — Кіга ляжаў на вузкім ложку, падняўшы погі на нікеляваную спінку, курыў цыгарэту, пускаў струменьчыкам дым і сачыў, як ён расцякаўся пад столлю. — Дык, можа, я дарэмна абарапяю твае інтарэсы, штодзённа адбіваю націск нашых бугаёў? Пакуль што яны баяцца мяне, лічацца, але калі зразумеюць, што я і сам не гам і другому не дам, то... Што ты мне скажаш на гэта?.. Ну, што маўчыш? Я абарапяю твае інтарэсы на даным этапе і хачу ведаць, што стараюся недарэмна. Ты чуеш, што я гавару, ці не?

Іван таксама ляжаў на сваім ложку, побач, — хлопцы адпачывалі пасля абеду. Рабіў выгляд, што драмаў, хаця ўсё чуў. Маўчаў. А што ён мог сказаць? Сапраўды, хваліцца не было чым. Тое, што ён закахаўся па вушы ў Гайшу, яна бясспрэчна ведала. І калі б яна таксама яго кахала, то павінна была б праводзіць сябе інакш, а то ўсё робіць так, нібы хоча, каб Іван хутчэй выкінуў яе з галавы. У першыя дні пасля вяртання з бальніцы была ўсё ж пейкая яспасць у іх адносінах. Ва ўсякім выпадку, так здавалася Івану. Ён часта заходзіў да дзяўчыны, пасіў ёй квігі, запрашаў да сябе ў вагончык пагуляць у даміно. І яна прыходзіла. Іншы раз ён праводзіў яе да

газакаратажнай стапцы. Бачыць яе, гаварыць з ёй і быць перакананым, што болей ніхто не стаіць у цябе на шляху — спачатку большага шчасця і не трэба было Івану... А потым усё змянілася. Праўда, яна і цяпер прыходзіла да іх у вагончык пагуляць у даміно, але ішла дамоў заўсёды так нечакана раптоўна, што Іван толькі і паспяваў праводзіць яе вачыма... Кіга, заўважыўшы такую перамену ў яе паводзінах, сказаў Івану, што так і павііна быць, бо дзяўчына чакае ад яго кахання, а ён ходзіць ды носіць ёй кнігі беларускіх класікаў, чаго ёй абсалютна мала.

Неяк Іван зайшоў да яе ў час работы. Яна была там, як і заўсёды, адна. Хацеў сказаць, як ён моцна кахае яе, але сэрца так тахкала, а думкі так блыталіся ў галаве, што не змог і слова вымавіць. Ён пагнуўся да яе, прашаптаў ціха, як выдых, яе імя. Дзяўчына азірнулася, здаецца, здзівілася. З таго часу яна яшчэ болей пачала пазбягаць яго.

— Ну, што маўчыш? — не адставаў Кіга. — Ці, можа, сапраўды спіш?

— Не сплю... Вось думаю, за колькі дзён ліквідуюць аварыю на першай у Чугуя.

— Ха! Насмяшыў... — Кіга павярнуўся на бок (пад ім застагнала панцырная сетка), прытушыў недакурак у попельніцы, што стаяла на тумбачцы ля ложка... — А ведасш, калега, што аварыі ў нашым жыцці проста неабходны, яны заўсёды рухалі і рухаюць прагрэс наперад. Вось у Чугуя здарылася аварыя. Людзі будуць ламаць галаву, чаму яна здарылася, што трэба зрабіць, каб яна болей не паўтаралася. Узнікне нейкая новая тэхнічная ідэя, з'явіцца новыя, больш складаныя, больш надзейныя механізмы... Праходзіць час, і зноў аварыя, зноў людзі думаюць, зноў з'яўляецца новая тэхнічная ідэя — чалавечтва ідзе наперад. Так што, дарагі мой, аварыі — з'ява заканамерная, і з-за гэтага нам з табой хвалявацца нечага, тым больш што на данай ступені свайго духоўнага развіцця мы ўсё роўна не пададзім ніякай новай тэхнічнай ідэі. Лепей давай гаварыць пра тое, дзе мы з табой гаспадары... Ты не спіш?.. Добра. Дык вось я і кажу, што ў цябе, калега, у адносінах з Гайшай не бачу ніякага прагрэсу, ты толькі прыкметна схуднеў у апошнія дні, хаця на нашым катлапункце харч і не пагоршыўся. І я, як твой сябра, не магу дапусціць, каб ты губляў вагу і

далей такімі тэмпамі... Чаму перастаў праводзіць Гайшу дамоў? Чаму не сходзіш з ёй у поле пагуляць? Вечарамі, калі месяц на небе, а вакол снежная пустыня, уяўляеш, як добра з дзяўчынай прайсці хаця б у вёску, у клуб?

— Ды...

— Ну што ды? Не хапае адвагі?

— Ды не.

— А што?

— Здаецца, яна сама не вельмі... Я аднойчы, не так даўно, запрашаў схадзіць у кіно. Не пайшла. А на другі дзень, калі пайшлі ўсе нашы — пайшла. Вось і зразумей яе.

— Ну запрасі ў Зуеў ці разам з'ездзіце ў Прыпяцк. Схадзіце ў рэстаран, у тэатр. Грошай не шкадуў. Яна паверыць табе, калі адчуе, што ты дзеля яе гатоў на ўсё.

— Між іншым, я неяк запрашаў паехаць у Прыпяцк, але...

— Дрэнна запрашаў.

— А як трэба?

— Не ведаю, але трэба так запрашаць, каб не адмовілася... Слухай, калега, а можа, у яе сэрцы нічога пяма да цябе? Пуста. Я хачу сказаць, што табе трэба проста неадкладна высветліць, як яна адносіцца да цябе, і чым хутчэй ты гэта зробіш, тым лепш. Нельга маладому хлопцу так доўга сядзець на якары без усялякай перспектывы выйсці ў адкрытае мора. Калі не, дык рашуча абсячы капцы, і ўсё. Не адна Гайша на свеце.

— Адна, — сказаў Іван.

— Хіба?

— Абсалютна.

— Ясна. Масты для адступлення спалепы. Што ж, застаецца толькі ісці паперад, але больш рашуча. І не спыняцца на дасягнутым, як ты зрабіў.

— Што ты мне раіш паогул? — раззлаваўся Іван. — Ты скажы, што мне рабіць сёння, што мне рабіць заўтра. Канкрэтна!

— Во, цяпер веру, што ты закаханы... Але што табе рабіць канкрэтна — я не магу так адразу сказаць, гэта не агульныя ісціны гаварыць, тут трэба добра пашурыці... А паколькі пасля абеду кроў у асноўным сабралася ля страўніка, а ў галаве яе амаль няма, то давай паспім, а потым і памяркуем, — і ён павярнуўся тварам да сцяны. А Іван усё не мог улегчыся ямчэй, часта рынеў сет-

кай. — Не, дарагі мой калега, бачу, ты спаць не будзеш. Прыйдзецца прымусіць паварушыць свой кацялок... Ты верыш, што я шчыра хачу дапамагчы табе?

— Ну.

— Дык вось... Калі мы сёння вечарам збяромся гуляць у даміно, ты не гуляй, а сядзі ўбаку і пазірай за Гайшай. Каб не празываць, значыцца. А як пойдзе, ты адразу ж за ёй. Добра?

— Добра.

— А там глядзі... Вось так. А цяпер давай паспім. Бо хто ведае, можа, табе пашчасціць поч і не спаць.

У гэты вечар, калі ўсе, хто меў час, сабраліся ў вагончыку гуляць у даміно, як і заўсёды, прыйшла Гайша. Іван паглыблена чытаў, седзячы воддаль, і зрэдку паглядваў на дзяўчыну. Яна ж, здавалася, нічога вакол не заўважала. Гуляла і тады, калі палова рабочых, што былі ў вагончыку, разышліся спаць.

«Ці не знарок затрымліваецца? — падумаў Іван. — Можа, ёй што сказаў Кіга?»

— Ну, хлопчыкі, падзяліце даміно. І на мяне — таксама, а я зараз, — яна паспешліва паднялася і выйшла. Іван, які ўсё, вядома, і бачыў і чуў, нават і не зварухнуўся, верыў, што дзяўчына зараз сапраўды вернецца. Але яна не вярнулася. Хлопец выйшаў на вуліцу і ўбачыў, што ў яе акенцы запалілася святло.

— Празываў? — падышоў да яго Кіга.

— Я думаў, яна вернецца.

— Уцякла. Гэта вельмі добра. Значыцца, пекага баіцца. Каго? Канешне, цябе. Упэўнен, што яна ўсё ведае. Я сачыў за ёй, за кожным яе рухам, — як і заўсёды Кіга быў упэўнен у сабе. — Яна спачатку вельмі здзівілася, што ты не сеў з ёй гуляць. Але прамаўчала. Зрабіла выгляд, што нічога не здарылася. І ў той жа час некалькі разоў употайкі паглядзела на цябе. Значыцца, ты для яе не пустое месца. Вось што, мой калега. Ідзі-ка ты зараз да яе, пакуль не ўлеглася спаць. Запрасі прагуляцца перад сном. Ідзі!

Іван пайшоў. Кіга не паспеў раскурыць і цыгарэту, як ён вярнуўся.

— Не асмеліўся? — абурывуся Кіга.

— Што ты, настукаў у дзверы, — радаваўся Іван, што яму ўдалося пераадолець сябе. — Адчыніла. Не паспеў і рот раскрыць, як яна заявіла, што хоча спаць, і перад

самым носам зноў зачыніла дзверы. Вось так... — Іван памаўчаў і махнуў рукой. — Ліха з ёй, не хоча — не трэба.

— Нечага кіпяціцца, мой дарагі, — стаяў у дзвярах Кіга і не прапускаў Івана ў вагончык. — Трэба ўсё сур'ёзна абдумаць. Іншая справа, што ты, калега, не можаш цвяроза думаць. Але нічога, у цябе ёсць сябра, які пядрэіцца шуруціць. Слухай, а як яна сказала, што хоча спаць, з пасмешкай ці са шкадаваннем?

— Сказала — і ўсё. Не заўважыў. І ключ павярнула ў замку.

— Гаворыш, ключ павярнула? Та-ак. Гэта ўжо нешта. Яна педзе падумала, што будзеш ламацца ў дзверы. А гэта значыць... Яна не верыць у тваё каханне, — упэўнена паставіў дыягназ Кіга. — Ты занадта доўга не праўляў ініцыятывы. Спачатку, можа, і верыла, а цяпер не верыць. Думае, што ты хочаш дабіцца ад яе свайго, і ўсё. Яна цябе проста правярас. Думае, калі ў цябе сапраўдныя пачуці, то цябе можна і за нос павадзіць. Лагічна? — і сам сабе адказаў: — Вельмі лагічна. А калі так, то не станем паддавацца на правакацыю. У нас ёсць мужчынская гордасць, і мы не дазволім, каб нас экзаменавалі, а дазвольце, таварыш Гайша, лепей спачатку мы вас праэкзаменуем. Мы для яе, калега, зробім, так сказаць, псіхалагічную аварыю, невялічкі штуршок, каб яна перадумала свае паводзіны... Вось што, ты некалькі выхадных не быў дома. Адпрасіся ў Шкварніка на тыдзень, не будзе адпускаяць — скажы, што я за цябе папрацую. Хаця мы разам да майстра сходзім. І нікому ці слова, куды паехаў... А тут я пагляджу за ёй... Вось так, калега, калі не хочаш, каб яна з цябе апучку зрабіла.

На другі ж дзень раніцай Іван на вахценнай машыне, якая адвозіла чарговую змену рабочых на выхадны дзень, выехаў у Прыпяцк. Да Гайшы не зайшоў, хаця звычайна, калі ехаў на выхадны, заходзіў, пытаўся, якія кнігі ёй прывезці.

Дома Іван не выседзеў тыдзень, а праз чатыры дні вярнуўся на буравую, за што на яго адразу ж наляцеў Кіга, абвінаваціўшы хлопца ў адсутнасці волі, характару, а потым сказаў зусім іншым голасам, дружалюбным і нават радасным:

— А наогул, калега, віншую! Між іншым, ты даманинай каўбаскі не прывёз? А то даўно не еў... Тады давай,

я буду есці і расказваць... Дык вось, — ён узяў хлеба, доўгі сухаваты кавалак каўбасы, ад якога адразу ж разпёсся па вагончыку водар часнаку. — Спачатку яна паводзіла сябе так, нібы нічога і не здарылася. Ну, думаю, працаў мой калега. Але сёння ў абед падсела за мой столік. І нібы між іншым спытала, дзе гэта мой сябра, што яго так доўга не відаць. А я так спакойненька і паведаміў, што ты звольніўся, што даўно атрымаў разлік і ўсё такое. І ўявіць не можаш, які быў эфект! Яна так разгубілася, што пасля баршчу адразу выпіла кампот і пабегла, забыўшыся на адбіўную. А сёння, я табе скажу, адбіўная была, як ніколі. Цэлы лапаць. Так што ідзі да яе... Ды не цяпер, а пад вечар... Цяпер мы яшчэ пасядзім ля твайго рукзака. Мне вельмі спадабаліся каўбасы.

— Там у мяне яшчэ сухія ліны і некалькі пляшак прыпяцкага піва, — пачаў даставаць Іван усё, што прывёз.

— Цудоўна, цудоўна! — радаваўся Кіга. — Кажуць, што прыпяцкае піва самае лепшае... Вось мы зараз будзем смактаць костачкі лінёў і запіваць півам. Дарэчы, пару лінёў загарні ў газету і занясі ёй. Вось табе будзе і зачэпка. Скажы — прыпёс пачастунак. У іхняй жа Татары, можа, такой рыбы і няма. Слова за слова, а там... Само сабой усё пойдзе...

Калі звечарэла, Іван пайшоў да Гайшы. Кіга бачыў, як той стукаў у дзверы, як потым яны адчыніліся...

У гэты вечар Кіга доўга чытаў, лежачы ў сваім ложку. Але Івана так і не дачакаўся...

Лузько яшчэ на вакзале ў Мінску, калі садзіўся ў вагон, адчуў, як моцна трымаецца на ім водар Ліпіных духоў. Стоячы ў тамбуры, каб яго ніхто не бачыў з пасажырыў, ён старацца абнюхваў рукавы пінжака, гальштук, пават каўнерык сарочкі. Усё паасобку мела свой адметны пах, і тым не меней Лузько адчуваў водар духоў. Ведаў, што Ліда па гэтаму водару адразу здагадаецца, што ён быў з нейкай жапчынай, пачне дапытвацца, а ён, канешне, не здолее пераканальна адказаць, — ды хіба жапчыну ў чым пераканаш? — і не міпаваць скандалу. Тым болей што ў апошнія дні Ліда стала нейкая нервовая: ці ад таго, што малако ў грудзях прапала і яна вельмі перажывае за здароўе дзіцяці, якое западта ж рана мусіла падкармліваць, ці проста ад недасыпання — ператамілася.

Хаця бадай-што нечага турбавацца: паперадзе немалая дарога, а там, у Прыпяцку, можна будзе зайсці ў цырульню, пагаліцца і так наадэкалоніцца, што на ўсю вуліцу ад цябе будзе несці шыпрам. Лузько зайшоў у вагон, прымасціўся ля акна, глядзеў, як ружавеюць заснежаныя палі ад узыходу сонца, і ўспамінаў з прыемнасцю і ў той жа час з нейкай неўсвядомленай расчараванасцю начную паездку за горад, дзе сярод бясконцых снягоў стаяў як не казачны домік, у якім так утульна і хораша было ад патрэсквання сучкоў у жалезнай грубцы.

Пасля таго як Лузько амаль паспяхова здаў кандыдацкі экзамен па замежнай мове — атрымаў чацвёрку, — ён са Ступічам і Лінай, якія ў час экзамену «перажывалі» за яго ў калідоры, і яшчэ з зусім незнаёмай таўстухай Касяй, якую Лузько наогул бачыў першы раз, вырашылі адзначыць гэтую падзею. Лузько, абрадаваны ўдачай, дазваляў запрошаным заказваць усё, што ім хацелася. Трэба сказаць, тыя не вельмі саромеліся. Калі не елася ўжо і не пілося, ішлі танцаваць. Ступіч увесь час танцаваў з Лінай, кожны раз спяшаючыся з ёй выйсці з-за стала: баяўся, што яе перахопіць Лузько. Лузько вельмі хацеў патанцаваць з Лінай, такой прываблівай і такой прыгожай — яна спецыяльна, як прызналася, адзела сваё лепшае плацце, — а яму кожны раз даставалася кароткая, тоўсцелькая, хаця даволі вяртлявая і лёгкая ў танцы, Кася.

Пасля кароткага перадыху, калі з пісталетным выбухам была адкаркавана бутэлька шампанскага і прагна вышлі разагрэтымі танцорамі, Ліна сама запрасіла тапцаваць Лузько.

— А то бачу — піяк не адгопіш гэтага Ступіча, — усміхнулася яна яму, калі выходзіла на пляцоўку перад аркестрам.

— Ступіч паводзіць сябе, як вялікі эгаіст, — сказаў Лузько.

— А мы давай пакараем яго за такі эгаізм, — прапанавала Ліна, калі яны зрабілі першы круг. — Ведасш, мне так абрыдла сядзець сярод гэтых тлустых пыс, хочацца ў поле, дзе снег, завея, халодныя зоркі... Дык як, згодны апынуцца ў заснежаным полі? Як там хораша, можна адчуць толькі пасля такога тлуму.

— У вас што, у памочніках які Хатабыч?

— Не, ёсць болей надзейны сродак. Ну?

— У мяне на сем гадзін рапіцы білет на цягнік. — завагаўся Лузько.

— Цудоўна! Уся поч наперадзе! Згаджайцеся, а то на паступны тапец не запрашу.

— Кіруем да дзвярэй? — спытаў ён з п'янаватай зухаватасцю.

— Абыдзем круг і... — пагадзілася яна. — Каб не заўважылі.

— Не заўважаць. Яны так цікава паміж сабой размаўляюць, што наогул нікога не заўважаюць, — сказаў Лузько. Яна засмяялася і пацягнула яго за руку да выхада.

Лузько ўспамінаў, як яны, узяўшы паліто, адразу кінуліся да дзвярэй, як перасеклі плошчу, пырпулі ў нейкі цёмны пад'езд. У двары стаяў прыцярушаны снегам «Запарожац». Ліна адчыніла дзверы, прапусціла Лузько, а потым сама села за руль, завяла матор і выехала на вуліцу. А хутка, коўзаючыся па ўхабістай прасёлачнай дарозе, іх «Запарожац» абмацваў фарамі заснежанае поле, вырываючы з цемры чорныя кусты альшэўніку, асобныя дрэўцы... Потым звярнулі з дарогі, крыху праехалі і забуксавалі — наперадзе быў глыбокі снег.

— Відаць, ніхто не ездзіў, — пашкадавала Ліна. — Узімку мала хто прыязджае сюды. Толькі ў выхадны дзень, на рыбалку... Прыйдзецца пехатой. Тут зусім недалёка.

Ліна выключыла матор. Яны выйшлі. Снег, зляжалы за зіму, трымаўся пад пагамі, не правальваўся.

— А адчуваеш, як дыхае вясной? І снег, і мароз, і зоркі, але вясна блізка.

— Мароз нібы памякчэў...

— Эх, проза!.. — Ліна азірнулася на Лузько, які крочыў за ёй. — Дарэчы, западкі ёсць?

— Павішны быць.

Неяк печакана перад вачыма вырасла цёмная будыніна, якую Лузько спачатку прыняў за капіцу сена. Ліна адчыніла скрынучы замок, зайшла ў сярэдзіну, пстрыкнула запалкай. Па сталю ў слоіку з-пад маянэза стаяла стэрнынавая свечка. Яна запаліла яе. Па сценах заскакалі палахлівыя цені. Гэта быў невялікі пакойчык, абклены шпалерамі, з двума акенцамі ў чатыры шыбкі кожнае. Паўз сцяну стаяла канапа, у вуглу — белы кухонны столік. Збоку, бліжэй да дзвярэй, была жалезная грубка,

якую можна часта сустрэць у геолагаў у іх часовых жытлах. Ля грубкі пасыпана пашчаляных смалістых лучынак, і тут жа, на газеце, ляжалі акуратныя цаглічкі брыкету.

— Умееш распальваць? — яна распранулася. — Дык давай... Праз дзесяць мінут будзе цёпла, хоць дзверы адчыняй.

Лузько таксама распрануўся і стаў распальваць лучышкі. Калі тыя загарэліся, зверху палажыў брыкету, зачыніў дзверцы, і ў грубцы адразу весела загуло. Пацягнула цяплом.

Ліна адпекуль дастала алюмініевы чайнік, паставіла да грубку.

— Хутка будзем чай піць, — сказала яна. — А ведаеш, я заўсёды, як засумую на тайзе, дык еду сюды. П'ю чай, успамінаю былыя паходы... Я сказала пра гэта Ступічу, дык на смех падняў. Ну, і пяхай цяпер там забаўляецца з той таўстухай Касяй... Ты і не ўяўляеш, як мне часам бывае сумна без тайгі.

— А што перашкаджае паехаць туды? — Лузько ўсеўся на канапе, выцягнуў ногі. У твар яму дыхала цяплом ад грубкі. Ад настлай кананы ішоў яшчэ холад.

— Маці ў мяне тут. Адна. Старая, не пакінеш, — разказвала яна. — А потым, і ў тайзе ўвесь час пялёгка, асабліва нашаму брату, жанчыне. Ды цяпер і не паедзеш, тут работа, цікавая работа. Ну, а калі сумна стане, я сюды...

— А што гэта за прыстанішча? — Лузько ўсё яшчэ не разумеў, куды ён трапіў.

— Ды тут, на пустыры, пісьмелнікі пасяліліся. Аднаму не спадабалася, пібы не расце садавіна, дык я купіла ў яго дачу. А мне якраз падабаецца. Асабліва ўлетку. Пустыр, педалёка балота. Мясцовыя класікі, праўда, яго возерам завуць і купаюцца ў ім. І рыба ёсць. Дробленькая, але на юшку ідзе... Ну вось і паш чай кіпіць. Нам спянацца некуды, будзем сядзець, гаварыць... — яна паставіла чайнік на стол, з шуфлядкі дастала пячэніе, цукар, шклянкі... — Бяры табурэтку, падсаджвайся... Хаця не, пачакай... Ідзі, мы падсунем столік да капапы...

Лузько падхапіўся і пачаў дапамагаць ёй.

На стэарынавай свечцы трапятала полымя...

За некалькі мінут да адыходу цягніка Ліна прывезла яго на вакзал. «Хутчэй бяжы, а то спознішся», — загадала яму.

...Лузько сядзеў ля акна, глядзеў, як ружавеюць за-спежаныя палі ад узыходу сонца, і ўспамінаў свае пач-ныя прыгоды. Было крыху прыкра, што не мог ніяк па-збавіцца ад незразумелага пачуцця вінаватасці перад жонкай, і чым бліжэй пад'язджаў да Прыпяцка, тым гэ-тае пачуццё становілася вастрэй і вастрэй. І ў той жа час не згасала радасць за сябе, мужчыну, якога абрала такая прыгажуня, як Ліпа, на якой сохне сам Ступіч. І гэтая радасць, гордасць за сябе былі такія моцныя, што потым, калі ён ішоў па Прыпяцку наадкалопены, з задавальнен-нем паглядваў на свой адбітак у вітрынах магазінаў, ба-чыў сябе з узнятай галавой, сам сабе здаваўся нават вы-шэйшы ростам.

Яго жонка з малым жыла ў бацькоў у вёсцы — адвёз туды перад ад'ездам у Мінск, — ехаць у вёску аўтобусам не хацелася, і ён вырашыў зайсці ў каптору і папрасіць у Чокана машыну.

Але ў капторы нікога з кіраўнікоў не было. Аказа-лася, усе паехалі на першую Зубеўскую, дзе пасля закап-чэння бурэння прыступілі да выпрабавання.

«Так яшчэ лепш», — падумаў Лузько.

Чокан, Круглоў і майстар Чугуй сядзелі ў бытоўцы і гаварылі пра падвор'е, пра марозы, якія зацягваюцца, пра тое, што павінна быць гарачае і сухое лета, як сцвяр-джаюць старыя, і здавалася, што нікога з іх асабліва не турбуе, што свідравіна ўжо не першую гадзіну стаіць пад выпрабаваннем. А Віктар не мог спакойна сядзець. Ён часта выскакваў паглядзець, ці не пабегла па жалабах вада — яна павінна пабегчы, калі з глыбінь пачне яе выцясняць пафта. Вада не падымалася, толькі ў вузкай трубе па яе паверхні з'явілася крыху пены, столькі, што Віктар і не звярнуў увагі на яе. Ён вярнуўся ў бытоўку і сказаў, што трубы варта патрымаць яшчэ...

— Віктар Аляксандравіч, — спагадліва сказаў яму Круглоў. — Пасядзіце, адпачніце... Калі яна там ёсць, дык нікуды не дзенецца...

— А можа, з труб адкачаем ваду? — спытаў Віктар у Круглова. Калі б тут не было галоўнага геолога, ён даўно б загадаў адкачаць яе, але калі тут сам галоўны геолог...

— Віктар Аляксандравіч, — паглядзеў на гадзіннік

Круглоў і сказаў спакойна, занадта па-будзёпнаму:—Хай падымаюць. Думаю, што болей трымаць трубы няма ніякага сэнсу. Паглядзім, што там...

І зноў у бытоўцы цякла гаворка, далёкая сваім зместам ад выпрабавання...

Калі паднялі ўсе трубы разам з выпрабавальнікам, то ў апошняй трубе аказалася нафта.

Яе было мала, не болей вядзерца, але яна была!

Віктар кінуўся ў бытоўку, крыкнуў у адчыненыя дзверы:

— Нафта! — і пабег зноў назад.

Круглоў спакойна падышоў апошнім, памачыў палец у цёмна-карычневую вадкасць, паглядзеў на яе, панюхаў, усміхнуўся. А болей ніякіх пачуццяў. І таму побач з не-намерна ўзрушанымі бурыльшчыкамі, геалагамі, інжынерамі выглядаў нават нечым незадаволеным чалавекам.

— Мала, мала, — сказаў, угледзеўшы Віктара і інжынера Дзямідава. — Паспрабуйце яшчэ раз. Павялічце дэпрэсію... І трымайце як можна даўжэй... — потым агледзеў усіх. — І хаця нафты мала, але мы яе атрымалі. Я вішую вас, сябры. Цяпер ніхто не будзе сумнявацца, што ў петрах беларускай зямлі ёсць нафта. Гісторыкі, магчыма, сённяшні дзень будуць лічыць днём адкрыцця беларускай нафты, але нам, геалагам, пакуль што радавацца рана. Мы павінны знайсці яе прамысловыя запасы. Я лічу, што трэба паўтарыць выпрабаванне. А раптам... Віктар Аляксандравіч, потым даложыце аб выпіках, — і ціха сказаў Чокану, які стаяў побач: — А мы, Павел Фёдаравіч, паедзем у Прыпяцк. Нешта я сябе не вельмі адчуваю. Баюся, каб не захварэў. Відаць, трэба адаспацца...

Апошнія яго словы чуў і Віктар. Так, яму, галоўнаму геалагу, які прыехаў сюды знайсці нафту, цяпер можна і адсыпацца. Нафта знойдзена! Пятнаццаць год шукалі яе, а ён прыехаў, і праз якія паўгода — калі ласка. Так, цяпер яму, Круглову, можна ехаць.

Віктар таксама мог бы пасхаць дамоў — болей сутак ён сядзіць на буравой, — але разумеў, што тая колькасць нафты, якую атрымалі пры першым выпрабаванні, усё ж пасіла болей сімвалічны характар. Пра рэальнае адкрыццё гаварыць было проста рана. І ён хацеў дазнацца, чым скончыцца другая спроба выклікаць прыток нафты. І таму застаўся на буравой, спадзеючыся крыху адпачыць і тут.

Але паспаць не ўдалося, — ці перашкаджалі дызелі сваім гулам, ці, можа, папята чаканнем первы ціяк не маглі супакоіцца. У галаве гуло ад бяссонніцы.

Трубы пачалі падымаць толькі ў канцы дня. Усхапіўся паўднёвы вецер — сыры і праізілівы. Стала холадна, і Віктар зайшоў у бытоўку, дзе трашчала вуголле ў грубцы і было цёпла, як у лазні. Сеў на табурэтку ля століка і глядзеў праз акенца на буравую... Вось пачнуць падымаць апошнія трубы, ён тады і выйдзе.

Нечакана задрамаў...

Але калі тэхнік-геолаг Радзімаў крануў яго за плячо, адразу прачнуўся.

— Віктар Аляксандравіч, Віктар Аляксандравіч!

— Што? — падхапіўся, спачатку не разумеючы, дзе ён і што з ім.

— Нацадзілі тону. Нафты тону пацадзілі, кажу.

— А-а... Не вельмі, але гэта ўжо нешта... Добра, перадайце на рацыі Круглову, а я паеду дамоў. Машыша ёсць?

— Ёсць, Віктар Аляксандравіч, ёсць, — сказаў Радзімаў.

Жыць у часовым пасёлку, фактычна — на пустыры, у аддаленасці ад горада, было нялёгка. Праз месяц і праз два Тамара так і не змагла прывыкнуць да новых абставін. Яе часта ахопліваў сум, які часам перарастаў у роспач. Спачатку яна хавала свой настрой ад Віктара: бачыла, як ён старасца, каб ёй было лепей, ды і лічыла, што гэты настрой у яе часовы. Праўда, былі моманты, нават дні, калі яна з балючай яспасцю пачынала разумець, што ніколі тут не прывыкне, будзе пакутаваць, пакуль істотна не зменіцца іх жыццё. І Віктар разумеў яе, часта супакойваў, вось толькі б знайсці нафту, тады тут, на месцы гэтага часовага пасёлка, вырасце цэлы горад, горад нафтавікоў. А ў горадзе абавязкова будзе лялечны тэатр — гэта ўжо для Раечкі...

— А потым зноў цябе пацягне некуды шукаць нафту, — не верыла Тамара яму, хаця гаварыла і без крыўды.

— І тут работы хоціць на ўсё жыццё, — супакойваў ён яе.

А ў апошні час Віктара як падмянілі. Ён нібы забыў,

што ў яго ёсць жонка, дачка, якія чакаюць яго. І не толькі днямі, а суткамі прападаў на буравых. Вось і цяпер ужо колькі дзён не прыходзіў, нібы без яго і сапраўды не абыдуца там. Пыталася ў суседа—бурыльшчыкам на першай робіць, — сказаў, што сядзіць у бытоўцы і перажывае. Дык перажываць жа можна і дома.

Іншы раз Тамара проста не верыла яму, не верыла, што нармальны чалавек можа так захапляцца работай. Ці не разлюбіў ён яе, жонку, што не хоча сядзець дома?.. Але гэтая думка была западта ўжо недарэчнай і жахлівай, і Тамара адганяла яе ад сябе.

Яна па-ранейшаму кахала мужа, але цяпер гэтае каханне не было такім бяздумным, як раней. Побач з ім, каханнем, часам ужывалася і самая звычайная нянавісць да Віктара. Яна яго ненавідзела за тое, што ён так аддаецца рабоце, што ён такі правільны, што яго пельгані ў чым і абвінаваціць. Яна ненавідзела яго за тое, што ён быў не такі, як яна, і не хацеў быць такім, як яна. Былі хвіліны, калі яна са шкадаваннем успамінала сваё незалежнае, устойлівае жыццё ў бацькоў, да якога, здавалася ёй, ужо няма дарогі, і якое ніколі не пабудуе яна са сваім мужам: Віктар жыў зусім інакш і хацеў, каб і яна пайшла за ім. Але чаму за ім яна, а не ён за ёй? І часам у адзіноце, калі Раечка спала, яна да слёз шкадавала сябе, сваю загубленую, як яна лічыла, маладосць... Хай жа ён толькі прыйдзе, хай, яна яму скажа пра ўсё, што накішала ў яе на сэрцы. Усё!.. Але вось прыходзіў Віктар стомлены, няголены, галодны, і яна, абрадаваўшыся яму, забывала тыя словы, поўныя гневу і нянавісці, якія ёй прыходзілі ў галаву яшчэ якую паўгадзіну таму... Яна не магла суняць у сабе гэтую радасць і злавалася ўжо не на яго, а на сябе, што такая адыходлівая, што такая бязвольная. І таму, калі прынеслі пісьмо, адрасаванае Віктару — адрас быў напісан жаночай рукой, — то яна нават абрадавалася гэтаму пісьму: вось будзе зачэпка, і яна ўсё, усё выкажа яму. Ад каго ж гэтае пісьмо? Вядома, ад жанчыны. Яна хацела падрэзаць канверт, але ў апошнюю хвіліну перадумала, — не, яна не шпіён, яна не паступіцца сваёй чалавечай годнасцю, а аддасць пісьмо яму ў рукі, як толькі ён зойдзе, і паглядзіць, як пачне выкручвацца. Ды не, яму не ўдасца выкруціцца.

Тамара палажыла пісьмо на столік, на відным месцы, каб Віктар адразу яго заўважыў: вельмі важна, як ён

будзе паводзіць сябе, калі заўважыць канверт... І адно ўсведамленне таго, якую пастку яна падрыхтавала мужу, развесяліла яе. Крыху сунакоіўшыся, яна ўзялася рабіць вячэру, часта паглядваючы на гадзіннік.

Надышоў вечар, Тамара даўно ўлажыла спаць Раечку, а Віктара не было. Пайшлі ўжо другія суткі, як яго не было. Так доўга ён яшчэ ніколі не затрымліваўся.

Тамара падсунула бліжэй да ложка таршэр, узяла кнігу і прылегла, не раздзяваючыся. Ніяк не магла засяродзіць увагі на кнізе: з галавы ўсё не выходзіла пісьмо, на якім адрас быў напісаны жапочай рукой.

І яна ўрэшце не вытрымала, узяла канверт, яшчэ раз аглядзела яго — зваротнага адраса не было. Ага, пейкая яшчэ хоча схавацца, але нічога, галубка, не выйдзе. І Тамара разарвала канверт.

«Віктар Аляксандравіч, адразу прашу прабачэння за гэтак, можа, зусім недарэчнае пісьмо. Але я проста не магу не напісаць. Я ўзпенавідзела вас пасля таго, як вы фактычна прагналі мяне з гасцініцы. Мне было крыўдна за вас, але больш за ўсё я крыўдавала на сябе за тое, што пайшла да вас. Я павінна была ведаць, што вы чалавек чэсны, ніколі не пойдзеце на тое, каб пекаму сапсаваць жыццё. Вы прагналі мяне. Мне было вельмі сорамна за сваё прыніжэнне, што я гатова была расстраляць вас з драбавіка, каб толькі той аказаўся пад рукамі. Во як я вас узпенавідзела тады. Вы недзе цяпер пагарджасце мной, як легкадумнай і несур'ёзнай дзяўчынай, ветрагонам. Але не спяшайцеся. Вы павінны мяне зразумець. З першага разу, як я толькі ўбачыла вас, калі вы падвозілі мяне на машыне, я пакахала вас. Я доўга хавала гэтак пачуццё, сама сябе старалася пераканаць, што ў нас з вамі толькі дружба. Ды з вашага боку і была толькі дружба, вы не маглі мяне пакахаць, у вас сям'я, вы чэсны чалавек. Гэта ж добра, што я сустрэла вас. Не ўяўляю, што было б са мной, каб замест вас аказаўся які нягоднік. І ў той жа час я перакапалася, што я з такой знешнасцю, — я зусім аб'ектыўна ацэньваю сваю знешнасць, — нікому і ніколі не спадабаюся. І ўсё ж я вам падабалася! Я верыла ў гэта. Мне тады падалося, што вы — мой першы і апошні! Я прыехала да вас у гасцініцу, а вы прагналі мяне. І правільна зрабілі! Я толькі цяпер зразумела гэта... А потым, калі я страціла ўсялякае права нават на дружба з вамі, я зразумела, як моцна я паспела вас па-

кахаць! Я толькі пра вас і думала. Ледзь розум не страціла. Мне радасна было думаць пра вас, успамінаць нашы сустрэчы. Я заўсёды брала білеты ў кіно на тых месцы, дзе мы з вамі сядзелі, калі хадзілі ў кіно разам. Я брала два білеты, каб ніхто не сядзеў на вашым месцы. Я глядзела кіно і ўяўляла, што і вы побач са мной. І мне хацелася толькі аднаго, каб фільм не канчаўся, а цягнуўся доўга, доўга... Я заходзіла ў кафэ і садзілася за той столик, за якім мы некалі сядзелі. Заказвала тое ж марожанае, што заказвалі з вамі. У парку гуляла па тых жа сцежках, па якіх хадзілі разам. Кожны дзень па работу і з работы знарок рабіла кругалю, абы толькі прайсці міма вашай канторы. Аднойчы з канторы выйшаў чалавек якраз у такім пінжаку, у якім хадзілі і вы. Я паспыхыла ўслед, хацела ўжо паклікаць вас, але ў гэты момант чалавек азірнуўся, і я ўбачыла вусы і доўгі нос пад імі. Я ледзь не расплакалася. А потым ехала ў аўтобусе, успамінала тых вусы і нос, і мне было смешна, і я смялася, а па мяне здзіўлена паглядвалі пасажыры.

Я спачатку думала, што вы — маё першае і апошняе каханне... Аднойчы зайшла ў кантору, даведалася ваш адрас і хацела напісаць, і нават напісала, а потым знішчыла сваё пісьмо: як гэта можа нейкая непрыгожая палляшучка прэтэндаваць на вас!.. Я так думала тады... Цяпер усё ў мінулым, але я заўсёды буду памятаць вас, як маё першае каханне, якое пакінула ў душы вялікі след, парадзіла нязгасную веру ў сапраўднае на зямлі, веру ў сябе. У мяне адбыліся такія падзеі ў жыцці, якія дазваляюць мне пра пашы з вамі адносіны (а больш правільна — пра мае да вас адносіны) гаварыць у мінулым часе. І калі я пішу пісьмо цяпер, дык толькі хачу, каб ведалі, як я ўдзячна лёсу, што сустрэла вас. Заставайцеся такім заўсёды. Мне будзе прыемна ўсведамляць, што на зямлі ёсць людзі, як вы, што ёсць прыгожае, сапраўднае. Дзякую за ўсё! Не крыўдуйце. Я прашу ў вас прабачэння. Ведайце, што ёсць на зямлі чалавек, які для вас ніколі нічога не пашкадуе. Хацелася б пабачыць вас, пагаварыць, параіцца. Хаця, ведаю, раіцца і не зусім абавязкова... Але не пашкодзіла б. Я проста не ведаю, што мне рабіць. Хаця ўсё, што адбываецца цяпер са мной, тычыцца толькі мяне. Жадаю пчасця! Зарыпа».

Прачытаўшы пісьмо, Тамара спачатку вельмі здзівілася, што яе Віктара, Віктара, якога яна добра ведае,

можна так любіць... У яе нават варухнулася зайздрасць да невядомай Зарыны, што тая здольная на такія пачуцці, а вось у яе, Тамары, такога няма. А можа, іменна такога кахання і не хапае Віктару?.. Ды якое яна мае права на Віктара!.. А потым абурэнне Тамары перайшло і на Віктара. Аказваецца, тут без яе ён чортведама што вырабляў... Ясна, чаму так доўга не прывозіў сюды яе, Тамару...

Яна яшчэ раз, цяпер больш разважліва, перачытала пісьмо Зарыны. Аказваецца, Віктар пібы і ні пры чым, ён нават прагнаў з гасцініцы тую прайдзісветку. Маладзец, Віктар! Яна заўсёды верыла ў яго. Ды і пра сваё каханне тая невядомая Зарына піша ў мінулым часе. Але чаму яна наогул піша, чаму дабіваецца сустрэчы? Ці не хоча яна проста задзець самалюбства Віктара? Ці хоча перакапаць Віктара, што да яго яна нічога не мае і яму не чага яе баяцца, маўляў, з гасцініцы не давядзецца выганяць. Не, тут пэйкія хітрасці... Можа, Зарына мела на ўвазе, што пісьмо пападзе да жонкі Віктара, і, каб не выклікаць падазрэння, напісала пра свае пачуцці ў мінулым часе?.. Як бы там ні было, а трэба не дапусціць іх сустрэчы, ні ў якім разе! Бач, параіцца захацела! Не, гэтага не будзе, ніколі не будзе! Віктар яе, толькі яе! На ўсё жыццё! Нягледзячы на тое, што там пехта любіць яго без памяці. Ну і пяхай. Затое ў іх дачка! Тамара можа часам пенавідзецць, часам не паважаць, часам скандаліць з ім, але ён яе!.. «Не, шанюўная Зарына, табе ніколі не ўбачыць Віктара, ніколі!» І тут жа прыйшло рашэнне: ні ў якім разе не паказваць пісьмо Віктару... А раптам Зарына нават дзе выпадкова сустрэне яго. Віктар давядзецца пра пісьмо і тады ёй, Тамары, не даруе, зразумеўшы, што яна не верыць яму. Пакрыўдзіцца. Не, Віктару трэба аддаць пісьмо, абавязкова аддаць, хаця б для таго, каб паглядзецць, як ён да яго адпясецца. А самой пастарацца застацца абсалютна спакойнай, падкрэслена абьякавай, нават папрасіць у яго прабачэння, што разарвала канверт, не ведала, маўляў, што пісьмо сакрэтнае, думала ад якіх родзічаў... А раптам пры чытанні Віктар сапраўды сябе нічым не выдасць, а потым пачне сустракацца з Зарынай? А яна, жонка, і ведаць нічога не будзе... І тады невядома, чым усё скончыцца. Завёз у гэтую глухамань ды яшчэ і пакіне...

Крыху нават паплакала над сваім будучым гаротным

лёсам. Не, трэба нешта зрабіць, каб гэтага не здарылася. А што? Самае лепшае — дабіцца, каб сама Зарына не захацела сустрэцца з Віктарам. А як? Мяркуючы па пісьму, Зарына, бяспрэчна, дзяўчына высакародная, рамантычна-ўзнёслая, чуллівая. Трэба і ўдарыць па яе гэтых струпах, ударыць так, каб яны зазвіпелі моцна, ускалыхнулі яе свядомасць; пераканаць яе, што яна не павінна не толькі сустрэцца з Віктарам, а нават і думаць пра яго. Сустрэцца з ёй? Яшчэ чаго не хапала, каб яна, Тамара, шукала нейкую там Зарыну. Яна напіша пісьмо. Іменна — пісьмо. Прасіць яе ні аб чым не стане. Гэта было б, бяспрэчна, прышчэпкам свае годнасці. Са злосцю і абурэннем таксама не будзе пісаць, — падумае, што яна баіцца яе, — не, яна напіша сяброўскае, нават спачувальнае пісьмо, каб Зарына адчула, што Тамара нават сур'ёзна не ўспрымае яе, а толькі шкадуе, жадае ёй добра. Моцныя, упэўненыя ў сабе людзі заўсёды добрыя...

Тамара паднялася, абула пантоплі, пакінула на плечы коўдру і, прысеўшы ля стала, канцамі яе прыкрыла ногі, — на падлозе хадзіў вецер, — і пачала таропка, часам не дапісваючы слоў, пісаць.

«Добры дзень, пезнаёмая мне Зарына! Мне, на вялікі жаль, не давялося Вас сустрэць, але я ўяўляю Вас прыгожай паляшучкай».

Тамара задаволена ўсміхнулася: нядрэнную шпільку яна ёй падпусціла!

«Піша Вам жонка Віктара, якога вы мелі пяшчасце паказаць. Я прачытала Ваша пісьмо, мне даў яго Віктар, Хай Вас гэта не здзіўляе, у нас з ім ніколі не было сакрэтаў. Ён мне неяк рапэй расказваў пра вашы з ім сустрэчы. Я прасіла, каб ён вас запрасіў у госці, ён не пагаджаўся. А цяпер, як я прачытала Ваша пісьмо, я таксама зразумела, што гэтага не варта было рабіць. Я даказвала Віктару, што Вы кахаеце яго. Ён мне не верыў. І вось Ваша пісьмо. Я вельмі добра пасмяялася над ім, што ён быў такі сляпы і нічога не бачыў. Вось так.

Не хвалюйцеся, Зарына, я нікому ні слова не скажу пра Ваша пісьмо, больш таго, я вельмі прасіла і Віктара (мы, жанчыны, павінны ж неяк дапамагаць адна адной), каб ён таксама нікому нічога не гаварыў, а то ён у мяне такі фарсун. Абяцаў маўчаць.

Між іншым, я Вам скажу, што ў большасці сваёй

жапацікі часам не супраць кароткага легкадумнага знаёмства, але ніколі не пойдучь на тое, каб гэтае знаёмства разбурыла сям'ю, калі яны, вядома, не апошнія нягоднікі. Даведаўшыся пра ўсё з Вашага пісьма, Віктар вельмі шкадуе, што нічым не можа дапамагчы вам, бо ніколі не будзе чалавек шчаслівы, калі прынясе няшчасце іншаму. Ніколі не трэба забываць пра гэта і цяпер, і потым, калі вы будзеце яшчэ з кім знаёміцца. Думайце не толькі пра сябе, а яшчэ пра каго-небудзь. Я яшчэ ніколі не сустракала шчаслівай сям'і, якая б нарадзілася на няшчасці другой. У чалавека, які б ён ні быў пягоднік, заўсёды ёсць памяць. Ён ніколі не адчуе паўнаты шчасця, калі будзе ведаць, што карыстаецца крадзеным, хаця б таму, што злодзей ніколі не даражыў і не даражыць крадзеным. Між іншым, часам сустракаюцца людзі, якія квапяцца на чужое, забываюць, што ў кожнага чалавека яно сваё, толькі яго трэба мужна і цярпліва чакаць».

Чакаць... Тамара задумалася. Хіба мала яна чакала свайго шчасця? І чаго дачакалася? Віктар не можа жыць на адным месцы. Яго так і цягне туды, дзе горш. Дабіўся свайго. Сам суткамі прападае на буравых, не спіць і не есць, і яны з дачкой пудзяцца днямі ў гэтай хібарцы сярод пустога поля. Як у турме якой. І колькі можна чакаць лепшага? І ці дачакаешся наогул? Дык, можа, і не варта за яго так трымацца, і печага пісаць гэтае пісьмо нейкай там Зарыне, якая сама пра сябе піша, што непрыгожая. Хоча — дык пяхай бяжыць за ёй, хоць сёння...

Тамара парвала пісьмо і кінула ў ведро для смецця, выключыла святло, зашылася над коўдру з галавой — акалела аж, пакуль сядзела ды пісала. Сагрэлася і заснула.

Сярод пачы пастукаў у акно, што было адразу ля ложка, Віктар. Адчыніла. Ён быў аброслы густой чорнай шчацінай, ад таго, падалося, схуднелы, з вялікімі бліскучымі вачыма.

— Ну, старая, — абняў ён жонку. — Віншуй. Знайшлі пафту... Круглоў, скажу табе, — геалаг. Адным словам, галава.

— Віншую, — яна чмокнула яго ў халодную шчаку, адзела халат. — Можа, есці хочаш?

— Як воўк, — ён памыў рукі, сеў за стол. — Праўда, нацадзілі яе нямнога, але яна ёсць. Даказана. Усе такія радасныя. А галоўнае, сам Круглоў робіць выгляд, што

пічога асаблівага не здарылася, што так і павінна было быць. Мудрыла, я табе скажу.

— Чаю падагрэць ці малака нап'ешся? — паставіла перад ім патэльню з яечняй.

— Нап'юся малака, — ён адразу пакінуўся на ежу. Глытаў, здавалася, не перажоўваючы.

— Тут табе пісьмо, — не стрывала Тамара. — Я, праўда, не ведала ад каго, на канверце адраса зваротнага не было, дык разарвала. Нейкая Зарына піша.

— Ведаю такую, — не хаваўся Віктар.

— Прызнаецца ў каханні.

— Вось бачыш, — усміхнуўся ён. — А ты мяне педа-ацэп'ваеш, а мяне яшчэ дзяўчаты любяць.

Віктар быў абсалютна спакойны. Пасля таго перовага напружання, якое ён перажыў на буравой у час выпрабавання і пасля той радасці, якая ахапіла яго потым, у яго не было сілы ні на разгубленасць, ні на хваляванне. Адчуванне вялікай стомленасці ахапіла яго яшчэ там, на буравой, і цяпер тут, за сталом, яна стала зусім неадольнай. Пра гэтую яго дўшэўную апустошанасць Тамара не здагадвалася, яго снакой яна прыняла за поўную абьяк-васць да пісьма нейкай там Зарыны, з якой, можа, дзе выпадкова сустрэліся і якая сама чаплялася да хлопца, пакуль той узяў ды не прагнаў яе.

— Дык вазьмі, — падала яму канверт.

— Палажы, потым прачытаю, — сказаў, не падымаючы вачэй ад патэльні.

Тамара хуценька сабрала са стала посуд, мыць не стала, а паспяшыла ўслед за мужам у спальню, каб паглядзець, як ён будзе чытаць тое пісьмо, які выраз твару будзе ў яго пры гэтым. Віктар ляжаў на ложку, не пакрыўшыся нават коўдрай, і моцна спаў. А канверт трымаў у руцэ, у яго нават не хапіла сілы выцягнуць з яго ліст...

Ступіч у гэтую раніцу асабліва старанна пагаліўся по-велькім лязом так, што твар яго блішчаў. Паспедаў даволі сціпла: з'еў адно яйка ўсмятку ды выпіў шклянку моцнае кавы, каб больш жвава варушыліся ў галаве думкі. Апрагнуўся, узяў глыбокі партфель, у якім пасіў матэрыялы для свае доктарскай дысертацыі, баючыся пакідаць іх на ноч у службовым кабінце, падышоў да вуз-

кага высокага люстра ў калідоры. Знешнасць у яго была з'алішне афіцыйная, як у якога дыпламата. Хаця сёння ў Ступіча не зусім звычайны дзень: на вучоным савеце павінны разгледзець яго матэрыялы да доктарскай дысертацыі і дазволіць узяць двухгадовы акадэмічны водпуск для завяршэння навуковай працы.

У тралейбусе і потым, па дарозе з тралейбуснага прыпынку ў інстытут, ён яшчэ і яшчэ раз абдумваў, што будзе гаварыць на вучоным савеце, пра якія вывады скажа, а пра якія прамаўчыць, каб не выклікаць зусім непатрэбнай у даным выпадку дыскусіі.

Ён і не заўважыў Ліну, якая стаяла на ганку.

— Ты што гэта сваіх не заўважаеш? — спыніла яна яго.

— А-а, гэта ты. Добрай рапіцы! — разгублена сказаў Ступіч. — Ну пойдзем!

— Ды пачакай жа, — трымала яна яго за рукаў. — Я цябе спецыяльна чакала.

— Што здарылася? — недружалюбна спытаў Ступіч. Пасля таго вечара, як яна ўцякла з Лузько з рэстарана, ён пазбягаў з ёй сустрэч, ігнараваў. Пакрыўдзіўся.

— Ты радыё сёння чуў? — глядзела на яго пасмешліва і ў той жа час спачувальна.

— Не, не чуў. Спаў. Ледзь наогул не праспаў, — бадзёра адказаў Ступіч, падкрэсліваючы перад ёй, што яго нікольні не хвалюе гэты вучоны савет. — Звечара доўга чытаў нейкі раман... А потым заснуў так, што жонка ледзь разбудзіла. А што? Можна, яшчэ якога касманаўта запусцілі?

— Міну. Між іншым, пад цябе, — спачатку сказала з нейкім выклікам, заўважыўшы яго недружалюбнасць, а потым паведаміла з аднаведнай асцярожнасцю, не адразу, шкадуючы яго: — Праўда, я добра не разабрала. Якраз умывалася, дык вада шумела. А потым кінулася, толькі пад капец пачула. Гаварылі, што нібы атрымалі нафту на Палессі. Я падумала, трэба папярэдзіць цябе, а то падкінуць на савеце пытанне...

— Дзякую! — шчыра сказаў ён.

— Што думаеш рабіць? — спытала Ліна.

Ступіч паціснуў плячыма: для яго гэтая навіна была сапраўднай нечаканасцю.

— Табе трэба зараз жа пазвапіць на радыё і ўдакладніць, — прапанавала яна.

— Правільна. Зараз пойдзем і пазвонім, — стараўся быць спакойным Ступіч. У яго яшчэ заставалася надзея, што Ліна раптам памылілася, не разабрала. — Пойдзем да сябе ды і пазвонім.

— Ты што? Пакуль што не трэба і паказвацца ў інстытуце, — параіла яна. — А раптам праўда? Тады ж трэба нешта тэрмінова прыдумаць, Ігар Трафімавіч.

— А што прыдумаеш? Супраць фактаў не пойдзеш.

— Не, не, Ігар, пельга быць такім бясклопатным. А раптам праўда, тады табе проста пельга ісці на вучоны савет, цябе ж зарэжуць... Можна, варта на сёння і захварэць, — яна гаварыла так заклапочана, так папоруыста, так усхвалявана, што ён паддаўся на яе ўгаворы. Яны зайшлі ў першы ж пад'езд нейкага інтэрната і пазванілі на радыё.

На радыё сказалі, што сапраўды была перададзена інфармацыя пра адкрыццё на Зуеўскай плошчы нафты. Нафта была атрымана пры выпрабаванні першай свідравіны.

— Слухай, Ігар, ідзі дамоў і пазвані сакратарцы, што захварэў, — настойвала Ліна. — А да наступнага вучонага савета ты што-небудзь прыдумаеш. А то ж цябе проста абсмяюць з тваёй канцэпцыяй. Упэўнена, яны ўсё ведаюць.

— Не, не падыходзіць, дарагая Ліна Пятроўна, — ён паглядзеў на Ліну і падумаў, якая яна яшчэ па-жаночку паўна. — Гэта не выйсе.

— Ты пойдзеш на вучоны савет? — здагадалася яна.

— Абавязкова.

— Нічога не разумею, Ігар.

— Я пайду і зніму сваё пытанне. Пакуль што трэба адмовіцца ад акадэмічнага водпуску. Калі з адкрыццём нафты сур'ёзна, у што я пакуль не магу паверыць, то прыйдзецца пераглядаць усе свае вывады, і тады за два гады я проста не паспею напісаць доктарскую дысертацыю. Вось так.

— І так можна, — адобрыла яго задуму Ліна.

Ступіч сапраўды спачатку хацеў заявіць аб сваім рашэнні на навуковым савеце, пры ўсіх. Але потым падумаў, што гэта будзе залішне парадна і не зусім сціпла, і таму, не заходзячы да сябе ў кабінет, скіраваў да дырэктара інстытута. Трацякоў стаяў за сваім сталом і

пераглядаў паперкі ў топкай скураной папцы, рыхтаваўся да пасяджэння.

— Ну што, хвалюемся? — падаў яму руку Траццякоў. — Дарэмна, дарэмна. Ведаю твае матэрыялы. Упэўнен, ты хутка напішаш доктарскую, так што...

— Сіл Сілыч, я дзякую за добрыя словы. Але я, Сіл Сілыч, прашу зняць маё пытанне пагул.

— Як зняць? — паглядзеў спадылба дырэктар. — Вы што? Без водпуску будзеце пісаць пяць год. Ведасце, колькі заяў у мяне... Але я лічу, што вы больш, чым хто, маеце права... Ваша работа мае практычнае значэнне.

— Ведаю, Сіл Сілыч.

— Тады, даруйце, я не разумею, — развёў рукамі Траццякоў.

— Вы слухалі сёння радыё?

— Чуў. Ну і што?

— На Палессі знайшлі нафту.

— Па-першае, Палессе вялікае. Па-другое, вашы назіранні за геалагічнымі заканамернасцямі вельмі цікавыя. І адкрыццё не пашкодзіць вам, а, паадварот, можа ўзбагаціць вашу дысертацыю цікавымі ідэямі. Тут пахне сапраўды навуковым адкрыццём. Хіба вас не натхняе такая перспектыва?

— Вельмі натхняе, Сіл Сілыч. Але пакуль усе мае доказы зводзяцца да таго, што на Палессі нафты няма. А яна ёсць. Значыцца, ці я пешта не ўлічыў, што ставіць пад сумненне пагул усе мае вывады, ці мы сапраўды маем справу з невядомымі для нас заканамернасцямі. У любым выпадку справа ідзе аб нейкай новай канцэпцыі. Я хочу яшчэ раз усё праверыць, а потым...

— Вы канчаткова ўсё прадумалі?

— Прадумаў, Сіл Сілыч.

— Та-ак... Я вас вішую, калега. Я ведаю, як вам цяжка было прыняць такое рашэнне... Што ж, вельмі прыемна, што ў маім інстытуце працуюць чэсныя і мужлыя вучоныя. Цікава, цікава... — нібы сам пра сябе разважаў Траццякоў.

— Мне не абавязкова быць на вучоным савеце, Сіл Сілыч?

— Калі ласка, калі ласка, — не прычыў Траццякоў.

Ступіч развітаўся скупым кіўком галавы і выйшаў з кабінета. У гэты ж дзень ён пазваніў у Прыпяцк. Лузько якраз быў дома.

— Прывітанне, Баціслаў! — сказаў Ступіч. — Ну, як жыццё?

— Ды пічога, дзякую. Вось сяджу адзін, сумую. Жопка з малым увёсцы.

— А чаго ніколі не пазвоніш?

— Вы не зvonіце, Ігар Трафімавіч, ды і я... А павіп асабліва піякіх.

— Як гэта ніякіх? У вас там усе навіны...

— Ды якія навіны? — з пейкай раздражнёнасцю спытаў Лузько. Адчувалася, што ён ведае пра нафту, ведае, што іменна з-за яе зараз і звоніць Ступіч, і ў той жа час не хацеў пра яе гаварыць. «Відаць, не ў гуморы, — падумаў Ступіч пра яго, — яно і зразумела, чалавек аддаў пошукам нафты лепшую частку жыцця і без усялякіх вынікаў. І раптам...»

— Дык гэта, можа, толькі ў нас па радыё адкрылі пад Зуевам нафту?

— Ужо раззвалілі... — абурывся Лузько. — Якая нафта? Не нафта, а смех адзін. Першы раз нацадзілі паўкубаметра, пры паўторным выпрабаванні кубаметр, а потым яшчэ паўкубаметра. Хіба гэта нафта, Ігар Трафімавіч?

— Сапраўды — нафтавая рака, — засмяўся Ступіч. Гэтыя звесткі ўсцешылі: ён сам сцвярджаў, што сляды нафты ёсць, а няма прамысловых запасаў, дзеля якіх толькі і варта разгортваць разведку ў вялікіх памерах. — А як па гэта рэагуе Круглоў?

— Ходзіць, як імянінік. Я толькі не ведаю, чаго ён радуецца. Мне здаецца, гэта такая лухта...

— Як лухта?

— Ды якая гэта нафта?

— Але ж нафта...

— Як сказаць...

— Ну што ж марудзіш? Гавары, мяне баяцца, печага, — сказаў Ступіч.

— Асаблівага сакрэту і няма. Справа ў тым, што перад самым заканчэннем бурэння першай свідравіны, там прыхапіла інструмент. Рабілі нафтавую вапну для ліквідацыі аварыі. Закачалі больш паўсотні топ нафты... Ну дык вось, у нас некаторыя і гавораць, што цяпер, пры выпрабаванні, атрымалі раней закачаную туды нафту. Праўда, не ўсе схільны так лічыць. Асабліва інжынеры, але некаторыя геалагі... Сапраўды, магла ж нафта пад вялікім

ціскам запоўніць там усялякія шчыліны... На глыбіні. Ну вось. А цяпер мы яе і атрымалі!

— Колькі дзён бурылі пасля ліквідацыі аварыі? — спытаў Ступіч.

— Ды, можа, суткі якія. Што, не можа быць хіба? — завагаўся Лузько.

— А што думае Круглоў?

— Ды яму ніхто нічога не гаворыць. Пра гэта толькі шэпчуцца, і то не ўсе.

— Чорт яго ведае... — сказаў Ступіч. — Круглоў жа вопытны разведчык...

— Вядома, вопытны... Але, Ігар Трафімавіч, я думаю так... Ён можа педзе сумнявацца таксама, але нікому не гаворыць, тым болей што паспелі раззваніць па радыё. А потым наша каптара хоча звярнуцца ў Мінск, каб дазволілі пашырыць бурэнне. Так што, канешне, Круглову зусім нявыгодна, каб гэтыя сумненні ўзніклі ў вярхах. А раптам яшчэ знойдзецца і вялікая нафта. Можа так разважаць Круглоў?

— Верагодна, верагодна, — адказаў Ступіч. — Ясна, што гэта пакуль меркаванні. Іх варта было б праверыць. Параўнаць атрыманую нафту з той, якую запампоўвалі ў час аварыі. Хаця б па асноўных параметрах — удзельная вага, колер, як гусце на холадзе...

— Гэта можна зрабіць, — паабяцаў Лузько.

— Выдатна. Тады ў нас будуць нейкія падставы для навуковых вывадаў. Вышкі аналізу, свае меркаванні вышлі мне. Толькі не марудзь. Дамовіліся?

— Дамовіліся, Ігар Трафімавіч.

— Ну і выдатна. А як рыхтуешся да экзамену?

— Чытаю філасофію. Цяжка даецца. Забыў усё. Нават не ведаў, што так цяжка будзе яе вучыць.

— Трэба падрыхтаваць... Галоўнае, абы філасофію здаў, а спецыяльнасць здасі. Усяго!.. Чакаю пісьмо...

— Прышлю.

— Ну — будзь! — і Ступіч павесіў тэлефонную трубку.

Праз дзень Ступіч атрымаў ад Лузько пісьмо. Яно было аддрукавана на машынцы і без подпісу — асцярожны, чорт! Лузько паведамляў, што атрыманая нафта на першай Зуеўскай свідравіне вельмі падобная на тую, якая запампоўвалася туды пры аварыі. Такое падабенства наводзіць на думку, што атрыманая нафта хутчэй за ўсё

не пластавая, і таму пра адкрыццё нафтавага месцапараджэння гаворыць няма ніякіх падстаў...

— Дзмітрый Зосімавіч, гаворыць Ступіч, — ён пазвапіў Бурдзічу. — Мне трэба з вамі сустрэцца. І неадкладна, Дзмітрый Зосімавіч. Вельмі важная справа.

— А пра нафту чуў? — спытаў Бурдзіч.

— Чуў, чуў. Вось у сувязі з гэтым і хачу зайсці да вас.

— Закрыць хочаш нафту? — засмяяўся Бурдзіч. Відаць, у яго быў нядрэнны настрой.

«Паглядзім, як будзеш хіхікаць, калі з пісьмом пазнаёмішся», — падумаў Ступіч і сціпла сказаў:

— Дзмітрый Зосімавіч, я атрымаў цікавае пісьмо. Мне здаецца, вам трэба было б з ім пазнаёміцца. Я пакуль што яго нікому не паказваў, хачу паказаць яго вам...

— Я чакаю вас зараз жа, — сказаў Бурдзіч.

І хаця Круглоў вельмі чакаў новых звестак з першай буравой, але на работу не спяшаўся, ішоў нетаропка, павольна. Паглядзець — дык на шпацыры стары, і толькі.

Цяпер ён не сумняваўся, што нафта ў зямлі беларускай ёсць... Хай атрымана яе ўсяго некалькі кубаметраў. Але гэтыя кубаметры мелі такое вялікае значэнне, што і пераацаніць цяжка. Асабліва для навукі. А галоўнае, нацвердзілася яго думка, да якой у канторы амаль усе адносіліся скептычна: накіонт нафтапоснасці Зуеўскай структуры. Адным словам, Круглоў сваё зрабіў — прысхаў і ўсім даказаў, што ў прынцыпе на Палессі нафта ёсць. І няхай пакуль няма прамысловай, але, пройдзе час, будзе і яна. Будзе адкрыта! Не можа быць, каб яе не было ў петрах. Але чаму ж яна так доўга не даецца чалавеку? Можа, і сапраўды ў нечым правы Буткевіч? Можа, тая, асноўная нафта, і сапраўды дзе ў міжсолевых, міма якіх праходзяць бурывышчыкі без увагі. Дык не, тут жа, на першай, ніякіх газапаказанняў з міжсолевых. Ды і не можа іх быць. Практыка паказвае, што ў міжсолевых адкладах нафта сустракаецца вельмі рэдка. Моладзь... Ёй і нафту хочацца знайсці не там, дзе яе шукалі бацькі. А вось накіонт, магчыма, западта цяжкага для туташняга геалагічнага асяроддзя гліністага раствору Буткевіч і мае рацыю... Сапраўды, піхто ж спецыяльна не даследаваў, які

раствор трэба для мясцовых структур. Бяруць па шаблону, як усюды, ды яшчэ крыху і цяжэйшы для большай гарантыі. Трэба б пашай лабараторыі разам з тэматычнай партыяй даследваць гэтую праблему і падрыхтаваць адпаведныя рэкамендацыі.

Круглову апошняя думка падалася пастолькі важнай, што ён спыніўся і ў сваёй запісной кніжцы, там, дзе ён рабіў запісы аб падкладных справах, запатаваў яе. Напісанае падкрэсліў двойчы — вельмі важна!

У канторы галоўны геалаг адразу ж зайшоў да радыста, папрасіў звязаць яго з першай Зуеўскай. Для рацыі аказаўся майстар Чугуй.

— Ну што? — спытаў Круглоў, павітаўшыся.

— Нічога цікавага. Выпрабавальнік трымалі цэлую ноч, а...

— І колькі нафты?

— Паўкубаметра. А можа, і меней.

— Што думаеце рабіць далей?

— Лічым, што не варта выпрабоўваць адзін і той жа пласт. Будзем падымаць вышэй.

— Паспрабуйце яшчэ гэты.

— Колькі можна, Мікалай Міхайлавіч? Я ж кажу, паўсутак трымалі выпрабавальнік...

— Патрымай суткі, — раздражнёна загадаў Круглоў і павесіў трубку.

Круглоў зайшоў у свой кабінет, распрануўся, спыніўся ля акна і доўга стаяў, ахоплены роздумам, механічна пастукваючы пальцамі па падаконніку. Ён перабіраў у памяці ўсе выпадкі са сваё шматгадовай практыкі і нічога падобнага на тое, што было цяпер, не мог успомніць. Ён нідзе не сустракаўся з такімі адхіленнямі ад нормы, з такімі загадкавымі праявамі, якім проста не знаходзіў тлумачэння. Нафта тут, як заварожаная. Пакажыцца і зпikне... А можа, наогул яе няма? Але ж гэта зусім неверагодна. Хай невялікія запасы, але павінны быць. Геафізікі адкрылі і апісалі сотню структур, у кожнай з якіх можа сабрацца нафта...

У сваім жыцці Круглоў удзельнічаў у адкрыцці дзесяткаў месцанараджэнняў нафты і газу і ў Крыму, і ў Манголіі, і на Украіне, і на Каўказе, а тут, у Беларусі, раптам аказацца ў такім тупіку... Хаця пакуль што адчайвацца няма ніякіх падстаў. Яму, Круглову, упершыню ўдалося даказаць, што нафта на Палессі не міф, не ле-

генда... Вось пельга гаварыць пра прамысловыя запасы, але яшчэ ёсць час, трэба толькі больш пастойліва, больш упарта шукаць і думаць, думаць і шукаць.

Раптам у кабінет літаральна ўляцеў дырэктар капторы Чокан, нейкі радасна-легкадумны, нястрымана-ўзбуджаны.

— Вішшую, Мікалай Міхайлавіч! Уся рэспубліка сёння вішшуе вас, увесь...

— Прабачце, Павел Фёдаравіч, нічога не разумею.

— Вы хіба не чулі? Мікалай Міхайлавіч! Адстаяце ад жыцця, адстаяце... Сёння гаварылі па радыё пра адкрыццё...

— Вы жартуеце, Павел Фёдаравіч, — не верыў яму Круглоў.

— Ды не, Мікалай Міхайлавіч, — Чокан хацеў яшчэ нешта сказаць, але тут заўважыў, што галоўны зусім не ў пастроі, замаўчаў.

— І хто мог паведаміць такое глупства?

— Чаму глупства?

— А таму, што пафты няма. Сёння почту выпрабавалі яшчэ раз, нацадзілі меней чым паўкубаметра. Гэта не пафта, Павел Фёдаравіч.

— Але ж яна ёсць, — павесялеў Чокан, ён думаў, што Круглоў раздражнёны з-за чаго другога. — І нічога, што па радыё перадалі. Хай ведаюць людзі!

— Калі б я не бачыў, што вы жартуеце, — сказаў далікатна Круглоў, — я б смяртэльна пакрыўдзіўся на вас... Становішча такое, Павел Фёдаравіч, што не да параднай шуміхі. Мы ж дамовіліся: пакуль што ніякіх звестак у прэсу не даваць. Хто ж гэта мог зрабіць?

— З нашых ніхто не даваў, — сказаў Чокан, хаця яму ўчора пад вечар і завілі з Мінска, атрымаўшы допіс нейкага свайго пазаштатнага карэспандэнта, правяралі факты. — Гэта нехта з раённых газетчыкаў паслаў матэрыял. Людзі ж гавораць... А калі першы раз выпрабавалі, самі бачылі, колькі там было цікаўных. Не схавася, кругом населеныя пункты...

— І па радыё сядзяць безадказныя людзі. Ім абы сенсацыя. Я гэтага не магу зразумець, Павел Фёдаравіч. Трэба папярэдзіць усіх нашых людзей, каб нікому ніякай інфармацыі без нашага з вамі ведама.

— Канешне, канешне, — сказаў Чокан. — Можна нават загадам правесці.

— Не будзе лішнім, — пагадзіўся Круглоў.

— Тады пайду і падрыхтую такі загад, — і Чокан выйшаў.

І калі паведамленне з буравой аб пачным выпрабаванні толькі засмуціла Круглова і павяло на роздум, то звестка, з якой да яго завітаў Чокан, зусім вывела старога з раўнавагі, канчаткова сапсавала яму настрой. А трэба было іменна цяпер, можа, як піколі, напружана думаць, аналізаваць, супастаўляць, можа, варта б падняць дакументы рапейшай разведкі, якія ён хаця і падрабязна вывучаў рапей, але цяпер многае забыў. Ды ўсё яшчэ раз параўнаць, паспрабаваць вылучыць, можа, якую заканамернасць. Але для такіх паглыбленых даследаванняў трэба спакой, якога якраз і не было...

Круглоў не мог нічым займацца, хадзіў насуплены, маўклівы і толькі па пекалькі разоў удзень звязваўся па рацыі з першай Зуеўскай, цікавіўся вынікамі чарговых выпрабаванняў.

Нічога суцяшальнага не было.

А яшчэ праз колькі дзён пра адкрыццё беларускай нафты паведаміла і маскоўскае радыё.

Круглоў пазвапіў у Мінск Бурдзічу.

— Дзмітрый Зосімавіч, — ледзь стрымліваў сябе Круглоў. — Мы ж дамовіліся пакуль што не паведамляць нікуды пра нашы так называемыя адкрыцці.

— А-а, Мікола, — пібы абрадаваўся Бурдзіч. — Я табе якраз збіраўся звапіць... Ну, што ты разышоўся?..

— А тое, што я не ведаю, каму гэты шум патрэбен? У мяне слоў...

— Ды ты пра што, Мікола?

— Сёння з Масквы пёрадалі...

— А-а... — засмяяўся Бурдзіч. — Хай гавораць, у іх работа такая... Ну як поспехі там, Мікола?

Па тым, як лёгка Бурдзіч адносіцца да шуміхі, паднятай журналістамі, Круглоў здагадаўся, хаця і не паверыў сваёй здагадцы, што ён сам мае дачыненне да гэтай інфармацыі, можа, пават спрыяў ёй, сыходзячы з якіх дзяржаўных інтарэсаў, невядомых Круглову, ну хаця б дзеля таго, каб падняць аўтарытэт беларускай нафтаразведкі. Дык хіба такім шляхам яе падмаюць? Карацей, Круглова так абурылі паводзіны Бурдзіча, што яму болей і не хацелася гаварыць з ім ні пра што, а таму ён

пават падкрэслена рэзка спытаў, каб хутчэй спыніць гаворку:

— А чаго вы хацелі мне звапіць?

— Тут даволі непрыемная рэч, — відаць, не вельмі хацелася гаварыць Бурдзічу. — Дарэчы, колькі вы там атрымалі нафты?

— Калі?

— Пры выпрабаванні.

— Мы некалькі разоў выпрабоўвалі.

— Пры апошнім?

— Паўкубаметра, — уздыхнуў Круглоў.

— Чым вы гэта тлумачыце?

— Што ёсць нафта...

— Ды што з табой там, Мікола?.. Чаму яе так мала?

— Пакуль нічога не ясна. Прычып можа быць многа.

Можа, калектар забіла гліністым растворам, можа, не патрапілі ў скопішча нафты, прайшлі міма, а можа, яе наогул там з гулькін пос... Трэба прабурыць некалькі свідравіц, каб усё высветліць.

— А не атрымалі вы пры выпрабаванні нафту, запампаваную туды пры аварыі?

— Мне такое глупства ў галаву не прыходзіла, — адрэзаў Круглоў.

— А вось пекаму там з вашых прыйшло. Я не жартую, Мікола. У адну нашу ўстанову з Прыпяцка прыйшло пісьмо. Тут, праўда, яно адразу трапіла ў рукі добраму чалавеку... Дык вось невядомы аўтар сцвярджае, што пры выпрабаванні вы атрымалі раней запампаваную туды нафту. Прыводзіць і вынікі апалізу, праўда павярхоўнага, той і другой нафты. Падабенства відавочнае. Вось так... Што загадаеш мне рабіць?

— Што — у вас там няма куды смецце выкідаць? — засмяўся Круглоў.

— Каб вы там атрымалі гэтай нафты хаця кубаметраў пяць, я даўно б выкінуў гэтае пісьмо ў сметнік і табе б нічога не гаварыў... А так... А раптам копіі гэтага пісьма пайшлі і ў іншыя інстанцыі? І будуць правяраць сігнал. Ты ж павінен ведаць, як цяпер ставяцца да пісьмаў працоўных. А хочацца, каб гэтага не здарылася, бо я ведаю, што для цябе гэтыя праверкі.

— Выходзіць, мяне ўжо трэба і абарапяць?

— Ну навошта ж, Мікола, такая крайнасць? Зразумей толькі ўсё правільна. Я проста не маю права не прарэага-

ваць па сігнал. Калі не я, дык гэта зробіць іншыя, што будзе не лепей. Карацей, чакай камісію. Я тут падабраў пядрэнных хлопцаў... У крыўду не дадзім, Мікола; — у голасе Бурдзіча была бадзёрая ўпэўненасць.

— Чорт ведае што робіцца, — абурыўся Круглоў.

— Не вешай поса, стары, — параіў Бурдзіч. — Усё будзе нармальна. Будзь здароў, мацуйся...

У тэлефоннай трубцы нешта шчоўкнула, як зламалася, а потым доўга тоненька пішчала...

Круглоў парэшце ўспомніў пра тэлефонную трубку, паклаў яе на месца. Падняўся, глянуў печага па гадзіннік, пачаў апрацаваць. Было такое адчуванне, што яму трэба некуды вельмі спяшацца. Ён хутка прайшоў па калідоры, выйшаў на вуліцу і скіраваў да аўтобуса прыпынку. Там азірнуўся: аўтобус быў яшчэ ў канцы вуліцы. Не стаў чакаць. Задыхаўся: вуліца наперадзе крута брала ўверх. На гэты раз чакаць аўтобуса давялося доўга. Даехаўшы да цэнтральнай плошчы, злез. Азірнуўся разгублена: тут толькі зразумеў, што яму нікуды і не трэба спяшацца. Першапачатковая ўсхваляванасць прайшла. Засталіся ва ўсім цэле млявасць і стомленасць. Скіраваў дамоў. Дома не стаў распранацца, а дастаў з кішэні пінжака акулеры, павесіў іх на нос, паглядзеў на Варвару Сіманаўну, якая стаяла ў сінім халаце ў дзвярах на кухню і пасцярожана сачыла за мужам.

— Ты, Вар, бачыла калі-небудзь жывога жуліка? Не? — ён неяк марудліва і цяжка ўсміхнуўся. — Дык паглядзі, ён перад табой.

— Вельмі ж сімпатычны жулік, — засмяялася Варвара Сіманаўна.

— Я не жартую...

— Ну, добра, добра. Распранайся.

Распрацуўся.

— Я, канешне, ведаю, перакапапы, што там хлусня. Камісія, калі ў ёй будзе хоць адзін разумны геалаг, разбярэцца. Але само падазрэне... Я ніколі такога не чакаў ад Бурдзіча. Хаця ён лічыць, што выратуе мяне.

— Вось што, — рашуча сказала Варвара Сіманаўна. — Я думаю, табе трэба тэрмінова падаць заяву. Звальняйся, і ўсё. Калі яны так з табой, дык печага тут сядзець.

— Вось калі звольнюся, тады ўсе павераць, што я сапраўды жулік.

— Няхай думаюць, што хочуць. А мы паедзем, і ўсё.—
Настойвала Варвара Сіманаўна.

— Не, Вар, цяпер якраз я звольніцца і не магу. Вось хіба тады, калі ўсім стапе ясна, што тое пісьмо — брыдкая хлусня, калі Бурдзіч зразумее, вось тады... Я дакажу ім сваё, а потым... потым паглядзім.

З таго дня, як Ліда з малым паехала ў вёску да бацькоў, Лузько ні разу не падмятаў падлогу ў кватэры, не засцілаў рапіцай ложка, а проста накрываў пасцелю коўдрай, каб вечарам не трэба было разбіраць яе... На падаконшкіках, на радыёпрыёмніку, на сталі — ляжаў пыл. На кухні ўсе талеркі, шклянкі згрузіў у ракавіну да самых краёў. У кватэры не засталася ніводнай чыстай шклянкі. Дайшло да таго, што рапіцай Лузько піў каву з паліванага карца. Ён так і стаяў на сталі з рыжай плямай на дне ад высахлага напітку. Дзесяткі бутэлек — малочных, піўных — займалі палову кухні.

І каб навесці хаця які-небудзь парадак у кватэры, Лузько адразу ж пасля абеду — абедань ён цяпер у рэстаране — пайшоў дамоў. Падрамаўшы на канапе, каб вечарам не хацелася спаць, калі раптам прыйдзецца сядзець позна, узброіўся вядзёркам з вадой і анучай, пачаў паводзіць чысціню. Выставіўшы жывоцік, ён хадзіў па кватэры і выціраў пыл усюды, дзе ён быў. А потым вымыў падлогу. Бутэлекі з кухні перанасіў у кладоўку. Паплёскаўшыся ў ванне, узяў свежыя газеты і прылёг на канапе. Ад непрывычнай работы балела спіна і пылі рукі. Ён ляжаў, накрывшы твар газетай ад святла, адпачываў.

Забарабаніў званок.

Лузько хуценька нацягнуў штаны і, па хаду ловячы пагамі пантоплі, пабег адчыняць.

Зайшоў Ступіч, расчырванелы з марозу, з іпеем на апушчаных вушах шапкі.

— Што, не чакаў так рапа? — распрапаўся ён. — А я, брат, так падумаў: чым ісці ў гасцініцу, сядзець там і чакаць вечара, дык лепей адразу зайду да цябе...

— Ну праходзьце, Ігар Трафімавіч, праходзьце, гэта ж я падлогу мыў, дык яшчэ не высахла. Адзіп жыву, так што... — Лузько схапіў невялічкі столік і надсунуў яго бліжэй да канапы, заслаў газетай... — Зараз закусць падрыхтуем і...

— Не спяшы, Баціслаў. Паспеем яшчэ. Наперадзе часу многа. Давай пасядзім, пагаворым... — ён сеў на капацу, выцягнуў доўгія ногі... — Чаму ж не пытаешся пра вывады камісіі?

— А што пытацца? Усё ясна. Гавораць, што...

— Ды не зусім «што»... Канешне, лабараторныя аналізы паказалі, што нафты вельмі падобныя. Але гэта яшчэ не доказ. Я, між іншым, адзін з усіх членаў камісіі настойваю, што нафту атрымалі пластавую, а не закачаную...

— Вось гэта ход! — усклікнуў Лузько.

— Не разумею, пра які ход ты гаворыш...

— Ну, каб не падумалі, што мы з табой заварылі ўсю гэтую кашу... Хе-хе...

— Запомні, Баціслаў, мне хочацца дакапацца да ісціны... У павуцы без гэтага пельга. Сёння я настаяў, каб у прысутнасці камісіі было зроблена выпрабаванне свідравіны... У аналізы не вельмі веру. Аказваецца, вы запампоўвалі ў свідравіну ўкраінскую нафту. Наогул, на зямлі пямала месцанараджэнняў з падобнымі нафтамі, а тут жа ўкраінская. Амаль побач. А раптам украінскае і наша, беларускае, месцанараджэнне, калі такое ёсць, аднаго паходжання... Разважаць, канешне, можна ўсяляк. А ў павуцы галоўнае факты. Аб'ектыўныя факты — і толькі. Мне перш за ўсё самому трэба было пераканацца, ці ёсць тут сапраўды нафта. Доўга трымалі выпрабавальнік... Нацадзілі некалькі літраў. Канешне, смешна гаварыць пра адкрыццё... Мне, канешне, на-чалавечы шкада Круглова. Не хацеў бы быць на яго месцы. Між іншым, я вельмі рашуча настойваю, каб не запісвалі ў акт, быццам ёсць усе падставы лічыць, што пры выпрабаванні атрымалі раней закачаную туды нафту. Навошта ставіць пад сумнеўне чэснасць такога вопытнага геолога, як Круглоў. Тым больш што гэта не мае асабліва прыцэповага значэння... Галоўнае, што яшчэ раз даказана — нафты няма. І як даказана! Бліскуча! Пасля такога, як пра адкрыццё нафты раззванілі на ўсю краіну. Уяўляеш?.. А ведаеш, адзін з членаў нашай камісіі, праўда, не сур'ёзна, а нібы жартам сказаў, што нібы знарок аб'явілі аб адкрыцці нафты, каб болей пажыць па Палессі, маўляў, прыгрэліся тут, дзе гарады і вёскі, не тое што ў пустыні ці тайзе. Уяўляеш? Адзін так сказаў, а колькі так падумала?..

— Цікава, цікава, — не зводзіў вачэй са Ступіча Лузько. — І што цяпер будзе з нашай нафтаразведкай?

— Калі чэсна, Баціслаў, дык не ведаю. Канешне, не хацелася б, каб яе спынілі, але гэта ад нас не залежыць. Калі хочаш, на будучы год могуць і не даць грошай... Цяпер, пасля вывадаў нашай камісіі, мне здаецца, ні ў кога не хоціць смеласці працягваць яе ў ранейшых маштабах...

— Нашы ўсе зразумелі гэта. Некаторыя кінуліся шукаць работу сабе ў іншых месцах. Некалькі геолагаў ужо звольнілася.

— Лагічна, вельмі лагічна, — усміхнуўся Ступіч. — Калі карабель гіне, усё жывое пакідае яго.

— Між іншым, Ігар Трафімавіч, можа, і мне не варта заставацца на гэтым караблі? — і Лузько дапытліва паглядзеў сваімі глыбокімі вочкамі на Ступіча.

— Я чакаў гэтай размовы, — памаўчаўшы, сказаў Ступіч. — Болей таго, Баціслаў, я прыйшоў да цябе, каб пагаварыць пра гэта. Я прыгледзеўся тут да ўсяго і скажу, што табе ўжо няма чаго рабіць у гэтай канторы. Матэрыялу ў цябе для дысертацыі болей чым трэба. І калі ты сапраўды вырашыў прысвяціць сябе навуцы... Як ты? Капчаткова абраў для сябе гэтую дарогу?

— Канешне, — так паспешліва адказаў Лузько, што Ступіч аж паглядзеў з недаверам на яго.

— Каб потым не шкадаваў. Запомні, дысертацыю напісаць — гэта яшчэ не стаць вучоным. Навука — яна патрабуе ўсяго чалавека. Я табе прызнаюся, што я спачатку таксама з нейкай лёгкасцю ішоў у той храм, а аказалася, што там, можа, як нідзе, няма месца для спакою. Канешне, калі сур'ёзна займацца навукай, а не толькі карміцца з яе. Так што тут трэба ўзважыць усе за і супраць... Хаця, не трэба нічога ўзважваць. Калі пачынаеш узважваць, значыцца, цябе не цягне даследчая работа. Тут павінна быць нешта такое, як першае каханне. Дзеля яго забываеш усё, і ніякіх «за» і «супраць» проста не існуе. Вось так і толькі так...

— Я, Ігар Трафімавіч, навуку абраў для сябе на ўсё жыццё, — Лузько падняўся. Было падобна на тое, што ён сапраўды ўсхваляваны такой шчырай размовай. — І з гэтай дарогі, якая б яна ні была цяжкая, не збочу.

— Да нас у інстытут пойдзеш?

— Большага шчасця для мяне і не трэба, Ігар Трафімавіч.

— Я перагавару з Сіл Сілычам, — паабяцаў Ступіч. — У нас месца ёсць. Сіл Сілыч, здаецца мне, пра цябе нядрэннай думкі. Вядома, пакуль што ніякіх гарантый я не магу даць, але ўсе падставы ёсць спадзявацца...

— Разумею, разумею, — паспешліва пагаджаўся Лузько, пават не даслухаўшы да канца. — Не гарыць, я і пачакаю...

— Хаця, табе скажу, Баціслаў, цябе б і не варта было пускаць у інстытут, а то ўсіх дзевак у нас паадбіваеш...

— Ігар Трафімавіч, на Ліну больш і вокам не кіну, — засмяўся Лузько.

— Ну добра, Баціслаў, калі пра жанчын загаварылі, значыцца, нам пяма болей пра што сур'ёзнае гаварыць. Цяпер можам і па келіху. Нясі, што ў цябе там...

Папіка дасягнула і чацвёртай Зуеўскай.

І цяпер кожны раз, калі рабочыя збіраліся разам, то толькі і гаварылі пра тое, хто куды будзе пераязджаць.

— А я нікуды да самага канца, — адзіп Кіга, здавалася, не губляў настрою. — Цікава паглядзець, чым усё скончыцца.

Шкварнік хадзіў маўклівы, пасуплены. Кожны стараўся не пападацца яму на вочы. Ведаючы яго настрой, не лез з пытаннямі. Бачылі як ён наляцеў на Івана, якога болей чым каго цікавіў далейшы лёс нафтаразведкі, і які адразу ж, як толькі да яго дайшлі трывожныя чуткі, падсеў да майстра — гэта было якраз у час абеду, у сталавай, — і спытаў: ці праўда, што разведачная кантора ліквідуецца?

— Што вы, як баба якая, плёткі збіраеце? — адрэзаў Шкварнік.

Іван і да гэтага з трывогай чакаў, калі скончаць бурыць свідравіну, але рапэй у яго была надзея, што можа ўдасца і пасля працаваць з Гайшай на адной буравой, а калі і не ўдасца, дык нічога страшнага, абы на Зуеўскай плошчы. Заўсёды можна сустрэцца, калі захочацца. І вось жахлівыя чуткі пра спыненне нафтаразведкі. Ён вырашыў перагаварыць з Гайшай, пачуць, што яна думае наконт такой змрочнай перспектывы.

— Цудоўненька, — абрадавалася тая. Яе чорныя вочы аж заблішчалі ад радасці. — Я ж паседу дамоў! Ты і не

ўяўляеш, як мне хочацца дамоў! — Яна гаварыла толькі пра свой дом, пра бацькоў, па якіх засумавала.

— Як дамоў? — насцярожыўся Іван.

— Сяду і паеду. Цягнуком ці самалётам.

— Нешта ты лёгка гаворыш пра гэта.

— Табе добра, бацькі блізенька, захацеў — з'ездзіў.

— А я? — пакрыўджана спытаў Іван. Яму ўжо ўяўлялася, што ён для яе быў толькі забавай.

— А што ты?

— Як што?

Яна не адказала, толькі зыркнула на яго, стрымана ўздыхнула.

— Вельмі проста ты пра гэта гаворыш, — ушкінуў ён яе.

А пасля Іван ляжаў на ложку, падлажыўшы рукі пад галаву, гледзячы невідучымі вачыма пекуды ў столь. Ён яшчэ ніколі ў жыцці не адчуваў сябе такім адзінокім, такім пакінутым, такім пашчасным. Беспрасветна змрочным яму ўяўлялася жыццё, у ім, акрамя падману, акрамя здрады, болей нічога і няма. А ён са сваімі пачуццямі, са сваімі парываннямі нікому і не трэба, нікому, нават Гайшы... А калі так, дык нечага яму тут сядзець, праз гадзіну яго і духу тут не будзе.

Ён высунуў з-пад ложка чамадан і пачаў упакоўваць рэчы. У апошні час ён, дурань, напрывозіў з дому і белых сарочак, і пару гарнітураў, і некалькі чаравікаў, розных гальштукаў: хацеў жа адзявацца, каб радаваць сваім выглядам вочы Гайшы... Хацеў быць чысценькім, прыгожанькім, а яна плявала на яго, чысценькага, прыгожанькага...

— На выхадны? — зайшоў у вагончык Кіга.

— Не, — буркнуў Іван, не падымаючы галавы.

— Да Гайшы?

— Ты большага глупства не прыдумаў?

— Можна, і глупства, але заканамернае.

— Мой дарагі калега, — Іван каленам прыціснуў вечка чамадана. — Каб у маёй прысутнасці яе і імя нават не ўспамінаў, калі хочаш застацца маім сябрам. Гэта папершае. А па-другое, я не на выхадны, а зусім.

— Дзівак! А што пра цябе падумаюць Шкварнік, Буткевіч?

— Пляваць, — сказаў Іван.

— Пасварыўся?

— На ўсё жыццё.

— Ясна. У такім узросце і кахаюць на ўсё жыццё, і сварацца на ўсё жыццё. А прычына?

— Ды ведаеш, — пачаў быў расказаць Іван, але адчуў, што яму нечага і расказаць. — Яна зусім не такая, як я думаў.

— Ты думаў? — перапытаў Кіга. — Ён думаў! Неве-рагодна. Закаханы думаў! — і Кіга, абняўшы калені рукамі, качаўся на ложку і рагатаў. Сцішыўшыся, загадаў: — Вось што, калега, дай-ка твой чамаданчык, — ён узяў чамадан і падсунуў яго пад свой ложкак. — Возьмеш без майго дазволу — растаўку тваю нюхаўку на мачалку. Гэта па-першае. А па-другое... Па-другое, ты і раней нічога не шурупіў, а цяпер дык і зусім без адзінай ша-рошкі ў галаве. Вось так. Адаспішся, тады пагаворым, — і закончыў жартаўліва: — Ты ж мяне так прывучыў да дамашніх каўбас, што я здохну без іх... Ці табе не шкада мяне?

— Прабач, я гэту дэталю не ўлічыў, — сказаў Іван і зноў плюхнуўся на свой ложкак, павярнуўшыся тварам да сцяны.

— Вось зараз ты заняў вельмі зручную пазіцыю для паглыбленага роздуму над сваімі ўчынкамі, і я табе не буду перашкаджаць, — сказаў Кіга. — Але ведай: далёка не пайду і буду трымаць пад неаслабнай увагай подступы да нашага жытла, так што ўцячы табе не ўдасца, — і ён выйшаў.

Іван падхапіўся і прынік да акенца. Ubачыў, як да буравой пад'ехаў «казёл», з яго выйшлі Віктар і Дзятлаў і адразу скіравалі на газакаратажную станцыю. Значыцца, пакуль што Гайша нікуды не зможа паехаць... Эх, пагаварыць бы зараз з Віктарам, у яго ж недзе ўсе апошнія навіны пра нафтаразведку. Ды не гаварыць жа з ім пры Гайшы: яна тады адразу зразумее яго і яшчэ будзе смяяцца. Лепей пачакаць, пакуль яны выйдуць са станцыі, не вечна ж ім там сядзець.

Іван аправуўся і зноў прынік да акенца. Вось і Шквар-пік скіраваў да газакаратажнай станцыі, з якой якраз выйшлі Віктар і Дзятлаў. Вось яны сустрэліся, парукаліся. Стаяць, размаўляюць.

Іван падышоў да іх. Віктар спачатку яго не заўва-жаў, бо стаяў да хлопца спіной і вельмі гарача гаварыў майстру:

— Атрох Ігнатавіч, я прашу вас, каб пастаянна са-чылі за растворам. Каб ні ў якім выпадку яго ўдзельная вага не была большай той, пра якую дамовіліся. Практычна адна ваша свідравіна і засталася. А астатнія закончылі... А болей пакуль Мінск не дазваляе распачынаць... Ва ўсякім выпадку, да асобага распараджэння Бурдзіча... Можа, лёс беларускай разведкі сёння залежыць ад вашай свідравіны. Так што... А галоўнае — раствор, Атрох Ігнатавіч...

— А раптам там нафта, Віктар Аляксандравіч? — спытаў Шкварнік і акінуў геолога насмешлівым позіркам, маўляў, ён яшчэ і пра нафту думае. — Можам і не ўтрымаць?

— Я згодзен і на аварыю, абы нафта, — сказаў Віктар. — Бо калі тут нічога не атрымаем, то... А мне верыцца, што ў нас ёсць нафта. Яна ёсць і на Быкаўскай, ды толькі не змаглі яе знайсці. Нечага мы з вамі не ведаем, Атрох Ігнатавіч. Бо больш нічым я не магу растлумачыць і тыя газапаказанні і іншыя з'явы, якія там назіраліся...

— Прывітанне! — скарыстаў перапынак у іх гаворцы Іван.

— А-а, — падаў яму руку Віктар. — Значыцца, працуем? Адчуваю, што хутка прыйдзецца мне расплачвацца з табой.

— Ды хутка, Віктар Аляксандравіч, калі толькі да таго часу нас не паразганяюць...

— І вось так усе, — паскардзіўся Шкварнік. — Як надмянілі людзей... Усім тлумачу, што гэта толькі чутка. У сваім жыцці я нямала наслухаўся такіх чутак. Кожны год што-небудзь было. Але і да гэтага часу шукаем нафту... І будзем шукаць не адзін год. А што — не так, Віктар Аляксандравіч? — майстру хацелася, каб Віктар пацвердзіў яго думку, але Віктар ці не зразумеў старога, ці проста не бачыў у гэтым сэнсу.

— Канешне, разведку могуць спыніць, можа, яе і спыняць, — сказаў ён. — Для гэтага дастаткова аднаго подпісу якой-небудзь адказнай асобы ў Маскве. Але гэта нікольні не будзе даказваць, што ў нас няма нафты... Больш таго, як толькі нам удалася атрымаць нафту, тады толькі і пачнецца сапраўдная разведка.

— Мне вельмі важна ведаць, — не адставаў Іван. —

Нас цяпер разгоняць ці не? Іменна цяпер мне трэба ведаць гэта, Віктар Аляксандравіч.

— Ну, з такой катэгарычнасцю, як ты пытаешся, я адказаць не магу, бо не ведаю, — усміхнуўся Віктар. — Але па ўсім відаць, што, як ты кажаш, разгоняць. Я табе скажу, калі па-дзяржаўнаму падыходзіць, дык і трэба. У краіне нафты няма і ў другіх месцах, толькі здабывай. А мы тут толькі грошы пераводзім, а вынікаў, як кот наплакаў. Але гэта будзе, Іван, і не сёння, і не заўтра. Думаю, ты яшчэ паспееш займець сабе двухгадовы стаж перад інстытутам... — і зноў звярнуўся да Шкварніка. — Дык вы тут глядзіце, Атрох Ігнатавіч. Як толькі заўважаць што газакаратажнікі, адразу ж падымайце керн. І шукайце мяне, дзе б я ні быў.

— Усё будзе зроблена, Віктар Аляксандравіч, — паабяцаў Шкварнік.

Як толькі Віктар з Дзятлавым паехалі, Іван адразу ж пайшоў да Гайшы. Тая сустрэла яго, як і сустракала заўсёды, светлай усмешкай, радасным бляскам вачэй. Івану стала аж піякавата, што ён яшчэ п'ядаўна думаў пра яе абы-што.

— Зараз з Буткевічам гаварыў, — пачаў ён яшчэ ў парозе.

— І што табе сказаў Буткевіч? — нечаму усміхнулася.

— Сказаў, што нас могуць сапраўды таго... Калі мы не знойдзем нафты.

— Прыйдзецца яе знайсці, — паабяцала Гайша. — А то ты не перажывеш расстання.

— Гайша, а раптам нафты ніякай і не будзе? А? Нідзе ж не было, а то раптам тут. Тады як? Я сур'ёзна, Гайша, — ён нясмела ўзяў яе за руку.

— Не ведаю, — прашаптала яна. — Прыйдзецца сапраўды ехаць дамоў.

— А я?

— Не ведаю. Я не ведаю, што ты думаеш рабіць.

— Я цябе не пушчу.

— А што мне тут рабіць? У мяне такая спецыяльнасць...

— Ну тады я паеду з табой. Як ты? Я сур'ёзна, Гайша. Я хачу, каб усё жыццё разам. Разумееш? Як ты?

— Яшчэ пытаешся...

Вясна пабірала сілу...

На ўзгорках растаў снег і паказалася чорная ралля, а ў нізінах ён яшчэ сінеў, набраклы вадой. Сцежкі і дарогі, утапаныя за зіму, пацямнелі, нібы падняліся над зямлёй, моцна трымаліся пад нагамі. Лёд на Дняпры адышоў ад берагоў, і начамі чулася, як стагнаў ён ад непасільнага напору вады, які мацнеў з кожным днём. Вось-вось павінен быў пачацца крыгаход.

У вокны, шырокія і чыстыя, цэлы дзень біла зыркае святло, яно, можа, болей як што напамінала Тамары пра вясну.

І калі яшчэ ўзімку ёй жылося болей-меней спакойна: прыемна нават было сядзець у добра напаленай хаце, калі на вуліцы выла завіруха, то цяпер у пакоях здавалася і цесна, і душна, і пыльна... А выйсці не было куды. Толькі хіба пахадзіць па пасёлку, дзе ў зацішку снег растаў і адкрылася чорная топкая зямля, ступіўшы ў якую не лёгка было выцягнуць і нагу. І Тамары ўспаміналася вясна ў яе родным горадзе, дзе дрэвы даўно пазелянелі і дзяўчаты ў зыркiх сукенках гуляюць па вуліцах... І яе Раечка даўно б скакала ў «класікі» на асфальтавай сцежцы перад домам. Станавілася невыносна сумна, яна проста не знаходзіла сабе месца. Сабрацца ды пайсці ў горад, дарога ж няблізкая, ды разбітая машынамі вельмі. Пазаўчора пайшла на базар — вярнулася з мокрымі нагамі.

Але і сядзець дома было невыносна...

Яна сабралася сама, сабрала дачку, выйшлі на вуліцу.

«Нават і пасядзець педзе, — раздражнёна падумала Тамара. — Трэба сказаць, каб якую лаўку зрабіў, ці што...»

— А куды мы пойдзем, мама? — не стаялася на месцы малой.

— Адстаць!

Суседка Фрося, жоўка бурыйльшчыка Азарава, які з сям'ёй прыехаў адпекуль з Паўночнага Каўказа, выцягвала з хаты коўдры, прасцірадлы і развешвала іх на дрэце, які быў пацяты паміж вуглом дома і слупам, на якім вісела электрычная лямпачка. Тая лямпачка не гарэла яшчэ з зімы. Фрося была ў доўгай, відаць, мужавай целлагрэйцы, і высокіх, таксама мужчынскіх, тумавых ботах.

— Што, цётка Фрося, сушымся? — падышла да яе Тамара, трымаючы за руку Раечку.

— Сушымся... — яна азірнулася, засмяялася. У яе

быў вузкі сухі твар. І калі смяялася, дык востры падбародак вытыркаўся наперад. — Грузіцца будзем.

— Куды?

— У кантэйнер, вядома. Мой кажа, можа, прадаць усё, а там купіць, тым больш што не вельмі рэчы якія. Уся мэбля засталася там, на кватэры... А я загадала, каб з'ездзіў па кантэйнер. У руках усё не павязеш, а багажом — капейка немалая. Кантэйнерам тапней, ды і ўсё складзём... А то прадаваць. Тут прадасі, а там ці купіш... — цётка Фрося сыпала словамі без упынку, Тамара ледзь дачакалася, пакуль яна спіхла.

— Пераязджаеце куды? — пацікавілася.

— А вы хіба не? Мой кажа, усе пераязджаюць, то і вы хутка паедзеце, — зноў затараторыла Фрося.

— Мы нікуды не едзем, — сказала Тамара.

— Не едзеце, дык паедзеце. Карасікі едуць, Смірновы едуць, Куцця едзе, дык гэта толькі з нашага пасёлка. Мой казаў, што тут застаюцца толькі мясцовыя. Ды і тых доўга трымаць не будуць... Я як толькі пачула, што тут ўсё, каюк, дык свайму і сказала, каб ехаць. Нечага сядзець у гэтай пустыні. А то ваўкамі завыем хутка. Я не магу без людзей, я прывыкла да вобшчаства... Там жа, у нас, магазіны пад бокам, а са станіц як павязуць кавуноў ды дынь — выбірай, не хачу... Там і кватэра, і ўсё. Добра, што не здалі. Мой казаў здаць, а я кажу — не. Паглядзім, што там за рай, а потым. Вось і паглядзелі... Я ж там дворнікам была ў адным домакіраўніцтве і ў другім. А падмятала ля аднаго дома. Ведаеце, у горадзе там так напутана, што гэтыя дамавыя начальнікі самі не ведаюць, дзе што. А ноччу вартаўніком у яслях. Звечара пазамыкаю і — спаць. І мужык іншы раз прыпрэцца. Як дома. Раніцай падмяла, і ніякіх клопатаў. І амаль дзве сотні. А тут? Я тут нікому не трэба. Не, тут я нішто не застануся, хай мяне золатам абсыпяць. З мяне хоціць. Гэта геалагам давай славу, а мы людзі простыя, нам жыць трэба. Кажы ж свайму — печага тут сядзець. Ні людзей паглядзець, ні сябе паказаць. А ты ж маладзічка відная... — і яна зашморгала цяжкімі чобатамі ў хату.

— Мама, мама! — тузала за руку маці Раечка, якой абрыдла стаяць. — Мама...

— Ды ціха ты! — раздражнёна сказала Тамара, павярнула назад, дамоў. Ubачыла, як малая пакрыўджана

захліпала, паглядзіла яе па галоўцы. — Ну, добра. Ты пагуляй тут, толькі ў ваду не лезь. Добра?

— Добра, — кіўнула галавой малая. — А ты?

— Мне дамоў трэба... — і яна, чмокнуўшы дачушку ў шчочку, паспяшыла ў хату. Не распраналася. Села на канапу і расплакалася, як малая. Наплакаўшыся, бяздумна глядзела, як праз поле, па бліскучай ад сонца шашы беглі ў розных кірунках машыны...

— Мам! Мам! — зайшла Раечка. Яна ўпала ў мокры снег. Знізу па белай футры была мурзатая пляма. На падлогу капала вада.

— Што, Раечка? — нібы апомнілася Тамара.

— Чаму ты такая, мама?

— Якая?

— Такая, — і захныкала.

— Ой, мая ты харошая, — яна прыхінула малую да сябе. — Ой, ды ты ўся... — распранула яе і пайшла змываць брудную пляму з футры.

Віктар прыехаў дамоў недзе адразу пасля абеду. І хаця Тамара і не чакала яго на абед — ён рэдка прыязджаў так рана, — але ўсё ж накінулася на яго:

— Пазней не мог?

— Затое прыехаў зусім, — здавалася, ён і ўвагі не звяртаў на яе настрой.

— Як зусім? — устрапянулася Тамара.

— На работу сёння не еду. Пойдзем у Зуеў. Там, казалі, кіно цікавае ідзе.

— А-а, — расчаравалася яна.

— Ты не рада?

— Вельмі рада, Віктар, — у голасе быў непрыхавапы сум. — Мне якраз не хапала толькі кіно. Толькі і марыла пра яго. Дзякую за ўвагу!

— Ды што з табой! — стаяў, трымаючы паліто ў руках, нічога не разумеючы.

— Нічога. Мый рукі.

Віктар адчуў — настрой у жонкі такі, што лепей з ёй пакуль што не заводзіць гаворку. Моўчкі памыў рукі, сеў за стол. Тамара паставіла перад ім абед, села насупраць, разглядала яго так, што ён аж ніякавата адчуваў сябе пад яе пільным позіркам.

— Ну — як?

— Смачна, — адказаў ён, хаця разумеў, што пытаецца яна зусім пра другое.

— Ды смачна ж, — яна ўздыхнула, моўчкі зноў паглядзела на яго, а потым сказала, як упікнула: — А Фрося збіраецца ехаць. Муж паехаў па кантэйнер.

— А-а, — адразу зразумеў яе. — Мне гаварылі, што ён звольніўся.

— А ты?

— Што я?

— Не звальняешся?..

— Між іншым, у нас многія звальняюцца. І не толькі рабочыя. І геологі. Адзін паехаў у Магілёў шукаць вадку, — засмяўся.

— Абласны цэнтр...

— Ды кінь ты, Тома.

— Фрося ў горадзе вуліцы падмятае, і то не хоча тут сядзець. А я?.. Ты мяне пасадзіў тут, як у клетку. З дачкой... Хаця б бачыла, дзеля чаго. А то ж не бачу.

— Слухай, Тамара, — стараўся Віктар гаварыць спакойна. — Я разумею, што табе тут не весела. Асабліва цяпер. Я і сапраўды вельмі заняты на рабоце. Можна, завезці вас да маіх бацькоў у вёску?

— Ха! Вельмі весела...

— А што? Там і Ліда са сваім малым якраз. Вось удзвюх і...

— Не хапала мне яшчэ стаць нянькай.

— Дзівачка, — сказаў Віктар. — Што, у малога там маці няма, ці што?

— Слухай, Віктар. Я нават не веру, што ты ўсё гэта гаворыш сур'ёзна. Усе бягуць адсюль без аглядкі, а ты ўчапіўся. Што цябе тут трымае? Не разумею. І мы свету не бачым, і сам не жывеш, як людзі. А я... жыць хачу! Ты чуеш? — і яна, закрыўшы твар рукамі, расплакалася гучна, жаласліва.

— Мамачка, не трэба! — кінула Раечка лялькі, з якімі гулялася ў кутку пакоя, уткнулася тварам у прыпол, лавіла і цалавала яе рукі. Яна заўсёды баялася, калі мамка крычала на бацьку. — Не трэба, мамачка, не трэба!

Віктар разумеў, што тлумачыць цяпер што-небудзь жонцы няма ніякага сэнсу. І яму было крыўдна за Тамару, у якой не хапае ні вытрымкі, ні нават тактоўнасці, каб не заводзіць спрэчку пры дачцэ, і балюча было за дачку, за яе яшчэ ж зусім кволенькае сэрца, і ён прымусіў сябе ўсміхнуцца.

— Слухай, Тамара, — абняў яе. — Ды супакойся, калі

ласка... Паслухай, Тамара. Ты вось думаеш, што я ледзь не вораг табе. Гэта не так. Я заўсёды хацеў, каб тваё жыццё не было пустое. Праўда. Канешне, нам цяжка, асабліва табе. Я што? Сабраўся і пайшоў, а ты дома адна. Разумею, як табе нялёгка, вельмі разумею.

— Дзякую, — сказала яна. — Я і не ведала, што ты такі ўважлівы.

— Я не ведаў, што так атрымаецца, думаў, і з кватэрай хутчэй будзе, і наогул... Заўтра нас усіх склікаюць на нараду ў Прыпяцк. Можа, сапраўды аб'явяць аб спыненні разведкі. Гавораць жа... І людзі, сама бачыш, раз'язджаюцца... Але я покуль паехаць не магу, Тома. Цяпер. Я адказваю за буравыя. А потым, мне хочацца дачакацца канца бурэння чацвёртай, што на балоце... Калі чацвёртая акажацца сухая, то...

— А калі на чацвёртай нафта?

— Тады, сама разумееш... Тады тут такое пачнецца... Але хутчэй за ўсё нічога не будзе. Гэта было б занадта неверагодна, каб яна там аказалася...

— А не акажацца, і цябе перавядуць зноў у якую глухамань. І зноў усё спачатку?

— Калі тут не будзе нафты, мне тады будзе ўсё роўна куды ехаць... Я марыў знайсці яе на сваім Палессі... Даўно марыў... А калі не будзе, дык...

— Вернемся назад?

— Сядзець жа тут не будзем, — няпэўна адказаў Віктар, але Тамары дастаткова было і такога адказу.

Счакаўшы пару дзён пасля ад'езду камісіі, каб Бурдзіч паспеў пазнаёміцца з яе матэрыяламі, Круглоў пазваніў яму.

— Прывітанне, Дзмітрый Зосімавіч, — гаварыў бадзёра, упэўнена Круглоў.

— А-а, Мікола, — сказаў Бурдзіч так, нібы і чакаў яго званка. — Нешта ты вясёлы.

— Я заўсёды быў вясёлы, Дзмітрый Зосімавіч.

— А камісія?

— Ці мала іх было ў маім жыцці? А потым, я абсалютна не згодзен з яе вывадамі. І не толькі я. А і адзіц з членаў камісіі.

— Ведаю, ведаю. Праўда...

— Сумняваецца? Мне здаецца, абсалютна чэсны таварыш...

— Чорт яго ведае. Не разабраў. Ён даказваў увесь час, што няма нафты, і раптам... Але з ім цельга не пагадзіцца, гэта праўда. На жаль, так думае толькі ён, а члены камісіі...

— Хочаце сказаць, што нам пагражае...

— Дзівак, — засмяўся Бурдзіч... — Камісію я пасылаў. Я. Разумееш? І пратаколы я трымаю ў шуфлядцы майго стала... Мы будзем іх вывучаць столькі, колькі нам хочацца... Як лічыш, да канца года я паспею пазнаёміцца з вывадамі камісіі?

— Думаю, часу хопіць, — абрадаваўся Круглоў. — Толькі...

— Новая ідэя?

— Не зусім новая, але...

— Ну давай.

— Мы раней планавалі прабурыць пекалькі свідравін на Зуеўскай, — пачаў расказаць без упынку Круглоў пра добра абдуманы план. — Мы не ведаем, што пакажа чацвёртая свідравіна, але тыя літры нафты, якія мы атрымалі на першай, пераконваюць мяне ў тым, што нафта недзе побач. Толькі дзе, вось пытанне. А таму лічу мэтазгодным забурыць свідравіны на суседніх структурах... А на якой з іх сустрэнем нафту, тую потым і пачнём даследаваць дэталёва...

— Калі знойдзеш нафту, тады іншая гаворка будзе... А цяпер рабі, як лічыш мэтазгодным. У мяне няма пакуль падстаў не падтрымліваць цябе.

— Пастараюся не падвесці, Дзмітрый Зосімавіч. Толькі пашым планам, зацверджаным вамі, прадугледжаны свідравіны ў асноўным на Зуеўскай...

— А вы прышліце мне запіску. Ад канторы. Афіцыйна, па ўсіх правілах. Мы дазволім. Толькі не марудзьце...

— Хутка вышлем, — паабяцаў Круглоў.

— Жадаю поспеху, Мікола! Бывай! — і Бурдзіч паклаў трубку.

Круглоў які час сядзеў і не варушыўся. Міжвольная ўсмішка асвятляла яго твар. Прыкрасць ад усведамлення пяхай і прыдуманай некім вінаватасці, перад якой яшчэ зусім нядаўна адчуваў сябе бездапаможным, праходзіла. Было ясна, што трэба рабіць далей. Выйшаўшы з-за стала, ён паправіў на носе акуляры і пестаропка скіраваў у кабінет дырэктара канторы.

Чокан за апошні час аж счарцеў. На галаве засвяці-

лася болей сівых валасоў, вочы запалі, як пасля пакутлівай хваробы. Яго звычайна круглы, няпэўных абрысаў, твар павастрэў, больш рэзка абазначыўся крыху раздвоены на канцы падбародак. І не дзіва: за ўвесь час кіраўніцтва канторай ён не перажываў яшчэ такой ганьбы. Было ўсялякае, але каб калі-небудзь і хто-небудзь падумаў пра іх, ці сказаў ім, што яны звычайныя жулікі, авантурысты, такога яшчэ не было. Гэта ж толькі ўявіць, як на розных сходах і нарадах пад смяшкі і хіхіканне ўсёй залы будуць расказваць, як яны «адкрылі» на Палессі нафту... Ды гэта яшчэ што? А то і зусім возьмуць і звольняць яго, ды яшчэ з такой фармуліровачкай, што хоць вешай за плечы рукзак, а на твар сетку і — у тайгу. Пачынай усё спачатку... Прызнацца, дык ён з дня на дзень і чакаў звальнення, нават у думках падрыхтаваўся да яго і жонцы дома некалькі разоў памякаў на магчымыя перыемнасці. Больш таго, ён нават хацеў, каб тое рашэнне аб яго звальненні было хутчэй, каб не жыць у гэтай пакутлівай невядомасці. На спагаду не спадзяваўся. Ведаў, як строга цяпер ставяцца да ўсіх, хто прыпісвае, тым болей што маецца афіцыйны дакумент аўтарытэтай камісіі.

Чокап бачыў, што і Круглоў таксама ходзіць сам не свой. І таму нямала здзівіўся, калі да яго ў кабінст зайшоў галоўны геолог у відавочна добрым настроі. Сеў з боку стала, які час моўчкі глядзеў праз акуляры на дырэктара.

— Вось што, Павел Фёдаравіч, я толькі што гаварыў з Бурдзічам.

«Ясна, чаму ззяеш, як медны кацялок», — падумаў Чокап.

— Што-небудзь прыемнае сказаў Бурдзіч?

— Прыемнае, — не стрываў усмешку Круглоў. — Там вырашылі пакуль што ніякага ходу вывадам камісіі не даваць. Так што ў нас ёсць час спакойна працаваць, так сказаць, ёсць магчымасць рэабілітаваць нашу нафтаразведку.

— Баюся, што нічога не атрымаецца, — прыкметна навесялеў і Чокап. — На што мы можам спадзявацца? Не бачу рэальнай перспектывы. Ну, прабурым яшчэ некалькі свідравін, а далей што? У мяне такое ўражанне, што калі мы і далей будзем працаваць так, як да гэтага часу, то нафты нам не бачыць, як сваіх вушэй. Прабачце, Мікалай

Міхайлавіч, за шчырасць, але ў мяне такое адчуванне. Асабліва пасля гэтай камісіі. Я разумею, што не так лёгка знайсці выйсце, але... Між іншым, вы ніколі не думалі пад тым, што, магчыма, у нечым правы і нашы маладыя геалагі?.. Павінна ж быць нейкае выйсце з тупіка!

— Пакуль што ніякага тупіка не бачу, — паяк скептычна ўсміхнуўся Круглоў, а потым раскажаў аб сваіх меркаваннях наконт далейшай разведкі. — Я пра свой план далажыў Бурдзічу. Бурдзіч абсалютна не супраць, каб у бліжэйшы час забурыць па адной свідравіне на суседніх структурах. Прасіў толькі, каб мы пісьмова падрыхтавалі свае прапановы.

— Вы сур'ёзна? — падняўся Чокан, потым зноў сеў.

— Наконт афіцыйных прапаноў? — не зразумеў яго Круглоў. — Вядома. План разведкі нам зацверджан у Мінску, і толькі Мінск можа яго змяніць... Фармальнасць, але...

— Я не пра гэта... Наконт вашага плана далейшай разведкі.

— Канешне, сур'ёзна, — здзівіўся Круглоў.

— Прабачце, Мікалай Міхайлавіч, — дырэктар перайшоў ледзь не на афіцыйны тон. — А падставы? Відаць, ёсць жа нейкія падставы для такога рашэння?

— Галоўная падстава тая, Павел Фёдаравіч, — Круглоў нібы не заўважыў настрою Чокана, гаварыў даволі дружалюбна, — што гэтыя структуры ніхто і ніколі яшчэ не разведваў.

— Значыцца, Мікалай Міхайлавіч, па прынцыпу, куды пальцам тыцнуў, там і буры.

— Павел Фёдаравіч, прабачце...

— Не, Мікалай Міхайлавіч, гэта вы мне прабачце, — цяпер Чокану не сядзелася, ён абышоў вакол стала, стаў насупраць Круглова. — Я вам шчыра скажу, Мікалай Міхайлавіч. Я вельмі рады быў, калі вы прыехалі працаваць да нас. Я верыў у вас заўсёды. Я і цяпер у вас веру. Я заўсёды вас падтрымліваў і буду падтрымліваць. Але... Я скажу вам шчыра. Вас не зразумеюць. Ад вас чакаюць сапраўды пачага повага, і раптам... Вы ведаеце, Мікалай Міхайлавіч, што вы прыйшлі да таго, з чаго некалі пачыналі вашы меней вопытныя папярэднікі. І выходзіць, прабачце за параўнанне, мы як былі сляпымі кацянятамі, такімі і засталіся.

— Я вас не разумею, — нецярпліва забарабаніў па сталё палцамі Круглоў.

— Пры ўсіх самых найлепшых маіх адносінках да вас, Мікалай Міхайлавіч, — сеў на сваё месца дырэктар і далей гаварыў болей спакойна, — я не магу дапусціць, каб мільёны народных сродкаў траціліся дарэмна, як гавораць рабочыя, загапялі ў зямлю, дзякуючы глыбока навукова абгрунтаваным прагнозам геологаў.

— Вось вы пра што, — наблажліва ўсміхнуўся Круглоў. — Памылка ўсіх вас ў тым, што вы ўсе чакалі ад мяне такіх ідэй, якія б адразу вывелі нафтаразведку з тупіка. Вы павінны ведаць, што аракулаў сярод геологаў не было, няма і не будзе. Той геолог сапраўдны геолог, які кожны раз у канкрэтнай сітуацыі сумее прыняць найбольш правільнае рашэнне. У данай сітуацыі маё тое рашэнне. І я не вінават, што такое, як вы гаворыце, было. Пакуль што я не бачу іншага, больш рацыянальнага рашэння. Правільнае яно ці не — пакажа практыка. Вось так... Калі ёсць у вас іншыя прапановы, давайце абмяркуём. А калі няма, дык не будзем губляць час на пустыя спрэчкі... — галоўны геолог падняўся, у дзвярах спыніўся. — Я зараз падрыхтую запіску Бурдзічу, добра было б яе сёння і высласць. Вы яшчэ будзеце?

— Баюся, Мікалай Міхайлавіч, што я не падпішу яе.

— Ваша справа. Пашлю без вашага подпісу. Глумачыць, чаму вы не падпісалі яе, не стану. Гэта прыйдзецца рабіць вам.

Чокан хацеў адразу ж, як толькі выйшаў ад яго галоўны геолог, сесці і напісаць Бурдзічу пісьмо, расказаць усю праўду, як тут яго сябра Круглоў шукае пафту, бо рана ці позна, а ўсё роўна некалі ж стане вядомым усё Бурдзічу, і тады той у першую чаргу спытае за педахопы ў яго, Чокана, дырэктара канторы, які замест таго, каб кіраваць калектывам, сядзеў і хлопаў вушамі. Канешне, смешна нават спадзявацца, што Бурдзіч зараз жа зреагуе на яго пісьмо, болей таго, ён хутчэй за ўсё яшчэ і не паверыць яму, Чокану. Ну і няхай! Затое, калі ўсё ўсім стане вядомым, гэта пісьмо прыгадзіцца яму, як доказ таго, што ён своєчасова сігналізаваў, своєчасова біў трывогу. Добра, калі так, а раптам ты напішаш і ты ж будзеш вінаватым, і ніхто не стане разбірацца?.. А навошта

ўсё браць па сябе?.. А калі напісаць ад імя калектыву? Калектыў — гэта сіла! Іменна калектыў павінен сказаць сваё важнае слова.

Трэба сабраць нараду ўсіх геолагаў і інжынераў канторы і абмеркаваць новы план Круглова. Чокан верыў, што многія падтрымаюць яго, дырэктара, ён памятаў, якія былі спрэчкі, калі абмяркоўвалі план разведкі Зусёўскай структуры... Пасля нарады ён і напіша пісьмо. І тады гэта будзе не яго ўласная думка, а думка ўсяго калектыву, тады ад яго пасланя не так лёгка будзе адмахнуцца і Бурдзічу.

На нарадзе галоўны геолог раскажаў аб змехах у плане далейшай разведкі. У канцы свайго выступлення ён асабліва падкрэсліў тое, што не бачыць сэнсу ў тым, каб будаваць новыя буравыя на Зусёўскай плошчы. Маўляў, нельга паўтараць памылкі папярэднікаў, якія колькі год прасядзелі на Быкаўскай, загналі ў зямлю дзесяткі мільёнаў рублёў і нічога не знайшлі. І таму неабходна забурьць на адной свідравіне на суседніх структурах. І, відаць, для таго, каб новы план разведкі не выклікаў асаблівых і, як лічыў Круглоў, непатрэбных цяпер дыскусій, ён паведаміў, што гэты план цалкам адобран Мінскам і што ім нічога не застаецца, як выконваць яго.

Але, здавалася, ніхто і не збіраўся выступаць. Сядзелі, перагаворваліся, а хто чытаў газету ці нешта маляваў у блакноціку. Было такое ўражанне, што нікога нішто тут не цікавіць, — у адносінах да большасці прысутных яно так і было, — а толькі чакалі ўсе, калі скажуць, што можна разыходзіцца. Такія паводзіны прысутных ніяк не ўваходзілі ў планы Чокана. І ён, каб разварушыць людзей, падняўся сам і паўтарыў усё тое, што зусім пядаўна выказаў Круглову у сваім кабінцеце. Усе пасцярожана прыціхлі. Каб дырэктар адкрыта, перад усімі, пайшоў супраць галоўнага геолога, такое было ўпершыню. Віктар, які спачатку не толькі не думаў выступаць, а, праслухаўшы галоўнага геолога, канчаткова вырашыў звольніцца, і звольніцца педкладна, нават не чакаючы заканчэння бурэння чацвёртай Зусёўскай, бо пры такіх адносінах да разведкі яму тут абсалютна нечага рабіць, цяпер, пасля выступлення Чокана, зразумеў, што яшчэ не ўсё страчана, што яшчэ варта пазмагацца, і ён напрасіў слова.

— Паважаны Мікалай Міхайлавіч, — пачаў ён як ніколі разважліва. — Вы некалі пры першай сустрэчы з па-

мі ад усіх патрабавалі павуковага падыходу да пошукаў. Правільна патрабавалі. А дзе ж ёп, гэты ваш павуковы падыход? Ну добра. Быкаўскую пакінулі. Хаця, па маю думку, зусім дарэмна. Я пра гэта ўжо неяк гаварыў. А вось з тым, што мы пакідаем Зубеўскую, я не магу прымірыцца. Тымі літрамі нафты, якую мы атрымалі на першай, нафтапоснасць структуры даказана. Нафта ёсць. І калі мы не атрымалі пакуль што яе прамысловы прыток, дык толькі таму, што не ўмеем шукаць. Дык не кідаць жа трэба структуру, а, відаць, варта падумаць над новай метадыкай пошукаў, падысці да пошукаў сапраўды па-навуковаму. Відаць, ёсць нейкі сакрэт у нашай нафты, і гэты сакрэт трэба і шукаць. А то мы сапраўды сёння пачынаем з таго, як тут гаварыў дырэктар, з чаго некалі пачыналі пашы зусім пывопытныя папярэднікі.

Больш ніхто не захацеў выступаць.

Круглоў, спаслаўшыся на тое, што Віктар нічога повага не сказаў у параўнанні са сваімі ранейшымі выступленнямі, ад заключнага слова адмовіўся.

Складвалася ўражанне, што і геологам і інжынерам усё роўна было, дзе збіраюцца шукаць нафту. Відаць, таму, што многія з геологаў хацелі звальняцца і многія з іх ужо заявы падалі, адным словам, настрой у людзей быў такі, што горшага і не трэба. Такой пасіўнасці ў калектыве не назіралася ніколі. Канешне, да гэтага давёў людзей Круглоў сваёй дзейнасцю, думаў Чокан. І седзячы за сталом, разглядваючы нашылыя твары геологаў, інжынераў, Чокан яшчэ больш умацоўваўся ў сваёй рашучасці папісаць Бурдзічу ўсю праўду пра яго сябра. Можна, сам Бурдзіч яшчэ не ведае добра, які Круглоў цяпер, і проста слепа давярае яму...

Калі ў кабінете засталіся галоўны геолог і дырэктар, Чокан з ранейшай ветлівасцю сказаў:

— Я, бяспрэчна, пашлю ў Мінск вашы прапановы, Мікалай Міхайлавіч, але, як я гаварыў, падпісаць іх не змагу. Гэта прычыць маім поглядам, маім перакананням. Вядома, калі Мінск зацвердзіць вашы прапановы, я буду выкопваць. Распараджэнні вышэйшых органаў для мяне заўсёды былі законам.

— Прымусіць вас, паважаны Павел Фёдаравіч, паставіць свой подпіс я не магу, — усміхнуўся Круглоў, направіў акуляры на носе, пібы яны перашкаджалі яму лопей

разглядзець Чокапа, зпоў усміхнуўся пейкай сваёй думцы.

— Я, канешне, — гаварыў Чокап, стараючыся не глядзець на Круглова, — не стану хаваць сваю думку і мушу папісаць пра яе таварышу Бурдзічу.

— Пішыце, пішыце, — уздыхнуў Круглоў, пібы пашкадаваў Чокапа, і выйшаў з кабінета.

Чокап сядзеў і доўга яшчэ не адважваўся ўзяцца за топкую ручку, якая ракетай тырчала з грапітнага абломка, адшліфаванага з аднаго толькі боку, там, дзе быў надпіс залатымі літарамі, усё яшчэ вагаўся. Усмешка Круглова і яго гэтае «пішыце, пішыце», сказапае з яўным шкадаваннем, крыху збянтэжылі яго. Але Чокап цяпер верыў, што Круглоў зусім не той геалаг, якім яго лічаць усе, — можа, ён быў калі слаўтасцю, толькі не цяпер, — бо пічога ж повага, нічога арыгінальнага так і не прапапаваў. Якраз так шукалі нафту і да яго. Не, можна пра ўсё маўчаць, толькі не пра гэта. І гэта будзе не паклёп, гэта будзе чэснае, прыцыповая гаворка...

Чокап дастаў з шуфлядкі стосік паперы і пачаў пісаць:

«Паважаны т. Бурдзіч Дзмітрый Зосімавіч!

Вы атрымаеце наш план далейшых разведачных работ і пад ім не знойдзеце майго подпісу. Гэта невыпадкова. Справа ў тым, што я ў прыцыпе не згодзен з планам галоўнага геолога. У прыцыпе я не супраць нашырэння разведкі, я супраць яе нашырэння ў дапым выпадку таму, што яна распаўсюджваецца зусім па выпадковыя структуры, — іх тут перазведаных болей сотні, не лішнім было б разведаць усе, але хто нам дасць такія сродкі?.. Так шукаць нафту, як шукае яе Круглоў, можна было б толькі тады, калі б не было такой навукі, як геалогія. І тым болей мяне здзіўляе, што Круглоў, вопытны геалаг, так упарта адстойвае свой пункт гледжання, не хоча прыслухацца да думак іншых геологаў, хаця тыя таксама пешта ж разумеюць у геалогіі.

У свой час на Быкаўскай структуры, а яшчэ раней і на іншых структурах, геалагі напачалі па сляды нафты. Многія, у тым ліку і я, схільны былі да таго, каб правесці дэталёвую разведку перспектыўных плошчаў. Круглоў жа ні з кім не пагадзіўся і настаяў на разведцы дрэнна вывучанай Зуеўскай структуры. Пры заканчэнні бурэння першай свідравіны газакаратажнікамі і маладому цяво-

пытнаму геологу В. Буткевічу падалося, што бурцыца нафтапосны пласт. В. Буткевіч стаў дабівацца выпрабавання ў адкрытым ствале. У пас п'яма яшчэ значнага вопыту выпрабавання такім спосабам ды яшчэ на вялікай глыбіні, і я быў супраць яго, я пастойваў, каб выпрабоўвалі свідравіну пасля закапчэння бурэння, як мы звычайна і рабілі. Круглоў мяне аб'явіў ледзь не кансерватарам. Канешне, пры такой умове я не стаў прычыць і цяпер раскайваюся, бо выпрабаванне закончылася аварыяй, на ліквідацыю якой пайшлі дзесяткі тысяч рублёў. Круглоў застаўся аб'якавым да аварыі. Праўда, я мусіў усё ж прыцягнуць вінаватых да адказнасці, аб чым сведчыць аднаведны загад.

Калі на першай Зуеўскай пры выпрабаванні была атрымана нафта, то Круглоў паспяшыў аб'явіць аб адкрыцці ледзь не прамысловага месцанараджэння. Канешне, пра месцанараджэнне гаварыць рана, але што структура нафтапосная — гэта не выклікае ў мяне ніякага сумнення. Як вы ведаеце, аўтарытэтная камісія прыйшла да іншых вывадаў, але з яе вывадамі я рашуча не згодзен. Я, як горны інжынер, вельмі ясна ўяўляю, што пры выпрабаванні атрымаць столькі раней запампаванай туды нафты ніяк немагчыма. Карацей, я перакананы, што пры выпрабаванні атрымана пластавая нафта. Дарэчы, так лічыць таксама і Круглоў. І замест таго, каб адстойваць свой пункт гледжання, мабілізаваць усе веды, свой вопыт, павейшыя дасягненні геалагічнай навукі і глыбока, грунтоўна даследаваць Зуеўскую структуру, Круглоў з неверагоднай легкадумнасцю прапануе разведаць іншыя структуры. Такія дзеянні гавораць за тое, што чалавек, відаць, адстаў ад сучасных дасягненняў павукі, не ведае сучасных метадаў разведкі, сучаснага перадавога вопыту. Круглоў сваім беспрышчынным, але поўным вялікай амбіцыі, кіраўніцтвам давёў геалагічную службу ў канторы да таго, што большасць геологаў страцілі веру ў сябе, творча не ставяцца да сваёй працы, не праяўляюць ініцыятывы. Яны ўжо перасталі верыць самі сабе, што самае страшнае. На апошняй парадзе, напрыклад, калі абмяркоўвалі пытанне плапы Круглова, большасць геологаў вяло сябе вельмі пасіўна. Яны ведаюць, што да іх думкі ўсё роўна ніхто не прыслухаецца. Хаця, трэба сказаць, былі даволі абгрунтаваныя выказванні супраць плапы Круглова, але, як і трэба было чакаць, галоўны геолог

застаўся на сваіх пазіцыях. Капешце, у такой атмасферы працаваць цяжка, і не дзіўна, што многія падалі заявы аб звальненні...

Я ведаю, што вы, Дзмітрый Зосімавіч, і Круглоў даўнія сябры. Я, паверце, нічога не маю супраць Круглова як чалавека. Але, ведаючы вашу прынцыповасць, я пішу вам. Хачу, каб вы мелі дакладнае ўяўленне аб той сітуацыі, якая склалася ў нашай канторы дзякуючы Круглову. Я не магу дапусціць, каб гэтая сітуацыя яшчэ больш пагоршылася... Адным словам, калі Круглоў не паставіцца крытычна да сваіх рашэнняў, то пытанне ставіцца так — ён ці я. Я не магу спакойна глядзець на ўсё гэта, а паўплываць на падзеі не маю сілы, бо Круглоў адчувае вашу падтрымку ва ўсім. Адным словам, я не магу ўзяць на сябе цяжар адказнасці за работу канторы ў сучасны момант...

Калі не будуць прыняты рашучыя меры, я мушу звярнуцца тады ў іншыя інстанцыі...»

Напісаўшы апошні сказ, Чокап задумаўся: а ці не вельмі рашуча? Хаця, пяхай будзе так, хай ведае Бурдзіч, што яму не ўдасца, калі захоча, схваць грахі Круглова. А калі Бурдзіч задумае звольніць яго, Чокана, дык ён тады пакажа гэтае пісьмо там, дзе трэба.

Ён націснуў кнопку пад сталом, зайшла сакратарка з прыёмнай.

— Вось вазьміце і аддрукуйце мне два экзemplяры, — загадаў ёй.

І калі сакратарка выйшла, ён, слухаючы, як у прыёмнай застракатала пішучая машынка, сядзеў і ўсё яшчэ прыкідваў за і супраць свайго пісьма Бурдзічу... А раптам праўда за Кругловым, раптам Круглоў знойдзе нафту? Хай сабе і выпадкова... Што ж, тады яму, Чокапу, дадуць іншую работу. А калі нафты не будзе? Зноў пачнуць ездзіць камісіі адна за адной, і ў першую чаргу спытаюць у яго, Чокана, куды ён глядзеў... Не, трэба, каб Бурдзіч ведаў праўду пра Круглова.

Яшчэ ніколі ў Віктара не было такога дрэннага настрою, як пасля нарады ў Чокана...

Ён выйшаў з канторы і спыніўся на ганку, не ведаючы, куды ісці.

— Ну што? — падышоў да яго Лузько. — Куды кіруеш?

— Вось думаю.

— Можка, заглянем да мяне? — прапанаваў ён. — Я адзін цяпер, пасядзім, пагаворым. Ці, можа, дамоў спытаешся?

— Не вельмі, — яму сапраўды не вельмі хацелася дамоў: пачне жонка распытваць пра параду і, калі даведаецца, што разведка працягваецца, што яе ніхто і не думае спыняць, пачне яшчэ болей дапякаць яго, каб звальняўся.

— Тады пайшлі...

— Пайшлі, — пагадзіўся Віктар толькі таму, што яму ўсё роўна было куды ісці, што рабіць.

Спачатку ішлі моўчкі.

— Ну і як табе парада? — спытаў Лузько.

— А ведаеш, што я сёння падумаў пра Круглова? Ён, здаецца, не той чалавек, за якога мы яго прымаем. Адкрыў, адкрыў... Ну, адкрыў. А калі? Калі геолагаў было мала, калі шукалі абы-як, калі ніхто не лічыў, колькі каштавала тое адкрыццё. Ён і тут так шукае. Не знайшлі на Быкаўскай, давай Зуеўскую. Паспрабаваў Зуеўскую — нічога, давай другія яму плошчы. Ведаеш, як гэта называецца? Авось і павязе. Каб быць такім разведчыкам, я табе скажу, не трэба быць і геолагам. Дай пашаму Шкварніку тэхніку, дык ён усё Палессе пасвердзіць і без нас, геолагаў. Адным словам...

— Бачу, ты цалкам расчараваўся, — усміхнуўся Лузько.

— Ты ўгадаў, — уздыхнуў Віктар. — Відаць, сапраўды не варта было ехаць.

А хутка яны сядзелі на кухні ў кватэры Лузько і вечэралі. Лузько паводзіў сябе не толькі як гаспадар, а і пагоул, як старэйшы і больш вопытны чалавек, які мае права і павучаць, і раіць, упэўнены, што яго парады будуць абавязкова карыснымі.

— Ну і што думаеш рабіць далей? — цікавіўся ён у Віктара.

— Як што?

— Тут застаешся ці збіраешся куды вастрыць лыжы? Я зразумеў цябе так, нібы не збірасься тут заставацца.

— Не ведаю, не думаў яшчэ. Ясна толькі адно, што так працаваць я не магу. І калі ніякіх змен не будзе, прыйдзеца звольніцца.

— Іх не будзе, Віктар, — упэўнена сказаў Лузько.

— Тады, як ты сказаў, буду вастрыць лыжы... А ты?

— Што я? — засмяўся задаволены сабой Лузько. — У мяне амаль гатовая дысертацыя, адобраная аўтарытэтнымі таварышамі... Год-другі — а можа, і хутчэй — і я кандыдат павук. Так што мяне менш за ўсё цікавіць лёс нафтаразведкі. Я ў любым выпадку з часам перайду працаваць у інстытут. Адным словам, лічы, нейкае больш-менш трывалае месца на зямным шарыку заваёвана... Кандыдат навук — гэта кандыдат навук. Гэта на ўсё жыццё. Не нейкая там пасада, партфелік... Адным словам, Аляксандравіч, я не раіў бы табе звальняцца. Паедзеш адсюль — і што? Лепшае што атрымаеш? Не думаю. Праездзіш усё жыццё — і якім быў, такім і застанешся. Я б табе раіў заняцца дысертацыяй. Матэрыялу тут хоціць на дзесяткі дысертацый. І не заўважыш, як станеш кандыдатам навук. А тады хай табе солі на хвост пасыпаць. Вось так. Потым яшчэ падзякуеш мне... Ну, можа, яшчэ па-трошкі? — узяўся за напалову адпітую бутэльку.

— Не, хоціць...

— Ну, дык як глядзіш на вучопую кар'еру?

— Станоўча гляджу. Але не ўсім жа быць вучопымі. Я хачу быць, Баціслаў, геалагам, хачу шукаць нафту. І толькі.

— Не разумею я цябе.

— Баюся, што і не зразумееш, — усміхнуўся Віктар і падняўся. — Дзякую за вячэру. Пайду, можа, яшчэ па-траплю дамоў.

— Ды ты што? Усе аўтобусы прайшлі.

— На таксі. А не будзе — на спадарожнай-якой. Машины ходзяць...

— Ды кінь ты, — нібы і сапраўды хацеў утрымаць яго Лузько.

— Не, пайду. Жонцы абяцаў, — выйшаў з-за стала Віктар. — Дзякую!

Ён хутка збег па лесвіцы і закрочыў на вуліцы так, нібы і сапраўды куды сцяпаўся. На плончы спыніўся, зразумеўшы, што ісці яму якраз і няма куды. Агледзеўся.

У горадзе снегу ўжо не было. Неба яшчэ святлела дзённым святлом. З Прыпяці цягнула вільгаццю і холадом, чулася, як там шаргацелі крыгі. На тратуарах гулялі купкамі дзяўчаты, настукваючы абцасамі бліскучых туфель на настыламу яшчэ асфальту. Прайшлі хлопцы з

транзістарам. Высокі тэнар спяваў пра трывожнае і неспакойнае каханне.

Віктар скіраваў праз плошчу туды, дзе ззяў шырокімі вокнамі гастронам. Для яго быў аўтобусны прыпытак. Якраз падышоў аўтобус. Глянуў на нумар. Адчуў, як трывожна варухнулася сэрца. Ускочыў у гастронам, купіў самую прыгожую каробку цукерак і паспяшыў у аўтобус. Сышоў на апошнім прыпытку. Па знаёмай сцежцы спуціўся да мастка праз роў, у якім яшчэ ляжаў снег, потым падняўся на ўзгорак. Вось і знаёмыя бярозы, на адной з іх вісіць на вярэвочцы гладыш, і ў яго ледзь улоўным для вуха звопам капае бярозавік. Неўзабаве і знаёмы дом. У вокнах на вуліцы цёмна, але ў тых, што ў двор, гарыць святло. Для форткі спыніўся, выцер пасоўкай твар, які гарэў так, нібы доўга сядзеў ля жаркага вогнішча.

Дома была маці Зарыны.

— Добры вечар, Домна Капітонаўна, — бадзёра павітаўся Віктар. — Даўно не быў, думаю, дай загляну, як вы тут жывяце.

— Ды даўно, — паднялася жапчына, цягнула ручніком табурэтку. — Садзіся...

— Дзякую, — прысеў ён, трымаючы ў руках каробку з цукеркамі, не ведаючы, што з імі рабіць. — А дзе ж Авар'ян Агеевіч?

— Пайшоў бракап'ераў лавіць. Гэта ж яны, каб ім ужо тая рыба поперак горла стала, страляюць рыбу, што на пераст ідзе. З ружжа. Міліцыя паехала, і мой з імі...

— А Зарына дзе? — як мага абьякава спытаў Віктар.

— Ой, Зарына... — уздыхнула старая. — Пайшла ж у кіно. З Гепкай. З вашай капторы хлопец.

— А як прозвішча?

— Не ведаю. Такі кучаравенькі. Як не на рабоце, так і тут. Кветкі ўсё пасіць. Дзе іх толькі і бярэ цяпер?.. Ты ж паглядзі, — яна адчыніла дзверы ў залу, уключыла святло. На сталі ў слоіках і глянчых стаялі некалькі букетаў жывых кветак. — Я і Зарыне гаварыла, каб загадала яму не пасіць іх, гэта ж колькі грошай трэба. Цяпер кветкі сама ў цане, ды яшчэ і якой. І сама казалася яму, а ён усё роўна сваё: пасіць і пасіць... «Ажаплюся, тады перастану пасіць», — кажа. Такі дзівак...

— Ну, павіншуйце яе ад майго імя, — ён аддаў цукеркі. — Можна ж, і вяселле хутка.

— Хто ж яго ведае, — яна рукой выцерла вочы, якія так па-здрадніцку заблішчалі. — Ды пяхай самі, як хочуць... А вы садзіцеся, во чаю пап'ём. А там і стары верпецца... А можа, і Зарыца з Генкам падыдуць... Яны заўсёды пасля кіно прыходзяць. Генка кажа, што не хоча крыўдзіць будучую цешчу і не адмаўляецца ад яе вачэры, якую яна спецыяльна рыхтавала для будучага зяця. Такі дзівак!.. А стары мой крыху недалюблівае яго. Хлопец пагаварыць любіць, паразважаць, а мой стары маўчун, як тая рыба, — відаць было, што Домне Капітонаўне падабаўся той пезнаёмы Віктару Генка. — Ды сядайце, Віктар Аляксандравіч, сядайце.

— Не, дзякую, вельмі дзякую, Домпа Капітонаўна, — развітаўся ён.

Віктар ішоў па горадзе і не думаў пра тое, што ўжо даўно быў вечар, што хутка будзе ноч і варта было б паклапаціцца, дзе пераначаваць... Такой душэўнай апустошанасці, такой абыякавасці да ўсяго па свеце і да сябе ён яшчэ не ведаў ніколі...

Гарадская плошча была бязлюдная. У многіх вокнах не гарэла святло — людзі спалі. Яшчэ мацней, чым надвячоркам, чулася, як па Прыпяці шаргаціць лёд. Віктар перасек плошчу і скіраваў на тую вуліцу, якая вяла да маста праз Прыпяць, спадзяваўся, што раптам пападзецца якая спадарожная машына на Зусё. А не пападзецца, дык пойдзе пешшу... Будзе ісці. Хоць усю ноч. Раптам заўважыў, што ў рэстаран яшчэ пускаюць. Зайшоў. Калі няма куды спяшацца, то можна пасядзець і ў рэстаране... Да яго адразу ж падышла афіцыянтка. Адчуў, што ажывіўся, весялей паглядзеў навокал: з'явілася мэта — трэба сядзець і чакаць, пакуль прынясуць гарэлку, якую, чамусьці, трэба выпіць... Людзі часцей за ўсё п'юць не ад радасці і не ад гора, а калі па душы пустэча, калі ніякага настрою, калі не бачна іншых сродкаў вярнуцца да напоўненага жыцця...

Віктар ап'янеў адразу. Ва ўсім целе з'явілася нястрыманая лёгкасць, а рукі і ногі сталі як не свае, так і падмывала зрабіць пешта пезвычайнае. Хацелася, каб усе бачылі, як яму лёгка і весела, і каб вакол яго ўсім таксама было лёгка і весела.

Па ўсю залу грывела музыка, якая вылятала з драўлянай скрыні пад празрыстым зверху каўпаком. Да скрыні падыходзілі мужчыны, кідалі капейкі, і яна з меха-

пічнай добрасумленнасцю выдавала кожнаму яго порцыю музыкі.

Віктар таксама накіраваўся да гэтай скрыпі, спыніўся перад ёй, і, апусціўшы рукі глыбока ў кішэні штаноў, прыгнуўся, і крыху падаўся тулавам паперад. З зацятай упартасцю разбіраў слова на замежнай мове, якім пазывалася гэтая музычная скрыпя, і ніяк не мог з асобных складоў скласці пешта цэлае. Азірнуўся. Ubачыўшы педалёка ад сябе афіцыянтку, паклікаў пальцам яе да сябе.

— Скажы, мілая, што гэта такое — хі-фі? На якой мове такое слова — хі-фі?

— Таварыш, — сказала строга афіцыянтка. — Ідзіце па сваё месца, я падыду і растлумачу.

— Не, ты скажы мне цяпер, — ён узяў яе за руку вышэй локця. — Што гэта значыць — хі-фі?

— Пусціце! Я гавару вам.

— Хі-фі!!! — сказаў раптам Віктар ёй на вуха, як па сакрэту. — Гэта значыць хі-хі-хі...

— Слухай, друг, — падышоў шыракаплечы дзяцюк з кароткім чубчыкам і ўставіўся на яго шкляннымі вачыма. — Слухай, друг! — у голасе яго гучалі адкрыта трагічныя ноткі, як у акцёра на сцэне. — Ідзі і сядзь, а то засякуць. Ці табе хочацца начаваць у выцвярэзніку?

— Дзякую табе, — абняў Віктар пезпаёмага. — Як ты правільна сказаў. Ты і сам не ведаеш, як ты здрава сказаў... Мне сапраўды вельмі патрэбен выцвярэзнік. Разумееш? Выцвярэзнік! А ты думаеш, мяне здагадаюцца туды пусціць? Нізашто. У іх не хоціць для гэтага гуманізму. Але пічога! Друг, дай тваю руку. Вось так. Аднаму табе прызнаюся, што я сам туды пайду... Толькі дап'ю сваю гарэлку. Хочаш выціць са мной, друг?

— Не, я цябе сам хочу пачаставаць, — запырочыў пезпаёмы. — Як толькі цябе ўбачыў, я адразу падумаў: вось ён, каго я павінен сёння пачаставаць. Я атрымаў гапарар за гумарэску і сёння весялюся сам. Што — я павінен смяшыць толькі людзей? А я, можа, сам хачу весяліцца. Пайшлі, частую, — і ён пацягнуў Віктара за свой стол. Яму падсунулі крэсла, перад ім паставілі талерачку з вінегрэтам. Новы сябра паліў яму келіх.

— За дружбу! — сказаў Віктар. — За тваё здароўе, друг! — і пачаў піць. Зрабіўшы некалькі глыткоў, панюхаў тое, што было ў шклянцы. Вакол стрымана хіхікну-

лі. — Ты чым мяне частуеш, гад? Ты мяне вадой частуеш, гад! — і ён выпляснуў у твар свайму новаму другу ўсю ваду, падняўся. — Я не хачу з табой побач сядзець! Друг знайшоўся. Хі-фі — і толькі...

Шыракаплечы дзяцюк з мокрым чубам, які прыліп рэдкімі пасмамі да лба, кінуўся на Віктара. Яго за рукі ўтрымлівалі сябрукі.

— Валодзя, Валодзя! — угаворвалі яго. — Кінь ты! Бачыш, чалавек зусім п'яны. Адаспіцца і прыбяжыць яшчэ прасіць прабачэння. Валодзя, Валодзя!..

— Не трэба мне яго прабачэння, — вырываўся той. — Ён, бяздарнасць, мяне вадой! Мяне! Ён хаця ведае, хто я такі?!

Вакол пачалі збірацца цікаўныя.

— Слухай, таварыш, — звярнуўся да Віктара адзін з кампаніі гэтага самага Валодзі. — Ты, калега, калі павячэраў, дык ідзі дамоў. Ні табе, ні нам скандал не трэба. Наш гумарыст і так нядаўна быў у міліцыі. Калі яшчэ раз пападзецца, то не даруюць. А ў яго двое малых...

— Ну, малым я заўсёды рады дапамагчы, — горда сказаў Віктар і скіраваў да выхада. І хаця да рэстарана ён збіраўся ісці праз мост на дарогу на Зуеў, цяпер павярнуў у другі бок і хутка аказаўся зноў на гарадскоў плошчы. Ubачыўшы ля будынка з цёмнымі вокнамі міліцыянера, падышоў да яго:

— Прашу прабачэння! Бачу, вы адзіп...

— Я вас слухаю, — паправіў рэмень на шыялі міліцыянер.

— Дарагі таварыш, адпраўце мяне ў выцвярэзнік, — папрасіў Віктар. — Мне трэба быць цвярозым. Абавязкова. Мне трэба пад многім падумаць.

— Ідзіце і праспіцеся, грамадзянін, — загадаў той. — Калі вам сапраўды думаць захацелася.

— Захацелася! — з выклікам сказаў Віктар. — Вам таксама б не пашкодзіла. А то стаіце і нічога не ведаеце. І не хочаце ведаць. А таму і не здагадваецеся, што ў вас пад нагамі. А хіба не так? Вось скажыце, што ў вас пад нагамі?

— Грамадзянін!..

— Што вы заладзілі — грамадзянін, грамадзянін... Болей слоў няма? Я пытаюся, вы ведаеце, на чым стаіце? Не. А паглядзіце сабе пад ногі. Ды не так трэба глядзець, а глыбей, глыбей... Не можаце? Я таксама не магу. Дык

адпраўце мяне ў выцвярэзнік. А можа, разам пойдзем, таварыш міліцыянер?

— Я вас папрашу!

— Не, гэта я вас папрашу, — не адставаў Віктар. — Вось вы ведаеце, якое месца на тэлевышцы займае ваша жыццё?

Самае дзіўнае было ў тым, што Віктар вельмі добра ўсведамляў і нават крытычна ацэньваў свае дзеянні, нібы пазіраў за сабой збоку, здзіўляючыся сваім выкрутасам. Але спыніцца не мог. Урэшце міліцыянер не вытрываў яго бязладнай балбатні і працізліва зацвірчэў у свой свісток. Аднекуль з'явіліся маладыя хлопцы, схашлі Віктара, заламалі за спіну рукі, хаця ён і сцвярджаў, што пойдзе сам, і павялі.

— Вы здурнелі, ці што? — стараўся ён паладзіць кантакты са сваімі праважатымі. — Замест таго, каб параважаць з чалавекам, дык вы яму рукі за спіну... Эх, вы!.. Не хочаце зразумець свайго брата, не хочаце... Канешне, рукі за спіну лягчэй, чым зразумець.

— У аддзяленні зразумеюць хутка, — смяяліся дружыннікі.

У міліцыі, у невялікім пакоі з лаўкамі, пакштальт тых, што стаяць у парку, на стале сядзеў дзяжурны лейтэнант і, абапёршыся адной пагой на табурэтку, дрынкаў на гітары. Не адрываючы вачэй ад струн, спытаў:

— Буйшы?

— Ды не... Толькі балбоча абы-што.

— Няхай пасядзіць. Машына пайшла на станцыю. Потым завязём у выцвярэзнік.

— Хоць адзін чалавек знайшоўся, — Віктар сеў на лаўку, самлелыя рукі, якія цяпер балюча адыходзілі, палажыў на калені. Першае ап'яненне, якое рабіла яго надзвычай легкадумным, прайшло. Балела галава, аж расколвалася. У роце збіралася горкая слюна. Здавалася, вось-вось — і стане зусім блага. Віктар мацней прыціснуўся патыліцай да халоднай сцяны і заплюшчыў вочы. Было агідна за самога сябе. А тут яшчэ гэты лейтэнант са сваёй гітарай. Нібы не па струнах дрынкае, а па яго нервах... Раптам гэтае дрыпканне сціхла.

— Прозвішча? — пачуўся голас дзяжурнага. — Та-ак, Віктар Буткевіч. Ясна. Год нараджэння? Дзе жывеш? Працуеш? Ага, геалаг. Што ж гэта, дарагі, з табой? — голас нібы і спачувальны.

— Я нічога не рабіў...

— Усе вы нічога не рабілі, калі сюды пападаеце, — ў голасе зноў строгасць. Відаць, не любіць, калі перад ім апраўдваюцца.

— Праўда, таварыш лейтэнант. Сумна стала. Ну, вядома, вышій. Хацеў забыць гэты сум...

— А тут грамадскасць не дазволіла? — усміхнуўся дзяжурны.

— Іду па гораду. Бачу, міліцыянер сумуе.

— Пры выкананні службовых абавязкаў, — напавіў яго лейтэнант. — А не сумуе.

— Ну вось, бачу, сумуе пры выкананні службовых абавязкаў, захацелася пагаварыць з чалавекам. Відаць, малоў нейкае глупства. Вось і тут... Я, таварыш лейтэнант, проста стаміўся. Вы дазвольце, прылягу, адпачну крыху і, убачыце, буду чалавекам... У порме, так скажаць...

— Ладна, кладзіся, — і дзяжурны зноў узяў у рукі гітару...

Калі Дзятлаў, які падмяняў Гайшу, — Гайша на некалькі дзён пасхала ў Прыпяцк, — убачыў, што газу з раствору выдзяляецца ўсё больш і больш, ён часцей пачаў браць яго на аналіз. Кігу, які прыйшоў на газакаратажную станцыю, папрасіў дапамагаць, і той цяпер толькі тое і рабіў, што бегаў з кефірнымі бутэлькамі па раствору. Па аналізу газу было відаць, што там, на глыбіні, долата пачало крышыць нафтаосны пласт. Па буравой разнесліся чуткі, што газакаратажнікі нешта заўважылі. Хлопцы з пачной змены, якія павінны былі якраз адпачываць, не клаліся спаць наогул. Усе чакалі... Шкварнік таксама хваляваўся, але сядзеў у сваім вагончыку, запаўняў парады. Недзе апоўначы, калі на папяровай стужцы хроматэрмографа пачалі вынісвацца вострыя пікі, Дзятлаў папрасіў Шкварніка тэрмінова падняць керн, а сам пасхаў па Віктара. Віктара дома не было, жонка сказала, што ён не прыехаў яшчэ з Прыпяцка.

І толькі па досвітку Дзятлаў знайшоў яго ў аддзяленні міліцыі. Віктар, адну руку падлажыўшы пад галаву, а другую звесіўшы ледзь не да падлогі, моцна спаў. Дзятлаў падзёргаў яго за нос. Віктар заматаў галавой, нешта замармытаў і расплюшчыў вочы.

— Ну, ачухаўся? — спытаў Дзятлаў.

— Здасцца, — сеў, пазяхнуў.

— Дзе цябе толькі не шукаў. І дома, і ў Лузько, і там, за ровам, быў...

— Не мог пазней прыехаць, сама сон нейкі глядзеў, — напавіў далонню чупрыцу, глянуў на Дзятлава. — Ну, што там?

— На чацвёртай газапаказанні...

— Керн?

— Сказаў Шкварніку.

— І як?

— Можна, дзе і паднялі.

— Вы прабачце мне, таварыш лейтэнант, а мне трэба схаць. Работа, — падняўся Віктар.

— Ідзіце, ідзіце, — дазволіў лейтэнант. — Жадаю поспехаў!

На буравую яны прыехалі, калі сонца паднялося высока і ў нізкіх месцах блішчалі азёры талай вады. З узгоркаў падымалася пара. Вакол буравой таксама разлілося цэлае мора. Праехалі на зімняй дарозе, якая ляжала сінім ільдом, што добра бачыўся праз празрыстую ледзь-ледзь жаўтаватую ваду. Усе рабочыя — і тыя, што стаялі на вахце, і тыя, што павінны былі адпачываць пасля начной змены, — сабраліся ў вагончыку майстра. Дзверы былі адчынены насцеж. Перад Віктарам усе расступіліся. На сталі, на кавалку цэлафану, стаяў чорны цыліндрык, керн. Там-сям на ім відавочна выступалі масляністыя кроплі, нібы пот.

Віктар агледзеў керн і, не хаваючы радаснай усмешкі, спытаў у Шкварніка:

— Як раствор?

— Як вы і казалі, Віктар Аляксандравіч. Аблегчылі крыху.

— Добра... Трэба, Атрох Ігнатавіч, зараз жа каго паслаць на тэстар. Ён педзе на першай. І будзем выпрабоўваць.

— Зараз?

— Іменна зараз. Потым будзе позна.

— Без дазволу, Віктар Аляксандравіч?

— Пакуль той дазвол, дык...

— Віктар Аляксандравіч, я не магу без дазволу. Раптам зпоў аварыя.

— Атрох. Ігнатавіч, Атрох. Ігнатавіч, — гарачыўся

Віктар. — Вы разумееце, што вы гаворыце? Гіне ідэя! Разумееце?

— Усюды бюракратызм! — абураўся Дзятлаў. — Віктар Аляксандравіч, давайце без яго. Не зможам, ці што?

— Каб яшчэ не аварыя на першай, а так... — пібы апраўдваўся Шкварнік. — Звяжыцеся з начальствам па рацыі.

— Па рацыі? — первова засмяяўся Віктар. — Ды нашаму дырэктару трэба вось гэтым кернам пад нос, тады, можа, паверыць... Добра, Атрох Ігнатавіч, я паеду ў Прыпяцк. А вы тут усё ж рыхтуйцеся да выпрабавання. Думаю, мы дазволу даб'ёмся.

Прыехаўшы ў кантору, Віктар і Дзятлаў адразу ж пайшлі ў кабінет галоўнага геолога. Круглоў сядзеў за сталом і разглядаў геалагічныя карты. Яны займалі ўвесь стол і краямі звісалі да падлогі.

— Вось! — і Віктар паставіў прама на карту керн, разгарнуў цэлафан. На цэлафане засталіся жаўтаватыя масляністыя плямы.

— Нафта, Мікалай Міхайлавіч! — урачыста сказаў Дзятлаў.

Круглоў пестаропка і доўга разглядаў керн праз луну.

— Нафтаносны яўна, — Віктару падалося, што Круглоў пібы сумняваецца.

— Бачу, — паморшчыўся галоўны.

— Між іншым, Мікалай Міхайлавіч, керн паднялі з міжсолевых, — сказаў Віктар. — І на Быкаўскай трэба б дасканала даследаваць міжсолевыя...

— Неверагодна, проста неверагодна, — не мог адарваць вачэй ад керна Круглоў. — Ніколі не думаў пра міжсолевыя, ніколі не думаў... Ды раней п'дзе і не сустракалася мне такое. Калі тут акажацца нафта, то... — ён не дагаварыў, падняўся, паглядзеў на хлопцаў. — Канешне, трэба выпрабоўваць. Але без дазволу Чокана нам не абысціся. Зайдзіце да яго.

Дырэктар сядзеў за сваім сталом, абхапіўшы галаву рукамі. Ён пават не паварушыўся, калі хлопцы без усялякага папярэджання ўварваліся да яго ў кабінет і паставілі перад ім керн.

— Керн, — сціпла сказаў Віктар.

— Бачу, што не рэча, — буркнуў, не падымаючы вачэй ад стала, дырэктар.

— Нафтаносны, — удакладніў Дзятлаў.

Цяпер Чокан падняў вочы на Дзятлава.

— Здаецца, нафта, Павел Фёдаравіч... — Віктар бачыў настрой дырэктара і стараўся гаварыць памяркоўна.

— Нафта, нафта, — дырэктар падняўся, падышоў да высокага, як шафа, зялёнага сейфа ў кутку, паліў з графіна, што стаяў на сейфе, шклянку вады, выпіў. — Дзесяць год адно і тое ж. А дзе яна, ваша нафта? Дзе? Няма!

— Будзе! — Дзятлава смяшыла раздражнёнасць дырэктара.

— Ты, — дырэктар ледзь не ў грудзі Дзятлава тэрцнуў пальцам, — яшчэ будзеш адказваць мне за аварыю на першай. Носішся з газавым каратажам, як з пісанай торбай, людзей толькі баламуціш, а вынікаў ніякіх.

— Вынік у вас на сталі, — ледзь не закрычаў Дзятлаў, пакрыўджаны за свой каратаж.

— Я даволі паглядзеўся на гэтыя чуркі, — Чокан зноў схашіўся рукамі за галаву і, здавалася, забыўся на хлопцаў. Нешта вельмі пакутлівае прыгнечвала яго, што яму цяпер было і не да нафты. Сказаў ціха, нібы сам сабе: — А нафты як не было, так і няма.

— Мы, Павел Фёдаравіч, лічым, што трэба тэрмінова выпрабоўваць свідравішчу, — сказаў Віктар.

— Зноў у адкрытым ствале? — устрывожыўся Чокан.

— Канешне, — адказаў Віктар.

— Вы лічыце, што мне адной аварыі мала? Вы хочаце падкінуць мне яшчэ адну? — гарачыўся дырэктар. — Не, хоціць мне і адной. Ніякіх выпрабаваццяў! Ніякіх! Чуеце? Заяўляю з усёй катэгарычнасцю...

— Дык вы супраць? — пачаў загортваць кери у перу Віктар.

— Здаецца ж, сказаў вельмі ясна, — падняўся Чокан, даючы зразумець, што гаворка скончана. — Тым больш што інжынер Дзямідаў звольніўся і пекаму займацца выпрабаваццям. А без спецыяліста я не маю ніякага права вам дазволіць...

— У майстра Шкварніка ёсць афіцыйны дакумент на права працаваць з тэстарам, — нагадаў Віктар. — Відаць, вы самі яшчэ пакіроўвалі яго на курсы...

— Накіроўваў, пакіроўваў... Ну і што, калі пакіроўваў? А без інжынера дазволіць не магу, — стаяў на сваім Чокан.

— Трымціце за сваё месца? — выпаліў Дзятлаў.

— Ну, ведаеце, — Чокан адразу і не знайшоўся, што

сказаць. — Я вас па-п-прашу, як кажуць, дзверы з таго боку... Навучыцеся размаўляць з кіраўніцтвам, а потым заходзьце...

Круглоў сустрэў хлопцаў усмешкай.

— Ну, дазволіў?

— Бюракрат, — толькі і сказаў Дзятлаў.

— Нічога не разумею, — абураўся Віктар. — Нібы незадаволен, што падпялі нафтапосны керн.

— Ды яму зараз не да пафты, — растлумачыў галоўны геалаг. — У яго адбылася нейкая непрыемная гутарка з Бурдзічам, вось ён і не можа ніяк супакоіцца. Разышоўся не на жарты.

— Дык што нам рабіць, Мікалай Міхайлавіч? — яшчэ верыў у галоўнага геалага Віктар. — Нафтапоспасць відавочная... Абыдземся і без інжынера, Мікалай Міхайлавіч. Шкварнік, мне здаецца, пядрэнна ведае справу.

— Яно можна выпрабоўваць і без інжынера, — сказаў Круглоў. — І ніхто нічога не скажа, калі ўсё будзе нармальна. А раптам аварыя? Хто будзе адказваць? А потым, што мы з вамі разумеем у гэтым, калі гаварыць шчыра. Гэта ж інжынерная работа... Так што пры ўсім жадаванні я не магу даць афіцыйна дазвол на выпрабаванне. Я тэрмінова звяжуся з украінскімі сябрамі, хай нам падашлюць інжынера.

— Гэта добра, але, — не пагадзіўся Віктар. — Пакуль запросім, ды пакуль прыедзе. А тут трэба выпрабоўваць зараз, заўтра, можа, будзе і позна.

— І ўсё ж я... — развёў рукамі Круглоў. — Не магу. Пры ўсім сваім жадаванні.

— А што нам рабіць? — спытаў Віктар.

— Вы, Віктар Аляксандравіч, у даным выпадку масцятая ж правы, як і я, — сказаў галоўны геалаг. — Так што...

— Дзякую за параду, — цырымонна расклапаўся Віктар.

Хлопцы пайшлі з кабінета.

— Ну, што скажаш? — абураўся Дзятлаў. — Наш галоўны проста баязлівец...

— Што ж, — задумаўся на момант Віктар. — Начальства грызецца, а чубы нашы трашчаць, — і весела глянуў на Дзятлава, відаць, прыняўшы нейкае рашэнне, сказаў: — А нам сваіх чубоў і не шкада. Так? Газуем на буравую!

Шкварнік іх чакаў. Толькі спынілася машына, адразу ж падышоў да яе.

— Вы адны? — спытаў расчаравана.

— А хто яшчэ трэба, Атрох Ігнатавіч? — вылез з машыны Віктар, абцягнуў вузкія вельветавыя штаны, якія падняліся на каленях, калі сядзеў у кабіне.

— А інжынер? Дзямідаў?

— Няма яго. Збег, — сказаў Віктар пра інжынера, як пра пешта зусім пязначнае. — Прывезлі тэстар?

— Да выпрабавання ўсё гатова, Віктар Аляксандравіч, — далажыў Шкварнік. — Але без інжынера...

— Эх, Атрох Ігнатавіч, вы такі вопытны майстар, спецыяльныя курсы закончылі, а пытаецца пра інжынера, — засмяўся Віктар. — А самі хіба не зможам?

— Мала што, але паложана, Віктар Аляксандравіч, — пашкадаваў майстар.

— Ды не паложана, Атрох Ігнатавіч, — уздыхнуў Віктар. — Больш таго, дырэктар не дазваляе выпрабоўваць. Катэгарычна...

— Баязліўцы, — сказаў Дзятлаў. — Але мы не такія! Так, Атрох Ігнатавіч?

— А калі аварыя? — усё зразумеў майстар.

— Тады ўсё будзе залежыць ад начальства, — паяквінавата ўсміхнуўся Віктар. — За свавольства, за парушэнне правілаў нас, а больш правільна — мяне, бо я загадаю вам рабіць выпрабаванне, аддадуць пад суд, што Чокан, вядома, і пастараецца зрабіць, асабліва цяпер, калі ён забараціў...

— А калі атрымаем нафту, то пра нас напішучь ва ўсіх газетах, па тэлебачанні пакажуць, — цельга было зразумець, ці сур'ёзна, ці пажартаваў Дзятлаў, ды і ўвагі на яго рэпліку ніхто не звярнуў.

Патрохі вакол іх сабраліся рабочыя. Стаялі, прыслухоўваліся.

— Я вам, Атрох Ігнатавіч, загадваць не буду, ды і не маю права, — сказаў Віктар. — Але мне трэба ваша дапамога, сам не змагу. І, канешне, рабочыя. У выпадку аварыі, усю адказнасць бяру на сябе.

— Віктар Аляксандравіч, выпрабоўваць свідравіну буду я, і адказваць буду я, — ён цвёрда сцяў свае тоўстыя губы, пільна і нібы дакорліва паглядзеў на Віктара. — Я, можа, усё жыццё чакаў такога моманту... А потым, Віктар Аляксандравіч, табе яшчэ і рана адказваць.

за такое, у цябе яшчэ ўсё жыццё — паперадзе... — і загадаў усім: — Вось што, хлопцы. Падрыхтаваць плашчы, праверыць усё, і праз колькі мінут пачнём.

— Пакурым, — дастаў пачак цыгарэт Дзятлаў. — А то хлыне пафта, дык не пакурыш...

— А пласт вытрывае? — камечыў у тоўстых загрубелых пальцах цыгарэту Шкварнік.

— Павінен, мяркуючы па керну, — няўпэўнена сказаў Віктар. — Гарантый ніякіх, Атрох Ігнатавіч.

— Ну што ж, — затаптаў у зямлю педакураную цыгарэту стары. — Трэба некаму паехаць у Зугеў ды выклікаць на ўсякі выпадак пажарныя...

Віктару здавалася, што рабочыя занадта марудна апускаюць тэстар, хаця бачыў, што тыя вельмі стараюцца. Ён хадзіў па драўлянаму памосту, паглядваў на Шкварніка, які спакойна стаяў з бурэльшчыкам ля пульта кіравання і сачыў за прыборамі. Віктар зноў — які раз! — паглядзеў на гадзіннік, — з таго часу, як пачалі апускаць тэстар, прайшло не болей дваццаці мінут. Падумаў, што гадзіннік стаіць. Паднёс да вуха. З-за магутнага гулу дызеляў не пачуў нічога. Паглядзеў на цыферблат. Секундная стрэлка абагнала кароткую, потым даўжэйшую — мінутную — і пабегла па другому кругу. Гадзіннік ішоў. Віктар збег па драўляным насціле ўніз, пачаўкаў у чаравіках па растаптанай зямлі паўспрамкі да вагончыкаў, дзе вакол самаробнага стала сабраліся рабочыя, нё занятыя па буравой. Было ціха, бязветрана, адчувальна прыгравала сонца.

— Хлопцы, даміно ёсць? — спытаў Віктар. — Ёсць? Давайце заб'ём казла...

— У пас, Віктар Аляксандравіч, казлы бекаюць пад сталом, — вынес даміно Кіга.

— Пабекаем, — сеў за стол Віктар, — калі заслужым.

Але гульня нікога не захапляла. Хаця, як і заўсёды, з усёй сілы ляпалі па сталю, як і заўсёды, «казлы» бекалі пад сталом, а астатнія ў гэты час калацілі кулакамі па верху; хаця спрачаліся і радаваліся, але адчувалася, што ніхто сур'ёзна гульню не ўспрымае: усе толькі робяць выгляд, што сапраўды цікавяцца гульнёй. На самай справе ўсіх і Віктара цяпер па-сапраўднаму хвалюе зусім іншае, і ўсе толькі і думаюць пра тое іншае, ды вось час для яго яшчэ не настаў, і таму ўсе мусяць займацца такой нікчэмнай драбязой, як гэтае даміно. І таму, калі

раптам дызелі заціхлі, — з іх знялі нагрузку, бо тэстар быў апушчаны, — і загулі ціха і манатонна-аднастайна, усе, не сказаўшы ні слова, кінулі гульню якраз перад самым канцом і пайшлі на буравую. Сабраліся на драўляным памосце, маўчалі, паглядвалі на трубу, з якой спачатку павінна пайсці вада...

Шкварнік крыху пастаяў з усімі, а потым адышоўся, сеў на лавачку ля ўкапанай у зямлю бочкі з пяском, закурыў. Да яго падышоў і Віктар.

— Патрымаем з гадзінку, — сказаў Віктар.

Шкварнік моўчкі паглядзеў на гадзіннік.

А Дзятлаў раптам, як што ўспомніўшы, набег на газакаратажную станцыю і вярнуўся адтуль з кавалкам кардону і парожняй бутэляк з-пад кефіру. Відаць было, як ён пешта рабіў з гэтай бутэляк ля трубы, што тырчала са свідравіны, а потым адыходзіў і апускаў у бутэльку запалку. На яго ніхто не звяртаў увагі. І раптам ён, выскачыўшы з буравой, закрычаў:

— Газ! Ідзе газ!

Усе кінуліся да яго. А ён які час стаяў з бутэляк у руках, разгублены і шчаслівы...

— Дзе той газ? — пацікавіўся Кіга.

Дзятлаў зноў набег да трубы і, хутка вярнуўшыся, пры ўсіх кінуў у бутэльку запалку. У ёй успыхнула полымя, прагучаў кароткі выбух, як хто шлёпнуў шапкай аб падлогу.

— Усім лішнім пакінуць буравую! — загадаў Шкварнік. — Астатнім заняць свае месцы, — і спытаў у Віктара: — Можна, будзем падымаць?

— А можна, пачакаем? Хай болей набяжыць.

— Давай патрымаем яшчэ мінут колькі, — і падышоў бліжэй да бурыльшчыка, каб у любы момант падаць каманду, і не зводзіў вачэй з трубы выпрабавальніка, з якой штуршкамі, усё больш частымі, выплёсквалася ў жолаб вада. На ёй лопаліся бурбалкі.

Віктар стаяў і глядзеў на гадзіннік, чакаў, калі сыдуць тыя мінуты, але не дачакаўшыся, сказаў Шкварніку, што можна падымаць трубы. Майстар кінуў бурыльшчыку, той паціснуў на рычаг, дызелі адразу ўзвылі, талевы блок, павізгваючы на канатах, марудна папоўз уверх...

— Нафта! — закрычаў Кіга, які стаяў ля ротара і

першым заўважыў, як з трубы закучаравілася цёмна-карычневая пешістая вадкасць.

Віктар са Шкварнікам абцяліся... На вачах у старога былі слёзы.

Лузько разбудзіў тэлефонны званок.

Спачатку, праз сон, ён падумаў, што звоняць у дзверы, і кінуўся адчыняць іх, а потым, ачухаўшыся, схопіў тэлефонную трубку.

— Нешта доўга ты спіш, — гучаў, як і заўсёды, бадзёры голас Ступіча. — Прывітанне, стары. Ну, як ты там, не перадумаў?

— Што? — яшчэ не мог зразумець Лузько, пра што ідзе гаворка.

— Як што? Наконт работы ў нашым інстытуце.

— Ды не, не перадумаў, Ігар Трафімавіч, — капчаткова прачнуўся Лузько. — А што там ёсць?

— Слухай уважліва. Я гаварыў з Сіл Сілычам. Сіл Сілыч, як ведаеш, займаўся праблемай вечнай мерзлаты ў тундры. Мерзлата яму, відаць, прыслася, цяпер ён зацікавіўся Палессем, хоча заняцца комплексным вывучэннем геалогіі Прыпяцкай упадзіны. Набірае групу геолагаў. Адным словам, Сіл Сілыч ахвотна згадзіўся ўзяць цябе ў групу навуковым супрацоўнікам. Праўда, каб для цябе не было нечаканасцю, зарплата не вельмі, але гэта пакуль не абаропіш дысертацыю. Але я раю ісці зараз, потым можа і не быць месца. Карацей, я сказаў Сіл Сілычу, што ты праз колькі дзён пад'едзеш.

— Дзякую, Ігар Трафімавіч...

— Калі прыедзеш?

— Можа, пават і заўтра. Сёння з'езджу ў вёску, пагавару з жонкай...

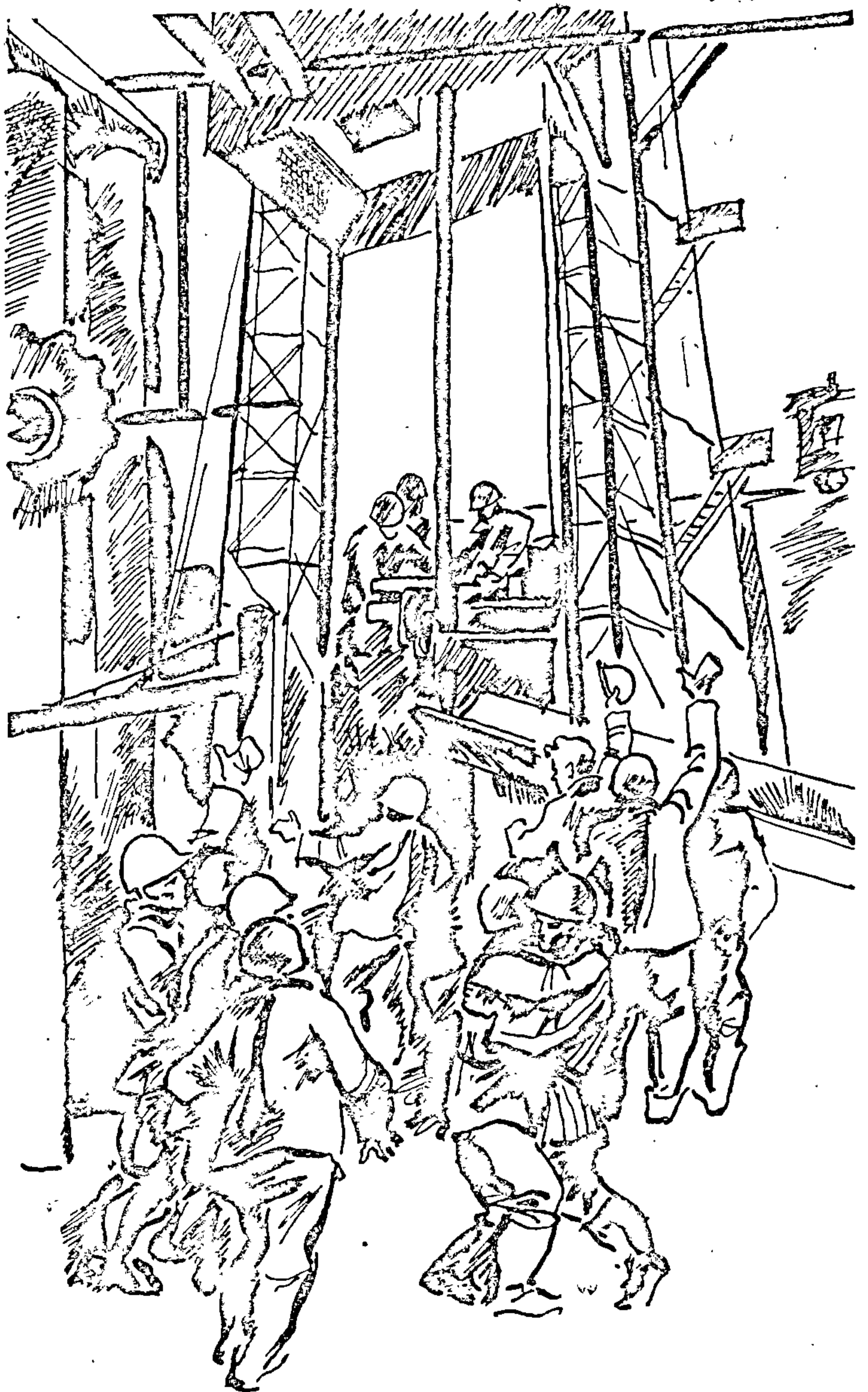
— Правільна. І папярэдзь пра зарплату. І што які час б'ез кватэры давядзецца пажыць. Каб не была супраць.

— Пастараемся даказаць, Ігар Трафімавіч.

— Жадаю поспехаў! Глядзі ж, не падвядзі мяне.

— Дык мы ж яшчэ ўбачымся, Ігар Трафімавіч?

— Я заўтра адлятаю ў Ялту. Адпачываць. Білет на самалёт у кішэні. Краіна клапаціцца пра здароўе сваіх вучопых... Няхай не засмучае цябе мой ад'езд: усё дамоўлена. Сіл Сілыч цябе чакае...

Лузько адзеўся, глянуў на гадзіннік. Хаця да дзесяці было далёка, але ён паспяшыў у кантору, каб не праяваць дырэктара і папрасіць у яго машыну з'ездзіць у вёску да жонкі. Але на дарозе перадумаў ехаць, успомніўшы, што ад хаты, дзе жыве Ліда, зусім недалёка сельсавет і што няцяжка будзе запрасіць яе да тэлефона. Так і зрабіў. Першы раз вёску далі хутка, а другі раз, калі ўжо ля тэлефона педзе павінна была сядзець Ліда, чакаў болей двух гадзін: пачаўся рабочы дзень і загрузка тэлефоннай сеткі вельмі ўзрасла. Ліда нікольні не засмуцілася тым, што спачатку і кватэры не будзе, — хаця можна зрабіць спробу абмяняцца з Прыпяцка на Мінск, — і што зарплата да абароны кандыдацкай дысертацыі таксама будзе не вельмі, а нават абрадавалася, што яны пераязджаюць у сталіцу. Такая размова з жонкай настолькі патхпіла яго, што ён вырашыў ні ў якую разведку не ездзіць, а сёння ж падаць заяву аб звальненні і паехаць адразу на работу. У канторы зайшоў у свой кабінет, спачатку яму не кінулася ў вочы, што нікога з яго супрацоўнікаў не было на месцы: яны ніколі асабліва не сядзелі, калі не было іх кіраўніка. Сеў за стол і на беласпешным аркушы паперы пестарошка з асалодай напісаў заяву... Але дырэктара ў кабінцеце не аказалася. Сакратарка сказала, што ён з самае раніцы паехаў на Зуеўскую, бо там, здаецца, атрымалі нафту. Пра адкрыццё яна гаварыла даволі абьякава, бо ў канторы даўно ўсе прывыклі адносіцца да такіх звестак скептычна. Лузько таксама не вельмі паверыў дзяўчыне і паспяшыў да Круглова. Галоўнага геолога ў кабінцеце таксама не было, ён — Лузько ўгледзеў праз акно — стаяў у двары і нечага азіраўся па баках.

Да яго і паспяшыў Лузько.

— Мікалай Міхайлавіч, пра якую гэта нафта тут трубяць усе? — спытаў, як пажартаваў, маўляў, што яшчэ за чарговае глупства.

— Ды трубяць жа, — абураўся стары. — Проста певерагодна. Разумеце, у міжсолевых. Я, канешне, бачыў кері, але ніколі не думаў, каб так хутка і так многа. Гавораць, там фантап. Вялікая нафта! Трэба тэрмінова паехаць, а ў канторы ніводнай машыны. Дырэктар, як пачуў пра нафту, схачіў сваю «Волгу» і туды, забыў нават, што ў яго ёсць галоўны геолог.

— Зараз будзе машына, Мікалай Міхайлавіч, — адра-

зу сарыептаваўся ў абстаноўцы Лузько. — Адпу толькі хвіліначку, Мікалай Міхайлавіч.

Ён забег у кантору і набраў пумар старшыні райвыканкома.

— Міхаіл Мітрафанавіч! Звопіць Лузько... Вы чулі? Ды вы яшчэ нічога не чулі? Пад Зуевам пафта, вялікая пафта... Гэта ж на грапіцы з вашым раёнам. Вы не хочаце паглядзець? Так, так... Дык адмяніце нараду, перацясіце яе, Міхаіл Мітрафанавіч. Гэта ж гістарычная падзея! Шкада, Міхаіл Мітрафанавіч, шкада... Дарэчы, вы нам свае машыны не дасце? А то з галоўным геалагам выехаць па месца не можам... Міхаіл Мітрафанавіч, ведаеце, з раніцы ўсе машыны ў разгоне, а тут раптам гэтая вестка... Ды толькі што перадалі: Дзякую, вельмі дзякую, Міхаіл Мітрафанавіч. З мяне паўлітэрка... нафты, хе-хе. Усяго добрага!

А праз некалькі мінут да канторы падышла «Волга».

— Мікалай Міхайлавіч, прашу, — і Лузько паслужліва адчыніў пярэднія дзверцы машыны, сам сеў адразу за шафёрам, каб лепей было бачыць Мікалая Міхайлавіча і каб таму пры гаворцы не трэба было вельмі круціць галавой.

Лузько яшчэ рапцей заўважыў, а цяпер, калі Чокап пасхаў адзіп на буравую, — канешне ж, змарок не ўзяў з сабой галоўнага, — ён канчаткова пераканаўся, што паміж Чокапам і Кругловым адбыўся разлад і, здаецца, вельмі глыбокі.

— Мяне проста здзіўляе, што Чокап так, — загаварыў у машыне Лузько. Спадзяваўся, што Круглоў раптам пачне з ім шчыраваць, а калі і нічога не скажа, дык гэта таксама аб печым будзе гаварыць. — Я проста не магу зразумець дырэктара...

— А яго і печыга разумець, — Круглоў не азірнуўся на Лузько, а глядзеў прама перад сабой, па вузкую брукаваную дарогу, што стрэлкай уразалася ў высокі сасновы лес, у якім яшчэ ў нізінах ляжаў снег. — Пачуў пра нафту, абрадаваўся, што і забыўся на ўсіх. А потым... — але так і не закончыў думку.

Вакол буравой разлілося сапраўднае возера. І толькі з таго боку, ад вёскі, праз ваду быў вузкі пячаны пасып. І на тым пасыпе, і перад ім на лузе стаялі дзесяткі машын — пачуўшы пра нафту, напрызджалі цікаўныя з Зуева, з суседніх вёсак. Многія вадзіцелі, убачыўшы на-

тоўн па буравой, спынялі машыны і ішлі паглядзець, што там такое. Некалькі машыны стаяла на абочыне шашы. Круглоў і Лузько пакінулі сваю машыну таксама на абочыне — не рызыкпулі ехаць па раскоўзанай прасёлачнай дарозе — і пайшлі пехатой...

Шкварніку са сваімі рабочымі і пры дапамозе пажарнікаў, чырвоныя машыны якіх стаялі ля самых вагончыкаў, ледзь удалося адцясніць патоўн далей ад буравой.

З трубы, праведзенай у яму, выкапаную загадзя, з шумам пырскаючы, вылятала пецістая вадкасць. Дырэктар канторы, калі прыехаў, захацеў паглядзець на нафту, пераканацца, што яна сапраўды ёсць. Яма напалову ўжо была запоўнена. Перад патоўнам бегаў Кіга, — нос, шчака і лоб яго былі запэцканы, — і крычаў, каб ніхто і не падумаў закурыць, бо з нафтай выходзіць такі газ, які можа так бабахнуць, што ўсім адразу будзе каюк. Калі ён заўважыў Круглова і Лузько, то падбег да іх і паказаў на купку людзей, што стаяла з другога боку буравой, — мясцовыя кіраўнікі, супрацоўнікі канторы з Прыпяцка і сам Чокан.

Чокан лічыў, што сваім пісьмом у Мінск распачаў з Кругловым такую вайну, якая ніяк не зможа скончыцца прымірэннем. І таму цяпер захацеў скарыстаць сам факт адкрыцця нафты супраць галоўнага геолога, і не калі-небудзь, а зараз жа, каб, між іншым, і паглядзець, якое ўражанне яго выпад зробіць на галоўнага геолога.

— Бачыце, Мікалай Міхайлавіч, — пачаў ён даволі ветліва. — Нафта... А вам не здаецца, Мікалай Міхайлавіч, што з той трубы вылятае не толькі нафта, а і ўся ваша канцэпцыя наконт пясчанікаў, у якіх мы яшчэ дваццаць гадоў шукалі б і нічога не знайшлі б. — І, убачыўшы, што Круглоў не знаходзіць што і сказаць, стаіць і толькі ў нейкай бездапаможнасці варушыць вуспамі, вырашыў, што болей «біць» старога не варта, і сказаў прымірэнча: — Вось, Мікалай Міхайлавіч, мы навішны з вамі пакланіцца ў пошкі гэтым свавольнікам — і ён паказаў на Віктара і Дзятлава. — Гэта яны падаравалі нам нафту, хаця і заслугоўваюць звальнення за грубейшае парушэнне дысцыпліны.

— Не трэба маліцца, — усміхнуўся Віктар: Яго абурыла выхадка Чокана, які не зрабіў для адкрыцця нафты і таго, што зрабіў Круглоў. — Вы, таварыш дырэктар, проста таворыце глуштва. Хто як не Мікалай Міхайла-

віч пастойваў на разведцы Зуеўскай структуры, а мы ўсе, у тым ліку і вы, былі супраць яго прапаповы, так што...

— Настойваў, — з'едліва ўсміхнуўся Чокан. Ён і не рад быў ужо, што распачаў гэтую гаворку, бо думаў, ніхто не стане абарапяць галоўнага геолога. — Ён не калякі дзён таму пастойваў адмовіцца ад Зуеўскай, а распачаць разведку новых чатырох структур...

Лузько, у якога хаця і ляжала ў кішэні заява аб звальненні і якога ў Мінску чакала пасада, усё ж палічыў за лепшае не ўмешвацца ў спрэчку і адышоў ад усіх, нібы чым пільна зацікавіўся на буравой.

А Круглоў, здавалася, наогул не звярнуў увагі на словы Чокана, урачыста павіншаваў усіх з вялікай перамогай, з акрыццём нафты, падзякаваў Віктару, Дзятлаву і Шкварніку, а потым з той заклапочанасцю, якая сведчыць, што чалавек заняты справамі і ў яго няма часу на розную там балбатню, напрасіў Віктара паказаць геалагічны журнал і акт аб выніках выпрабавання...

Віктар і Круглоў у суправаджэнні Шкварніка пайшлі ў вагончык майстра.

Тамара доўга чакала мужа з Прыпяцка, куды ён паехаў на нараду. Сядзела і чытала, спадзявалася, што ён вернецца, як і звычайна, вельмі позна. Але ішла ноч, а яго не было. Тамара адчыніла акно, — пацягнула сырой прахалодай толькі што расталай зямлі. Прыслухалася. Не чуваць гулу машыны, пільна нават не відаць іх фар. Шаша як вымерла. І толькі за Зуевам таўкаў па рэйках цягнік... Ці ад холаду, ці ад нейкай раптоўнай і незразумелай жахлівасці яна ўся сцепацулася, паспешліва зачыніла акно і закрыла яго шторай. Падышла да канапы, на якой спала Раечка, прысела ля яе, пагладзіла па галоўцы. Малая праз сон усміхнулася, перавярнулася на другі бок і заснула яшчэ смачней. Ля дачкі яна заўсёды адчувала сябе не такой адзінокай. Потым лягла ў пасцелю, але святло не стала тушыць. Дзе ж так позна затрымаўся яе Віктар?.. Можна, нарада зацягнулася, не паспеў на аўтобус? Калі так, дык прыедзе рапціцай, на вахценнай машыне. Зноў узяла кнігу, каб як адбіцца ад трывожных думак...

Спала нядоўга. Прачпулася на досвітку. У пакоі стаяла рацішняя шэраць. Блякла гарэла над зялёным аба-

журам электралямпачка. Кніга ляжала на падлозе. Першым чынам падумала пра Віктара: чаму затрымаўся, што з ім? А раптам дзе трапіў у аўтамабільную катастрофу. Чула — цяпер такое бывае часта. А можа, на буравой што здарылася? Ён жа ў яе занадта цікаўны, усюды ўлезе. Расказвалі, як аднаму агрэла тросам па галаве, дык усю скуру на патыліцу залупіла... Не, каб здарылася што сур'ёзнае з мужам, то ёй бы даўно паведамілі. Хутчэй за ўсё педзе загуляўся. Ведае, што хутка паедзе адсюль, дык, можа, дзе развітваецца з той самай Зарышай...

Ёй болей не спалася...

Яна паднялася, накінула на плечы паліто, абула пап-топлі, выйшла на вуліцу. Недзе за Дняпром, які разліўся да самага небасхілу, падымалася сонца. Яно толькі ўгадвалася на больш асветленаму краю неба, на ружовых адбітках на воблаках. Кругом жа далягляд, — домікі, і заводскія трубы Зуева, і тэлеграфічныя слупы паўз шапу, — хаваўся яшчэ ў ранішняй смуге. На пажоўклай мінулагодняй траве — цурубалках дзядоўніку і палыну — віселі буйшыя, як слёзы, кроплі расы. Пасля хатняга цягла Тамары раптам стала вельмі зябка, яе ўсю аж калатнула. Яна вярнулася назад і залезла ў яшчэ не астылую пасцелю. Тупатам па скрыпучай падлозе разбудзіла малую. Тая стала прасіцца да яе... Прытуліўшы да сябе малую, ляжала і чуйна прыслухоўвалася, ці не загудзе машына. Было ціха, і толькі на бярозцы, якую Віктар, як толькі сышоў снег, прыцягнуў з лесу з камкамі мерзлай зямлі на карэннях і пасадзіў пад акном, — паўдня ў пядзелю ломам дзеўб ямку, — гаманліва таўкліся вераб'і. Неўпрыкметку зноў задрамала. Прачнулася ад духаты ў пакоі, — у вокны біла высокае сонца, ад яго аж нагрэліся цяжкія льняныя шторы. У кватэры стаяў пах фарбы... «І чым толькі тут фарбавалі, што ўсё не выветрыцца», — абуралася ў думках. Хуценька адзелася, ляпнула клямкай дзвярэй.

— Мама, куды? — запыкала ў пасцелі Раечка.

— Ляжы, дачушка, ляжы, мілая, я пайду ў каго спытаю, дзе наш тата, і адразу ж вярнуся.

У пасёлку ўжо некалькі домікаў стаяла з забітымі вокнамі. Тамара прайшла адразу да самага крайняга, у якім жыў рабочы, што працаваў на чацвёртай Зуеўскай і ля якога ўжо гулялі малыя ў «чыжыка». Акно на кухню было адчынена пасцеш.

— Прывітанне вам! — падышла пад акно Тамара. — Зінаіда Сяргееўна, твайго дома не было? А то мой не чаваў сёлня...

— Быў над рапіцу... Цяпер ён часта на поч не ходзіць, людзей не хапае. Прыбег, перадрамаў і пабег зноў. Там пешта ў іх паказалася, гаварыў. Будуць выпрабоўваць.

Вестка пра выпрабаванне, якога яна з нецярпеннем чакала і якое, аказваецца, будзе значна рапей, чым гаварыў Віктар, абрадавала Тамару. Значыцца, сёння ці заўтра ўсё будзе ясна, і ёй не так доўга засталася тут пакутаваць... Тамара, выправіўшы дачку гуляць на вуліцу, сама пачала збірацца ў дарогу. Перабрала ўсе рэчы. Чыстыя адразу ўпакоўвала ў чамаданы, брудныя паспела перамыць, перасушыць на сонцы і нават адпрасаваць. Што не ўлезла ў чамаданы, пазвязвала. Посуд таксама ўвесь перамыла і ўпакавала, пакінула толькі самае неабходнае: тры талеркі і тры лыжкі. Ёй так абрыдла ўсё тут, яна так хацела хутчэй адсюль з'ехаць, што працавала з ахвотай, не заўважаючы стомы. К вечару ўся кватэра нагадвала вакзал: усю залу займалі чамаданы, клункі, скрынкі. Калі звечарэла, яна накарміла Раечку, уляжыла спаць, а сама прысела і стала перабіраць у памяці, што яшчэ забыла ўпакаваць. Яна не тое што не чула, як загула зусім блізка машына, а, заклапочалая, проста не звярнула на гэты гул ніякай увагі. Віктар уляцеў у хату і, перасігваючы доўгімі нагамі праз клункі, падбег да жовкі, схапіў яе на рукі і закружыў вакол сябе так, што яе стройныя прыгожыя ногі, прыкметна пабялелыя за зіму, ледзь не чапляліся то за стол, то за спінку канапы.

— Ой, пусці, ад цябе мазутай пясце, — прасілася яна.

— Не мазутай, Томачка, а нафтай. Самай сапраўднай нафтай, — ён апусціў, стомлены, задыханы, некалькі разоў глыбока пацягнуў у грудзі наветра, усміхнуўся так, як малое ўсміхаецца на новую цацку. — Знайшлі нафту, знайшлі! — і зноў памкнуўся падхапіць жонку на рукі.

— Як знайшлі? — адбеглася ад яго Тамара і села на канапу. У яе крыху кружылася ў галаве і ўсё гоідалася перад вачыма.

— А вось так... Толькі на паўгадзіны якой далі ёй волі, дык пабегла столькі, каб ты толькі бачыла. Цэлае

возера. Адным словам, ёсць у нас нафта, і не проста нафта, а прамысловыя запасы. Ты ведаеш, што гэта такое? Нават і ўявіць цяжка, якія вялізныя змены чакаюць наш край... Вось так, Томачка, — ён падсеў да яе на канапу, абпяў за плечы, пацалаваў у шыю праз рассыпаныя чорныя валасы. — Ну, а цяпер, можа, накорміш свайго першаадкрывальніка? Галодны як воўк.

— Адстань...

— Тамара! — ён зноў памкнуўся абпяць яе.

— Адстань! — цяпер яна крыкнула з пайкай нават істэрычнасцю, аж малая заварочалася праз сон, закрыла твар рукамі і сутаргава захпыкала.

— Ды што з табой?

Яна нічога не адказала, а толькі гучней захпыкала.

— Ясна, — здавалася, толькі цяпер Віктар заўважыў чамаданы. Які час сядзеў моўчкі і, калі Тамара крыху супакоілася, пачаў разважліва: — Тамара, Томачка, ды ты ж паслухай. Мы знайшлі нафту. Цяпер — па-сапраўднаму. Цяпер тут сама ўсё пачынаецца... І жыць будзе лепей. Тут вырастуць новыя пасёлкі, гарады, тут зусім іншае жыццё будзе, і вельмі хутка будзе новае жыццё.

— Я так і ведала, я так і ведала...

— Што ты ведала?

— Ты пра ўсё думаеш, і пра нафту думаеш, і пра новыя гарады думаеш, а пра нас, пра сябе...

— Томачка! — ён узяў яе за плечы. — Томачка!

— Не чапай мяне! — яна скінула яго рукі і пабегла ў спальню.

Віктар стаяў сярод пакоя і не ведаў, што рабіць. Было вельмі крыўдна, што самы блізкі яму чалавек, да якога ён так спяшаўся са сваёй радасцю, не зразумеў яго.

Віктар пастаяў ля малой, паправіў на ёй коўдру, выйшаў на вуліцу...

Была ноч. Над Зуевам вісела святло ад вулічных ліхтароў. А з другога боку, далёка, там, дзе сыходзілася зямля з небам, трымцелі агеньчыкі, як якія іскры ад вогнішча начлежнікаў. Там была чацвёртая буравая, пра якую заўтра папішуць усе газеты...

Ён сеў на ганку і прыхінуўся да сцяны. Дрэва, разартае за дзень, яшчэ не астыла. Было цёплае. Ці, можа, толькі падалося Віктару?

Пятра Дзятлава спасцігла расчараванне. Ён думаў, што з адкрыццём нафты — гэта ж такая падзея! — пешта адбудзецца з ім асабіста, і тады ўсе ўбачаць, што ён чалавек не абы-які, а незвычайны. Але на справе з ім нічога не адбылося, болей таго, у талакпечы на буравой, калі туды паз'язджалася багата цікаўных, на яго нават забылі. Ім ніхто не цікавіўся, пра яго ніхто не распытваў. Разгублены і педзе ў глыбіні душы абурашы, хаця гэтыя пачуцці з-за моцнай радасці і не змаглі ахапіць яго цалкам, ён сноўдаўся сярод людзей і, падыходзячы да каго-небудзь, пачынаў — які раз за гэты дзень! — свой расказ пра адкрыццё месцанараджэння заўсёды аднолькава:

— А вы ведаеце, каб не газавы каратаж...

Нафтаразведчыкі і так усё ведалі пра газавы каратаж і таму не вельмі слухалі яго, а пабочныя нічога не разумелі ў яго расказе і таксама не вельмі слухалі. І Дзятлаў, вядома, заўважыў гэта, і яго глыбокія вочкі пад высокім вышуклым ілбом пачыналі разгублена паглядваць на субяседніка, і ён, Дзятлаў, спыняў свой расказ на сярэдне, адыходзіў, шукаючы вачыма каго-небудзь, хто б са шчырай зацікаўленасцю і з удзячнасцю выслухаў яго...

Яшчэ болей здзівіла Дзятлава, як аднесліся да гэтай падзеі самі разведчыкі, геалагі, буравікі. Пастаялі, паглядзелі, а калі нафту перакрылі, то пакрыху і разышліся. Ніякіх мітынгаў, ніякага шуму. Ён хацеў быў хаця б з Віктарам адзначыць гэтую падзею, дык і той, як толькі вызваліўся, адразу ж паспяшыў дамоў, да свае Томачкі. І калі ехалі ў аўтобусе работнікі канторы і некалькі рабочых з буравой у Прыпяцк, то паводзілі сябе так, нібы нічога і не адбылося, нават і не гаварылі пра нафту, а, як і звычайна ў дарозе, расказвалі анекдоты, кцілі адзін з аднаго. А ў Прыпяцку адразу ж разбрыліся па кватэрах ці пабеглі на аўтобусны вакзал, каму трэба было схаць яшчэ ў якую вёску...

У Прыпяцку Дзятлаў зайшоў у кантору, спадзеючыся, што яшчэ, можа, яго куды паклічуць, падзякуюць ці запросаць на якое ўрачыстае пасяджэнне. Бо не можа ж быць, каб ніяк ужо і не адзначылі гэтую падзею. Але ніхто і нічога не збіраўся рабіць. Расчараваны і пакрыўджаны, ён пайшоў на аўтобусны прышыпак. Нічога, ён адзначыць гэтую падзею дома са сваёй Кацяй. Узяў так-

сі, пад'ехаў да гастронама, прыхапіў бутэльку кашьяку і шампанскага... Па дарозе таксісту падрабязна раскажаў пра адкрыццё нафты і пра тую ролю газавага каратажа, якую ён адыграў пры гэтым. Таксіст, чалавек, які навучыўся слухаць і не чуць самых разнастайных скаргі і споведзі сваіх пасажыраў, моўчкі гнаў машыну, часта паглядваючы на свой гадзіннік. У вёсцы ён адмовіўся зайсці ў хату, хаця Дзятлаў і вельмі цягнуў яго.

— Жонка! А дзе аркестр, а дзе кветкі? — закрычаў Дзятлаў, пераступіўшы парог. — Хіба так павінна сустракаць краіна сваіх герояў?

Каця з заспанымі вачыма, у пакамечаным плацці, у пантоплях — абрэзках са старых валёцкаў, — выйшла са светлай палавіны, пазяхнула, а потым паглядзела на мужа, паківала галавой:

— Паспеў педзе... А кляўся, што век не будзеш.

— Што ты, Каця. Ні крупінкі ў роце не было, — ён наставіў на стол бутэльку. — Галодны як воўк і шчаслівы, як палкаводзец, што выйграў вайну.

— Пра якую вайну мелеш? — пачала адкрываць заслонку ў печы.

— Ды што ты адразу за заслонку? Каця! Павіншуй. Адкрылі нафту, — і палез да яе з пацалункамі.

— Колькі разоў ты яе адкрываеш? — не вельмі верыла яна, ды ёй не так і важна было цяпер, што там адкрылі ці закрылі, галоўнае — прыехаў дамоў муж, рады ёй, хоча есці. — Ну, пусці, дастану вячэру..

— Ды сапраўды, Каця. Адкрылі. Налілі яе столькі там, што эшалонамі не перавазіць. Хіба не чула?

— Нічога не чула. Сёння бачыла Івана Дымка, ён у бацькі гасцюе са сваёй маладухай, нічога не казаў, — яна паставіла на стол патэльню са смажанай і ўжо крыху высахлай зверху рыбай, вывернула ў глыбокую міску бульбу. Паставіла гладыш сыраквашы.

— Яны хіба тут? — схапіўся за шапку Дзятлаў. — Яны ж нічога не ведаюць. Ім жа трэба сказаць...

— Куды ты? — строга спытала жонка.

— Паклічу. Гэта ж такая радасць...

— Ды садзіся ты, — раздражнёна сказала Каця. — Ты думаеш, яны дома сядзяць? Бачыла, як ішлі ў клуб, там артысты пейкія прыехалі... Садзіся, заўтра скажаш. Ды і позна ўжо...

Дзятлаў кінуў позірк на ходзікі, што цікалі ў кутку,

ля самых абразоў, над сталом, павесіў шапку зноў на крук у парозе, сеў за стол.

— Дык садзіся і ты, Каця... А можа, старых паклікаць? Спяць? Ну, пяхай спяць. Тады адсвяткуем з табой удваіх... — ён адкаркаваў бутэльку...

— Дай-ка я, — узяла бутэльку ў яго. — А то пабярэшся супраць пачы. — І Каця наліла яму паўшклянкі, а сабе — толькі дно закрыла.

— Не, Кацечка, за такую падзею толькі поўныя трэба паліць. Ты і не ўяўляеш, што гэта такое. Гэта... гэта... — не знаходзіў, з чым параўнаць. — Гэта, як амаль тое ж, што чалавека ў космас першы раз... Разумееш? Вось паслухаеш заўтра радыё. І пра твайго мужа скажуць. Ты думаеш, муж у цябе абы-хто... Не, не абы-хто!.. Цяпер пра твайго мужа пачуюць усе. А ты не хочаш паліць як паложана. А ты ведаеш, каб не газавы каратаж...

Пасля таго як Іван пад страхам, што нафтаразведка вось-вось закрыецца і яго кахапаня назаўсёды паедзе ў сваю Татарыю, высветліў свае адносіны з Гайшай, яны набылі такую яспасць і пэўнасць, што цяпер ніякія змены ў нафтаразведцы не маглі адбіцца на іх. Гайша захацела пазпаёміцца з бацькамі Івана. Іван жа хацеў прывезці дамоў не проста пвесту, пра якую пямала лішняга будуць гаварыць, а галоўнае, пачнуць раіць пачакаць з жаніцьбай, — жаніцца яшчэ рана, маўляў, спачатку трэба стаць чалавекам. А прыехаў дамоў з жонкай — калі ласка, знаёмцеся, між іншым, мая законная, і не думайце, што я ў вас усё маленькі, а лепей запісвайцеся кандыдатамі ў дзеда і бабу. І таму ён адпрасіўся ў майстра па некалькі дзён «для афармлення сваіх адносін з грамадзянкай Гайшай Ібрагімавай у адпаведных органах Савецкай улады», як напісаў у заяве пад дыктоўку Кігі.

Запісаўшыся ў адным сельсавеце пад Прыпяцкам, дзе старшынёй працаваў свой чалавек, аднавясковец, Іван і Гайша, якая цяпер стала ўжо не Ібрагімава, а Дымок, у той жа дзень выехалі ў Бабры.

Ірына Савельеўна якраз развешвала бялізну на дрэце, што быў папаты праз увесь двор, ад шулы да хлеўчука, калі адчыніліся веснічкі і зайшлі маладыя.

— Прывітанне, маці, — засмяўся Іван, як толькі пераступіў парог. — Прыпімай гасцей.

— Заходзьце ў хату, заходзьце, — сказала яна, абрадаваная тым, што сын парэшце завітаў дамоў, і крыху здзіўленая, што прыехаў з нейкай незнаёмай чарнявай дзяўчынай, яўна не з мясцовых. «Можна, якую ў госці запрасіў, — падумала спачатку, — а тая і пасхала, цяпер жа дзяўчаты смелыя пайшлі. А можна, і нявеста? Можна быць, хлопцу дваццаты год, не маленькі... Хутчэй за ўсё нявеста, — разважала яна, успомніўшы, які ўсхваляваны, узбуджаны, нейкі штучна смелы заішоў сын у двор... — Добра, што хоць прывёз паказаць, не таіцца ад бацькоў». Яна хутчэй развесіла бялізну, паправіла на галаве хустку і паспяшыла ў хату.

Іван і Гайша сядзелі за кухонным сталом і пілі сыра-квашу. Яна з вялікага палівапага карца, а ён — пагбом з гладына, — прывычка, якая засталася з дзяцінства.

Сярод хаты стаяў іх невялічкі чамадан.

— З дарогі так ніць захацелася, — засаромелася дзяўчына, апусціла свае чорныя вочы.

— Дык ёсць жа бярозавік, — сказала Ірына Савельеўна. — Я зараз прыпясу.

— Хочаш бярозавіку? — спытаў Іван у Гайшы. — Ты і не ўяўляеш, якая гэта смаката...

І калі старая ўнесла поўны літровы слоік крыху мут-лаватага — пачаў скісацца — бярозавіку, Іван, нібы жартуючы, сказаў:

— Між іншым, знаёмся, мама. Мая законная.

— Ой, ды ці мала ў цябе яшчэ будзе гэтых законных, — засмяялася Ірына Савельеўна.

— Праўда, мама. Мая жонка. Гайша.

Гайша паставіла карэц, паднялася, не ведала, як ёй зараз быць.

— Дык і няхай твая, — толькі цяпер старая перастала сумнявацца. — Ну, добра, што вы так... Вось прыехалі, не забываеце. Ды вы тут адпачывайце, а я пайду бацьку вашага пашукаю, тады пасядзім і пагаворым.

— Дарэмна ты так адразу, — унікнула Гайша Івана. — Так печакана для яе, што...

— А што тут хавацца? — раздражнёна сказаў Іван, бо і сам бачыў, як балюча ўспрыняла яго звестку маці. Так пакрыўдзілася, што і не павіншавала іх. — Нічога, перамелецца... — ён узяў чамадан, занёс яго ў бакавы пакойчык, у якім жыў раней Лузько, а потым Віктар. — Вось тут і будзем з табой гасцяваць. Ну, як, падабаецца?

— Падабаецца, але...

— Што але? — ён абняў яе, прыхінуў да сябе.

— Мне здаецца, твая маці не вельмі абрадавалася мне.

— Канешне, — не прычыў Іван. — Яна ўсё думала, што я маленькі, і раптам...

— Ну, калі ты вялікі, дык выйдзі, калі ласка, я пераадзенуся, — папрасіла яна.

— І ты доўга будзеш мяне саромецца? — стаяў ён у дзвярах.

— Ідзі, ідзі, стаў, — і яна выштурхнула яго ў плечы з пакоя.

Іван выйшаў у двор, дастаў з паштовай скрынкі, што вісела на нізкіх варотах, газеты, сеў на ганку, перагортваў іх, часта паглядваючы на вуліцу, ці не ідзе там бацька. Ён не баяўся сустрэчы з ім, не хацеў толькі, каб ён лаяў яго пры Гайшы. А што яму дастаецца на арэхі, ён не сумняваўся. Наогул, дзікая рэч, чалавек зусім дарослы, на сваёй зарплате сядзіць, і не на маленькай, ажакіўся, зусім самастойны стаў, у сельсавеце яго запісалі на чале сям'і, — гэта ж толькі ўдумацца ў гэтае слова! — а сядзіць і баіцца сустрэчы з бацькам, як і пекалі ў далёкім дзяцінстве, парабіўшы якой шкоды...

Раптам ляпнула фортка і, накульгваючы на адну пагу болей, чым заўсёды, з авоськай у руках, з якой тырчалі бутэльні, бляшанкі кансерваў, зайшоў бацька. Ад яго не адставала маці і несла прама ў руках пекалькі бохапаў хлеба. Іван падняўся, чакаў, што скажа стары.

— Атрымаў вышэйшую адукацыю? — сказаў ён.

— Атрымаў, — усміхнуўся Іван.

— Эх, галава, — тыцнуў у лоб сыну Дымок пальцам з калючым, даўно не абразаным пазногцем так моцна, што аж балюча драпнуў скуру. — Два вухі, і толькі. Мы яшчэ з табой пагаворым.

— Ды што гаварыць, — усхліпнула Ірына Савельеўна.

— Ды кіньце вы, — раздражнёна сказаў Іван, але не вельмі гучна, каб не пачула Гайша. — Загаласілі, як пад якім пябожчыкам.

— Загалосіш, калі вырастцілі дурня, — і, абмінуўшы сына, Дымок пайшоў у хату.

Іван, баючыся, каб стары не нагаварыў чаго Гайшы, паспяшыў услед за ім. Але ў хаце ён не пазнаў свайго бацьку. Больш ветлівага, больш гасціннага, больш шчас-

лівага чалавека ён ніколі не бачыў. Стары цырымонна павітаўся з нявесткай: пакланіўся ёй, потым абняў і тройчы пацалаваў, павіншаваў.

— Глядзіце толькі за гэтым баламутам, — сказаў ён і выцер далонню слязу.

Цяпер і Ірына Савельеўна таксама расцалавалася з нявесткай.

— А я спачатку і не паверыла, — сказала яна, апраўдваючыся, што адразу не павіншавала. — Думала, жартуе сын. А яно і праўда...

— Ну ты, маці, меней слоў, а болей дзела, а то пашы маладыя, можа, яшчэ і галодныя, — і зыркнуў на сына, які адразу павесялеў, каб асабліва не радаваўся, бо абяцаная гаворка з ім яшчэ наперадзе. Але маўклівая пагроза бацькі на гэты раз толькі рассямшыла Івана.

Селі за стол.

Дымок, цяжка ўздыхаючы, доўга адкаркоўваў бутэльку. Потым паліў усім у шклянкі, агледзеў іх і, дзе здалося меней, даліў.

— Сабе мог бы і меней, — сказала Ірына Савельеўна.

— За шчасце паложана поўную, — і ён асцярожна падняў сваю шклянку. — І каб на слёзы не засталася. Ну дык жывіце, дзеткі, і нас, старых, не забывайце.

— Няхай будзе ў вас шчасце і... — голас у Ірыны Савельеўны пацішэў, яна, відаць, далей не магла гаварыць без слёз, а таму толькі паглядвала моўчкі то на Івана, то на Гайшу, такіх яшчэ маладзенькіх, — зусім жа школьнікі яшчэ! — і выпіла, а астатак цырымонна выплеснула цераз плячо, — нашым ворагам на слёзы.

— А плакаць, маці, не трэба, такому сыну радавацца трэба, а не плакаць, — і цяжка было здагадацца — Дымок здэкуецца ці праўду гаворыць. І каб ён болей чаго не сказаў адкрыта супраць яго, Гайшы, супраць іх жаніцьбы, Іван перабіў бацьку:

— Дзякую вам, мае... ды з сённяшняга дня ўжо нашы бацькі, за добрыя пажаданні. Будзем старацца, каб вы ніколі не крыўдавалі на нас і не саромеліся нас... — ён зрабіў адзін глыток і паставіў шклянку. Гайша таксама амаль не піла.

Зноў наступіла няёмкае маўчанне. І ўсе рабілі выгляд, што старанна закусваюць, што пакуль яшчэ не да гаворкі.

— Та-ак, — палажыў на талерку відэлец Дымок, звярнуўся да маладой. — Ну і што думаеце рабіць далей?

— Упука, — сказаў Іван.

Гайша залілася чырванню, пакусваючы губы, піжэй нагнулася над талеркай.

— У цябе не было розуму і не будзе, — сказаў сыну бацька. — Я не з табой, а з ёй гавару.

— У Беларусі пам, пафтаразведчыкам, відаць, хутка работы не будзе, — сказала Гайша. — І мы з Іванам паедзем на радзіму да мяне. Я буду працаваць, а Іван паступіць у інстытут.

— Ён ужо раз паступаў, — цяжкім позіткам пасвятлелых вачэй паглядзеў Дымок на сына.

— А цяпер у інстытут бяруць толькі сямейных, — быў у гуморы хлопец, бо адчуваў, што самае страшнае, чаго ён баяўся, мінула, бацькі не падвялі яго.

— Паступіш і цяпер якраз так... — не верыў яму бацька.

— Паступлю. Цяпер у мяне стаж...

— Дык што, маці, — звярнуўся Дымок да жонкі. — Можна, за будучага інжынера вып'ем?

— Ды хопіць табе ўжо, — утрымлівала яго Ірыпа Савельеўна і сказала маладым: — Ніколі ж не п'янеў, а то як якая пошасць папала на чалавека. І небагата вып'е...

— Небагата ж, — шматзначным позіткам абвёў усіх Дымок. — Але колькі б я ні выпіў, ты, старая, на мяне не крычы, не падавай дрэнны прыклад нявестцы... А лепей ідзі ды падрыхтуй мне карэц салодкай вады ды цукру наболей, а то сэрца пешта маё сёння не хоча работаць. Трэба яго падмацаваць. Ну, ідзі, а я пакуль з нявесткай пагавару, — ён узяў сваю шклянку і бліжэй падсеў да Гайшы, лёгка палажыў караткапалую моцную далонь на яе худое вострае плячо. — Дык вы адкуль?

— З Татары, — адказала дзяўчына. Пад позіткам яе чорных глыбокіх вачэй Дымок апусціў свае, пакруціў галавой, нечаму здзіўляючыся, а потым дружалюбна сказаў:

— Ты ж ведаеш, Гайша, — можна ж, мой будучы студэнт, хе-хе... нічога не гаварыў, — я ж ветэрынар. Ды я не які-небудзь там парасячы доктар, чым зрабіў мяне мой складаны лёс, я спецыяліст па службовых сабаках. Толькі цёмныя людзі не ўяўляюць, што гэта такос... А ў

вас там ёсць яны, пу — службовыя сабакі? Аўчаркі і розныя там...

— Пра аўчарак не ведаю, — адказала Гайша. — А вось у аднаго нашага знаёмага быў чорны дог. Вялікі такі, як добрае цялё.

— Нават дог? Цікава, цікава, — задумаўся.

Зайшла Ірына Савельеўна, паставіла перад старым вялікі карэц.

— Чуеш, Ірына? — адніў тропкі Дымок, аблізаў ліпкія ад салодкай вады губы. — У іх там нават догі водзяцца. Значыцца, Ірына Савельеўна, усё правільна, усё правільна, — ён вышій увесь карэц, падняўся, сказаў яшчэ раз, што ўсё правільна, і, цяпер яшчэ мацней пакульгваючы, чым перад абедам, пайшоў і лёг на канапу, расшпіліў гузікі ў сарочцы...

— Перабраў стары, — Ірына Савельеўна пібы апраўдвалася за яго, падышла, паправіла пад ім падушку.

— Ну вось, афіцыйная частка і закончылася, — засмяўся Іван.

— Ой, хаця б не балбатаў абы-што, — цыкнула на яго маці.

Гайша моўчкі пачала пасіць посуд на кухню.

Яны меркавалі пажыць дома каля тыдня, але на трэці дзень раніцай зайшоў Дзятлаў і расказаў, што адбылося на чацвёртай Зуеўскай.

У той жа дзень Іван і Гайша выехалі на буравую.

— Вось бачыш, а ты хацеў адсюль уцякаць, — сказала Варвара Сіманаўна мужу, калі ён прысхаў дамоў з буравой. — Я як адчувала, што тут пафта...

— Дзякую, дзякую, — перабіў ён яе. — Заўтра раніцай еду ў Мінск, ты падрыхтуй мне касцюм...

— Падрыхтую, падрыхтую, а ты ідзі вячэраць. А то зусім выбіўся з рэжыма... І не выпішся...

— У вагоне дасплю, — і ён пайшоў у ванную мыцца.

Памыўшыся, павячэраўшы, ён адразу лёг спаць. Але заснуць не мог, хаця было і позна, і звычайна ў гэты час ён заўсёды снаў. А цяпер сон ніяк не мог адолець яго — не праходзіла ўзбуджанае мінулае дня... А тут яшчэ як знарок ля дома спынілася машына і ніяк не заводзіцца, гудзе старцёрам, прама галаву свідруе. Круглоў не сцяраў, падняўся, зачыніў балкон... Толькі начаў быў

драмаць, Варвара Сіманаўна, думаючы, што ён яшчэ не спіць, спытала, у якім касцюме паедзе. Ён раздражнёна адказаў, што яму абсалютна ўсё роўна, у якім касцюме ехаць, і павярнуўся на другі бок — тварам да сцяны.

Варвара Сіманаўна дастала карычневы ў топкую ледзь прыкметную блакітную палосачку касцюм, ад якога патыхала нафтацінам.

— Апошні раз ты ў гэтым касцюме таксама ездзіў дакладваць пра нафту, — сказала яму Варвара Сіманаўна. — А ён і добры касцюм, зараз такіх і матэрыялаў няма.

Поезд адыходзіў на досвітку.

У купэ было душна. Пад столлю гарэла бляклая лямпачка. Ніхто не спаў. Ехала жанчына з гадавлым хлопчуком, капрызлівым і непаседлівым, і нейкая старая, якая без упынку смактала бяззубым ротам абаранак і запівала нагбом з бутэлькі лімападам. І хаця ў Круглова быў білет на ніжнюю полку, давялося ўступіць яе жанчынам, а самому лезці на верхнюю, што яму яшчэ болей сапсавала пастрой. Ён улёгся галавой да акна. Праз прыадкрытую фрамугу цягнула свежым паветрам. Адчувалася стомленасць ад хваляванняў апошніх сутак, ад таго, што выбіўся з рэжыму, што добра не паспаў ноччу. На сон пацягнула хутка. Але спаў неспакойна, амаль зусім не спаў, бо чуў, як часта ўздыхае старая, як усё не можа заснуць малое, і маці ласкава ўшчувае яго... Круглоў чуў усё і ў той жа час усведамляў, што спіць, болей таго, нават бачыць сон. І ад таго, што ён не пераставаў чуць людскія галасы, постук калёс на рэйках, не пераставаў усведамляць, што ён у дарозе, ад гэтага сон яго толькі пабываў жахліва-рэальны характар...

...Была вузкая і бясконца дарога ўверх, як якая лесвіца ў шматпавярховым доме, толькі без адзінага павароту, а на баках замест сцен рос звычайны лес — бярозы, дубы; унізе — густы ажынік упераменку з арэшнікам. Чым вышэй узнімалася гэтая лесвіца, дрэвы становіліся большымі, з больш кашлатымі і густымі вершаліпамі, праз якія ледзьве цадзілася сонечнае святло...

І Круглоў пайшоў па гэтай лесвіцы, блытаючыся ў шырокіх штанінах старамоднага касцюма, карычневага, у блакітную палосачку.

І вось лесвіца скончылася. Вачам адкрылася шырокая паркетная пляцоўка, усланая мяккімі дыванамі, густа атуленая з усіх бакоў нікеляванымі буравымі вышкамі.

Пасярод стаяў карычневы стол на грувацкіх ножках, а за сталом сядзеў у глыбокім крэсле сам Бурдзіч. Над ім вісеў у выглядзе пляжнага парасона блакітны купал, і на купале былі намалюваны зоркі. Перад Бурдзічам ляжала на шырокай талерцы некалькі кернаў, аблітых нафтай, як смятанай. Ён рэзаў гэтыя кёршы, як каўбасу, адрэзаны круглячок мачаў у густую нафту і кідаў у рот, запіваючы з карца ў выглядзе металічнай бочачкі. Пітво было лішкае, і ад яго блішчалі губы. Яно сцякала на падбародку і капала на беласнежную мапішку.

— Еш, — ласкава сказаў Бурдзіч і падкінуў яму на талерачку зусім не крапаты керн.

Круглоў не вельмі верыў у тое, што зможа з'есці такія моцны, як адпаліраваны, керн, але ўзяў — пічога не зробіш, калі частуе пачальнік. Укусиў, і, на здзіўленне, керн падаўся пад яго старымі зубамі. Ён нават адчуў яго смак, — якраз як сланечнікавая халва, якую ён вельмі любіў пекалі ў дзяцінстве.

— А цяпер мы з табой і пагаворым. Дарэчы, дзякую табе за нафту. Ну, гавары. Думаю, недарэмна падымаўся так высока, відаць, нешта хочаш сказаць... Я не памыліўся, Мікалай Міхайлавіч?

— Так, Павел Фёдаравіч, — прызнаўся Круглоў. — Я не хачу быць галоўным геалагам, Павел Фёдаравіч.

— Я так і ведаў, — аж пляснуў далонямі па каленях Бурдзіч. — Не, я вас не пушчу. Бо хто ж будзе кіраваць людзьмі, калі мы разбяжымся? Хе-хе-хе... А што табе, Мікола, і сапраўды цяжка?

— Якраз наадварот.

— Дык гэта мы выправім. Падкінем табе пару таленавітых геологаў, і табе адразу пацяжэе. Ведаеш, як цяжка працаваць з таленавітымі людзьмі! Яны посяцца з рознымі ідэямі, а працаваць прыходзіцца самому. А трэба браць цягучых сераднячкоў. Мае ўсе калегі толькі і ганяюцца за сераднячкамі. Таленавітых далей ад сябе. Але калі табе лёгка, то можам парачку падкінуць таленавітых, хе-хе... Яны будуць дапаўняць цябе.

— Я ўсё жыццё абыходзіўся без дапаўнення, — пакрыўдзіўся Круглоў. — Мне абрыдлі гэтыя дапаўненні. Хачу пажыць без іх.

— Сам усё хочаш рабіць? — засмяўся Бурдзіч. — Тады мы не зможам трымаць цябе на пасадзе галоўнага геолога.

— Я і прыйшоў прасіць аб гэтым...

— Колькі жыву на свеце, але ўпершыню бачу, каб чалавек адмаўляўся ад пасады. Усе лезуць, а то... А ў чым справа, таварыш Круглоў? — раптам падкрэслена афіцыйна спытаў Бурдзіч.

— Адным словам не скажаш.

— Можна падрабязна. Час у нашых руках.

— Ты ж ведаеш, Дзмітрый Зосімавіч, мне некалі ў інстытуце прарочылі вялікую будучыню.

— І не памыліліся. Хто болей за цябе адкрыў месца-нараджэнняў?

— Нічога ты не ведаеш, — уздыхнуў Круглоў.

— Ну, добра, добра. Тады раскажвай, а я пакрыху буду сілкавацца, — і ён зноў пачаў наразаць керв, як каўбасу, мачаць у нафту, есці і запіваць.

— Ты ж, можа, памятаеш, як мяне адразу пасля інстытута пакіравалі геалагам участка на Украіну. Не паспеў там як след і агледзецца, не тое што зрабіць нешта самастойнае, як мяне перакіпулі ў Сярэдняю Азію. Спачатку загадчыкам геалагічнага аддзела ва ўпраўленні, а затым — галоўным геалагам: тады кадраў з вышэйшай адукацыяй не вельмі было, так што... Адным словам, з таго часу я не вылазіў з галоўных...

— Можа, большага захацелася? — спытаў спачувальна Бурдзіч. — Давай да мяне ў памеснікі. Гэта ж ідэя! А?

— Я ніколі не працаваў сам, я толькі кіраваў іншымі, — сам сабе здзіўляўся Круглоў, што нясе такую лухту. Але спыніцца не мог. Спадзяваўся толькі на тое, што ўсё гэта не на самай справе, а толькі ў сне. — А я хачу пабыць радавым геалагам. Я пражыў доўгас жыццё, мне мала засталася, а я так і не ведаю, на што здольны. За мяне заўсёды ўсё рабілі падначаленыя. Я толькі дазваляў ці забараняў.

— Кіраваць ініцыятывай мас — у гэтым сэнс нашай дзейнасці.

— Яно-то так, але...

— Нічога не разумею... Абсалютна...

— Амаль заўсёды пры разведцы новых месцанараджэнняў нафты, першаадкрывальнікам якіх я лічыўся, спачатку былі нейкія геалагічныя ідэі. Усякія ідэі. Колькі геалагаў, столькі і ідэй.

— Ты ж таксама геалаг, — заўважыў Бурдзіч, выціраючы губы белай пасоўкай.

— Пават калі ў мяне і з'яўлялася якая ідэя, дык вечна спазняўся. Не паспяваў. Але я быў кіраўнік і таму заўсёды лічыўся сярод аўтараў ідэі, якую прапаноўвалі мае падначаленыя. Вось і тут пад Зуевам... Пяхай хто дакажа, што я не маю дачынення да адкрыцця нафты... Ніхто не дакажа.

— А ты, аказваецца, шкодны чалавек, Мікалаі Міхайлавіч, — паківаў відэльцам Бурдзіч.

— Дзмітрый Зосімавіч, я ў тым узросце, калі настроі начальства мяне ўжо не палохае, — усміхнуўся паблажліва Круглоў. — Я казаў, мне некалькі год да певсці. За гэты час хачу пераканацца: я сам здольны на што-небудзь ці не? Змагу я ўзбагаціць людзей цікавай сваёй ідэяй ці не?

— Не разумею, — у голасе Бурдзіча прагучала пагарда. — Што перапскадае табе зрабіць гэта цяпер?

— Падначаленыя. Не паспееш і падумаць, а яны ўжо пра гэта крычаць уголас. А я хачу сам. Сам, без усялякай падказкі. І не так важна, што я адкрыю, мне абы пераканацца, што я здольны на адкрыццё. Больш мне нічога не трэба. Тады прызначай мяне хоць міністрам. Я тады часна буду глядзець у вочы сваім таленавітым падначаленым.

— Гэ... — парэшце зразумеў Бурдзіч Круглова. — Чаго захацеў... Я таксама не супраць стаць радавым незалежным адкрывальнікам.

— Вам што? Вам лягчэй за ўсё гэта зрабіць.

— А як? — ажывіўся Бурдзіч.

— Фіць — і ўсё.

— І праўда, — абрадаваўся Бурдзіч, свіснуў сваімі тлустымі ад нафты губамі, якія перад гэтым склаў у трубачку, і знік. Засталася толькі роўная паліраваная пляцоўка — пі стала, пі мяккіх дывапоў... Круглоў напружваецца, каб разгледзець на гэтай пляцоўцы свайго начальніка, прачынаецца і яшчэ які час упарта глядзіць на вагонную, пакрытую лакам, полку, на якой спаў...

Балела галава, і ўсё цела было вялае, як пабітае. Быў дзень. За акном плылі тэлеграфныя слупы са струнамі шматлікіх правадоў, роўная палоска хмызнякоў... Круглоў выйшаў у тамбур. Тут дыхалася сваякэй і лягчэй. Але вяласць у цэле і боль у галаве не праходзілі. Стукала сэрца, аж аддавала ў скроні. Ці не захварэў?..

На вакзале ў Мінску зайшоў у медпункт. Змерылі

тэмпературу, паслухалі сэрца, нічога падазронага не знайшлі. Паралі болей спаць і часцей гуляць на свежым наветры. Ён выйшаў з вакзала.

Потым Круглоў доўга сядзеў у прывакзальным скверы. Нават крыху перадрамаў. А потым скіраваў пехатой да высокага шэрага будынка, падняўся на ліфце на дзевяты паверх, напасіў сакратарку далажыць аб ім. Бурдзіч сам выйшаў у прыёмную, пад руку завёў яго ў кабінет, усадзіў у мяккае крэсла за круглым столікам у кутку. Сам сеў насупраць:

— Ну раскажвай, што там у цябе... Віншавальную тэлеграму атрымаў? Цудоўна, цудоўна. І чаго я цябе ракей не запрасіў да нас?.. Ну раскажвай, Мікола...

— Ды што раскажваць? Нафта ёсць. Прамысловая. Якія запасы, пакуль гаварыць рапа. Аказваецца, яна была зусім не там, дзе яе шукалі да гэтага. Тут, так сказаць, свая спецыфіка. Адным словам, толькі цяпер, калі знойдзены сакрэт нашай пафты, мы можам распачаць сапраўдную разведку. Трэба сродкі, трэба тэхніка, людзі...

— Будзе ўсё, Мікалай Міхайлавіч, цяпер будзе, — паабяцаў Бурдзіч.

Хаця Віктару і нечага было рабіць па свідравіце ў Шкварніка, ён ўсё роўна прыязджаў сюды амаль кожны дзень. Тут, сярод таварышаў, — за час выпрабавання свідравіны ён добра з усімі здружыўся, — неяк хутчэй праходзіў час, ды і меней думалася пра сваё ўласнае. На людзях ён прыкметна ажываў. І ўсё ж, пягледзячы на гэтую знешнюю ажыўленасць, у ім угадвалася глыбокая абыякавасць да ўсяго, нібы з чалавека ўзялі ды і вынялі душу. І калі яму Шкварнік сказаў, што яго па рацыі шукаюць па ўсіх буравых, просяць перадаць, каб тэрмінова выязджаў у каптору, то і да гэтага Віктар аднёсся болей чым абыякава.

— Пачакаюць, — адмахнуўся ён. Сядзеў з рабочымі ля вагончыка на сонцы і слухаў, як памбур Сідарчук, былы фотарэпарцёр зусёўскай раённай газеты, раскажваў пра лёўлю акунёў рукамі.

— Едзь, Аляксандравіч... Можна, па якое павышэнне выклікаюць, — і хітравата ўсміхнуўся. — Цяпер, кажучы, там сама партфелікі дзеляць. Якраз і машына ідзе ў Прыпяцк.

Ён сядзеў у кузаве, прыхінуўшыся спіной да кабіны, глядзеў, як вузее ўдалечыні шаша, стаповіцца, як нітка, і зусім губляецца на гарызонце сярод счарпелых палёў. На машыне больш нікога не было, і Віктару ніхто не перашкаджаў думаць пра Тамару. Надзея, што яна вернецца, памяншалася з кожным днём, і з кожным днём ён усё болей і болей лічыў, што ва ўсім вінаваты толькі ён адзін. Ён і цяпер успамінаў тую апошнюю гаворку, — які раз! — каб знайсці хай сабе і самае нікчэмнае апраўданне для сябе, і не знаходзіў.

Тады ён прыйшоў дамоў, як і часта гэта было, пазнавата, прыйшоў стомлены, але радасна ўзбуджаны. За вчэраі расказваў Тамары, як яны выпрабавалі першую Зуеўскую свідравіну ў міжсолевых і атрымалі магутны прыток нафты. І самае неверагоднае было ў тым, што нафта аказалася ў некалькіх гарызонтах. Ён гаварыў і зрэдку паглядваў на жонку. Яму здавалася, што яна ўважліва слухае яго. Яна і сапраўды сядзела і не зводзіла з мужа вачэй.

— Кажуць, у вас там трэст арганізуецца, — сказала раптам зусім печакана для Віктара, не даслухаўшы яго да канца.

— Магчыма, — адказаў неахвотна: яму не спадабалася, што Тамара не даслухала яго. — Разведка расце, так што вельмі верагодна.

— Кажуць, ён будзе ў абласным цэнтры.

— Хутчэй за ўсё. Вялікае начальства не захоча жыць абы-дзе.

— А ты?

— Я не начальства. Я радавы геолог, — пачаў ён здагадвацца, куды хіліць жонка.

— А калі рады, дык вечна думаеш жыць у полі? Раечцы няма з кім гуляць, піводнай равесніцы.

— Дадучь кватэру. Цяпер хутка.

— У якім Зуеве ці Прыпяцку?

— Вядома, — ён палажыў лыжку, вышпў кампот. — Можна, снаць будзем?

— Ты пацікаўся накопт трэста, — даводзіла сваё Тамара. — Там жа, відаць, таксама патрэбны будуць геологі?

— Ты хочаш, каб я прасіўся ў чыноўнікі? — крыху нават разкавата спытаў ён.

— Навошта прасіцца, — развяла яна рукой. — Можна

проста пажадаць. Некаму сказаць пра сваё жаданне. Ад цябе не адмахнуцца. Ты ж як-ніяк першаадкрывальнік.

— Я? — шчыра здзівіўся Віктар.

— Ты.

— Ну, ведаеш. Адкуль ты ўзяла?

— Усе так гавораць. Нават Лузько.

— Ну калі і Лузько гаворыць, то... можа быць.

— Смяешся?

— Вядома.

— Хіба не ты? А хто ж? Круглоў, можа?

— І не Круглоў... — і, заўважыўшы, што яна прыкметна пачынае раздражняцца, сказаў са спакойнай разважлівасцю: — Мне здаецца, Тамара, што ніхто не ведае, хто ж першаадкрывальнік. Нельга выдзеліць каго-небудзь аднаго. Уяўляеш? Ну, сама падумаі... Хто першаадкрывальнік? Ці той вучоны, які першым сказаў, што на Палессі павінна быць нафта, ці той геофізік, які апісаў структуру, ці той жа Круглоў, які захацеў разведць Зусёўскую, ці той майстар, які ў гэты час бурыв свідравіну? Хто ж першаадкрывальнік? Усе. Так што, як бачыш, я ў цябе фактычна і ніякі не першаадкрывальнік.

— Але ж і ты сярод іх.

— Крыху.

— Значыцца?

— Не, Томачка, я прасіцца не буду. Не той выпадак. А потым... Ведаеш, я наогул пра гэта не думаў. Ды і навошта? Гэта той выпадак, калі за чалавека павінны падумаць другія. Каму, так сказаць, паложана.

— Цікавы ты чалавек. Нічога табе не трэба. Ні навука, ні трэст. Табе ўсё роўна, як і дзе будзе жыць твая жонка, дачка... Жывеш так, нібы не адзін раз збіраешся жыць.

— Іменна таму, што я жыву адзін толькі раз, я і хачу сваё жыццё пра жыць па-сапраўднаму. Па-свойму. Не паўтараць чужое, — сказаў даволі рэзка Віктар.

— Між іншым, — у голасе Тамары з'явілася таксама непахісная цвёрдасць, — між іншым, я таксама хачу пра жыць сваё жыццё. І не ў гэтай глухамані. Мне абрыдлі гэтыя бадзянні... Я згодна жыць так, як ты хочаш. Але каб я бачыла, што так жывуць усе. Ты прыглядзіся, як жывуць гэтыя твае шукальнікі... Сябе не забываюць. А чаму мы павінны быць лепшымі за іх? Чаму? І наогул, чаму ты хочаш, каб я жыла так, як ты? А чаму ты не хо-

чаш жыць так, як хачу я? — і раптам зусім печакапа для Віктара спытала: — Ты мяне кахаш?

— Ты сама добра ведаеш.

— А калі кахаш, то пойдзеш да свайго кіраўніцтва і пагаворыш наконт трэста. І не цягні. А то лепшыя месцы захопяць. Кажуць, адсюль просяцца людзі.

— Тамара, а ты мяне кахаш?

— Пакуль не ведаю, — і яна пільна паглядзела на яго. — Не ведаю. А потым — хіба табе не ўсё роўна?

— Не.

— Не верыцца пешта. Бо тады ты жыў бы зусім інакш.

— Паслухай, Тамара. Я табе растлумачу.

— Мне жыццё трэба, а не твае тлумачэнні.

— Ды паслухай жа!

— Слухаю.

— Між іншым, Томачка, у нас з табой ёсць нейкія абавязкі перад жыццём, ухіляцца ад якіх...

— А я не ўхіляюся. Я працавала і буду працаваць. Дзеля грамадства, між іншым. Хачу вырасціць разумнай дачку. Дзеля грамадства таксама. Дагаджаю мужу, які таксама працуе для грамадства. Згодна рабіць усё, толькі не ў гэтай глухамані... — Яна прыкметна распалялася, але яе стапу не тое што не заўважыў Віктар, ён на які момант раззлаваўся на жонку, і яму сапраўды ўсё роўна было тады, які ў яе там пастрой.

— Ты хаця разумеш, што гаворыш?

— Разумею. І табе тлумачыла. Ды, здаецца, дарэмна... — яна перадыхнула і сказала амаль спакойна: — Я табе неяк гаварыла, што мы ніколі не зразумеем адзін аднаго. Так яно і ёсць.

— Гаворыш глупства!

— Вядома, я заўсёды гавару толькі глупства... Што ж, шукай сабе другую, якая не будзе гаварыць табе глупства, — і яна пачала збіраць рэчы.

— Што ты робіш?

— Што бачыш.

— А ты ведаеш, што калі я жыву, калі пешта раблю ў гэтым жыцці, дык толькі таму, што ты ў мяне. Не магу без цябе...

— Пражывеш і без мяне. Знойдзеш якую Зарыну.

— Я не магу без цябе. Чэсна.

— І тут ён толькі пра сябе, толькі пра сябе.

— Тамара!

— І заўсёды так. Што ж, жыві, як хочаш, шукальнік!

— А чаму я для цябе, а не ты для мяне? — страціў усялякую вытрымку Віктар.

— Таму, што ты мяне кахаш.

— Ну, ведаш!

— Што?

— Гэта ўжо сапраўды эгаізм. Дзеся сваіх інтарэсаў ты гатова назбавіць мяне ўсяго, — і работы, і будучыні, усяго таго, без чаго я не я. А калі так... то куды хочаш. Не трымаю!

— Ха! Ён думае, што зможа мяне ўтрымаць.

— Услед не пабягу.

— Вядома. Ты проста не дарос, каб пабегчы ўслед за каханай жапчынай.

І яна пайшла ў спальню.

Ён доўга моўчкі сядзеў ля стала. А потым, адсунуўшы далей ад сябе талеркі з педаседзенай вячэрай, шклянку кавы, да якой так і не дакрапуўся, і, палажыўшы галаву на рукі, задрамаў. Недзе пад раніцу прачнуўся, размяў самлелую спіну, рукі, пастаяў ля ложка, на якім спала Раечка, абдымаючы падушку, і ціха, каб нікога не разбудзіць, выйшаў.

А калі вярнуўся з работы вечарам, то і жонкі, і дачкі дома не было.

Ён не стаў іх шукаць. А як упаў ніц на канапу, так і праляжаў усю ноч у пейкім цяжкім здрапцвенні, не заснуўшы ні на адну хвіліну.

Да ўсяго ў жыцці ў яго раптам з'явілася глухая зацятая абьякавасць, і толькі, калі заставаўся адзін, вось як цяпер на машыне, усё пакутлівей успамінаў дачку, жонку, думаў пра іх з усё большым усведамленнем свае віны.

Круглова ў кабінце не аказалася. Сказалі, што ён у дырэктара. У прыёмнай сядзеў Дзятлаў.

— А ты чаго тут? — парукаўся з ім Віктар.

— Ды вось выклікалі.

— Мяне таксама. Зойдзем разам?

— Там Лузько. Прасілі пачакаць.

— Тады пакурым, — сеў побач з Дзятлавым. — Нам няма куды сцяпацца...

Пасля таго як адкрылі нафту, Лузько колькі дзён хадзіў з заявай у кішэні, не адважваўся аддаць яе дырэктару: чакаў, пакуль крыху ўляжацца шуміха. А то падумаюць, што спецыяльна ўцякае, маўляў, шукаў, шукаў нафту і нічога не знайшоў, вось і сорамна людзей з-за свае такой бездапаможнасці. У той жа час яму з кожным днём усё цяжэй і цяжэй было заставацца ў канторы: пра яго не гаварылі ні на радыё, ні на тэлебачанні, пра яго не пісалі ў газетах, нібы ён і не працаваў тут, не быў адным з першых шукальнікаў нафты. Яму часам здавалася, што перастаюць заўважаць яго наогул, нават хто-ніхто ўжо і не вітаецца, сустраўшыся ў калідоры. А калі так, то ён цяпер абавязкова звольніцца, вось толькі сцакае колькі дзён і падасць заяву...

Аднойчы раніцай яго паклікалі ў кабінет дырэктара. Чокап выйшаў з-за стала яму насустрач, потым запрасіў садзіцца, прапанаваў закурыць.

«Відаць, прызначылі ўпраўляючым трэста, што такі вясёлы», — падумаў пра Чокана Лузько.

— Ну як жыццё? — быў вельмі ўважлівы і цікаўны Чокап. — Як жонка? Навука твая як?

— Ды нічога. Дзякую. А ў вас як?

— Навіч у нас многа. Вось арганізуецца разведаны трэст. Многа навіч.

— Хто ж узначаліць яго? Вы?

— Не... Хутчэй за ўсё буду намеснікам. А пакуль даручана падбіраць кадры, — ён падняў тэлефонную трубку, набраў пумар. — Мікалай Міхайлавіч? Тут прыходзяць людзі, так што...

Зайшоў Круглоў. Ён у апошнія дні, здавалася, аж намаладзеў. Пасвятлеў тварам, у рухах з'явілася больші рашучасці, упэўненасці. Ён сеў, кінуў Чокану, каб гаварыў той.

— Вось што, дарагі Баціслаў Адамавіч, — Чокап дэпытліва паглядзеў на Лузько. — Вы ў нас працуеце больш дзесяці год. Добра ведаеце Палессе, ведаеце нашых людзей. Хутка станеце кандыдатам навук. Як вы лічыце, калі мы вас прапануем загадчыкам геалагічнага аддзела будучага трэста. І вопыт, і веды... Мы вось з Мікалаем Міхайлавічам гаварылі з Мінскам. Там не пярэчаць. Што вы нам скажаце?

— Я, відаць, пагаджуся... — нават крыху разгубіўся ад такой прапановы Лузько. — Але мне б параіцца з

жонкай... Але, відаць, я згаджуся. Так сказаць, з радасцю... Мне будзе прыемна і карысна папрацаваць пад непасрэдным кіраўніцтвам Мікалая Міхайлавіча. Адным словам, я ўдзячны вам, так што, — капчаткова забытаўся ў словах...

— Лічы, дарагі, што табе павязло, — сказаў яму дружалюбна Чокан.

— Я вельмі дзякую, вельмі дзякую, — падняўся Лузько. — Можна ісці? — ён бегаў сваімі хуткімі вочкамі то з дырэктара на галоўнага геолога, то з галоўнага на дырэктара.

— У вас тэрміновае што? — спытаў Круглоў.

— Ды не, Мікалай Міхайлавіч.

— Тады пасядзіце. Вам, як будучаму загадчыку аддзела, не лішнім будзе папрысутнічаць, — і сказаў Чокану: — Буткевіч у прыёмнай.

— А што ж прапануем яму? — спытаў у Круглова Чокан.

— А калі мы прызначым яго галоўным геологам канторы тут, у Прыпяцку? Работа самастойная. Працуй, праяўляй ініцыятыву.

— А не малады? — запырэчыў Чокан. — Кіраваць такім калектывам... А ён гарачы яшчэ. Супакоіцца б яму крыху. А то...

— Вытрымкі ў яго сапраўды не хапае, — пагадзіўся з дырэктарам і Круглоў. — Хаця геолог ён сапраўдны...

— Не пярэчу, — сказаў Чокан. — Але я ўстрымаўся б ад яго прызначэння на самастойную работу. Гэта ад яго не ўцячэ. А пакуль не пашкодзіла б яму крыху набрацца вопыту... Даручым адказны ўчастак, а раптам не пацягне. Сапсуем біяграфію маладому чалавеку. Ні яму, ні нам гэта не трэба.

— І такое можа быць, — усміхнуўся Круглоў. Здавалася, што яму абсалютна ўсё роўна, кім будзе працаваць Буткевіч. Але калі Круглову, можа, і сапраўды было ўсё роўна, то гэта не было ўсё роўна Лузько, як будучаму загадчыку геалагічнага аддзела трэста. Ён быў упэўнены, што калі Буткевіча прызначаць галоўным геологам Прыпяцкай канторы, то ён, Буткевіч, абавязкова вернецца на Быкаўскую і, чаго добрага, знойдзе пафту, знойдзе там, дзе яе дзесяць год шукаў і не знайшоў ён, Лузько. А таму ён быў цяпер зацікаўлены ў тым, каб Буткевіч атры-

маў такую пасаду, дзе б ён максімальна быў пазбаўлены самастойнасці, увесь час быў пад кантролем.

— Можна мне, — сціпла сказаў Лузько. — Гэта сапраўды так, што Буткевіч чалавек гарачы. І яму карысна было б папрацаваць ну, напрыклад, геалагам у аддзеле трэста. Набраўся б вопыту, а потым...

— А гэта думка, — адразу зразумеў Лузько дырэктар.

— А ці пойдзе? — усміхнуўся Круглоў. — Мне здаецца, ён да канцылярскай работы не вельмі...

— Дадзім кватэру, абжывецца, супакоіцца, — упэўнена сказаў Чокан. — Так яму і прапануем.

Буткевіч болей чым абьякава аднёсся да прапановы працаваць у трэсце. Не адмовіўся і не пагадзіўся.

— Нешта не бачу энтузіязму, дарагі мой, — шчыра здзівіўся Чокан. — Вас і кватэра не радуе.

— Не радуе, — прызнаўся Віктар.

— Прабачце, а чаму ў вас такі пастрой? — спытаў Круглоў.

— У вас там нешта ў сям'і? — спачувальна пацікавіўся Чокан.

— Гэта да справы не адносіцца, — адрэзаў Віктар.

— Можна, вы ў нас наогул не жадаеце працаваць? — заперваваўся Чокан.

— Не ведаю, — сказаў Віктар. — Там, дзе вы працаваеце, не вельмі. А можа, і буду. Пабачу. Хутчэй за ўсё — не. Я, пэўна, застаўся б у вас, каб вы мне даручылі даразведаць Быкаўскую структуру. Нават самым-самым радавым геалагам тады б застаўся.

— Дзівак! — засмяўся Чокан. — Ды туды цяпер ніхто і не паедзе. Ні рабочы, ні майстар. Кругом столькі новых свідравін, перспектыўных свідравін. Адкрыцці, прэміі. А там? Выпрабоўваць былыя свідравіны? Хто гэта захоча сядзець на тарыфнай стаўцы.

— Я сам падбяру брыгаду, — запэўніў Віктар.

— Там дзесяць год шукалі, столькі сродкаў з'елі... Я лічу, што ляма ніякага сэнсу вяртацца туды, калі столькі другіх сапраўды перспектыўных структур. Я абсалютна супраць, — і Чокан паглядзеў на Круглова, відаць, чакаючы ад яго падтрымкі.

— Вельмі правільна гаворыць Андрэй Сямёнавіч, — уставіў сваё і Лузько. — Сапраўды, колькі можна? Дзесяць год шукалі. Усяк спрабавалі. І нічога. Калі на Зуеў-

скай яна ёсць, дык знайшлася. Канешне, пяма піякага сэксу вяртацца на Быкаўскую.

— На што вы разлічваеце, Віктар Аляксандравіч? — спытаў галоўны геалаг.

— Улічыць вошыт Зусёўскай, пу і, сыходзячы з мясцовых умоў, — адказаў Віктар.

— Мая такая думка, — Круглоў змерыў позіркам Чокана, Лузько. — Многа таямніц нам пакінула Быкаўская. Мы не маем права адмахнуцца ад іх. Тым больш што павых свідравін бурыць не будзем, так што і сродкі трэба не вельмі вялікія. А калі і прабурым адну-дзве, дык таксама нічога страшнага. Я думаю, Андрэй Сямёнавіч, можна задаволіць просьбу Буткевіча.

— Дзякую, можна ісці? — падняўся Віктар.

— Можна, можна, — неяк адкрыта спачувальна глядзеў Чокан на Віктара, — хай зойдзе Дзятлаў, калі ён там...

Дырэктар канторы, незадаволены падатлівасцю Круглова, яго ўступкай Буткевічу, адразу ж, як толькі Дзятлаў зайшоў, пачаў рашуча і цвёрда, каб было ясна ў першую чаргу самому Дзятлаву, што яго рашэнне канчатковае і мяняць яго ён не дазволіць нікому.

— Практыка паказала, таварыш Дзятлаў Пётр Аляксеевіч, што ў нашых умовах газавы каратаж мае вялікае значэнне. Прыята рашэнне значна пашырыць яго і ўзмацніць. Да нас прыедзе некалькі інжынераў з вышэйшай адукацыяй. Прыбудзе новая тэхніка. Багата тэхнікі. Адказнасць кіраўніка газавога каратажа ўзрасце ў значнай ступені, і таму...

— Я заўсёды адчуваў гэту, так сказаць, адказнасць, — уставіў Дзятлаў.

— І таму, — працягваў Чокан, — нас не зразумеюць, калі гэту пасаду будзе займаць чалавек з сярэдняй адукацыяй. Вы малады і таленавіты чалавек. І проста несправядліва будзе, калі вы застацеся без вышэйшай адукацыі. Мы тут з Мікалаем Міхайлавічам раіліся, як вам дапамагчы. Калі б вы былі не сямейны чалавек, мы вас накіравалі б у інстытут. Стыпендыю далі б... А так... Вам трэба вучыцца завочна. Мы вырашылі даць вам магчымасць падабраць сабе такую работу, якая дазволіла б вам вучыцца...

Круглоў заўважыў, як захваляваўся Дзятлаў, як пачаў часцей дыхаць, як ён парываўся нешта сказаць і

ўсё стрымліваўся, счакаў, пакуль усё скажа Чокан, і сам пачаў падкрэслена дружалюбна і спагадліва:

— Вы зразумеіце, Пётр Аляксеевіч, мы жадаем вам толькі лепшага. Мы не хочам, каб само жыццё выкінула вас за борт... Трэба вучыцца. Узначальце, напрыклад, лабараторыю і вучыцеся. Разведка пашыраецца, у будучым спатрэбіцца вельмі многа спецыялістаў, так што яшчэ і прапрацуецеся і накіруецеся. У вас яшчэ ўсё наперадзе, Пётр Аляксеевіч.

— Тым больш што вы не з тых, хто трымаецца за месца, — уеў яго Чокан.

Дзятлаў неяк разгублена глянуў на Круглова, потым на Лузько, рэзка махнуў рукой і ледзь не выбег з кабінета.

Буткевіч выйшаў з канторы. Спыніўся, задумаўся, куды б падацца. Хіба ўзяць ды з'ездзіць на Быкаўскую, усё роўна пакуль рабіць нечага, паглядзець, як і што там. А па дарозе заглянуць у Бабры да Дымка, пагаварыць наконт кватэры, — не ездзіць жа з-пад Зуева на Быкаўскую. Так ён і вырашыў.

Не паспеў дайсці і да аўтобуса на прыпынку, як яго нагналі Іван Дымок і Кіга. Абое былі ў повенскіх гарнітурах, пад гальштукі, як жаніхі.

— А мы вас у канторы шукалі, — сказаў Кіга.

— Што тэрміновае? — спыніўся Віктар.

— Дык як, Віктар Аляксандравіч? — спытаў Іван. — Хто выйграў, хто прайграў? Хаця яшчэ да года крыху і не хапае...

— А-а, — успомніў Віктар, як ён некалі пабіўся з Іванам аб заклад. — Будзем лічыць, што ты выйграў. Віншую!

— Віншаваннем не абыдзецеся, Віктар Аляксандравіч, — засмяяўся Кіга.

— Што хочаце?

— Віктар Аляксандравіч, да вас будзе адна просьба, — пачаў Іван. — Цяпер якраз набіраюць у вучылішча нафтавікоў у Зуеве. Накіруйце Кігу...

— А ты? — спытаў Віктар у Івана.

— А я... Я буду паступаць вучыцца на аддзяленне журналістыкі.

— Прызначне?

— Не ведаю... Памятаеце, Віктар Аляксандравіч, як вы на рыбалцы расказвалі пра геалогію. А я ляжаў, глядзеў на неба, слухаў вас і думаў, як бы пра ўсё гэта напісаць... І такое часта са мной, так што...

— Та-ак, добра, — і звярнуўся да Кігі: — А вы чаму ж у вучылішча, а не на філосафа якога?

— Рабочаму класу таксама трэба філосафы, — засмяўся Кіга. — А калі гаварыць сур'ёзна, дык вучыцца няма калі. У маім жыцці, Віктар Аляксандравіч, пачынаецца светлая паласа. Пакуль з'явілася яна, а потым, відаць, будзе і сям'я. Сям'ю трэба карміць, так што не да філасофіі, Віктар Аляксандравіч. А вузь і яна стаіць, чакае, паглядвае строга, — і ён паказаў на дзяўчыну ў зыркай хустачцы, у блакітным плашчыку, што стаяла крыху воддаль, праз вуліцу, ля аўтобусага прыпытку, глядзела на іх і смяялася шырокай, рэдказубай шчаслівай усмешкай.

Віктар пазнаў Зарыну. Адчуў, як нейкі балючы сум праняў яго.

— Дарэчы, Віктар Аляксандравіч, — папрасіў Кіга. — Будзеце пісаць накіраванне, дык не пішыце Кіга. Маё сапраўднае прозвішча Кірылаў. Кірылаў Генадзь Андрэвіч. Скарочана — Кіга.

— Спачатку Тамара думала паехаць у Зусеў ці ў Гомель, спыніцца ў якой-небудзь гасцініцы, знайсці работу, а потым і кватэру. Ехаць да сваіх бацькоў спачатку яна не планавала, бо не хацела іх трывожыць, а галоўнае, не хацела быць перад імі вінаватай дачкой, якая ў свой час іх не паслухалася і вось засталася ні з чым. Але ў самы апошні момант усе планы пераблыталіся. Па-першае, яе вельмі ўразіла тое, што ў гасцініцы не было месцаў, праўда, ёй, паколькі яна была з малой, зусім не адмовілі, прапанавалі перапачаваць на раскладушцы ў калідоры... А па-другое, яна падумала, што Віктар адразу ж кінецца ўслед за імі і, знайшоўшы іх у гасцініцы, ды яшчэ ў калідоры на раскладушцы, забярэ з сабой, а ў яе, адчувала, не хоціць сілы адмовіцца. З гасцініцы Тамара паехала на чыгуначны вакзал... Хацела спыніцца ў пакоі для маці і дзіцяці, але ў яе не было транзітнага білета і яе туды не пусцілі. Да цягніка на Сімферопаль заставалася не болей гадзіны, і яна паспяшыла ў білетную касу, хутка

знайшоўшы апраўданне свайму ўчынку — ёй некуды ж трэба ехаць, а галоўнае, яна яшчэ дома сказала Раечцы, што паседуць да дзеда...

Ні Даніла Феафілавіч, ні Аксана Андрэеўна і не падзравалі, што прывяло іх дачку дамоў.

— А мне дык учора і сон прыспіўся, — распавядала Аксана Андрэеўна. — Нібы ўцякла з запарка вавёрка і бегае ў нас па пакоі. Яе ў горадзе шукаюць, і міліцыя, і піянеры, а яна села мне на плячо ды і кажа: «Нікому, цётка, не кажы, што я тут...» Прачпулася і кажу старому — дачка прыедзе. А ён не верыць... Ці, можа, што ў вас там здарылася? — пачакана спытала Аксана Андрэеўна. Але адчувалася, што гэтае пытанне турбавала яе з самага пачатку, як толькі ступіла на парог дачка.

— Ды нічога, усё нармальна, — адказала Тамара.

— Тата нафту знайшоў, а мама не хацела, каб ён яе шукаў, і лаяла тату, — выдавала маці Раечка. — Дык мы ўзялі і паехалі.

Старая цяпер з адкрытай падазронасцю паглядзела на дачку.

— Ды знайшоў жа нафту, — сказала Тамара з пачаканай для сябе гордасцю за мужа. — Ну, капешце, ня-мала гаварылі пра яе, нават спрачаліся, — засмяялася. — У Віктара наогул цяпер вельмі багата работы, суткамі на буравых... Кватэры няма, ды і невядома, калі і дзе яна будзе — у Зуеве ці ў Прыпяцку, так што і на работу не ведася, дзе ўладкавацца.

— А тата нас не любіць, — з дзіцячай непасрэднасцю шчыравала Раечка.

— Ды наш тата такі: то любіць, то не любіць. Калі ты, Раечка, маму слухася, то тата нас любіць, — смяялася Тамара, напраўляючы банцік на галоўцы ў малой.

— А я чытаў у газеце пра беларускую нафту, там і пра Віктара пісалі, — сказаў Даніла Феафілавіч толькі для таго, каб завесці гаворку пра другое, адчуўшы, што дачка пачага не кажа і не хоча казаць.

— У якой газеце? — ажывілася Тамара.

— У «Известиях». Там і фотаздымак быў. Буравая і людзі ля яе...

— А я прагледзела... Вы пакажыце, тата, газету. Пойдзем, Раечка, нам дзед газету пакажа, — яна ўзяла яе за руку і павяла ўслед за старым у другі пакой. — Там і пра нашага тату напісана...

Тамара так нічога і не расказала бацькам. Але яны, а болей — маці, ці пра нешта здагадаліся самі, ці пра што распыталі ў малоі, толькі занадта часта заводзіла гаворку пра яе жыццё з Віктарам, і кожны раз Тамара адказвала аднолькава, што ў іх усё, усё нармальна, лепей і не трэба. Стары маўчаў, толькі пыхкаў папяросай, а Аксана Андрэўна ўздыхала, гледзячы на дачку з адкрытым спачуваннем. Хутка гэта пачало раздражняць Тамару, раздражняць такімі частымі напамінкамі пра мужа, пра якога яна думала ўсё больш і больш, напамінкамі пра іх адносіны, у якіх яна і сама пакуль ніяк не разбярэцца. Яна ўсё часцей успамінала апошні год свайго жыцця з Віктарам, і іх жыццё ў параўнанні з яе цяперашнім, хай сабе і бесклапотным, але нейкім пустым, было, аказваецца, такім цікавым, такім змястоўным. Яна пачыпала разумець, што мінулы год не прайшоў для яе бяследна, што ў яе разуменні жыцця адбыліся нейкія істотныя зрухі, аб якіх яна і не падазрвала там і якія толькі цяпер тут пачыпала ўсведамляць. Яна была ўпэўнена, калі ехала да бацькоў, што тут пацячэ яе жыццё паладжапа і прывычна, як і некалі, але хутка, літаральна праз некалькі дзён, зразумела, што яна ўжо не можа так жыць, як жыла раней, што ёй тут нечага не хапае. А без гэтага «нечага» пават нецікава жыць... Яна толькі цяпер, калі падумалася пакінуць Віктара, адчула, якое месца ў яе жыцці ён займае...

Праз колькі дзён Тамара сказала бацькам, што едзе назад, а Раечку пакіне ў іх, пакуль яны там не атрымаюць кватэру...

...Іх домік у пасёлку стаяў замкнёны — у ім ніхто не жыў.

У Прыпяцку Тамара даведалася, што Віктар цяпер на кватэры ў Бабрах...

Віктара захапіла работа...

Цяпер яму было не так адзінока, меней сумаваў па жонцы. Наступіла разважлівая яспасць. Праўда, было крыўдна на Тамару, што яна так і не зразумела яго. Ну і цяхай кідае, едзе шукаць лепшага, услед ніхто не пабяжыць... Ён хацеў, каб яна сама вярнулася, бо гэта было б яго перамогай: яна не зможа вярнуцца такой, якой была, яна зможа вярнуцца хоць крышачку, але ін-

шай... Адным словам, ён не стаў яе шукаць, не стаў пісаць, званіць... Ён ведаў сваю жонку і не памыляўся, калі лічыў, што іменна такая барацьба за яе будзе самай дзейспай...

Ён жыў сваёй працай і чаканнем...

І ў яго надоўга хапіла б і характару і вытрымкі, каб раптам не выклікалі ў гарвыканком па ордэр на кватэру. Без жончынага пашпарта ордэр выдаць адмовіліся. І гэтая акалічнасць вельмі абрадавала Віктара: цяпер у яго была прычына шукаць жонку.

Ён не ведаў, дзе яна, але быў перакапапы, што паехала да сваіх бацькоў, — куды ж яна магла яшчэ паехаць? Але перад тым, як узяць білет на самалёт і паляцець да яе, вырашыў заехаць у сваю вёску, а раптам яна там. Ён жа не раз прапапоўваў ёй пажыць у вёсцы.

— Адзін? — сустрэла яго маці. — А чаго ж сваіх не вёз, хай бы тут Раечка набегала. Сама цёпла стала.

— Я і не думаў ехаць, мама, — хлусіў Віктар. — Проста педалёка давялося быць, дык заехаў... А Ліда ў вас? — хацеў перамяпіць тэму гаворкі.

— Ну як там твае? — нібы і не чула яго пытання Кацярына Васільеўна.

— Ды нічога. Вось кватэру даюць. А што ў вас тут новага?

— Бачыла Шкварпічыху, плакала, ім таксама далі кватэру. Пераязджаць не хоча...

— Нічога, пажыве ў горадзе, назад не захоча, — сказаў Віктар. — Ні пра дровы клопатаў, ні пра ваду...

— Яно-то так, але... — раптам спахапілася старая. — Ой, што ж гэта я гавару, гавару, а ты, можа, есці хочаш?

— Дзякую, пакуль не хочу. Можа — потым.

Віктар пайшоў у сад. За хлевам, у зацішку на сонейку, на раскладушцы ляжала Ліда. Побач стаяла каляска ў чырвоную зыркую клетку — імпартная, — з малым. Ліда драмала, з рук на дол выпала кніга, якую яна чытала. Віктар хацеў паправіць па калясцы карункавую занавеску. Ад яго неасцярожных, відаць, рухаў сястра прагнулася.

— А-а, гэта ты? — села.

У мажнай ленай жанчыне, пад якой, здавалася, ледзь ліпела кволая раскладушка, цяжка было пазнаць цыбатую, хударлява-танклявую дзяўчынку, якой яна была яшчэ зусім нядаўна.

— Ды я, — узяў пасечанае бярозавае паленца, якое, як і памятае, заўсёды валялася ў садзе, паставіў яго тырчма, сеў. — Ну, як малое?

— Ды пічога, толькі спіць багата. Можна, ад таго, што на свежым паветры, ці што... Паесць і спіць... — яна смачна пазяхнула. — Я таксама ўвесь час спаць хачу: поччу часта прачынаешся. Ну, як там у цябе? Кватэру даюць?

— Даюць.

— Дзе?

— У Прыпяцку...

— А чаго ж ты ў Гомель не захацеў? Там, кажуць, і кватэры лепшыя. Мой прыезджаў, казаў, дом глядзеў. Хутка здадуць. Падлога паркетная. Паркетная лепш, чым такая... А ў Прыпяцку што? Тут паркету ніколі не дачакаешся.

— Канешне, — падняўся Віктар.

У гэты ж дзень першым аўтобусам ён выехаў у Прыпяцк. Круглова застаў яшчэ ў канторы. Той не прячыў, каб ён з'ездзіў па сям'ю. Узяўшы білет на самалёт, ён на таксі паспяшыў у Бабры, каб пераадзецца, захапіць свой дарожны партфель.

У пакойчыку, у якім ён жыў, на ложку адначывала Тамара. Сярод пакоя стаяў знаёмы чамада.

— Прывітанне! — сказаў Віктар так, нібы расстаўся з жонкай сёння раніцай і паміж імі не было ніякай сваркі. — Твой пашпарт ў цябе?

— У мяне. А навошта? — яна глядзела на яго і не магла зразумець, адкуль у яго гэты хай сабе і знешні спакой, гэта вытрымка.

— Ордэр на кватэру без твайго пашпарта не даюць, не вераць, што ты ў мяне ёсць.

— Ну, што яшчэ? — прысеў Віктар на табурэтку. Балела паяспіца і нылі рукі: за дзень давядося перарабіць нямала. Перамылі ўсе вокны, — а мыць шывкі, заляпаныя фарбай і цэментам, не так і лёгка было, — расставілі мэблю, разабралі і працерлі кнігі. І калі здавалася што ўсё зроблена, Тамара абавязкова знаходзіла яшчэ якую-небудзь работу. Недзе пасля абеду Віктар толькі прылёг на канапу адначыць, як жонка раптам выявіла, што ў ваннай падлога месцамі заляпана цэментным раствором і што яё лепей пачысціць зараз, бо калі не зрабіць гэтага цяпер, дык яна і застаецца такой падоўга.

І Віктар, стоячы на каленях, сашкрабаў цэмент старым тапорыкам.

— Стаміўся? — падышла Тамара.

— Яно б нічога, каб не ехаць на буравую...

— А абавязкова?

Ён прамаўчаў. За апошні год, асабліва пасля яе ўцёкаў ад яго, нешта неадольнае з'явілася паміж імі. Віктар гэта адчуваў вельмі добра. Ці ёсць такое адчуванне ў яе, не ведаў, але думаў, нават быў упэўнен, што ёсць, а цяпер, калі стараецца паказаць сваю любасць і ўвагу да яго, дык мо проста стараецца пераадолець сябе, пераадолець тую адчужанасць паміж імі, якую яна, можа, адчувае яшчэ вастрэй за мужа.

— А можа, і не абавязкова? — паўтарыла яна сваё пытанне. — Стаміўся ж... І пагогул, пабылі б дома...

— Абавязкова, Тамара Дапілаўна, — падняўся ён і, убачыўшы, як засмуціў яе яго ледзь не афіцыйны зварот, сказаў больш лагодна: — Абавязкова трэба быць. Выпрабаванне на Быкаўскай памячаецца. Мне здаецца, там павінна быць пафта, хаця за колькі год яе там і не зпайшлі.

— Ясна, — весялей глянула на мужа.

«Што ёй ясна?» — падумаў і сказаў:

— Так што мне проста неабходна ехаць. А тут ты як-небудзь і сама ўжо справішся...

— Ды спраўлюся, — пастаяла яна задумліва, а потым неяк нясмела спытала: — Віктар, а мне можна з табой?

— На буравую?

— Я хачу паглядзець, як там у цябе будзе.

— У кватэры яшчэ такі вэрхал...

— Паспеецца, — здавалася, яе не вельмі турбавала тое, што не ўсё зроблена ў кватэры. — Ці, можа, сельга?

— І чаму табе раптам захацелася?.. — не разумеў ён яе.

— Чаму — раптам? — села на канапу, апусціла рукі на калені. Нібы пакрыўдзілася. Ён памкнуўся быў сесці побач, прыхінуць яе да сябе, але толькі сказаў:

— Падзем, калі хочаш...

На буравую прыехалі над вечар. Там ужо бригада Шкварніка рыхтавалася да выпрабавання свідравіны. Меркавалася, што яно надоўга не зацягнецца, і таму тут не было ні вагончыкаў для рабочых, ні бытоўкі, стаяла палатка, пара будацоў з голля і сена і лятучка — крытая

машына з рацыяй. У гэтай лятучцы жыў сам Шкварнік. Воддаль стаяла машына газакаратажнікаў.

— Ну, як тут? — спытаў Віктар у Шкварніка.

— Прастралялі, — адказаў той. — Стаім на прамыўцы. Пад рапіцу пачпём... Так што лепей пад'ехаць пад рапіцу. А то тут пачаваць...

— Нічога. Запачуем? — паглядзеў Віктар на жонку.

— Нават цікава, — яна пібы і абрадавалася.

— Можна ў маёй машыне, — дазволіў Шкварнік.

— Лепей у будапе на сене, — папрасілася Тамара і засаромелася. — Я яшчэ ніколі не пачавала ў полі.

— Можна і там...

— А што тут газакаратажнікі робяць? — пацікавіўся Віктар.

— Яшчэ з рапіцы прыехаў Дзятлаў. Мне падалося, крыху таго, пад мухай. Спаў пад бярозамі. А цяпер з хлопцамі пайшоў па грыбы... Ты, Аляксандравіч, з ім пагавары, — папрасіў Шкварнік. — Каб ён не вельмі. А то добры хлопец і прападзе.

А ўвечары, калі ўсе кагалам сабраліся ля вогнішча і слі гарачыя адвараныя баравічкі, Дзятлаў падсеў да Віктара і, смачна аблізваючы свае тонкія губы, спытаў:

— Ну як расцэпываеш апошнія падзеі, Аляксандравіч?

— Міжнародныя? — не падымаў вачэй ад талеркі Віктар.

— Што трэст арганізавалі. Як там партфелікі падзялілі?..

— Апіяк... — усміхнуўся Віктар. — Мяне цікавіць толькі нафта. Гэта наогул. А ў даным выпадку вось гэтыя баравічкі...

— Ну — няхай мяне абышлі, — абураўся Дзятлаў. — Няхай я пешка. Можна, і сапраўды трэба ўзмацніць газавы каратаж, дык узялі чалавека з вышэйшай адукацыяй. А я што? З сярэдняй адукацыяй. Іх, капешце, не цікавіць, якая ў мяне галава. А ты? Чаму цябе абышлі? Гэтаму дурню Лузько далі партфелік, а табе? Не ведаеш? А я ведаю... Таму што і ты і я проста шарошкі. Самыя звычайныя шарошкі. Тыя, што на долаце. Усё жыццё круцімся, крышым пароду... А за памі сунецца ўвесь буравы снарад. Па гатовенькаму. Ступяцца шарошкі, замецяць новымі, а старыя — на металалом, на сметнік, як мяне, ды і цябе. Усю славу сабе, усе пасады сабе, а

мы толькі шарошкі... Круцімся, пакуль зубы ёсць...
— Ты што, Пятро, славы захацеў? — засмяўся Віктар.

— Не славы, а справядлівасці.

— А ў чым, па-твойму, гэтая справядлівасць?

— Каб кожнаму тое, што заслужыў... Вось ты... З галавой, першы геалаг, можна сказаць. А ты тут, а не там... Чаму?

— Вось таму, дарагі Пётр Аляксеевіч, што першы, як ты кажаш, то я і тут.

— Ну давай, давай, Аляксандравіч, паразважай, паразважай пра прызвание і наогул... Перад сном яно і падрэнна лекцыю паслухаць, первовую сістэму супакойвае...

— Лекцыі не будзе, — Віктар паставіў міску, падняўся, усміхнуўся. — Пайшлі, я пастараюся супакойць тваю первовую сістэму.

Яны пайшлі ад буравой па дарозе, па край лесу, дзе пачыналася поле аж да самага небасхілу. Тамара таксама была з мужам. Віктар доўга ўглядаўся ўдалачынь, потым сказаў:

— Бачыш? Палыхае. Вунь там... Бачыш? Ты ведаеш, што там за зарніца? Там палыхае факел, там па трубах пульсуе нафта, якую знайшлі мы з табой... То наша з табой зарніца. Вось тут і сэнс нашага жыцця і вышэйшая справядлівасць. Каб у кожнага чалавека была свая зарніца... Мы з табой, дарагі калега, шукальнікі... А ты мне пра нейкія пасады... А потым... Наша яшчэ ўсё паперадзе... Вось стаем старымі, тады завядзём сабе цёплыя кабінеты, каб было багата батарэй над прыгожымі драўлянымі рашоткамі. На падлозе мяккія дываны. Вокны абклеены — не дзьме. І абавязкова — электрычны чайнік... І будзем сядзець у мяккіх крэслах, пісаць справаздачы пра работу іншых, а жонкі нашы будуць пазваньваць, ці не забылі вышціць лекаства... А пакуль... І тут запалім з табой факел, а потым пойдзем далей... А за намі ўслед будуць калыхацца зарніцы... А мы будзем ісці і ісці...

— Прыгожа, але...

— Вось іменна, прыгожа, — не даў дагаварыць Дзятлаву Віктар. — Што ў параўнанні з ёй, гэтай прыгожосцю, пейкая там пасада?

— Аляксандра-а-ві-і-ч! — раптам пачуўся голас Шкварніка.

— Нас, здаецца, клічуць, — сказаў Віктар. І яны ўсе паспяшылі на буравую.

На буравой іх чакаў Лузько. Ён, як толькі заўважыў Віктара з жонкай, вылез з машыны і паспяшыў ім насустрэч, ветлівы, уважлівы. Адразу ж закідаў іх пытаннямі, хаця, было відаць, адказы яго нікольні і не цікавілі.

— Прывітанне! А вы тут... І ты? — падаў руку і Тамары. — Калі ж ты прыехала? Прыехала і носа не пакажаш. Зазналіся, дарагія мае, зазналіся. Заязджаў да вас на кватэру, пекалькі разоў заязджаў, зачынена. І наогул, вы жывяце там ці не? Суседзі казалі, што вас яшчэ ні разу і не бачылі. А як жа вас убачыш, калі вы тут удваіх. Яно, вядома, рамантыка... Ну, як тут?

— Ды ніяк... — сказаў Віктар. — Пакуль што ніяк.

— Яно заўсёды будзе ніяк, — упэўнена сказаў Лузько. — Час толькі згубіш...

— Будзе відаць...

— Але не будзем пра справу, — засмяўся рантам. — Я зусім не з-за гэтага прыехаў. Я прыехаў, каб цябе, Віктар, убачыць. І вельмі рады, што застаў вас абодвух. Я хату атрымаў, дык усе кажуць, што яна рассохнецца. Так што прыязджайце ў нядзелю на ўваходзіны. А можа, нават у суботу? А? Сходзім у тэатр. Там нейкі тэатр на гастроях. У мяне і перапачыце. Кватэра вялікая. Ну дык як, Віктар, Тамара? Магу машыну за вамі прыслаць.

— Калі нафту атрымаем, то прыедем, — паабяцаў Віктар.

— Бачоначак у падарунак, — сказала Тамара. — Нафты.

— Баюся, што тады не дачакаюся вас. Я тут, на гэтай Быкаўскай, дзесяць год прасядзеў, так што ведаю... Ды жарты жартачкамі, а вы павінны прыехаць. Нафту можна замяніць і капьяком, — і ён пачаў развітвацца. — Паеду, а то мой шафёр спяшаецца. У яго жонка ў род-доме, ці што...

Позна вечарам, калі ўсе, пагаманіўшыся ля вогнішча, разышліся хто на вахту, хто спаць, Віктар і Тамара, уладкаваўшыся ў будане, ляжалі і слухалі пачыныя галасы лесу. Было ціха, бо дызелі не працавалі — яшчэ не спускалі выпрабавальнік у свідравіну.

— А будзе нафта, Віктар, якую ты абяцаў Лузько? — у голасе Тамары не толькі зацікаўленасць, але і прыхапаная трывога.

— Павінна...

— Хаця б знайшлі яе. Уяўляю, які твар будзе ў гэтага Лузько.

У будапе цёмна і крыху душнавата. Тамара, пібы баялася чаго, цесна прыцікла да мужа і, здаецца, ужо драмала: у яе колькі разоў варухнулася рука, пібы шукала сабе ямчэйшага месца, — у жопкі, прыкмеціў, заўсёды было так, калі засынала.

Віктар упершыню сёння, асабліва пасля яе пытання пра пафту, з невядомай яму цяплынёй падумаў пра Тамару, падумаў, што яна зусім не такая, якой была яшчэ пятаўна, што нешта повае, пакуль што і не зразумелае яму, з'явілася ў яе, і што яму вельмі радасна будзе прывыкаць да гэтага повага...

Лузько прагнуўся. Сеў на ложку, звесіў ногі, крапаючыся пальцамі халаднаватага, крыху шурпатага, калі павозкаць пальцамі, паркету. Праз адчыненыя дзверы разглядаў залу, амаль пустую, з адзіным сталом пасярэдзіне і з певялічкай кніжнай паліцай паўз сцяну. Больш мэблі на залу і не хапіла, новай яшчэ не купілі, а з той, што была ў Прыпяцку, большую частку не ўзялі — не захачела Ліда везці старое ў новую кватэру. А што прывезлі, паставілі ў спальні і ў кабінце, як назвала жонка певялічкі пакой побач са спальняй. Лузько сядзеў і думаў: падымацца і збірацца на работу ці паляжаць крыху, тым болей што часу хапае. І ён зноў палез пад яшчэ не астылую утульную коўдру. Але паляжаць не давялося — зазваніў тэлефон. Лузько пачакаў, думаў — Ліда падыме трубку, але тая, відаць, была пачым занятая, і тады ён сам лена падышоў да тэлефона, незадаволена буркнуў:

— Лузько слухае.

Звапіў Ступіч з Мінска...

— Як жыццё? — цікавіўся той.

— Ды нічога, — не вельмі хацелася шчыраваць Лузько.

— Дык што ж ты мяне, дарагі, падвёў? — уцікнуў Ступіч. — Я лічыў, ты даўно ў Мінску. Прыехаў з адпачынку, а тут цябе ніхто і не бачыў. Хаця б паведаміў, што ве прыедзеш. Ведасеш, Сім Сільч незадаволены. Ён чакаў цябе... Сёння заходжу да яго, а ён у мяне так вст-

ліва і пытаецца: а дзе ж твой таварыш, якога ты рэкамендаваў.

— Калі ветліва, значыць, не злуецца, — весялей адказаў Лузько: здаецца, неспрыемнага ад гаворкі чакаць нечага.

— Табе весела?

— Сам жа кажаш, што Сіл Сільч не вельмі.

— Трэба ведаць Сіл Сільча. Калі ён пачынае з табой гаварыць ветліва, то пішы — прапала. Але нічога, выжывем. А чаму перадумаў?

— Я, канешне, вінаваты перад табой, даруй, але, ведасш, сям'я. Трэба грошы. Усе мы — грэшныя. Тут прапанавалі ўзначаліць аддзел у трэсце. І кватэру. Няхай не Мінск, але ж абласны цэнтр, не які-небудзь Прыпяцк... Ну і жонка, сам разумееш... Адным словам, нечаканыя абставіны...

— Та-ак, — задумаўся Ступіч. — Не думаў я, што ты — такі... — І ён павесіў трубку.

Лузько вярнуўся на ложка, але ляжаць ужо не хацелася, пачаў адзявацца.

Зайшла Ліда. Яна, распаўнелая, нетаропкая ў рухах, была ў даўнішнім сваім халаце, які ледзь сыходзіўся на ёй.

— Нехта званіў?

— Ды званіў... Ступіч з Мінска.

— І што?

— Крыўдус, што не паехаў.

— Няхай крыўдус, — яе ніколыкі не крапула паведамленне мужа. — Не трэба мне той Мінск. І тут добра.

— Ды ледзь не збіў з папталыку, — нібы Лузько быў і ні пры чым, а Ступіч яго сілком цягнуў у інстытут.

— Вось толькі б маэблю нам... У суседа быў? Чалавек таксама толькі пераехаў, а ўсё ёсць. І гарнітур, і дываны... Усё. А ў нас?

— Абыдземся пакуль, — Лузько быў незадаволены жончынай зацягасцю.

— Учора заходзіла ў маэблевы магазін, — яна не звяртала ўвагі на яго словы. — Уяўляеш, якая чарга на ім-партныя гарнітуры? Дзве тысячы, а можа, і болей. А ведасш, колькі тых гарнітураў бывае ў год? Якіх дзве сотні... Не, дзесяць год я чакаць не згодна.

— Не ўсё адразу, — з галавы яшчэ не выходзіла гаворка са Ступічам, і яму зусім не хацелася думаць пра тыя гарнітуры.

— Як гэта не ўсё адразу? — у голасе адчувалася нецярплівая раздражнёнасць. — Каб я хадзіла і любавалася голымі сценамі? Каб мне было сорамна перад людзьмі? Не, гэта не для мяне... Ты пазвані наконт мэблі, абавязкова.

— Каму званіць? Я нікога яшчэ не ведаю тут. Толькі ў горад прыехалі...

— Спытай, дзе сусед купляў мэблю... Ну што на мяне глядзіш?

— Думаю, адкуль ты такая?

— Якая? — пасцярожылася. — Якая?

— Прыгожая.

— То-та ж, — яна паляпала далонню яго па галаве. — Дык пазвані, Баціслаў... Захочаш, дык зробіш... Я цябе ведаю...

Лузько ішоў на работу па каштанавай алеі, што працягнулася якраз пасярэдзіне праспекта. Учора ён таксама ішоў па ёй, любаваўся маладымі дрэўцамі, на якіх віселі зялёныя калючыя шарыкі, думаў, як увосень прыйдзе з сынамі збіраць каштаны, карычневых, бліскучых, як паліраваных.

А сёння ішоў сумны, задумлівы. Даўно ў яго не было такога настрою.

На лавачцы сядзела парачка. Ён выцягнуў свае доўгія ногі, і шырокія зпізу калашыны штаноў леглі на асфальт. Яна сядзела, уставіўшыся некуды далёка перад сабой, сарамліва слухала кавалера і ўсё спрабавала пацягнуць ніжэй па вострыя калені сваю міні-спаднічку.

Ля іх стаяў транзістар і сам сабе, нешта расказваў — маладыя людзі яго не слухалі.

Перадавалі апошнія наведамленні.

Калі Лузько пачуў пра Прыпяцк, прыцішыў хаду, прыслухаўся...

«...Сёння раніцай на Быкаўскай плошчы недалёка ад вёскі Бабры пры выпрабаванні семнацатай свідравіны атрымапы прамысловы прыток нафты з міжсолевых адкладанняў. Як наведаміў нашаму прыпяцкаму карэспандэнту геалаг участка Віктар Аляксандравіч Буткевіч, атрыманая нафта сведчыць аб тым, што на Быкаўскай плошчы можна чакаць значныя запасы «чорнага золата».

Гэта другая нафтаносная плошча, адкрытая беларускімі геалагамі гэтым летам...»